

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ

Он екі томдық шығармалар жинағы

Қазақ және орыс тілдерінде

Бірінші том

ҚЫРЫҚ МЫСАЛ

Астана, 2022

ӘОЖ 821.512.122
КБЖ 84 (5Қаз)
Б 20

Еуразия ұлттық университеті
«Алаш» мәдениет және рухани даму институты
Ахмет Байтұрсынұлы «Тіл – құрал» оқу-әдістемелік,
ғылыми-зерттеу орталығы

ҚР Мәдениет және спорт министрлігі «Мәдениет және өнер саласындағы бәсекелестікті жоғарылату, қазақтың мәдени мұрасын сақтау, зерделеу мен насихаттау және мұрағат ісінің іске асырылу тиімділігін арттыру» бағдарламасы «Әдебиеттің әлеуметтік маңызды түрлерін сатып алу, басып шығару және тарату» кіші бағдарламасы бойынша жарық көрді

Құрастырып, баспаға дайындағандар:

С. Жүсіп, Р. Имаханбет, Д. Қамзабекұлы, С. Жұмағұл, Қ. Кемеңгер, Х. Маслов, А. Мырзағали.

Жауапты редактор: *Р.С. Имаханбет*

Жауапты шығарушы: *С. А. Жүсіп*

БАЙТҰРСЫНҰЛЫ АХМЕТ

Б 20 Шығармалары – Сочинения. Он екі том. Қырық мысал. Қазақ және орыс тілдерінде /Ахмет Байтұрсынұлы. – Астана: «Алашорда» ҚҚ, 2022.

ISBN 978-601-337-716-2

Т. I: –384 б.

Ахмет Байтұрсынұлының 12 томдық шығармалар жинағының бірінші кітабына «Қырық мысал» жинағының әр жылдардағы басылымының алғашқы 1909 жылғы нұсқасының мәтіні бүгінгі жазуға қаз-қалпында қопарылып берілді. 1913, 1922 жылғы нұсқаларының мәтіні 1989 жылдан кейін жиі жарияланғандықтан, салыстыру мақсатында мұқабалары мен мазмұны ғана енгізілді.

Жинақтың екінші бөліміне ағартушының 1895–1912 жылдардағы қазақ, орыс тілінде жарық көрген мақалалары топтастырылып, факсимилелерінің бірінші беттері берілді.

Жинақ ЖОО студенттері мен оқытушыларына, магистранттар мен докторанттарға, ғалым-зерттеушілерге, сонымен бірге мектеп оқушылары мен мұғалімдеріне, жалпы әдебиетті сүйетін оқырман қауымға арналған.

ӘОЖ 821.512.122
КБЖ 84 (5Қаз)

ISBN 978-601-337-716-2
ISBN 978-601-337-727-8

© Байтұрсынұлы А. 2022

© «Алашорда» ҚҚ, 2022

© А.Байтұрсынұлы «Тіл–құрал» ОӘҒЗО., 2022

МАЗМҰНЫ

Аңдату 4

БІРІНШІ БӨЛІМ

Қырық мысал (1909) 14

Мазмұны (*1909 жылғы төте жазудағы нұсқа*) 16

ЕКІНШІ БӨЛІМ

Мақалалар

(*1895–1896, 1905, 1911–1912 жылдар*) 253

Киргизская приметы и пословицы 254

Корреспонденция 259

Петиция казаховъ 261

Қазақ өкпесі 268

Тағы да жер жайынан 268

Тағы да народный сот хақында 277

Қазақ жерін алу турасындағы низамдар,
бұйрықтар 284

Аз уақытта көп білу жолының басы 293

Жазу тәртібі 269

Жазу тәртібі 302

ҮШІНШІ БӨЛІМ

Ғылыми түсінік 308

Салыстыру кесте 312

Қосымша дерек 372

АҢДАТУ

Жиырманшы ғасыр басындағы ұлттық ғылымда жүргізілген жұмыстардың ең ұлығы – кітаптар жазып, оқулықтар жасақтау болған. Сол кезеңде елімізде жаңа ашыла бастаған жоғары оқу орнымен қатар, бастауыш, орта мектеп оқулықтарының да жетіспеушілігі, дұрысы жоқтығы – қазақ зиялыларының басын ұлт болашағы жолындағы ұлық жұмыста біріктірді.

Елімізді дербес халық ретінде айғақтайтын Қазақ тіл білімі мен ұлттық әдебиетте сан салалы зерттеу жұмыстарын жүргізумен бірге, оқулықтар жасаудың да қажеттілігі сезіліп, маңызды мәселе ретінде алға қойылған тұста – Ахмет Байтұрсынұлы оқулықтар жазу мәселесін ұлт мүддесі тұрғысынан шешкен. Ол патша заманында жұртының қажетін өтеген кирилл таңбасындағы қазақ алфавитіне мойынсұнбаған, төтеден жол іздеген. Ұлтының төл, ана тілін саф қалпында сақтау үшін қандай таңбаны «әліпби» етіп алу керектігіне зор мән берген. Әрі осы жолда тыңнан түрен салды.

1913 жылы «Қазақ» газетінің тұңғыш санын шығарған күрескер ағартушы Ахмет Байтұрсынұлы: «...Өзіміздің елімізді сақтау үшін бізге мәдениетке, оқуға, ұмтылу керек. Ол үшін ең алдымен әдебиет тілін өркендету керек. Өз алдына ел болуға, өзінің тілі, әдебиеті бар ел ғана жарай алатындығын біз ұмытпауға тиіспіз. Бұл мәселеде біздің хәліміз оңды емес. Осы күні орыс школы мен татар мектептерінде оқып шыққандар қазақ тілінен алыстап барады. Бұл, әрине, жаман әдет. Егер тілге осы көзбен қарасақ, табиғат заңына бағынбай, біздің ата-бабаларымыз

мың жасамаса, ол уақытта тілмен де, сол тілге ие болған қазақ ұлтымен де мәңгі қоштасқанымыз деп білу керек. Егер оны істегіміз келмесе, осы бастан тіл, әдебиет жұмысын қолға алып, өркендететін уақытымыз жетті», - дейді. Осы жолда үлгі-өнегелік жол көрсетті. Оған айғақ – «Қырық мысал» (1909, 1913, 1922), «Маса» өлең (1911, 1914, 1922) жинақтары және ауыз әдебиеті мұрасы – «Ер Сайын» (1923), «23 жоқтау» (1926) кітаптары.

Әдебиеттанушы ғалымдар 1909 жылы жарық көрген ақынның «Қырық мысал» атты жинағын «қазақ мысал жанрының алтын діңгегі» деп таниды. Ақын-жазушылардың мысал жанрында қалам тербеулеріне орыс мысалшысы И.Крылов шығармаларының әсері болғанын жазады. «Қырық мысал» 1909 жылы Петерборда 116 бетпен, 1913 жылы Орынборда 96 бет, 1922 жылы Қазанда 96 бетпен басылым көрген.

1913 жылы «Қазақ» газетінде аталған кітапты «Орынборда Кәримия, Хұсайынов баспаханасында 2-ші рет басылған, Крыловтан өлеңмен аударылған» деп құлақтандыру хабарлама жасайды. Татарыстаннан басылған кітапта «3-інші басылуы» деген белгі бар. Қазақстан Республикасы Ұлттық кітапхананың Сирек қорлар бөлімінде 1922 жылғы басылымның «2» данасы тіркеулі. Алдыңғы екі басылым туралы мәлімет болғанымен, түпнұсқалар бұл қорда жоқ. Кітаптың баспалық түрінің PDF нұсқасы Қазан мемлекеттік университетінің Н.И.Лобачевский атындағы ғылыми кітапханасынан алынғаны туралы мәлімет берген.

Орыс-қазақ мектебінде дәріс алған Ахмет Байтұрсынұлының орыс әдебиетімен ерте жастан жақсы таныс болғаны, мысал жанрына көңіл бөліп, шағын көлемді өлеңдер арқылы маңызды ойлар айта білудің, оны астарлап сөйлетудің халыққа ықпалы зор екендігін терең түсінгені жөнінде бұл күні талай зерттеулерге нысан болғаны баршамызға

мәлім. Ақиқатында, патша саясатының ұзын құрығынан құтылудың жолын әлеуметтік ортаға мысал-өлеңді тәржімалау арқылы насихаттауды мақсат еткен ақын алғашқы туындысының ішкі бетіне: «Орысшадан қазақшаға 1901–1904-ші жылдарды тәржімалаған Ахмед Байтұрсыноғлы» деп жазады. Ақынның аудармашылығы жөнінде рухани үзеңгілес інісі Мұхтар Әуезов: «Ойына сөзі дәл, тілге жайлы, көркем, халықтың керегіне, кемшілігіне ғана арналған өлеңдер Ахмет Байтұрсынұлынікі. Ахмет өлеңдерін ақындық еркі билеп, қиал ермегі айдап шығармайды. Ойды оятуға, миды сергітуге, мұңлы, мұқтаж, терең мақсат түртіп шығарады. Біресе ызамен зекіп айтып, біресе зарланып, шермен айтып, біресе ақыл қылып, сипап айтып, не қылса да, халықтың көзін ашпақ. Өлеңінде толғанған ой, толқыған шердің көп ізі бар, бірақ бұған қарап, қиалы шалқып, шарықтап кетпейді. Ылғи халықтың нәзіктенбеген сезімімен, жетілмеген ұғымымен есептесіп отырады. Ахметтің көзге түсерлік бір өнері – переводқа шеберлігі» деп, ақынның жазу тәсілінің мазмұндылығын атап көрсеткен.

Ал, тәуелсіздік алғаннан кейінгі ұлт әдебиеті ғалымдары: Ш.Елеуқенов, Ж.Ысмағұлов, С.Қирабаев, З.Ахметов, З.Қабдолов, Р.Нұрғалиев, С.Мақпыров, Д.Ысқақұлы, Ө.Әбдиманұлы, Ж.Смағұлов, А.Ісімақова, Т.Шаңбаев т.б. ғылыми зерттеулерінде талдап таратты. Атап айтсақ, әдебиетші-ғалым Ш.Елеуқенов: «Көркем шығарма – ауқымы кең дүние. Мұндағы шындық алуан қырлы болады. Крылов заманы былай тұрсын, Байтұрсынұлының дәуренінен бері талай уақыт өтті. Сонда да олар жазған мысал дәл бүгінгідей естіледі. Әрине, бұрынғы мағынада емес, жаңғырған сапада. Сондықтан Крылов мысалдарын өзінің әсем киімдерімен, терең мағыналарымен, жеңіл де татымды тілімен жеткізе білген» дейді. Зерттеуші ақынның орыс мәдениетімен байланысына тоқтала келіп, қазақы күйге енген туын-

дыларды «төлтума» деп қабылдау керектігін айтады. Мұны отандық әдебиетшілер де қош көріп, қабыл алған.

Ұсыныс елеусіз қалмады, 1994 жылы Тұрсын Шаңбаев «Мысал жанрының стилі мен тілі» (А.Байтұрсынұлы 40 мысал) атты кандидаттық диссертация қорғады. Әдебиет теориясы мамандығы бойынша жазылған еңбектің ғылыми жаңалығы – Ахмет Байтұрсынұлы мысалдарының құрылымындағы төлтумалық сипаттарының даралығы мен сонылығын ашу болды. Зерттеуші осы «мысалдар арқылы қазақ мысал жанрының күрт өрлеу кезеңінің табиғатын тану – қазақ әдебиеттану ғылымының өзекті мәселесі» деп қарастырды. Мысал жанрының дамуы – бүкіл қазақ поэзиясын жаңа деңгейге көтерген қазақ әдебиетінің классигі А.Құнанбайұлының дәстүріне рухани серпіліс әкелген А.Байтұрсынұлы екенін айқындап берді. Мысал жанрына тың қолтаңбамен келген қаламгерді «жаңашыл сүгіреткер» деп таныды. Ахметтің мысал өлеңдерінің тақырып жағынан сан-салалы екендігі және әрбір мысалдың өн бойында халық тағдырын ойлаған «елшілдік ұраны» (М.Әуезов) ұлттық сипат дарытатын дәлелдермен атап көрсетеді. Сонымен қатар, ақын мысалдары тіліндегі ұлттық бейнелілік ерекшеліктері мен сипат белгілерін саралай келе, бұл мысалдардың төлтума сипатын айқындаған.

А.Байтұрсынұлы жинақ атауын «Қырық мысал» деп, көрсеткенімен 40 санымен шектелмейді. Ақын 1911 жылы жарық көрген «Маса» өлеңдер топтамасында мысал жанрына қайта оралған. Осы өлең жинағына 13 аудармасы енген: Ю.Жадовскаядан «Мінсіз таза меруерт», Арабшадан «Нәбек аты», Крыловтан «Сорлы болған мұжық» және «Қаздар», «Есек пен үкі» «Надсоннан», Пушкиннен «Вольтерден», «Ат», «Данышпан Аликтің ажалы», «Балықшы мен балық», «Алтын этеш», «Лермонтовтан» және авторы белгісіз «Оқуға шақыру» тәржімалары енген.

Академик С.Қирабаев ағартушының ақындығы әрі аудармашылығы туралы: «...Ахметтің ақындығы 1909 жылы Петербургте басылған «Қырық мысалдан» басталады. Бұл – Крылов мысалдары еді. Бірақ Ахмет бұл еңбегінде тек орыс мысалшысының дәрежесінде қалып қойған жоқ, шығарма сюжетін қазақ жағдайына ыңғайлап, адам мінезіндегі сорақылықтар мен қоғамдық әділетсіздікті тұспалдап айтып, оған қарсы үн таратты. Ал, «Масада» заман жайлы ойларын бейнелеу жолымен ашық айтты» дейді. Ақын ұлт тағдырын негізге алып, оның бостандығын, каналудағы күйі, артта қалуы себептерін, еңбекке, оқуға ұмтылу қажеттігін көтерді. Адам бойындағы азаматтық сезімдерді оятуға қызмет еткен деп, ағартушы ақынды «қазақтың тұңғыш революцияшыл-демократтар қатарындағы бірегей тұлға» ретінде бағалаған.

Профессор Ж.Ысмағұлов: «...А.Байтұрсынұлының поэзиясының үлкен бір арнасы – оның аудармашылық өнері. Тіпті, анықтаңқырап, дәлелденкіреп айтсақ, Ахаң ақын ретінде ең әуелі аударма арқылы танылды» деп, қаламгердің Крылов мысалдарына келуін Ыбырай Алтынсаринмен байланыстырады. Бұл тұжырымға келуге негіз – алғашқы ағартушының мысал жанрына ден қойып, оны қазақ арасына қалай жеткізу, тарату, үлгі-өнеге ретінде ұсыну туралы пайымына сүйенеді. Өйткені, мысал жанры қазаққа таныс болмауынан, оны ел-жұрт «күлкі, әжуа» деп қабылдайды. Сондықтан мысалды аударғанда басқаша қырынан келу керектігі үлкен мәселе етіп көтергенін айтады. Зерттеуші күрескер ағартушы Ахметтің «ақындық өнерін не себепті аудармадан бастады? Өзін болашақта белсенді әлеуметтік саяси қызметке, әдеби-ғылыми ізденістерге бағыштамақ ниетте жүргенде мысалға келіп жүгінуі қалай?» деген сауалға жауап береді. Крылов мысалдарындағы «бұқарашылдықты» Ахмет «төңкерісшіл идея дәрежесіне жеткізді»

деген тұжырым айтады. Және мысал-өлеңнің «қыр еліне қыдыр болып дарып, қазақ санасына қырық түрлі кеселдің даруындай сіңді» деп түйіндейді.

1929 жылы басына іс түсіп, тергеушілер жүргізген сауалдарға берген жауабында әдебиет туралы: «...Әдеби еңбек мінезден туады. Ұлтының қажетін өтейді. «...Крылов мысалдарының қазақша аудармасын, «Маса» деген атпен топтасқан өлеңдерімді бірегей айтар едім. ...Көркем әдебиеттің құндылығы нендей идеяны көтерген шығарма болмасын егер адам әлемінің сезіміне, жан дүниесіне қалай, қайтіп әсер ете алады дегеннен шығып жатады. Әсерге бөлей алса ғана ол – әдебиет» деген екен А. Байтұрсынұлы. Ақиқатында, қайраткер ағартушы қандай тақырыпқа қалам тербесе де оның басты мұраты – адамзат санасына адами тұрғыдан әсер етуді мақсат тұтқан. Ақынның өз тілімен айтсақ, «адамдық диқаншысы» болу қызметін арымен атқарған – кемел тұлға.

Ағартушы ұстаз 1913 жылғы ілім-білім туралы мақаласында: «...ғылым, өнер турасында жайымыз ...жарлының халі сықылды. Ғылымның жаңа жолын табуды іздемек түгіл, тапқан ғылымға қолымызды жеткізерлік бізде еш нәрсе жоқ. Жұртқа ғылым үйретумен, көрумен, білумен жайылады. Білімнің бас құралы – кітап. Қазақ арасына білім жайылуына, әуелі, оқу үйрететін орындар сайлы болу керек, екінші, білім тарататын кітаптар жақсы боларға керек һәм халық арасына көп жайыларға керек» деген екен. Міне, осы «керектердің» жолында бірінші болып өзгелерге үлгі болды. Атап айтсақ, «Оқу құралы» (1912, 1913, 1914), «Тіл – құрал» (1914; 1915; 1923) оқулықтары, әдіскер ретінде «Баяншы» (1920), «Сауат ашқыш» (1926), «Әліп-би» (1926, 1928), «Тіл жұмсар» (1928, 1929) атты кітаптар жазды.

Ұлттық тіл ғылымындағы А.Байтұрсынұлының әліпби түзудегі жетістіктерін лингвист-ғалым Құдайберген

Жұбанов өте жоғары бағалаған. Және ол кім көрінгенге әліпбиді, ана тілді таптатпауға бар күшжігерін жұмсаған. Мысалы: «...возрежение не выдерживают критики, потому что всякие культурное и иное достижение, оставленное нам нашими врагами – это наше законное наследие (...) Отказываться от подобного наследия так же глупо (...) мы не откажемся ни от чего, что составляет лучшее творениях предыдущей истории, если оно в наших руках может быть полезно для нас» деген Құдайберген айшығынан қалам ұстап, қазақ намысын жыртықан әрбір еңбектің қадір-қасиетін біліп, қадір тұтқанын көреміз.

Тұлғаның замандастары Әлихан Бөкейхан, Міржақып Дулатұлы, Елдес Омарұлы, Телжан Шонанұлы, Сәкен Сейфуллин, Смағұл Садуақас, Мұхтар Омарханұлы және тағы басқалар «...Ақаң түрлеген ана тілі», «...Жаңа алфавит тіліміздің таза сақталуына, ...әлемдік мәдениетпен араласуға, ...халық мектептерінің өркендеу жолына алып адым жасады», «Қазақ әліпбиі» мен «Қазақ тілінің дыбыс және сөз жүйесі» атты оқулықтарының өн бойына сыйғызған өзекті өзгерістерінің өзі қазақ грамматикасына бөлекше реңк әкелді» дейді. Отандастары сол тұста-ақ, Ахмет әліпбиінің жұртшылық тарапынан зор қошеметке бөленгенін айтып, ақпарат беттерінде жарыса жазды. Тіпті, осы төте жазуды негізге алып, көрші елдердің қырғыз, әзербайжандар тағы-тағы басқалардың «тіл көшін» түзегені тарихтан белгілі.

Ұлт ұстазының рухастары ағартушының айшықты кітаптарын «занды мұра» деп таныған және ұрпаққа тәрбиесіндегі қажетті құрал санағанына – тарих куә!

Құрметті оқырман қауым, бұл ұсынылып отырған «Ахмет Байтұрсынұлы он екі томдық толық шығармалар жинағының I-томына «Қырық мысал», II-томына «Маса», III-томына «Оқу құралы». «Әліппе – астары». «Әліп-бій»,

IV-том «Тіл – құрал» оқулығының 1, 2, 3-кітабы, V-том – «Шаруалық өзгеріс» атты еңбегінің қолжазбасы және «МОПР һәм күншығыс елдерінің еңбекшілері», «Соғыс қаупі мен жұмыскер табының міндеті» (М.Томский) атты аудармалары, VI-томына «Сауаташқыш», «Баяншы» әдістемелік оқулықтары, VII-томына «Ер Сайын», VIII-томына «23 жоқтау», IX-томына «Әдебиет танытқыш», X–XI-томына «Оқу құралы» (Т.Шонанұлымен бірге), XII-томына «Тіл – жұмсар» оқулығының 1, 2-кітабы топтастырылды. Және әрбір томның екінші бөліміне тұлғаның әр жылдары жазған мақалалары хронология бойынша орналас-тырылды.

Бұл томдықта аса көңіл аударатын жайт: 1989 жылдан бері бірнеше рет қайта басылған ғалым мұрасын танытуда академиялық бағыт басты назарда болып, әр жылдары жарық көрген тұлға туындылары тақырыпқа топтастырылып және бүгінгі емле ережелері бойынша мәтіндері редакцияланып келген-ді. Ал, бұл он екі томдықтың ұстанымы: ағартушы ұстаздың кітаптарын қаз-қалпында беру. Ондағы мақсат: Алаш Арыстары мұрасына деген өскелең ұрпақтың қызығушылығы ескеріліп, ұлт келешегі жастардың ұлы ағартушы түрлеген әліпбиді танып-оқуына мүмкіндік беру. Себебі, кеңес тұсында көне жазуды игерту үшін тіл, әдебиет, тарих мамандарына оқытылатын «Араб тілі» пәні бұл күні мүлде оқытылмайды. Сол мақсат үдесінен шығу үшін кітаптың оң қапталына – Ахмет Байтұрсынұлы кітаптарының факсимилесі, сол қапталына қаз-қалпында кирилл харпіне қопарылған нұсқасы берілді.

Томдықты дайындау барысында А.Байтұрсынұлының қолтаңбасы, аты-жөні берілмеген кей шығармалардың бұған дейін бірде Ахметке, бірде Әлиханға, енді бірде Міржакыпқа телініп келген даулы пікірлер легін ескеріп, анық аты жазылған мақалалары жинаққа енгізілді. Әлбетте,

ғалым мұрасының он екі томдық толық жинағының бұл басылымын соңғы нұсқа деуден аулақпыз. Бұл ұжымдық еңбек – ахметтану ғылымының кезекті бір белесі. Білім, ғылым ісінің жылдан-жылға кемелденіп отыратынын ескерсек, келер ұрпақ Ұлт ұстазы мұрасының тың еңбектермен толықтырып, жаңаша пайымдаулар жасап, өзгерістер енгізуі хақ. Сондықтан да, Ахмет Байтұрсынұлы мұрасы әлі де болса толықтанып, зерттеліп, көзден таса қалған туындылары («Әдебиет танытқыш» еңбегінің нұсқалығы, «Мәдениет тарихы» кітабының қолжазбасы, «Қазақ тілі грамматикасының тарихы» зерттеуі) табылып, ғылыми айналымға еніп, халық қазынасына қосыла беретінінен үміт етеміз.

Он екі томдықты шығару барысында ғалым мұрасының қолжазбалары және түпнұсқа кітаптарының телнұсқаларымен қамтамасыз еткен ҚР Ұлттық кітапханасының директоры Бақытжамал Оспановаға, осы мекеменің Сирек кездесетін кітаптар мен қолжазбалар қызметі бөлімінің басшысы Айхан Бекпулатоваға ерекше алғыс білдіреміз.

БІРІНШІ БӨЛІМ

ҚЫРЫҚ, МЫСАЛ

ҚЫРЫҚ МЫСАЛ

Орыс тілінен қазақ тіліне тәржіма еткен

Ахмед Байтұрсын оғлы

Инв. №7014
1901–1904 жылдар

قریق میصال

اورس تلینان قزاق تلینہ ترجمہ ایتکین

احمد بایطورصون اوعلی

ИИВ. № 7014

جلدار ۱۹۵۴-۱۹۵۱

1. Предисловіе ..... Замандастарыма
2. Лебедь, Щука и Ракъ. *Крылова* ..... Акку, шортан һәм шайан
3. Чижъ и Голубъ. *Его же* ..... Шымшық бен көгершін
4. Лошадь и Осель. *Химницера* ..... Ат бен есек
5. Обезьяна. *Крылова* ..... Маймыл
6. Колосья. .... Егіннің бастары
7. Лягушка и Воль. *Его же* ..... Өгіз бен бақа
8. Дубъ и Трость. *Его же* ..... Емен мен камыс
9. Волкъ и Журавль. *Его же* ..... Қасқыр мен тырна
10. Осель и Соловей. *Его же* ..... Бұлбұл мен есек
11. Двѣ мухи. *Его же* ..... Екі шыбын
12. Левъ, Серна и Лисица. *Его же* ..... Арыстан, киік һәм түлкі
13. Ворона и Лисица. *Его же* ..... Қарға мен түлкі
14. Волкъ и Ягненокъ. *Его же* ..... Қасқыр мен қозы
15. Деревцо. *Его же* ..... Ағаш
16. Левъ состарѣвшійся. *Его же* ..... Қартайған арыстан
17. Старикъ и Смерть. *Его же* ..... Шал мен ажал
18. Добрая Лисица. *Его же* ..... Қайырымды түлкі
19. Мартышка и очки. *Его же* ..... Маймыл мен көзілдірік
20. Крестьянинъ и Работникъ. *Его же* ..... Шал мен жұмыскер

1. Предисловіе . . . . . ضمانداسطاریمه ۱
2. Лебедь, Щука и Ракъ. Крылова آققو، چورطان هم چایان ۲
3. Чижъ и Голубь. Ело же . . . . . چایق بین کوگرشن ۳
4. Лошадь и Осель. Хеммицера . . . . . آط بین ایساک ۴
5. Обезьяна. Крылова . . . . . مایمل ۵
6. Колосья . . . . . ایگن ننک باسطاری ۶
7. Лягушка и Волъ. Крылова . . . . . اوگنز بین باقا ۷
8. Дубъ и Трость. Ело же . . . . . ایمین مین قا مس ۸
9. Волкъ и Журавль. Ело же . . . . . قاسقر مین طرنا ۹
10. Осель и Соловей. Ело же . . . . . بولبل مین ایساک ۱۰
11. Двѣ мухи. Ело же . . . . . ایکی چبن ۱۱
12. Левъ, Серна и Лисица. Ело же . . . . . آرسطان کیوک هم تولکی ۱۲
13. Ворона и Лисица. Ело же . . . . . قارغه مین تولکی ۱۳
14. Волкъ и Ягненокъ. Ело же . . . . . قاسقر مین فوزی ۱۴
15. Деревцо. Ело же . . . . . آчаچ ۱۵
16. Левъ состарѣвшійся. Ело же . . . . . قارطایعان آрсطان ۱۶
17. Старикъ и Смерть. Ело же . . . . . چал мін آجال ۱۷
18. Добрая Лисица. Ело же . . . . . قایрیمدی تولکی ۱۸
19. Мартышка и очки. Ело же . . . . . مایمل مین козйلدрик ۱۹
20. Крестьянинъ и Работникъ. Ело же . . . . . چал مین قومسکیر ۲۰

21. Бѣдный Богачъ. *Его же* ..... Жарлы бай
22. Зеркало и Объязана. *Его же* ..... Айна мен маймыл
23. Левъ и Человѣкъ. *Его же* ..... Кісі мен арыстан
24. Прохожіе и Собака. *Его же* ..... Жүргіншілер мен итдар
25. Свинья подъ дубомъ. *Его же* ..... Еменнің түбіндегі шошқа
26. Пустынникъ и Медвѣдь. *Его же* ..... Кісі мен аю
27. Двѣ бочки. *Его же* ..... Екі бөшке
28. Морь звѣрей. *Его же* ..... Андарға келген індет
29. Туча. *Его же* ..... Қара бұлт
30. Собачья дружба. *Его же* ..... Итдің достығы
31. Волкъ и Коть. *Его же* ..... Қасқыр мен мысық
32. Мышь и Крыса. *Его же* ..... Қабтесер мен көртышқан
33. Пестрыя Овцы. *Его же* ..... Ала қойлар
34. Синица. *Его же* ..... Сары шымшық
35. Крестьянинъ и Лисица. *Его же* ..... Түлкі мен қарашекбен
36. Человѣкъ и Тѣнь. *Его же* ..... Кісі мен көлеңке
37. Крестьянинъ и Овца. *Его же* ..... Қарашекбен мен қой
38. Нищій и Фортуна. *Его же* ..... Хайыршы мен қыдыр
39. Раздѣль. *Его же* ..... Үлес
40. Прудъ и Рѣка. *Его же* ..... Өзен мен қарасу
41. Пастухъ и Комарь. *Его же* ..... Малшы мен маса

21. Бѣдный Богачъ. *Ело же* . . . . . چارلی بای ۲۱
22. Зеркало и Обезьяна. *Ело же* . . . . . آینا مین مایمل ۲۲
23. Левъ и Человѣкъ. *Ело же* . . . . . کسی مین آرسطان ۲۳
24. Прохожіе и Собаки. *Ело же* . . . . . چورگمشی لارمین ایندار ۲۴
25. Свинья подъ дубомъ. *Ело же* . . . . . ایمین توینداگی چوچقه ۲۵
26. Пустынникъ и Медвѣдь. *Ело же* . . . . . کسی مین آیو ۲۶
27. Двѣ бочки. *Ело же* . . . . . ایکی بوشке ۲۷
28. Морь звѣрей. *Ело же* . . . . . آنкдарغه کیлгін انداة ۲۸
29. Туча. *Ело же* . . . . . قارابولوط ۲۹
30. Собачья дружба. *Ело же* . . . . . ایтدنک دوستعی ۳۰
31. Волкъ и Котъ. *Ело же* . . . . . قاسقر مین مسق ۳۱
32. Мышь и Крыса. *Ело же* . . . . . قاب تیسار мін کورطیجان ۳۲
33. Пестрыя Овцы. *Ело же* . . . . . آلاقو یлар ۳۳
34. Синица. *Ело же* . . . . . صارچبجق ۳۴
35. Крестьянинъ и Лисица. *Ело же* . . . . . تولکی مین قاراچیкин ۳۵
36. Человѣкъ и Тѣнь. *Ело же* . . . . . کسی مین کولанکه ۳۶
37. Крестьянинъ и Овца. *Ело же* . . . . . قاراچیкин مین قوی ۳۷
38. Нищій и Фортуна. *Ело же* . . . . . حایрشی مین قدر ۳۸
39. Раздѣлъ. *Ело же* . . . . . اولیس ۳۹
40. Прудъ и Рѣка. *Ело же* . . . . . اوزان مین قاراضق ۴۰
41. Пастухъ и Комаръ. *Ело же* . . . . . مالشی مین مصا ۴۱

ЗАМАНДАСТАРЫМА.

Орыстың тәржіме етдім мысалдарын;
Әзірге қолдан келген осы барым.
Қанағат азға деген, жоққа сабыр –
Қомсыныб қоңырайма құрбыларым.

Бабы жоқ жұмыстағы мен бір арық.
Күй қайда үздік шығар тобты жарыб!
Ат тұрмас айағында желі болса,
Дүсірлеб шабса біреу кіку салыб;

Бар болса сондай жүйрік қызар деймін;
Естілсе құлағына дүбір барыб,
Әйтбесе арық шауыб өндіре ме?
Жүргенде қамыт басыб, қажыб талыб.

А.Б.

ضمانداسطاریمه .

اورسطنك ترجمه ایتدیم میصالدارین ؛
آزیرگی قولدان کیلگین اوس باریم .
قانا عا ط آ زغه دیگین ، جوققه صابر —
قومصن ب قونکرایما قوربی لاریم .

بابی جوق جو مسطاغی مین بر آریق .
کوی قا یده اوزدیک چعار طو بطی جار یب !
آ طورماس آیا عنده جیلی بولسه ،
دوسر لاب چابسه براؤ قیقو صا لیب ؛

بار بولسه صوندای چویریك قزار دین ؛
ایستلسه قولا عنه دو بر بار یب .
آیتبیسسه آریق چاؤب اوندرا مه ؟
جورگنده قامط باص ب قاجب طالیب

آ . با .

(1)

АҚҚУ, ШОРТАН ҺӘМ ШАЙАН.

Жүк алды шайан, шортан, аққу бір күн;
Жегіліб, тартты үшеуі дүркүн-дүркүн:
Тартады: аққу көкке, шайан кейүн,
Жүлқиды суға қарай шортан шіркін.

Бұлардың машахаты аз болмады;
Жұмысы орнына кеб маз болмады;
Тартсада, бар күшдерін аймайақ,
Аслан жүк орнынан қозғалмады.

Оншама ол жүк артық ауыр емес:
Құр сырттан фәлен деу де тәуір емес.
Жүк бірақ әлі күнге орнында тұр,
Бірыңғай тартбаған соң бәрі тегіс.

Жігітдер, мұнан ғибрат алмай болмас,
Әуелі бірлік керек болсақ жолдас:
Біріңнің айтқаныңа бірің көнбей,
Істеген ынтымақсыз ісің оңбас.

آققو ، چورطان هم چايان .

- جوك آلدى چايان ، چورطان ، آققو بركون ؛
 جيگلب ، طارطى اوچاڭى دوركون-دوركون ؛
 طارطادى : آققو كو ككه ، چايان كييون ،
 جولقىدى صو غه قاراي چورطان شركن
 بولاردينك مچاحاطى آز بو لهادى ؛
 جو موسى اورنينه گيب ماز بو لهادى ؛
 طارطصاده ، باركو چد يرن آياماياق ،
 آسلا جوك اورنونان قو زغا لهادى .
- اونچامه اول جوك آرقق آور ايماس ؛
 قور صر ططان فلان ديوده ناوړ ايماس .
 جوك براق آلى كون گه اورنونده طور ،
 برانكعاى طارطبا غان صونك بارى تيگس .

- جگتدير موان عبراط آلامى بولاس .
 آولى برليك كيراك بولصاق چولداس ؛
 برنكننك آيطاقاننكه برنك كونباى ،
 ايستاگين انفاقسز اسنك اونكباس .

ШЫМШЫҚ БЕН КӨГЕРШІН.

Шымшық торға түсті, соры қайнаб;
Барды ма, кім біледі, ажал айдаб.
Пәлені қаза менен қайда деме!
Ғаріб боб, отыр сорлы, көзі жайнаб!

Жанына жас көгершін ұшыб келді
«Не қара басты! Торға түсіб?» деді;
«Тал түсте торды көрмей, соқыр ма едің?
«Есалаң, ақылың жоқ, күшік», деді.

«Түсер ме есі дұрыс күндіз торға?!
«Ақылың жоқтығынан қалдың сорға.
Мысалы, мені алдаб еш уақытта, –
Тор түгіл, түсіре алмас онан зорға.

«Кім күлмес бостығыңа сен жаманның?
«Алдырған хайласына бір наданның.
«Мен соған қол берейін түсбесіме;
«Хайласы саған ғана мол адамның».

چېچق بېين كوگرشن .

چېچق طورغا توستى ، صورى قايناب ؛
 باردى ما ، كم بلادى ، آجال آيداب .
 پالانى قازا منان قايدە دېمە !
 عرب بوب ، اوپر صورلى ، كوزى جايئاب !
 جانينه جاس كوگرشن اوچب كيلدى
 «نه قاراباسطى ! طورغه نو سوب ؟ ديدى ؛
 «طال تو سته طوردى كورماي ، صوقر مېدنك ؟
 «ايسالانك ، آقلىك چوق كو چك ديدى
 «تو سېرمە ايسى دوروس كوندوزطورغا !?
 «آقلىك چوقطعنان قالدىك صورغا .
 «مثلاً ، مېنى آلداب هچ واقتدە ، —
 «طورتوگل توسرالماس اونان صورغا .
 «كم كولماس بو سطمئكه سين چمان ننىك ؟
 «آلدرغان حېلا سنه بر ندان ننىك .
 «مېن سعان قول پيرابن تو سېبا سېمە ؛
 «حېلاسى سعان غنە مول آدام ننىك .»

(1*)

Деседе: Ақыл серік қонған баққа;
Ем болмас, бастан бағың тайар шақта.
Пысықсыб көгершінім отырғанда,
Қалыбты өзі түсіб қыл тұзаққа.

Ақылың қайда кетді, данышпаным?
Серт егіб түспеске қол алысқаның?
Біреуге күлсең келер өз басыңа,
Табалаб мұнан былай күлме жаным!

Біреуді білмес адам табалайды.
Бақ көшсе, ақылыңа қарамайды.
Ісіңнен бір істеген жазым табсаң
Болды деб білмегеннен шамалайды.

«Жазмыштан озмыш болмас» деген сөзді.
Бекер деб фікір ету жарамайды.
«Алланың, адам басы тобы» деген
Қусада қалай қарай домалайды.

دیساده ؛ آقل سیریک قونعان باقچه ،
 ایم بولماس باسطان باعنک طایار چاقما .
 پسق صب کو گرشنم اوپر غا نده ،
 قالبی اوزی تو سوب قل طوزاقچه .

آقلنک قایدہ کیتدی دانشپا نم ؟
 سیرہ ایتب تو سپا سکه قول آلسقا ننگ ؟
 براؤگہ کولسانک کیلار اوز باسنکه ،
 طابالاب مونان بولای کولما جانم !

براؤدی بلماس آدام طابا لایدی .
 باق کو چسه ، آقلنکه قارامایدی .
 اسنکنان بر ایستاگین جازم طابسا ننگ ،
 بولدی دیب بلماگین نان چما لایدی .
 جازمشطان اوزمش بولماس دیگین سوزدی ،
 بیکیر دیب فکر ایتو جارامایدی .
 «آلته ننگ آدام با سی طو بی دیگین»
 قو صاده قالای قارای دوما لایدی .

АТ БЕН ЕСЕК.

Біреудің есегі мен бар еді аты;
Апарар бір қалаға болды заты;
Аты мен есегіне артыб алыб,
Айаңдаб, жолға түсүб, келе жатты.

Жүк ауыр; есек сасыб алақтайды;
Иесі дем алуға қаратбайды.
Әл кетіб, жығыларға тайанғанда,
Жалыныб, атқа есек сөз айтады:

«Ат достым! Жүгім ауыр; хәлім бітті;
«Емесбін жүре алатын енді тібті.
Зорығыб, жолда өліб, қалатын мен
Алмасаң ауыстырыб біраз жүкті».

Ат оған ешбір жауап қайтармайды
Ауырлаб жүгін, есек қайқаңдайды.
Ентігіб, ішін соғыб, дымы құрыб,
Жүрерге онан әрі жайы қалмайды.

Жығылды есек байғұс, дымы құрыб;
Тұрмады, айдаса да иесі ұрыб.
Сойды да, жүгін, терісін атқа салыб,
Қалаға келе жатты тағы жүріб.

آط مین ایساک

براؤدنك ایساگی مین بار ایدی آطی ؛
آپارار بر قالاغه بولدی ضاطی ؛
آطی مین ایساگنه آرطب آلب ،
آیانکداب ، جولعه نوسوب ، کیلا جاططی .

جوك آؤر ؛ ایساک صاصب آلاقطادی ؛
ایاسی دیم آلؤغه قاراتبادی .
آل کیتب ، جعلازغه طایانغانده ،
جالنب ، آطقه ایساک سوز ایطادی :

«آط دوسطم ! جوگم آؤر ؛ حالم بتتی ؛
«ایماس بن جورالاطن ایندی تبتی .
«ضوروغب ، جولده اولب ، قالاطن من ،
«آلماصانك آؤسطروب بر آزچوکتی »

آط اوعان هج بر جواب قایطارما یدی .
آؤرلاب جوگن ، ایساک قایقانکدایدی .
ایننگب ، اشن صوعب ، دمی قورروب ،
جورارگه اونان آری جایی قالمایدی .

جعلدی ایساک بایعوس ، دمی قورروب ؛
طورمادی ، ایدرا صاده ایاسی اورروب .
صو یدیده ، جوگن ، تیرسن آطقه صاللب ،
قلاعا کیلا جاططی طاغی جورروب .

Қараңдар! Шара бар ма мына сорға?
Айағын ат келеді басыб зорға;
Қысымды есек көрген бұ да көріб,
Болдырыб, былғақтайды оңды солға.

Өкініб өткен іске ат келеді:
«Мен хата еткен екем ғой ие! деді,
«Есектен аз жүк алыб, қарасқанда,
Қыйұндық мұндай маған болар ма еді?!»

Бұл сөзден қандай ғибрат алмақ керек?
Мысалы еткен хайыр бір бәйтерек:
Хайырың біреуге еткен болыб терек,
Көрерсін рахатын көлеңкелеб;

قارانكدار! چاره بارمه منا صورغه ?
ياغن ، آط كيلادی ، باصب صورغه ؛
قسمدی ایساك كورگین بوده كوروب ،
بولدروب ، بلعا قطایدی اوتکیدی صولعه

اوکنوب اوتکین اسکه ، آط كيلادی ؛
«مین حطا ایتکین ایکیم عوی آه ! دید ؛
«ایساكدان آزجوك آلب ، قارا سقا نده ،
«قیو ندق موندای معان بولار میدی ؟»

بول سوزدان نیندای عبراط آلماق کیراک ?
میصالی ایتکین خیر بر بایتیراک :
خیر نك یراؤگه ایتکین بولوب تیراک ،
کورار سن را حاتن کولانککه لاب ؛

Хайырдың ең абзалы бұл дүниада:
Біреуге қысылғанда жәрдем бермек
Кейбіреу зор бейнетке тап болады,
Кей уақыт аз бейнеттен қашамын деб.

МАЙМЫЛ.

Жер жыртты, ерте тұрыб, қара шекпен.
Қашаннан кәсібі еді егін еккен.
Асыраб қатын бала еңбегімен,
Кісі еді, күшін жегіб, ауқат еткен.

Ертеден кешке дейін дамыл алмай,
Өткізді ұзақ күнді хызметбен.
«Жарайды, бәрекелді, сабаз-ай деб!
Алғысты берді оған өткен кеткен.

Күншілік етті бұған маймыл надан.
(Мақтауды маймыл түгіл сүйеді адам).
Осындай жұрттан мақтау алмайтұғын,
Ойлады: мен кеммінбе деб анадан.

حَبِرُ دَنك اِينك اَفْضَلی بول دو نیاده :
 براؤ گه قسلعانده جاردام بیر ماك
 کی براؤ ضور بینا تکه طاب بو لادی ،
 که واقت آز بیناندان قاچا مندیب .

• مایمل

• جیر جرطلی ، ایرته طوروب ، قارا چیکپین .
 • قاننان کلسیبی ایدی ایگن ایککین .
 • آصراب قاطن بالا اینکباگی مین ،
 • کسی ایدی ، کوشن جیگب ، آوقاط ایتکین .
 • ایرتادان کیچکه دیون دامل آلمای ،
 • اوتکزدی اوزاق کو ندی حزمته مین .
 • جار ایدی ، بارا کیلده ، صبازای دیب !
 • آلعسطی بیردی او عان اوتکین کیتکین .
 • کو نشلیک ایتتی بو غان مایمل ندان .
 • (ماقطا و دی مایمل نوگل سویادی آدام) .
 • او صوندای جورططان ماقطا و آلمایطوعن ،
 • او یلا یدی : مین کیم منبه دیب آنادان .

Маймылдың көзі түсді томашаға;
«Енді жұрт қалсын» дейді, «тамашаға»:
Томарды бір көтеріб, бір сүйретіб,
Бүлінді өз өзінен оңашада.

Томармен домалайды ойға өрден;
Біресе арқалайды алыб жерден;
Өкбесін, шабқан аттай, баса алмайды,
Денесі көрінбейді аққан терден.

Сарф етді, жан аямай, маймыл күшін;
Неш бір жан мақтамады еткен ісін;
Секілді осы маймыл адамдар көб;
Көрсетіб неғылайын ашыб түсін.

Не бігер, күшті орынсыз жеккенменен?
Шығар ма тасқа егін еккенменен?
Ойлама алғыс, абырой аламын деб,
Пайдасыз құр михнат еткенменен.
Мақсұдқа, ойыңа алған жете алмайсын;
Мал шашыб құр далаға төккенменен.

مایمیل نك كوزی تو سنی طو ماچاغه ؛
 “ایندی چورط فالسن“ ، دیدی “ ، طما چا غه“ ؛
 طو ماردی برکو ناروب ، برسویرا توب ،
 بولوندی اوز اوزنان او نکه چاده .
 طو مارمین دوما لایدی اویعا اوردان ؛
 برایسا آرقا لایدی آلب چیردان ؛
 او کبا سن ، چا بقان آططای ، با صالحا یدی ،
 دیناسی کورنبا یدی آققان تیردان .
 صارف ایتدی ، جان آیا مای ، مایمیل کوشن ؛
 هج برجان ماقطا مادی ایتکین اسن ؛
 سیکلندی اوسی مایمیل آدامدار کوب ؛
 کورساتب ناعلاین آچب تو سن .

نه بنار ، کوشتی اورنسر جیککین منان ؟
 چعارمه طاسقه ایگن ایککین منان ؟
 او بلاما آلعس ، آبروی آلامندیب ،
 پایدا سز قور محنات ایکتن منان .
 هصو دقه ، او بونکه آلعان چیتا لهای سن ؛
 مال چاچب قوردالاغه تو ککین منان .

Пайдалы істен алар абыройың,
Кетбейді кейін қарай тепкенменен.

Орынды болса еткен михнатың,
Халықтың түсірерсін ілтифатын;
Пәленше, бәрекелді жарайды! деб,
Шығады сол уақытта жақсы атың.

ЕГІННІҢ БАСТАРЫ.

Бір адам жас баласын жанына алды;
Екеуі сайран етіб кетіб қалды.
Қыдырыб әрлі берлі жүрді дағы.
Егінші егін еккен жерге барды.

Аралаб һәр егінді қараб жүрді.
Кезі еді пісіб болған егін түрлі.
Бастарын дәнге толған төмен салыб,
Бұйдайлар бейне тағзым етіб тұрды.

Жалғыз ақ бір бұйдай тұр көкке қараб.
Бейне бір жалғыз өзін көбке балаб.

پايدالى استين آلا ر آبرو ينك ،
 كتبايدى كيون قاراي تيبكين منان .
 اورندى بولسه اينكين مھناتنك ،
 حالقطنك نو سرار سن ايلتيفاطين ؛
 فلا نچھ بارا كيلده جارايدي ديب ،
 چعادي صول واحنده جاقسى آطنك .

ايگن ننگ باسطارى .

برآدام جاس بالاسن جانينه آلدی ؛
 ايكاوې صايران ايتب كيتب قالدى .
 قدروب آرلى بيرلى جورديدا غى .
 ايگنچى ايگن ايكسكين چيرگه باردى .
 آرالاب هر ايگندى قاراب جوردى .
 كيزى ايدى بسب بو لعان ايگن تورلى .
 باسطارن دانكه طو لعان نو مين صالب ،
 بو يدا يلار بينه طعظم ايتب طوردى .
 جالعز آق بر بو يدای طوركو ككه قاراب .
 بينه بر جالعز اوزون كو بكه بالاب .

Баланың сол бұйдаға көзі түсіб,
Білмекке кетді көңілі жөнін сұраб:

«Құбылыб, бұйдайлар тұр басын салыб.
«Жіберген мырза Хұдай нұрға қаныб,
«Әй, әке! Мұның мәнін түсіндірші?
«Бір іске тұрмын өзім хайран қалыб!

«Бұл бұйдай көтеріб тұр басын көкке;
«Қарайды шекірейіб өзге көбке;
«Өзіне өзгелерді теңгермейтін,
«Соншама бұл бұйдайдың дәні көббе?»»

«Айтайын мұның мәнін, балам, саған:
«Шырағым, түрін көріб таңданба оған,
«Өзгесі төмен қараб бүгілгенге,
«Ойлама, кем екен деб, бәрі сонан.»»

Жәнеде әкесі айтты баласына:
«Сұқтанба құр сорайған қарасына!
«Хұдайым өзгесіне дән бергенде,
«Бұл бұйдай дәнсіз қабты арасында.

بالا ننگك صول بو یدای بعه کوزی تو سب ،
 بلماککه کیندی کو نکلی جو نون صوراب :
 «قو بلب ، بویدایلار طور باسن صالب ،
 «جبر گین مرضه حدای نورغه قانب ،
 «ای آکه ! مو ننگ ما نن تو سندرشی ؟
 «بر اسکه طورمن اوزیم خیران قالب !
 «بول بو یدای کو تاروب طورباسن کو ککه ؛
 «قارایدی چیکرایوب اوزگه کو بکه ؛
 «اوزینه اوزگه لاردی تینکگیر مای تن ،
 «صونچا ما بول بو یدای ننگ دئی کو بیه ؟»

«آبطاین مو ننگ مانن بالام سعان :
 «چرا عم ، تورون کوروب ، طا نکدا نبه اوعان .
 «اوز گیسى ، تو مین قاراب ، بو گو لگینگه ،
 «اویلا مه ، کیم ایکندی ب ، باری صونان .»
 جنهده آکیسی آبططی بالا سینه :
 «صو قطا نبه ، قورصورا یعان ، قارا سینه !
 «حدایم اوزگه سینه دن بیر گینده ،
 «بول بو یدای دئسز قابطی آرا سنده .

«Бұйдайлар, басы толық иліб тұр;
«Дән берген қожасына сыйыныб тұр,
«Басында бұл бұйдайдың дәні болмай,
«Кекірейіб, көкке қараб, бүлініб тұр.»

Елде көб бұл бұйдайдай адам дейді,
Тәкеббар, оны халық, жаман дейді.
Қалпы емес тәкеббарлық данышпанның,
Тұтынба бұл мінезді, балам дейді.

ӨГІЗ БЕН БАҚА.

Бір өгіз айдын шалқар көлге келді;
Жағалаб суаты бар жерге келді;
Шілденің сарша тамыз ыстық кезі,
Бек қатты, қаны қашыб, шөлдеб еді.

Су ішіб, көлдің шықты жағасына.
Мал еді, көз тойатын қарасына.

«بويدايلار باسى طو لوق ايبى لب طور ؛
 «دَن بىر كىن قو جا سىنه صى نب طور .
 «با سنده بول بو يدا يدنك دنى بو لهامى ،
 «كىكرا يوب ، كو ككه قاراب ، بولى نب طور .»

ايلده كوب بول بو يدا يداي آدام ديدى .
 تكبّر اونى حلق جمان ديدى .
 قا لپى ايباس تكبّر ليك دانشپان ننگ ،
 طو طو نبه بول منازدى بالام ديدى .

اوگز بين باقا .

بر اوگز آيدن چالقار كولگه كيلدى ؛
 جاغا لاب صواطى بار جبرگه كيلدى ؛
 چلدا ننگ صارچه طامز اسصى كيزى ،
 بىك قاططى ، قانى قاچب ، چو لداب ايدى .
 صو ايچب ، كو لد نك چقطى جاغا سىنه .
 مال ايدى ، كوز طو ياطن قارا سىنه .

Артынша бір көлбақа күншіл екен,
Сол көлдің бақасының арасында.

Өгізді суға тойған бақа көрді;
Секіріб көршісіне жетіб келді;
Боламын мен де сонау өгіздей деб,
Жел тартыб, ісіб, кеуіб, қарнын керді.

Сұрады жолдасынан: «толдым ба?» деб;
«Өгіздей, анау тұрған болдым ба?» деб;
Өгіз бен екеуіне қараб тұрыб,
Жолдасы жауаб берді сонда бүй деб:

«Өгіздей болу саған қайда шырақ?!
«Араңыз екеуіңіздің тым ақ жырақ!
«Онымен бірдей болыб толмақ түгіл
«Қалпыңнан асқан жоқсың артық рақ».

«Қарашы! Енді қандай болдым?» деді.
«Міне мен жаңа әбдан толдым!» деді.
Жолдасы тағы қараб денесіне,
«Қалпында қараң менен формын» деді.

آرتقچا بر کو لباقا کو نچل ایکین ،
 صول کولد نك باقا سنك آرا سنده .
 اوگزدی صوغه طو یعان باقا کوردی ؛
 سیکرب کورش سینه چیتب کیلدی ؛
 بولامن مینده صوناو اوگزدای دیب ،
 چیل طارطب ، اسب ، کیشوب ، قارنن کیردی .
 صورادی جو لدا سنان «طو لدمبه ؟» دیب ؛
 «اوگزدای آناو طورغان بولد مبه ؟» دیب ؛
 اوگزینن ایکاوینه قاراب طوروب ،
 جولداسی جواب بیردی صونده بویدیب :
 «اوگزدای بولوسعان قایدہ چراق !?
 «آرانکز ایکاو نکر دنك طم آق چراق !
 «اونی مین بردای بولوب طولماق تو گل
 «قالپنکنان آسقان چوق سن آرتق راق .»
 «قراشی ! ایندی قاندای بولدم ؟» دیدی .
 «منی مین جانکه آبدان طولدم !» دیدی .
 جولداسی طاغی قاراب دینا سینه ،
 «قالبنده قارانك منان فور منك» دیدی .

Дүниада мұнан күншіл кемді бақа!
Зорланды, қарнын керіб, енді бақа.
Шыдамай жұқа қарын керуіне,
Жарылыб, сол арада өлді бақа.

Күнәсі күндегеннің жаман қатты.
Күндеме біреуге Алла берген бақты.
Өгізді күндеб сондай боламын деб,
Көлбақа онан қанша пайда табты?
Әуелде, Хұдай өлшеб, берген дене
Қаншама зорланғанмен артылмабды.
Нақыл сөз: «Әлін білмес әлек» деген
Осындай әуре болған жаннан қабты.

ЕМЕН МЕН ҚАМЫС.

Бір көлдің емен айтты қамысына, —
Сыбайлас көбден бергі танысына:
«Жаратқан мені Хұдай сонша артық,
Мықты деб, жер жарылад дабысыма!

دونياده موان کو نچل کيمدی باقا !
 • صورلاندی ، قارنن کيروب ، ايندی باقا .
 چدا مای جو قا قارن کيروينه ،
 • چارلب ، صول آرادہ اولدی باقا .

• کو ناسی کو ند یگین ننگ جمان قا ططی .
 • کو ندیمه براؤگه آلتہ بیر گین با قطی .
 او گزدی کو ند یب صوندای بولا مندیب ،
 کو لباقا او نان قا نچا پایدہ طا بطی ؟
 آؤلدہ ، حدای او لچاب ، بیر گین دینه
 • قا نچاما صورلا نعا نمین آر طلما بطی .
 نا قل سوز «آلن بلماس هلاک» دیگین
 • او سندای آؤره بولعان جا ننان قا بطی .

ایمین مین قا مس

— بر کو لرنک ایمین آیططی قا مسینه ،
 صبا یلاس کو بدین بیرگی طا نیسینه :
 «چاراطقان مینی حدای صونچا آرطق ،
 «مقطی دیب ، چیر جار یلاد دایسمه !

«Жалғыз ақ тең көремін Қафдың тауын;
«Дүниада менің қорқар бар ма жауым?!
«Қасқайыб, иілмеймін, бүгілмеймін,
«Соқсада қандай қатты құйұн, дауыл.
«Қорғаймын өзім түгіл, аймағымды,
«Болса да қандай абтаб, қандай жауын.
«Мың сан құс келіп қонсын бұтағыма,
Зәердей көрінбейді маған ауыр».

«Бірді олай жаратқанда, бірді бұлай,
«Бәрінен қор жаратқан сені Хұдай.
«Жел тұрса, зәрең ұшыб қалтырайсың,
«Басыңа, ауырлайсың, қонса торғай.
«Жел жүріб, судың беті жыбырласа,
«Ызындаб, құлағыңа сыбырласа,
«Бұғасын, бүгілесін сонша төмен,
«Тұрамын жарар ед деб жығылмаса.

«Егерде жақын жерде болсаң маған;
«Ешкімді жолатбас ем, қорғаб саған.

«جالعز آق تِنك كورامن قا فطنك طاون ؛
 «دو نياده مِئنيك قور قار بارمه جاوم ؟
 «قاسقا بوب ، ابو لما يمين ، بو گو لما يمين ،
 «صو قساده قا ندای قا ططی قو یون ، داؤل .
 «قورغا يمين اوز يم تو گل آيما عمدی ،
 «بو لصاده نيندای آبطاب ، نيندای جاون .
 «مئك صان قوس كيلب قو نصون بو طا غمه ،
 «زارّ دای کور نبایدی معان آور .»

«بردی اولای جارا طقا نده ، بردی بو لای ،
 «بار ينان قور جارا طقان سینی حدای .
 «جیل طورسه ، زارانك اوچب قا لطرای سن ،
 «با سنکه آور لای سن قو نسه طو رغای .
 «جیل جوروب ، صو دنك بيتی جبر لاسه ،
 «از نكداب ، قولا غنکه صبر لاسه ،
 «بو غاسن ، بو گولا سن صو نچا تو مین ،
 «طورامن جارار اید ديب جعلماسه .»

«آگرده جا قن چيرده بو لصا نك معان ؛
 «هچ کم دی جو لا تباس ايم ، قور عاب ، سعان .»

Әуелде сені Хұдай жаратқанда,
«Аслан сенің жайыңды ойламаған.

«Берібді саған орын суға жақын;
«Тұрсын деб құйын, дауыл, дуға жақын;
«Көз салып һәр тарабқа қарап тұрсам,
«Аз екен дүниада сенен фақыр»....

«Құлақ сал, емен батыр, тоқта азрақ!
«Есімі фақырлықтың менен жырақ.
«Иілсем мені дауыл сындыра алмас;
«Сындырар сені қайта бұрынрақ.
«Ыхтиар дауыл соқсын, құйын соқсын,
«Уайым менің үшін жеме бірақ.
«Дауылдан иілсемде, бүгілсем де
«Мен саған жалынбаймын жәрдем сұраб.
«Еменім! Сен білмесең мен айтайын:
«Мененде сенің қауфің артықрақ.
«Ол рас сені әлі жеңе алмай жүр,
«Кез келмей күші сенен басымрақ.

«آولده سینی حدای جارا طقا نده ،
 «آسلا سیننک جا ینکدی او یلا معان .

«بیر بدی سعان اوروں صؤعا جا قن ؛
 «طورصون دیب قویون داؤل دؤعا جا قن ؛
 «کوزصا لب هر طارافقه قاراب طور صام ،
 «آز ایکین دو نیاده سینان فقر» . . . .

«قولاق صال ، ایمین با طر ، طوقطا آرزاق !
 «ایسیمی فقر لیقطنک مینان جراق .
 «ایو لسام مینی داؤل سندرا لماس ؛
 «سند رار سینی قایطا بورون راق .
 «ایختیار داؤل صوقصون ، قویون صوقصون ،
 «ؤایم میننک او چون جیما براق .
 «داؤلدان ایولسا مده ، بو گو لسا مده ،
 «مین سعان جا لئبا یمن جار دام صوراب .
 «ایمینم سین بلیمسا نک مین آیطاین :
 «مینا نده سیننک قاؤفنک آرطیق راق .
 «اول راس سینی آلی جینکا لهای جور ،
 «کیز کیلهای کوشی سینان با صم راق .

«Дүниеде өзім деме жалғыз мықты, –
«Адасқан олай ойлаб хаталықты».

Болмады сөзін тәмәм еткенінше,
Бұрқыраб, құйындатыб дауыл шықты!

Дауылдың екбініне шыдай алмай,
Не түрлі махлұқтың бәрі ықты.
Қашаннан хайла етіб, әдіс алған,
Жабысыб, жер бауырлаб қамыс бұқты.

Қайсарыб, қайысбастан емен тұрды;
Дауылға көрсетем деб мықтылықты.
Неғылсын оның емен екендігін –
Қопарұб түбірімен дауыл жықты.

Білеміз, қамыс нашар, емен мықты.
Еменді мықты деген, дауыл жықты,
Майысыб, қарсыласбай, қамыс бұғыб,
Сынбастан сол дауылдан аман шықты.

Мықты деб, болса біреу аты шыққан,
Алысыб, болмаса жан оны жыққан;

«دو نیاده اوزیم دیبا جا لغز مقطی ، —
 «آداسقان اولای اویلاب حطا لیقطی ،» .

بو لمادی سوزین تمام اینکا نچه ،
 بورقراپ ، قویو نداطب ، داؤل چقطی !
 داؤلدنک ایکبننه چدای آلمای ،
 نه توری محلو قطنک باری ایقطی ،
 قچا ننان حا یلا ایتب ، آدس آلعان ،
 جا بیسب ، جیر باؤلرلاب ، قا مس بو قطی .
 قا یصارب ، قا یسبا سلطان ، ایمین طوردی ؛
 داؤلصه کورساتامدیب مقطی لیقطی .
 نا علسن او ننگ ایمین ایکیندیگن —
 قویاروب توبری مین داؤل چقطی .

بلامز ، قا مس نچار ، ایمین مقطی .
 ایمیندی مقطی دیگین ، داؤل چقطی .
 مایی صب ، قار سلا سبای ، قا مس بو عب
 صنبا سلطان ، صول داؤلردان آمان چقطی .
 مقطی دیب ، بولسه براؤ آطی چققان ،
 آلیصب ، بو لماسه جان اونی چققان .

Кісіге аса қайрат пайда бермес –
Бір күні жазым табар тасқандықтан.
Күштінің ыңғайымен жүргендерді –
Ойлама, істейді деб жамандықтан.
Болмаса қайратыңа ебің серік,
Офа жоқ, құр хайласыз мықтылықтан.

ҚАСҚЫР МЕН ТЫРНА.

Бір қасқыр сафар шекті елден жырақ;
Неше күн таббай азық қалды жараб:
Жемтікдің жақын жерде иісін сезіб,
Қаскең келе жатыр соған қараб.

Қасқырдың, кім білмейді, қомағайын?
Көңілден, жемтік көріб, кетді уайым.
Келдіде, бір сүйекті салды ауызға,
Шетінде бөлек рек жатқан дайын.

کسیگه آصا قایراط پایده بیر ماس —
 بر کونی جازم طابار طا سقا ند یقطان .
 کوشتی نیک انکعایی مین جو رگیند بردی —
 او یلامه ، ایستا یدی دیب جماند یقطان .
 بولماسه قایراطنکه ایبنک سیر یک ،
 اوفاجوق قور حیلا سز مقطی لبقطان .

قاسقر مین طرنا .

بر قاسقر صفر چیمکتی ایلدان جراق ؛
 نچه کون طاببای آزیق قالدی جاراب ؛
 جیمتیکد نیک جاقن جبرده ای سن سیزب ،
 قاس ایکنیک کیلا جاطر صوعان قاراب .

قاسقر دنک ، کم بلما یدی ، قوماعابن ؟
 کونکلدان ، جیمتیک کوروب ، کیتدی وایم .
 کیلد یده ، برسو یا کتی صالدی آوزغه —
 چیتنده بولاک راک جاطقان داین .

Кемірмей, қалпынша жұтыб қалды;
Тамақда, жүрмей сүйек тұрыб алды.
Қақалыб, дем алалмай сасқанынан
Алақтаб, жан жағына көзін салды.

Қақалды, сүйек жүрмей тамағына;
Болмады һәр түрлі еткен амалына.
Жанынан күдер үзіб, тұрған шақда –
Көзіне түсбесінбе жалғыз тырна.

Тырнаны шақырады ишаратбен,
Мәнісін байандауға жайы кеткен.
Ойлайды, бұ тұрғанда, тіл алмас деб,
Көңілін жұмсабасам алдаб еббен.

Бұрынғы мықтылықты былай қойыб,
Тырнаға сөз сөйлейді кішілікбен:
«Шырағым, дүниада ұмытбайын,
«Құтқарсаң мені хазір осы дертден.
«Танысыб сеніменен дос болмаққа –
«Жүруші ем, кез келгей деб тілеб көбден.

کیرمای ، قالیپنجه جو طب قالدی ؛
 طامما قدا ، جورمای سو یاک طوروب آلدی .
 قاقالب ، دیم آلامای ، صا صقانی نان
 آلاقطاب ، جا نجاغنه کوزون صالدی .

قاقالدی ، سو یاک جورمای طامما عنه ؛
 بولمادی هر تورلی ایتکین آمالینه .
 جانی نان کودیر اوزوب ، طورعان چاقدا —
 کوزینه تو سبا سنبه جالعز طرنا .

طر نانی چاقردای ایچارا تبین ؛
 مانی سن بایانداؤغه جایی کیتکین .
 او یلایدی ، بو طور عانده ، تل آلماس دیب ،
 کو نکلون جو مصا تبا سام ، آلداب ایب بین .

بورونعی مقطی لیقطی بولای قو پوب ؛
 طر ناغه سوز سویلایدی کچک لیکمین :
 «چراغ ، دونیاده اوموطباین ،
 «قو طقار سانک مینی حضر اوسی دیرتدین .
 «طانی صب سینی منان دوس بولما ققه —
 «جوروجیم ، کیز کیلگما یدیب ، تلاب کو بدین .

«Білуші ем әкенді де, тырна, сенің,
«Дүниада кім бар еді онан өткен?!
«Ежелден олқылық жоқ нәсілінде,
«Көз салыб, қараб тұрсам арғы түбден.
«Баласы атайының сен бір асыл;
«Сыртыңнан жүрміз әлі зор үмітбен.
«Біле алмай не қыларын, сасқалақтаб,
«Алдыңда ағаң отыр есі кеткен;
«Тырнажан неғылсаң да енді өзің біл –
«Айдынның сарқыны едің жұртқа жеткен».

Тырна, естіб мына сөзді, судай тасты.
Қасқырдың тамағына тықты басты.
Суырыб сүйекті алыб тастаб еді,
Уһ! деб қасқыр сонда көзін ашты.
Құтқарған зор фәледен тырнасына –
Ол бірақ көрсетбеді ыхыласты.
Еңбегін бер деб, тырна сұраб еді,
Қас екең сау күндегі әнге басты:

«بلو چیم آکینکد یده طرنا سیننک ،
 «دونیاده کم بار ایدی اونان اوتکین !!
 «ایچیلدان اولقی لیق جوق ناسلینکده ،
 «کوز صالب ، قاراب طورصام آرغی توبدین .
 «بالاسی آطایی ننگ سین بر اصل ؛
 «صرطو ننگان چورمز آلی صور اومیت بین .
 «بلالمای نی قلارن ، صاصقالا قطاب ،
 «آلدنکده آعانک اوپر ایسی کیتکین ؛
 «طرنا جان ناعلسانکده ایندی اوزنک بل —
 «آیدن ننگ صارقنی ایدنک جورطقه جیتکین .»

طرنا ، ایستب منا سوزدی ، صو دای طاسطی .
 قاسقر دنک طاماعنه طقطی باسطی .
 صوروب سویا کتی آلب طاسطاب ایدی ،
 اوه ! دیب قاسقر صونده کوزون آچطی .
 قو طقارغان صورفلادان طرناهنه —
 اول براق کورساتبادی ایجلا سطی .
 اینکبا گن بیردیپ ، طرنا صوراب ایدی ،
 قاس ایکنک صاو کوندیگی آن گه باسطی .

«Не дейсін, ойынба осың шынба тырна?
«Қажауға мәжнүн жоқ саған мұнда.
«Ақы алыб өзгелерден дәндеб қабсың,
«Қой, тырнам, ойнаб, мені әуре қылма!
«Мен саған олжа болғандай ерің бе едім?
Құтқардың, сөзім сыйлаб, ерінбедің;
«Сыйға сый дегенменен, таз басыңды –
«Аузыма салыб тұрған, кемірмедім.

«Көрінбей жоғал шабшаң көзіме енді, –
«Түсініб айтқан достық сөзіме енді.
«Аш бөрі неше күндей дәм татбаған.
«Ұйалмас таб беруге өзіңе енді».

Естіб мына сөзді тырна састы;
Етбес деб қасқыр олай ойламасты.
«Садақа бастан құлақ» деген мақал, –
Бишара жансауғалаб тұра қашты.

«نه دی سن ، اویونبه اوصونك چنبه طرنا ؟
 «قاجاؤه ما جنون جوق سعان موندہ .
 «آقی آلب اوزگه لاردان داند بپ قاب سن ،
 «قوی طرنام ، اویناب ، مینی آوره قلما !
 «مین سعان اولجا بولعا ندای ایرنك بیدیم ؟
 «قو طقاردنك ، سوزیم صیلاب ، ایر نبید نك ؛
 «صیعه صی دیگین منان ، طاز باصونكدی —
 «آوزمه صالب طورعان ، کیمیر میدیم .

«کورونبای جوعال چاپچانك کوزیمه ایندی ، —
 «توسونب آیطقان دو سطیق سوزیمه ایندی .
 «آچ بوری نچه کوندای دام طاطباعان .
 «اویالماس طاب بیرژگه اوزنکه ایندی .»

ایسیتب منا سوزدی ، طرنا صا صطی ؛
 ایتماس دیب قاسقر اولای اویلاما سطی .
 «صداعه باسطان قولاق» دیگن مقال ، —
 بیچره جانصاؤه لاب طوراقاشطی .

Қиссасы қасқыр тырна болды тәмам.
Мінездес қасқырменен кей бір адам:
Басына фәла түсіб қысылғанда,
Жалыныб жалпайады келіб саған.

Құтқарыб ол фәладан жіберген соң,
Болмайды оған кісі сенен жаман.
Жоқ болған, отқа күйіб мүлкіндей ақ,
Хайырың зайа кетер еткен оған.

Кісіге офа бермес ондай адам,
Қашыңыз ондай жаннан келсе шамаң.
Қасқырға хайыр істеб тырна байғұс –
Қуанды кеткеніне өзі аман.

Хайырды қараб істе адамына,
Қарайлас өзіңменен шамалыға.
Қасқырдай қара жүрек залымдардың –
Жүрмендер түсіб кетіб тамағына.

- قصه سی قاسقر طرنا بولدی تمام
 · منازداس قاسقر منان کی بر آدام :
 · باسینه فلا توسب قسلعانده ،
 · جالنب جالپایادی کیلب سعان .
 · قوطقاروب اول فلادان جبرگین صونک ،
 · بولمایدی اوعان کسی سینان چمان .
 · جوق بولعان ، اوطقه کویوب ، مولکونکدای آق ،
 · حیرنک ضایعی کیتار اینکین اوعان .
 · کسی گه اوقا بیرماس اوندای ادام ،
 · قاشنکز اوندای جاننان کیلسه چمانک .
 · قاسقرغه حیر استیب طرنا بایعوس —
 · قوا ندی کیتکا نینه اوزی آمان .
 · حیردی قاراب استا آدامنه ،
 · قارالاس اوزنکمنان چمالیعه .
 · قاسقردای قارا جوراک ضالمداردنک —
 · جورمانکدار توسب کیتب طاماغینه .

БҰЛБҰЛ МЕН ЕСЕК.

Бір күні бұлбұл құсты есек көрді.
Қасына сөз айтбаққа жақын келді.
Сыртыңнан сайрағыш деб жұрт мақтайды –
Тыңдайын достым біраз сайра деді.

«Кім білсін мұнан бұлай көрерімді?
Сайра деб тағы саған келерімді.
Мен тұрмын өзім естіб сынамаққа,
Мақтаудай бар мекен деб өнерімді.

Есектің сөзін бұлбұл қабыл алды.
Құлағын салыб есек тұра қалды.
Даусын әлденеше түрлендіріб,
Сандуғаш не әдемі әнге салды.

Бұлбұл тұр түрлі түрлі әнге салыб;
Сайрайды бірін нәзік, бірін анық.
Даусындай сыбызғының алыстағы,
Құлаққа кейбір даусы келді талыб.

بولبل مین ایساك .

- برکونی بولبل قوسطی ایساك کوردی .
- قا سیننه سوز آیطبا ققه جاقن کیلدی .
- صرطنکنان صایرا عش دیب جورط ماقطا یدی —
- طنکداین دوستم بر آز صایرا دیدی .
- کم بلسن موان بولای کورار یمدی ؟
- صایرادیب طاغی سعان کیلار یمدی .
- مین طورمن اوزیم ایستب صنماققه ،
- ماقطاوڭدای بار میکیندیب اونارنکدی .
- ایسا کدنک سوزن بولبل قابل آلدی .
- قولاعن صالب ایساك طورقالدی .
- داوئن آلدن نیچه تورلاندروب ،
- صاندوعاش نه آدیبه آن گه صالدی .
- بولبل طورتورلی تورلی آن گه صالب ؛
- صایرایدی برن نازیک برن آنیق .
- داو سنداى صیزعی ننگ آلسطاعی ،
- قولاققه کئی برداوشی کیلدی طالب .

Біресе шикылдаған ашшы дауыс,
Шекеңнен өте жазды құлақ жарыб.
Жан махұлұқ: шыбын, шіркей, құрт, құмырсқа –
Тыңдады орны орнында тұра қалыб.

Сайрады бірде ақырын, бірде қатты;
Кейде ысқырыб, кей уақыт таңдай қақты.
Жел тыныб, құстар қойыб шулағанын,
Қойлар да, күйісін тыйыб, тыңдаб жатды.

Көрсетіб бар өнерін болды бұлбұл;
Есекке қарсы қараб қонды бұлбұл;
Қараб тұр екі көзін айырмастан,
Сыншы не дер екен деб енді бұлбұл.

Сонда есек сөз айтады бұлбұл құсқа:
«Мақтаулы бар ғой әнпаз һәр бір тұста;
«Солардың баршасы да әдемі әнге –
«Тауықдың айғырындай емес ұста.

«Айтайын мен бір ақыл бұлбұл шырақ,
«Тыңда сен ілтифатбен салыб құлақ:
«Тауықтан біразрақ ән үйренсең,
«Сайрар ең мұнан гөрі де артықрақ».

برایسه چقدراعان آچشی داوش ،
چیکانکنان اوتا جازدی قولاق چاریب .
جان مخلوق : چین ، شرکای ، قورط ، قو مرسته —
طنکدای اورنی اورنوده طوره قالب .
صایرادی برده آقرن ، برده قاططی ؛
کئیده اسقروپ ، کئی وادت طانکدای قاططی .
جیل طنپ ، قوسطار قویوب چؤلاعانن ،
قویلارده ، کویسن طیوب ، طنکداب جاططی .
کورساتب باراونارن بولدی بولبل ؛
ایساککه قارسی قاراب قوندی بولبل ؛
قاراب طور ایکی کوزن ایرماسطان ،
سنشی نه دیر ایکیندیب ایندی بولبل .
صونده ایساک سوز آیطادی بولبل قوسقه :
« ماقطاوولی بارعوی آنباز هر برطوسطه ؛
«صولاردنک بارچه سیده آدیبه آن گه —
«طاو قطنک آیرندای ایماس اوسطه .
«آیطاین مین بر آقل بولبل چراق ،
«طنکده سین ایلتیقا تبین صالاب قولاق :
«طاو قطان بر آزران آن اویرانسانک ،
«صایرار انک مونان گوریده آرتق راق .»

Бұл сөзге жәбірленіп бұлбұл қатты.
Сөз тыңдаб онан әрі тұра алмабты.
Есекке сынатбасын Хұдайым деб,
Пыр... етіб ұшыбты да кетіб қабты.

Ал енді мұнда қандай ғибрат бар?
Есекдей іс ететін көб адамдар;
Сар жезден саф алтынды айырмайтын –
Дүниада бар емесбе не надандар?

Есекдей қалпы кейбір адамдардың,
Көзі тар көңілі соқыр жамандардың.
Асылды жасық менен танымайтын –
Сынынан сақта Алла надандардың!

ЕКІ ШЫБЫН.

Бір өгіз күні бойы тартыб сабан,
Қайтты елге сабанымен кешке таман.
Мүйізінде қара шыбын отыр еді,
Кез болды бір танысы жолда оған.

بو لسوز گه جابر لانب بولبل قاططی .
 سوز طنکداب اونان آری طورالمابطی .
 ایسا ککه صنا طبها سن حدایم دیب ،
 بر . . . ایتب اوجوبطیده کیتب قابطی .

آل ایندی مو نده قاندای عبراط بار ؟
 ایسا کدای اس ایتانن کوب آدامدار ؛
 صار جیزدان صانی آلطندی آیرمایطون —
 دونیه ده بار ایماسبه نه نداندار ؟

ایسا کدای قالپی کئی بر آداملار دنک ،
 کوزی طار کو نکلی صوقر جماندار دنک .
 اصلدی جاصق منان طانیمایطون —
 صنی نان صاقطا آلله نداندار دنک !

ایکی چین

براوگز کونی بو بین طارطب صابان ،
 قابططی ایلگه صابانی مین کیچکه طامان .
 مویزنده قاراچین اوطر ایدی ،
 کیز بو لدی بر طانیسی جولده اوغان .

Танысы мұны көріп келе жатқан;
Астында өгізі бар сабан тартқан.
Көзіме күні бойын көрінбей ең,
Келесін сөйле деді сен қай жақтан.

Сонда бұл мұрнын көкке көтереді.
Адамсыб, маңызданыб, жөтеледі.
«Жер жыртыб күні бойын шаршаб келем –
Мазалаб, сұраб саған не керегі?»

Адамды кейбір түрлі алыб еске,
Қарасақ ғибрат бар бұл кеңесте.
Біреудің йа қайратын, йа дәулетін –
Өзімсіб жүретіндер бар емесбе?

Кейбіреу көтереді мұрнын көкке;
Өз әддін өзі білген адам көббе?
Мақтаныб бәрінде өзім етдім дейді –
Біреудің шылауында жүріб текке.

طانیسی مونی کوروب کیلا جاطقان ؛
 آسطنده اوگری بار صابان طارطقان .
 کوزیمه کونی بوین کورونباب اینک ،
 کیلاس سولیلادی سین قای جاطقان .
 صونده بول مورنون کو ککه کونارادی .
 آدامصب ، مانکز دانب ، جو تالادی .
 «جیر جرب کونی بوین چارچاب کیلام —
 مازالاب صوراب سمان نه کیراگی» ؟

آدامدی کئی بر توری آلب ایسکه ،
 قارصاق غیراط باربول کنکیسته .
 براؤدنک باقایراطن ، یاداؤلتن —
 اوزیمسب جوراتندار بار ایماسبه ؟
 کئی براؤ کو تیرادی مورنون کو ککه ؛
 اوز آددن اوزی بلیگین آدام کو بیه ؟
 ماقطانب بارنده اوزیم ایتدیم دیدی —
 براؤ دنک چلاؤنده جوروب تیککه

АРЫСТАН, КИІК ҒӘМ ТҮЛКІ

Бар еді бір зеңгір тау асқан биік.
Һәр түрлі мекен еткен аңдар сүйіб.
Жол шеккен, тамақ іздеб, аш арыстан; –
Сол таудың арасында қуды киік.

Жақындаб жүрді арыстан жетемін деб;
Ойлайды түстік тамақ етемін деб.
Келеді киік жылаб бір Хұдайға –
Қайткенде мұнан аман кетемін деб.

Жыласаң шын зарығыб бір Хұдайға,
Ойлама қалады деб зарың жайға!
Жанынан киік күдер үзген шақта,
Екеуі кез болады терең сайға.

Қуанды сайды көріб енді киік.
Сайланды өтейін деб күшін жиыб.
Зырқыраб атқан оқтай өте шықты –
Арыстан қала берді іші күйіб.

ارسطان ، كيوك هم تولكى .

• بارايدي برزينگر طاؤ آسقان بيوك .

• هرتورلى ميكين ايتكىن آنكدار سويوب .

• جول چيكن ، طاماق ازداب ، آچ آرسطان ؛ —

• صول طاؤدنك آرا سنده قؤدى كيوك .

• جاقنداب جوردي آرسطان چيتامنديب ؛

• اويلايدي توستيك طاماق ايتا منديب .

• كيلادى كيوك جلاب بر حدايعه —

• قايتكىنده موانان آمان كيتامنديب ؟

• جلاصانك شن ضاريعب برحدايعه ،

• اويلا ما قالادى ديب ضارنك جايعه !

• جاني نان كيوك كودار اوزگين چاقطه ،

• ايكاشي كيز بولادى تيرانك صايعه .

• قواندى صايدى كوروب ايندى كيوك .

• صايلاندى اوتاننديب كوچن جيوب

• ضرقراب آطقان اوقطاي اوتا چقطى —

• آرسطان قالايردى اچي كويوب .

Сол жерде түлкі келді арыстанға.
«Жығасын, деді, бәрін алысқанда;
«Боларсын дұшман түгіл досқа күлкі
«Киікден қалыб қойсаң жарысқанда.

«Айтамын мұны саған достықбенен;
«Алмаймын неш нәрсеңді алдаб сенен.
«Тиісті бәйгесінен құр қалады –
«Кей біреу жүрексіздік бостықбенен.

«Тілесек қолдан келмес ісің бар ма?
«Тиісті ет қайратты күшің барда,
«Сыйдиган жаман киік өтіб кетіб,
«Ұят қой тоқтағаның осы жарға,

«Ақырсаң не шыдарлық айбатына?
«Дұшманның қалма мысқыл ғайбатына.
«Тұрсамда сайдың көріб тереңдігін –
«Сенемін ебің менен қайратыңа».

«Желікті мына сөзге енді арыстан.
Қарғуға жар шегіне келді арыстан.

- صول جیرده تولکی کیلدی آرسطانعه
- «جاسن ، دبدی ، بارن آلسقاندہ ؛
- «بولارسن دوشمان توگل دوسقه کولکی
- «کیو کدان قالب قویصا نك جارسقاندہ
- «آیطامن مونی سعان دوسطق بینان ؛
- «آلمایین هج نرسا نکدی آلداب سینان
- تیبستی بایگه سنان قورقالادی —
- «کی براؤ جوراکسز دیک بو سطق بینان
- «تلاسانك قولدان کیلماس اسنك بارمه ؟
- «تیبستی ایت قایراططی کو چنك بارده ،
- «صید یعان جهان کییک اوتب کیتب ،
- «اویاط قوی طو قطاعاننك اوسی جارعه ،
- «اقرصانك نه چدارلیق آیباننکه ؟
- «دوشمان ننگ قالما مسقل عایباتنه
- «طورصامده صایدنك کوروب تیرانکدیگن —
- «سینامن ایبنك منان قایراطنکه .»
- چیلیکتی منه سوزگه ایندی آرسطان
- قاروعه جارچیتنه کیلدی آرسطان

Жете алмай қарғығанмен ар жағына –
Түбіне жардың құлаб өлді арыстан.

«Түлкі екең құлаб өлген досын көрді;
Ақырын ойға түсіб жақын келді.
Атаусыз сүйген досын тастасынба!
Сол жерде кешікбей ақ асын берді.

Өлтіріб, досын алдаб түлкі бұзық,
Жеб жатыр өлісімен етін бұзыб;
Бір айдай азық етіб түлкі жатты –
Сүйегін жан досының таза мүжіб.

Досың көб тірілік мен амандықта –
Түлкідей сөз беретін жарға жықба;
Hәр іске амандықта қайраб салыб,
Мүжитін сүйегінді жамандықта.

Кісіге таза жолдас табу қиын; –
Көбін-ақ дос етеді мал мен бұйым;
Досыңнан дұшманыңнан бірдей сақтан,
Басыңда сірә Ахмед болса мыйың.

جیتالهای قارعیانمن آرجاعنه —

تو بنه جاردنك قولا ب اولدی آرستان .

تو لکی ایکا نك قولا ب اولیگن دوسن کوردی ؛

آقرن او یعه نو سب جا قن کیلدی .

آطا و سز سو یگین دوسن طاسطا سنبه !

صول جیرده کیچکبای آق آسن بیردی .

اولتروب ، دوسن آلداب تو لکی بوزوق ،

جیب جاطر اولیسی من ایتن بوزوب ؛

بر آیدای آزیق ایتب تو لکی جا ططی —

سو یا گن جان دو سننك طازه مو جب .

دو سنك كوب تر یلیکمین آماند یقطه —

تولکی دای سوز بیراتن جارغه جقبه ؛

هراسکه آماند یقطا قایراب صالب ،

مو جیطن سو یا گنکدی جمان دیقته .

کسیگه طازه جو لداس طا بو قیون ؛ —

کوبن آق دوس ایتادی ما لمن بو یوم ؛

دوسو نکنان دوشمانکنان بردای صاقطان ،

باصو نکده سر آحد بولسه میو نك .

Ойлама шын достарың мол екен деб,
Сөзіне ере берме жол екен деб.
Досыңды қиын іске қайраб тұрған,
Білгейсін шын дұшманың сол екен деб.

ҚАРҒА МЕН ТҮЛКІ.

Бір түйір ірімшікті тауыб алыб,
Ағашқа қарға қонды ұшыб барыб,
Тоқ санаб ірімшігін көңіліне –
Жей қоймай отыр еді ойға қалыб.

Қашаннан белгілі аңқау ала қарға!
Нәсібке бұйырмаған шара бар ма?
Шығатын шығасыға болыб себеб,
Ағашты түлкі залым аралар ма!

Тістеген ірімшігін түлкі көріб,
Айағын ептеб басыб жақын келіб;
«Уһ!» деді: көретінде күн бар екен –
«Жүруші ем сырттан ғашық болыб өліб!

- اویلامه شن دو سطارنك مول ايکينديب
- سوزينه ايره بيرمه جول ايکينديب
- دو سنکدی قیون اسکه قايراب طورعان ،
- بلگای سن شن دو شما ننگ صول ايکينديب

قارغه مين تولکی

- برتوبرارمشیکدی طاؤب آلب ،
- آعاچه قارعه قوندی اوجوب بارب
- طوق صاناب ارمشيگن کونکلونه —
- جی قوبهای او طرايدی اویغه قالب
- قچاننان بیلگلی آنکفاؤ آلاقارغه !
- ناسبکه بیورمعان چاره بارمه ؟
- چعاطن چعاسیعه بولوب سباب ،
- آعاچطی تولکی ضالم آرالارمه !
- نیستاگین ارمشگن تولکی کوروب ،
- آیاعن ایبتاب باصب جاقن کیلیب ؛
- «اوه ! دیدی» : کوراتنده کون بار ایکیین —
- «جوړو چیم صرططان عشق بولوب اولوب !

«Тамаша қарағанға түрің қандай!
«Мынау көз, мынау мойын, мұрын қандай!
«Гауһардай қанаттарың жарқырайды –
«Келісті қалай біткен және маңдай!

«Көркемдік сифатыңнан табылғанда,
«Даусың да болса керек шырын балдай.
«Көбтен ақ дабысыңды естісем де,
«Болған соң келе алмадым жерім шалғай.

«Сені іздеб келіп тұрмын алыс жерден,
«Сұлу деб мақтаған соң һәркім көрген;
«Халық айтса қалыб айтбайды деген рас,
Арман жоқ жанда сені көріб өлген!

«Көркінді бітіре алман жазыб хатқа, –
«Йа сөйлеб жеткізе алман айтыб жатқа.
«Мен қайран неғыб патша қоймаған деб –
«Даусың да сифатыңдай болған шақта!

«Нұрыңды күн секілді көріб тұрмын;
«Шыдамай бойым балқыб еріб тұрмын.
Даусыңды тым болмаса бір шығаршы –
«Естуге құмар болыб өліб тұрмын!

«طماچه قاراعانعه نورنك قانداى !
 «مناؤ كوز، مناؤ موبون، مورون قانداى !
 «كاؤهرداى قاناطارنك جارقرايدى —
 «كيلستى قالاي بتكين جنه مانكدای !
 «كور كيمديك صفاطنكنان طابلعانده ،
 «داؤ سنكده بولسه كيراك چرن بالداى .
 «كو بتين آق داييسنكدى ايستسا مده ،
 «بولعانصونك كيملا لماديم چيريم چالعاى .
 «سينى ازداب كىلب طورمن آلس چيردان ،
 «صولو ديب ماقطاعانصونك هر كم كورگين ؛
 «حالق آبطسه قالف آيىبايدى ديگن راس ،
 آرمان چوق جانده سيني كوروب اولگين !
 «كوركونكدى بترالمان جازب حاتقه ، —
 «ياسويلاب چيتكزالمان آيىب جاتقه .
 «مين حيران ناعب باتشه قويمعانديب —
 «داؤ سنكده صفاطنكداى بولعان چاقطه !
 «نورونكدى كون سيكلدى كوروب طورمن ؛
 «چداماي بويىم بالقب ايرب طورمن .
 «داؤ سنكدى طم بولماسه بر چغار شى —
 ايستوگه قمار بولوب اولوب طورمن !

Мәз болып мақтағанға насаттаныб,
Қайтбасын деб ойлады сағы сыныб;
Алыстан арыб ашыб іздеб келген –
Байғұстың кетсін деді көңілі тыныб.

Өтірік мақтағанға қарға еріб,
Қарқ! етді пәрменінше жағын керіб.
Ірімшік қарқ еткенде жерге түсіб,
Жеб алыб түлкі кетді жортыб желіб.

Қарасақ көб адамдар түлкі боб жүр;
Залымдық өтірік мен мүлкі боб жүр;
Солардың сұмдығына түсінбеген –
Қарғадай жұртқа мазақ күлкі боб жүр.

Жұрт едік аңқау өскен қазақ болыб,
Далада кең сахара көшіб қоныб.
Алдаған залымдардың тіліне еріб,
Жүрмесек жарар еді мазақ болыб.

ماز بولوب ماقطاعانعه ، نساططانب ،
 قایتسن دیب اویلایدی صاعی صنّب ؛
 آلسطان آرب آچب ازدیب کیلگین —
 بایعوسطنک کیتسن دیدی کونکلی طنّب .

• اوتریک ماقطاعانعه قارعه ایریب
 • قارق ایتدی فرماننشه جاعین کیریب
 • اریشیک قارق اینکنده جیرگه توسب ،
 • جیب آلب تولکی کیتدی جورطوب چیلیب .

قرا صاق کوب آداملار تولکی بوب جور ؛
 ضالمدیق اوتریکمین مولکی بوب جور ؛
 صولاردنک صومدیغنه توسینبیگین —
 قارعه دای جورطقه مازاق کولکی بوب جور .

جورط ایدیک آنکقاؤ اوشکین قزاق بولوب ،
 دلاده کینک سحره کوچوب قونوب ،
 آلداعان ضالمداردنک نلنه ایریب ،
 جورماسیک جارارایدی مازاق بولوب .

ҚАСҚЫР МЕН ҚОЗЫ.

Бұлаққа су ішуге келді қозы.
Жанында серігі жоқ жалғыз өзі.
Бөрі жоқ десең шығар бөрік астынан
Фәлемен қаза алысба келсе кезі.
Қаңғырған тамақ іздеб бір аш бөрі.
Қозыға жетіб келді, жайнаб көзі.
Жемекке кіна қойыб сол арада,
Жала ғыб міне қасқыр айтқан сөзі:

«Сен, қозы текке қараб жүре алмайсын,
«Соқтықба маған десем тіл алмайсын.
«Мойныңды хазір жұлыб алайынба –
«Суымды неге былғаб лайлайсың».

Қозы айтты: «қасқыр тахсыр, тоқта азрак!
Тергеңіз кінам болса әділ бірақ.
«Ізіңіз жатқан жерден төмен келіб,
«Іштім мен жүз қадамдай қашықрақ.

قاسقر مین قوزی

بولاققه صؤ ایچو گه کیلدی قوزی .
 جاننده سیر یگی جوق جالعز اوزی .
 بوری جوق دیسانک چعار بوروک آصطنان
 فلا مین قضا آلسبه کیلسه کیزی .
 قانکرعان طاماق ازداب بر آج بوری .
 قوزیعه جیتب کیلدی ، جانباب کوزی .
 جیما ککه کنه قویوب صول آراهه ،
 جالاعب منی قاسقر آیطقان سوزی :

«سین قوزی تیککه قاراب جورالمای سن ،
 «صو قطقه معان دیسام تل آلمای سن .
 «موینو نکدی حضر جولوب آلاینه —
 «صؤمدی نیگه بلعاب لایلای سن .»

قوزی آیططی : «قاسقر تحصر طوققه ازراق !
 «تیرگا نکز کنام بولسه عدیل براق .
 «ازنکز جاطقان جیردین تو مین کیلیب ،
 «ایچتم مین جوزقدامدای قاقچراق .»

«Бұл жерден ең аз болса бір жүз қадам.
«Мүмкінбе лайлауға осы арадан?
«Сіз түгіл өзгеге жоқ хианатым
«Не шара жеткен болса бүгін қазам!»»

«Бекерме? «қасқыр айтты» менің сөзім
«Білесін жалғаншы деб кімді өзің!
«Әкеңді алдындағы танимысын?
«Балам сен байқаб қара ашыб көзің!

«Осындай сөздер мені күйдіреді,
«Десем де шыдайын ақ етіб төзім.
«Есімнен өле өлгенше кете қалмас,
«Былтырғы осы арада сөккен сөзің»

«Кезек бер бір азырақ сөзге, тахсыр!
«Келемін жарты жасқа күзге тахсыр!
Жаралыб дүниаға биыл келсем,
«Тиемін былтыр неғыб сізге тахсыр!»»

«Ол әше сен болмасаң сенің ағаң.
«Ойларың мені жоймақ келсе шамаң.

«بول چىردان اينك آز بولسه بر جوز قدام .

«مىكنبه لايلاؤغه اوس آرادان ؟

«سز تو گل اوز گيگه جوق حيا ناظم

«نه چاره چىتكين بولسه بوگن قضام !»

«بىكىر مه ؟ «قاسقر اىطلى ، مننك سوزىم

«بلاسن جالغانچى دىب كمدى اوزنك !

«آكىنكىدى آلدنكداغى طانى موسن ؟

«بالام سىن بايقاب قارا آجب كوزنك !

«اوصونداى سوزدير ميني كويدرادى ،

«ديسامده چداين آق ايتب توزىم .

«ايسمنان اولى اولگىنچه كيتا قالماس ،

«بلطرى اوسى آراده سو ككىن سوزنك .»

«كىزك بىر بر آزراق سوزگه تحصر !

«كىلامن جارطى جاسقه كوزگه تحصر !

«جارالوب دونياغه بيول كىل سام ،

«تىامن بلطر ناعب سزگه تحصر !»

«اول آچه سىن بولماصانك سىننك آعانك .

«اويلارنك ميني جويماق كىلسه چمانك .

«Ит болсын, қойшың болсын, қожаң болсын
Жауыздық ойлайсындар бәрің маған».

«Нансаңыз ағам да жоқ, інім де жоқ;
«Уа ғайры нашарлықтан мінім де жоқ.
«Нахақтан мені тахсыр, күйдіресіз –
«Жауыздық сізге ойлаған күнім де жоқ».

«Ол саған әлде күйеу әлде құда;
«Сүймейді қой атаулы мені жүдә.
«Йа бөлең, йа жиенің, йа нағашың.
«Әйтеуір саған ұксас еді о да.

«Қой задты талай жәбір берді маған,
«Соларын мен де істеймін енді саған.
«Кегімді қойдан алмай кімнен алам –
«Тауысба о деб, бұ деб сөзді оған».

«Тахсыр ай, неш жазығым жоқ қой менің!
«Зәбір ғой біреу үшін күйдіргенің!»
Үндеме! жетер: хазір уақытым жоқ,
Тұруға ақ қараңды тергеб сенің.

«آیت بولصون ، قویچنک بولصون ، قوجانک بولصون
جاژزدیق اویلائی سئدار بارنک معان .»

«نانشانکز آعامده جوق ، اینمده جوق ؛

«وعیتری نچارلقطان منمده جوق .

«نحاقطان مینی تحصر کویدراسز —

«جاژزدیق سزگه اویلاغان کونمده جوق .»

«اول سغان آلدہ کویاژ آلدہ قوده ؛

«سویمایدی قوی آطالی مینی جوده .

«یابولانک ، یا جیاننک ، یا نعاچنک ،

«آیتاؤر سغان اوحصاس ابدی اوده .

«قوی ضادطی طالای جابر بیردی معان .

«صولارین مینده ایستایین ایندی سغان .

«کیگمدی قویدان آلمای کمنان آلام —

«طاؤسبه اودیپ ، بودیب سوزدی اوعان .»

«تحصرای ، هج جازبعم جوق قوی میننک !

«جابرعوی براؤ اوجون کویدرگیننک !»

«أنداما ! چینار ! حضر فرصاتم جوق ،

«طوروغه آققارانکدی تبرگیب سیننک .»

«Алыбсын жаман әдет қарсыласыб,
«Сенінмен тұрамба мен мылжыңдасыб.
«Айтайын білгің келсе қозым саған –
«Кінәң сол жегім кеб тұр қарным ашыб».

«Шошиды қозы байғұс хұлқын таныб
«Құтылар білгенменен онан неғыб?!
«Болсынба қозы жұмыс қас екеңе –
«Жөнелді иығына салыб алыб».

Орманға қасқыр кетді қозыны алыб
Белгілі етер ісі алыб барыб.
Осындай жазықсызды жаздыратын,
Һәр жерде күштілерде бар ғой қалыб.

Қасқырдың зорлық болды еткен ісі;
Ойлаймын оны мақтар шықбас кісі.
Нашарды талай адам талаб жеб жүр –
Бөріден артық дейміз оның несі.

«آلب سن چمان آداة قار سلاصب ،
 «سینی مین طورامبه مین ماچنکداصب .
 «آبطاین بلیگنک کیلسه قوزیم سعان —
 «کنانک صول جیگم گیب طورقارنم آجب .»

«چوچیدی قوزی بایعوس حولقین طانب
 «قوطلار بلیگین منان اونان ناعب !
 «بولصونبه قوزی جوموس قاس ایکینگه —
 «جونالدی ابو عننه صالب آلب .»

اورمانعه قاسقر کیتدی قوزینی آلب
 بیلگلی ایتارایسی آلب باریب .
 اوصوندای جازقسزدی جازدراطن ،
 هر جیرده کوچتی لارده بارغوی قالب .

قاسقردنک ضورلیق بولدی ایتکین اسی ؛
 اوویلا یمن اونی ماقطار چقباس کسی .
 نچاردی طالای آدام طالاب جیب جور —
 بوری دان آرطق دیمز اوننک نیسی .

АҒАШ.

Орманға балтасымен келді мөжік;
Аралаб ағаш таңдаб жүрді кезіб.
Жафрым ай аман қалсақ жарар ед деб
Жанынан көрген ағаш тұрды безіб.

Мөжікке бір жас ағаш айтады сөз:
«Хұдайдан тілеуші едім келтір деб кез.
«Мың да бір алғыс саған берер едім,
«Осы үлкен ағаштардан құтқарсаң тез.

«Тынышыма бұлар мені өсірмейді;
«Тасалаб күннің көзін түсірмейді.
«Осылар тұрғаннан соң жер тар болыб,
«Еркінше тамырларым көсілмейді.

«Менде жоқ бұларға етер амал енді.
«Деб тұрмын құтқарушым жаңа келді.
«Қоршалаб жан-жағымнан қамаб алыб,
«Асла жібермейді самал желді.

آعاج

اورمانعه بالطاسی مین کیلدی موجیک ؛

آرالاب آعاج طانگداب چوردی کیزیب .

جافرمای آمان قالصاق جارارایدیب

جانینان کورگین آعاج طوردی بیزیب .

موجیککه برجاس آعاج آبطادی سوز :

«حدایدان تلاؤچیدیم کیلتردیب کیز .

«منکده بر آلس سعان بیرار ایدیم ،

«اوسی اولکین آعاجطاردان قوطقارسانک تیز .

«طنجه بولارمینی اوسرمایدی ؛

«طاصالاب کون ننگ کوزون توسرمایدی .

«اوسیلار طورعاننانصونک چیر طار بولوب ،

«ایرکنجه طامر لاریم کوسیلمایدی .

«مینده جوق بولارغه ایتار آمال ایندی .

«دیب طورمن قوطقاروچم جانکه کیلدی .

«قورچالاب جانجامنن قاماب آلب ،

«آصلاً جبرمایدی صمال جیلدی .

«Болған соң шамам келмес өштесбедім;
Қиратыб, әлім жетсе, кесбесбе едім.
«Жайқалыб жапырағым әлдеқашан –
«Көркі боб осы араның өспесбе едім?»

«Бұлайша өтерме еді өмір текке!
«Зор пайдам тимесбе еді төңірекке!
«Көлеңкем кең даланың көбін жауыб,
«Таласыб тұрмасба еді төбем көкке!»

Ағашдың сөзін мәжік қабыл алды;
«Қиратыб бәріне де ойран салды.
Кесіліб ағаш біткен жан-жағында –
Сорайыб манағы ағаш жалғыз қалды.

Қираған ағаштарға қараб тұрыб,
Қуанды мұқатқандай жауын қырыб.
Біреудің бағы бастан көшерінде,
Қас болар жақынымен Хұдай ұрыб.

Айырылыб жан жағында фанасынан –
Қорқады өтседағы құйын жүріб.

«بولعانصونك چمام كيلماس اوشيتينس بيديم ؛

قيراطب ، آلم جيتسه ، كيسباس بيديم .

«جايقالب جا پيراعم آلدە تچان —

«كوركى بوب اوسى آراننك اوسپيس بيديم .

«بولا بچه اوتير ميدى اومر تيككه !

«ضور پايدام تيماس بيدى تونكرا ككه !

«كولانك كيم كنگ دالاننك كو بن جاؤب ،

«طالاصب طورماس بيدى توبام كوككه !»

آعاجدنك سوزن موجيك قابل آلدى ؛

• قيراطب باريناده اويران صالحى

• كيسليب آعاج بئكين جانجامنده —

• صورايوب مناغى آعاج جالعز قالدى

• قيراعان آعاجطارغه قاراب طوروب ،

• قواندى موقاطقاندای جاؤن قروب

• براؤدنك باغى باسطان كوچيرينده ،

• قاس بولار چاقنى مين حدای اوروب

• آير يليب جانجامنده فناستان —

• قورقادى اوتساداغى قوبون جوروب

Ұрыныб жаз ыстыққа, қыс суыққа,
Біресе бұршақ соғыб болды құрыб!

Ол қанша пайда табты жалғыз тұрыб?
Өзгенің хәлек етіб бәрін қырыб.
Ағашта, қураб тұрған әл болсынба?
Кетіб ед дауыл соғыб қалды сыныб.

Сонда оған сыныб жатқан жылан келді.
Өзіңе фәле тілеб алдың деді,
Қорғаушы жанындағы ағаштардың –
Кінәсіз бәріне ылаң салдың деді.

Фанаңды күннен желден қорғаб тұрған,
Қырғызыб өзің жалғыз қалдың деді.
Алланың арам фейіл сүймес құлы –
Отыңа өзің жаққан жандың деді.

Жігітдер жақыныңмен болмаңдар қас,
Қас болған жақынымен ақыр да оңбас.
Ағайын бірі фана, бірі қару
Кісіге жеке сайақ бахыт қонбас.

- اورنوب جازاسطقه ، قس صوققه ،
 بر ايسه بورچاق صوعب بولدى قوروب !
 اول قانچه پايدە طابطى جالعز طوروب ؟
 • اوزگه ننگ هلاک ايتب بارين قروب
 • آعاطه قوراب طورعان آل بولسنبه ؟
 • کيتب ايد داؤل صوعب قالدی صنب
 • صونده اوعان صنب جاطقان جلان کيلدى
 • اوزنکه فلاتلاب آلدنک دیدی
 • قورعاؤچ جاننکداغی آعاطاردنک —
 • کناسز بارينه لانک سالدنک دیدی
 • فانانگدی کو ننان چیلدان قورعاب طورعان ،
 • قرعزوب اوزنک جالعز قالدنک دیدی
 • آله ننگ آرام فيعل سويماس قولى —
 • اوطونکه اوزنک جاققان جانندنک دیدی
-
- جگتدير جاقننک مين بولمانکدارقاس ،
 • قاس بولعان جاقنى مين آرده اونکباس
 • آعاین برى فنا ، برى قارو ،
 • کسيگه جيکه صاياق باحط قو نباس

Кей ахмақ һәлек етер жақындарын,
Аймай жұмсаб күш бен ақылдарын.
Жау түгіл итден бойын қорғай алмай.
Қабтырар ахырында тақымдарын.

ҚАРТАЙҒАН АРЫСТАН.

Қартайыб арыстанның әлі кетді.
Айбынды жұрт қорқатын сәні кетді.
Бетіне жан келмейтін уахтылар –
Артына бір қарамай бәрі өтді.

Айақта дәрмен қалды жүрерлік ақ.
Тым қартдық жас емес қой көрерлік ақ!
Тіс түсіб, тырнақ мұқаб, қайрат кетіб, –
Жайы бар, тыныш жатыб, өлерлік ақ.

Тынышына қоймады оны өзге аңдар,
Бата алмай сені ме деб жүрген жандар,
Анау да, мынау да өшін алыб жатыр –
Қашаннан арыстанда кегі барлар.

کئی آحقاق هلاک ایتار جاقندارین ،
 آیامای جو مساب کوشبین آقندارین .
 جاؤتوگل ایتدان بوین قورعایالمای ،
 قابطرار آخرنده طاقمدارین .

قارطایعان آرسطان .

قارطایوب آرسطان ننگ آلی کیتدی .
 آییندی جورط قورقاطن سانی کیتدی .
 بیتنه جان کیلمایتن واحتلار —
 آرطنه برقرارامای باری اوندی .
 آیاقطه دارمان قالدی جورارلیک آق .
 طم قارطریق جاس ایماس قوی کورارلیک آق !
 تیس نوسب ، طرناق موقاب ، قایراط کیتب ، —
 جایی بار ، طنج جاطب ، اولارلیک آق .
 طنجنه قوبمادی اونی اوزگه آنکدار ،
 باطالمای سینی مادیب جورگین جاندار ،
 آناوده ، مناوده ، اوشون آلب جاطر —
 قچاننان آرسطانده کیگی بارلار .

Ат тебті, қасқыр қабты, етін үзіб;
Біресе жаралады өгіз, сүзіб;
Қинады һәркім келіб білгенінше –
Арыстан үн шығармай жатты төзіб.

Ыңыраныб жатыр еді өлейін деб;
Қасына есек келді көрейін деб.
Артықша жанға батар жерін таңдаб,
О да тұр арыстанды тебейін деб.

«Йа, раббым!» сол уахытда деді арыстан:
«Мен түгіл үркуші еді ат қамыстан.
«Бұл өгіз, мынау қасқыр тимек түгіл –
«Зәресі ұшушы еді көрсе алыстан.

«Дариға! Ол заманның бәрі өтді;
«Кәрілік деген фәле келіб жетді.
«Тіс түсіб, тырнақ мұқаб, әл кеткен соң,
«Сорыма бәрі мұның ер боб кетді.

«Тебем» деб келіб тұрған мынау есек;
«Айақта жатушы еді болыб төсек.

آط تیبتی ، قاسقر قابطی ، ایتن اوزوب ؛
برایسه جارالادی اوگز ، سوزوب ؛

قینادی هر کم کیلیب بلگینچه —
آرسطان اون چارمای جاططی توزوب .

انکرانب جاطرایدی اولایندیب ؛

قاسینه ایساک کیلدی کورایندیب .

آرطقچه جانعه باطار جیرین طانکداب ،

اوده طور آرسطاندی تیپایندیب .

«یار بَم!» صول واحنده دینی آرسطان .

«مین توگل اورکوچیدی آط قامسطان .

«بول اوگز ، مناؤ قاسقر تیماک توگل —

«زاراسی اوچوچیدی کورسه آلسطان .

«داربعه! اول ضمان ننگ باری اوندی ؛

«کاریلیک دیگن فلا کیلیب جیتدی .

«تیس توسوب ، طرناق موقاب ، آل کینکانصونک ،

«صوریمه باری موننگ ابر بوب کیتدی .

«تیپامدیب کیلیب طورعان مناؤ ایساک ؛

آیاقطه جاطو چیدی بولوب توساک .

«Кешегі дәурен баста тұрған шақта
Мұны кім айтушы еді жан деб есеб.

«Көб шығар, жоқ демеймін, кінәм менің.
«Ризамын бақ фәлеңе бірдей сенің.
«Тұйағын бұл жаманның тигізбей ал –
«Қорлықтан мұнан көрген жеңіл өлім.»

Айтылған бірдей емес осы аңдар;
Ішінде жақсы жаман осалы бар.
Арыстан, жылқы, өгіз, есекке ұхсас –
Ойласақ табылмайма неше адамдар.

Ерлер бар заманында дәурен сүрген;
Дұшманын ерегіскен жалғыз бүрген.
Қартайған арыстандай әлі кетіб,
Қаруы бұл уахытта азыб жүрген.

Бақ қонса сыйлар Алаш ағайын да;
Келе алмас жаман батыб маңайына.
Басыңнан бахыт құсы ұшқан күні
Құл құтан басынады малайың да.

«کیشاگی داوران باسطه طورعان چاقه

• مونی کم ایتوچیدی جاندیب ایساب .

• «کوب چعار ، جوق دیمایمن ، کنام مننک .

• «ریضه من باق فلانکه بردای سیننک .

• «طوباعن بول جمان ننک تیگزبای آل —

• «قورلیقطان موان کورگین جنکل اولم .»

آبطلعان بردای ایماس اوسی آنکدار ؛

• ایچنده جاقسی جمان او صالی بار .

• آرسطان ، جلقی ، اوگز ، ایساککه او حصاس —

• اویلاصاق طابلهایمه نیچه آدامدار .

ایرلار بار ضماننده داوران سورگین ؛

• دو شمانن ابراگسکین جالعز بورگین .

• قارطباعن آرسطانداي آلی کیتب ،

• قاروی بول واحنده آذب جورگین .

باق قونسه صیلار آلاج آعاینده ؛

• کیلاماس جمان باطب مانکاینکه .

• باصونکنان باحط قوسی او چقان کونی

• قول قوطان باسینادی مالانگده .

ШАЛ МЕН АЖАЛ.

Орманнан бір шал қайтты отын алыб;
Бүкшеңдеб көтере алмай өліб талыб.
Отынын жерге қойыб біразырақ –
Қисайыб жатты байғұс ойға қалыб:

«Мен сорлы әрі кәрі, әрі жарлы;
«Асырау оңай емес үйлі жанды.
«Қартайдым, жалданарға қайратым жоқ, –
«Бермеді, тұтынарлық, Хұдай малды.

«Бұл маған не қылғаның жаратқаным?!
«Бір шалға үйлі жанды қаратқаның?
«Төлермін салғырт ақша қайдан тауыб, –
«Хажетім бірін сай ғыбта жаратбадың!

«Не жаздым құтқармастай бұл бейнетден?
«Күнің жоқ тілегімді қабыл еткен.
«Біреу кеш, біреу ерте өліб жатыр, –
«Келмейді маған ажал, қайда кеткен?»

چال مین آجال

- اورمان نان بر چال قایططی اوطن آلوب ؛
 بوکچینکداب کو تیرالمای اولوب طالب
 اوطونین جیرگه قوبوب بر آزرآق —
 فیسایوب جاططی بایعوس اویعه قالب :
- «مین صورلی آری کاری ، آری جارلی ؛
 «آصیراوا اونکای ایپاس اویلی جاندی
 «قارطایدیم ، جالدرانارغه قابراطم جوق ، —
 «بیرمادی ، طوطو نارلیق ، حدای مالدی
 «بول معان نه قلعاننک جاراتقانم !?
 «برچالعه اویلی جاندی قاراتقاننک ؟
 «تولارمن صالحرط آقچا فایدان طاؤب ، —
 «حجراتم برین صای عیبطه جاراتبادنک !
 «نه جازدیم قوطقارماسطای بول بیناندان ؟
 «کوننک جوق تلاگمدی قابل اینگیین
 «براوا کیچ ، براوا ایرته اولوب جاطر ، —
 «کیلمای دی معان آجال ، قایدیه کیتکین ؟»

Естіб ажал шалға жетіб келді.
Шақырдың жаңа неге деді мені?
Ажалды көрген шақта зәресі ұшыб,
Шал байғұс сасқанынан былай деді:

«Жарайды бәрекелді хош келдің сен!
«Өзім аш әрі кәрі қуатым кем.
«Отырмын отынымды көтере алмай,
«Арқалатыб жібер деп шақырыб ем».

Шал болсын жасы жетіб жеңген қартдық;
Йа жүрген жоқшылықтың зарын тартыб,
Сау жер жоқ ағзасында ауру да –
Өлімнен тірілігін көреді артық.

Кей біреу көтере алмай жүрсе күнін,
Кейіген сағатында тілейді өлім;
Болады надандық бен зор гүнәһкар –
Ісінің Құдіретдің білмей жөнін.

ایسیتب آجال چالعه جیتب کیلیدی
 چاقردنک جانکه نیگه دیدی مینی ؟
 آجال دی کورگین چاقطه زاراسی اوچوب ،
 چال بایعوس صاصقانیان بولای دیدی :

«جارایدی باراکیلده حوج کیلدنک سین !
 «اوزیم آج آری کاری قواطم کیم .
 «اوتر من اوطونومدی کوتیرالمای ،
 «آرقالاطب جبر دیب چاقروب ایم .»

چال بولصون جاسی جیتب چینکگین قارطریق ؛
 یا جورگین جوقچلیقطنک ضارین طارطب .
 صاژ جیر جوق آعضاسنده آورژده —
 اولم نان تریلیگن کورادی آرطریق .
 کئی براژ کوتیرالمای جورسه کونین ،
 کییگین سعانتنده نلایدی اولم ؛
 بولادی نداندیقبن صور کناهرک —
 اسننک قدراندنک بلمای جونین .

ҚАЙЫРЫМДЫ ТҮЛКІ.

Бір мерген бозша құсты атыб алды.
Қоймады, өлтіріб ақ жалғыз жанды.
Басында бір ағашдың үш баласы,
Шырылдаб ұйасында жетім қалды.

Ана жоқ таситұғын тағам жемді.
Күн көрер бейшаралар қайтіб енді?!
Шулаған балапандар даусын естіб
Сөз сөйлеб осылайша түлкі келді:

«Алда сорлы мүсәфір балалар ай!
«Жасынан өлген екен аналары ай!
«Көбелек шыбын аулаб күн көретін,
«Жоқ екен сорлылардың шамалары ай!

«Әй, құстар тыңдаңыздар құлақ салыб,
«Кезекбен жем тасыңдар ұшыб барыб.
«Үшеуін асырауға қанша қиын –
«Етіңдер аз күн хайыр бөліб жарыб.

قایریمدی تولکی

- بر میرگین بوزچه قوصلی آطب آلدی
- قویبادی ، اولترب آق جالعز جاندی
- باسنده بر آعآچدنك اوج بالاسی
- شریلداب اویاسنده جینم قالدی
- آنا جوق طاسیطوعن طعام جیمدی
- کون کورار بیچرالار قایتب ایندی!؟
- چؤلایان بالاپاندار داؤ صون ایستیب
- سوز سویلاب اوصولاپچه تولکی کیلدی :
- «آلده صورلی مسفر بالالارای !
- «جاسینان اولگین ایکین آنالارای !
- «کوبالاک چین آؤلاب کون کوراتن ،
- «جوق ایکین فقرلاردنك جمالارای !
- «ای قوسطار طنکدانکز دار قولاق صالب ،
- «کیزا کبین جیم طاسنکدار اوچوب باریب
- «اوجاؤن آصراؤغه فانچه قیون —
- «ایتونکدار آز کون حیر بولوب جاریب

«Көкек құс! Жүнің түлеп жүр ғой бекер;
«Азырақ жетім үшін жұлсаң нетер?
«Хайырдың бұл дүниада жетімге еткен –
«Хайры іс, сауабына бар ма жетер?

«Бозторғай! Қараб тұрма сен де текке;
«Жүресін бекер пырлаб ұшыб көкде.
«Даладан тоғайлардан тамақ ізде –
«Бұлардың үшеуіне көб керек бе?

«Сарымойын! Ер жетді ғой балаларың;
«Фәледен Хұдай сақтар бірер жарым.
«Бұлардың күндіз түні жанында бол,
«Жоқтатбай фақырлардың аналарың!

«Қарлығаш! Сен келтірсең маса шыбын;
Бұларға о да қорек болар тығын.
«Осындай жұрт жабылған сауаб іске –
«Ұят қой кірісбесең жарықтығым!

«Сандуғаш! Неғылайын сені қайраб!
«Қойарсын оқтын оқтын өзің сайраб;

«کوکیک قوس ! جونونک تولىب جورعوى بيکير؛
 «آزراق جېتم اوچون جولصاق نيتير؟
 «حير دنک بول دونياده جېتمگه ايتکين —
 «عيرى ايس صوابنه بارمه جيتير؟
 «بوزطورعاى ! قاراب طورمه سينده تېککه؛
 جوراسن بيکير چرلاب اوچوب کوکده .
 «دالادان طوعاى لاردان طماق ازده —
 «بولاردنک اوچاونه کوب کيراکبه؟!
 «صارمويون ! اير جيتدى غوى بالالارنک؛
 «فلادين خدای صاقتار برار جاريم .
 «بولاردنک کوندوز تونى جاننده بول،
 «جوقطاتبای فقرلاردنک آنالارن !
 «قارليعاج ! سين کيلترسينک مسا چين؛
 بولارغه اوده حوراک بولار طعن .
 «اوصوندای جورط جابلعان صواب اسکه —
 «اوياطقوى کرسباسانک جاريقطعم !
 «صانديعاج ! ناعلاين سيني قايراب !
 «قويارسن او قتون او قتون اوزنک صايراب؛

«Көңілін біраз ғана көтермекке,
«Зарлының жетім қалған соры қайнаб!»

«Достарым! Осындай бір іс етелік!
«Жастарды жетім қалман кісі етелік!
«Ізгілер орманда да бар екенін –
«Осындай сауаб ісбен көрсетелік!»

Тұрғанда түлкі сөйлеб сауаб жолды,
Қайғыға естігеннің көңілі толды.
Аштыққа шыдай алмай үш балапан,
Ағаштан төмен жерге түсіб қонды.

Жұрт жинаб жақсы кеңес құрған түлкі;
Зарланыб жетімді айаб тұрған түлкі;
Ауызына үшеуін де қағыб салды –
Өзі екен нағыз Хұдай ұрған түлкі.

Жеб қойдың құстың жетім балапанын;
Қорықпай ақ обалынан түлкі залым.
Қарасақ ел ішінде аз ба адамдар –
Жеб жүрген обалсынбай жетім малын?

«کو نکلون بر آزغنه کوتیرماککه ،
 «ضارلی ننگ جیتم قالعان صوری قابناب !
 «دوسطاریم ! اوصوندای بر اس ایتالیك !
 «جاسطاردی جیتم قالمان کس ایتالیك !
 «ابزگی لار اورمانداده بار ایکانن —
 «اوصوندای صواب اسپین کوساتالیك !»
 طورعانده تولکی سویلاب صواب جولدی ،
 قایقیغه ایستیگین ننگ کونکلی طولدی .
 آچطقه جدای آلمای اوچ بالاپان ،
 آعاشطان تو مین جیرگه تو سب قوندی .
 جورط جیناب جاقسی کنکیس قورعان تولکی ؛
 ضارلانب جیتمدی آیاب طورغان تولکی ؛
 آوزینه اوچاؤونده قاعب صالدى —
 اوزی ایکیین ناعز حدای اورعان تولکی .

جیب قویدی قوسطنک جیتم بالاپانن ؛
 قورقبای آق اوبالینان تولکی ضالم .
 قارصاق ایل اشنده آزبا آدامدار —
 جیب جورگین اوبال سنبای جیتم مالن ؟

Фана боб өзің сақта құдіретім!
Кім де кім балапандай қалса жетім!
Жұмсақ тіл, көңілі қатты залымдардың –
Ете гөр жетімдерден аулақ бетін!

МАЙМЫЛ МЕН КӨЗІЛДІРІК.

Қартайыб нашар көрді маймыл көзі;
Ойлады ем етерге оған өзі.
Көз кетсе көзілдірік емі деген –
Тиетін құлағына жұртдың сөзі.

Бес алты көзілдірікті маймыл табты.
Біразын құйрығына тізіб тақты.
Қарады бірін иіскеп бірін жалаб,
Бір мезгіл төбесіне қойыб жатты.

Пайда жоқ иіскесе де, жаласа да,
Қойыб ақ һәр жеріне қараса да; –
Маймылға көзілдірік ем болмады –
Адамның көздеріне жараса да.

فنا بوب اوزنك صاقطه قدراتم !
 كمده كم بالاپاندای قالسه جیتم !
 جو مساق تل ، كو نكلی قاططی ضالمردنك —
 ایته گور جیتمردان آؤلوق بیتمن !

• مایمل مین کوزلدريك

قارطایب نچار کوردی مایمل کوزی ؛
 اویلادی ایم اینیرگه اوغان اوزی •
 کوز کیتسه کوزلدريك ایسی دیگن —
 تیانتن قولاعنه جورطدنك سوزی •
 بیس آلطی کوزلدريك مایمل طابطی •
 بر آزین قویروعهنه تزیب طاقطی •
 قارادی برین ایسکیب برین جالاب ،
 برمیزگل توپاسینه قویوب جاططی •
 پایده جوق ایسکیساده ، جالاصاده ،
 قویوب آق هر جیرینه قاراصاده ؛ —
 مایملغه کوزیلدريك ایم بولمادی —
 آدامنك کوزدیرینه جاراصاده •

«Жоқ» деді «титімдей де пайда тібтен;
«Мәжнүн бұл шыныдан дәру күткен!
«Жақсы ақ деб көзілдірік шулаушы еді –
«Бәрі де жалғаншы екен адам біткен.

«Сөздері жұртдың айтқан бәрі жалған;
«Мен жарым жалған айтқан сөзге нанған.
«Көрмедім жау алғырдан ешбір пайда –
Еңбегім босқа кетді іздеб талған.»

Қараңыз маймыл не етді сонда тұрыб,
Бір тасқа ұрды бәрін лақтырыб;
Ашу мен жарымдықтан пайда барма –
Күл күл боб көзілдірік қалды сыныб.

Алғанға бұл кеңесте ғибрат бар;
Маймылша іс ететін көб надандар
Пайдалы затты орнына жұмсай алмай –
Сөгетін пайдасыз деб жоқба адамдар?

«جوق» دیدی «چیتمدایده پایده بتین ؛
 «ماجنون بول چنی دان دارو کو تکین !
 «جا قسی آق دیب کوزلدريک چولاو چیدی —
 «باریده جالعانچی ایکیں آدام بتکین .

«سوزدیری جورطرنک آیطقان باری جالعان ؛
 «مین جاریم جالعان آیطقان سوزگه نانغان .
 «کورمیدیم جاو آلعر دان هج بر پایده —
 «اینکبا گم بوسقه کیتدی ازداب طالعان .»

قارانکز مایمل نیتدی صونده طوروب ،
 بر طاسقه اوردی بارین اولاقطروب ؛
 آچو مین جارمدیقطان پایده بارمه —
 کولگول بوب کوزلدريک قالدی صنپ .

آلعانعه بول کینکیسته عبراط بار ؛
 مایمچه اس ایتانن کوپ نداندار
 پایدالی ضاططی اورنینه جو مصای آلمای —
 سوگه تن پایداسز دیب جو قبه آدامدار ؟

ШАЛ МЕН ЖҰМЫСКЕР.

Шал қайтты малайымен пішен шауыб.
Көңілінде болмай неш жатырқау.
Орманмен кешке тұрым келе жатты –
Баратын елге тура бір жол тауыб.

Таб берді қарсы алдынан айу шығыб.
Болмады найла етерге қашып бұғыб.
Үстіне шалдың айу қоныб қалды –
Сорлыны ә дегенше жерге жығыб.

Жұмарлаб, басыб жаншыб айу шалды, –
Жемекке енді бастаб ыңғайланды;
Бауырым фәленшежан айырсай деб –
Малайға шал жалыныб қолқа салды;

Малайы темір айыр балтаны алыб.
Айуды жықты басын, ішін жарыб,
Қан қан боб үсті басы өлейін деб,
Қорқыраб айу жатты ыңыраныб.

چال مین جو مسکیر

چال قایططی مالایی مین بچان چاؤب .
 کونکلو نده بولمای هج بر حانیر حاؤف .
 اورمان مین کیچکه طوروم کیلا جاططی —
 باراطن ایلگه طوره بر جول طاؤب .

طاب بیردی قارسی آلدینان ایوُ جعب .
 بولمادی حایلا اینارگه قاجب بو عب .
 اوستینه چالدرنک آبو قونب قالدی —
 صورلینی آه دیگینچه جیرگه جعب .

جو مارلاب ، باصب جانچب آيوُ چالدى ، —
 جیما ککه ایندی باسطاب اینکعایلاندى ؛
 باؤریم فلا نچه جان آیر صایدیب —
 مالایعه چال جالنب قولقه صالدى :

مالایی نیر آیر بالطانی آلیب .
 آیودی جقطی باسن ، ایچن جاریب ،
 قان قان بوب اوستی باسی اولایندیب ،
 قور قراب آیوُ جاططی انکرا نب .

Шал тұрыб орнынан есен аман –
Жақындаб жұмыскерге келді таман;
Әумесер ақылың жоқ ит доңыз деб,
Байғұсты, балағаттаб, сөкті жаман.

Ұрсасын неге шалым маған деді;
Сөккендей не істедім саған деді;
Жазғаным менің сені айу жаудан –
Айырыб алғанымба аман деді.

Шал айтты: «көрмеймісің не еткеніңді?
Желігіб жындануға жеткеніңді?
Бардай ақ әкең құны сонша шаншыб –
Терісін іске алғысыз еткеніңді?»

Сөз жаздым үгіт үшін бозбалаға,
Осындай елде уақиға аз ғана ма?
Хайырың наданға еткен шашқан мүлкің –
Болады рәсуә құр далаға.

چال طوروب اورینینان ایسان آمان —
 جاقنداب جو مسکیر گه کیلدی طامان ؛
 آو میسییر آقلینک جوق ایت دونکز دیب ،
 بایعو سطی ، بالاعانداب ، سو کتی جهان .

اور سا سن نیگه چالم معان دیدی ؛
 سوکاندای نه ایستادیم سعان دیدی ؛
 جازعانم مننک سینى آیو جاوژدان —
 آیریب آلعانبه آمان دیدی .

چال آیططی : «کورمایوسن نیتکا ننکدی ؟
 جیلینگب چندانوغه جیتکا ننکدی ؟
 بار دای آق آکینک قونی صونچه چانچب —
 تیری سن ایسکه آلی سز اینکا ننکدی ؟»

سوز جازدیم او گوۋه او جون بوز بالاغه ،
 اوصوندای ایلده واقعیغه ازعانامه ؟
 حایرنک ندا نغه ایتکین چاشقان مولکونک —
 بولادی راسوا قور دالاغه .

Хұдайым, жолдас қылма жамандарға!
Көзі тар көңілі соқыр надандарға!
Жақсылық етсеңде бір, етбесеңде,
Жақбайсын кей ахмақ адамдарға.

ЖАРЛЫ БАЙ.

Бір күні жарлы отырыб ойға қалды;
Байларға кейбір сараң көзін салды;
«Ішіб, жеб, рахатын көрмеген соң,
«Не керек» деді» жиыб пұл мен малды.

«Малыңда не қызық бар ебтеб жиған?!
«Жаныңа неш рахат етбей жиған.
«Қызығын малдың көрмей бұл дүниеде,
«Алмайсын ахыретде сатыб иман.

«Өлесің, артыңда көб мал қалады;
Көріне кімнің малы бір барады?

خدا یم ، جو لداس قلمه چماندارغه !
 کوزی طار کونکلی صوقرنداندارغه !
 جا قسی لیق اینسانکده بر ، ایتباسا نکده ،
 جاقبای سن کئی آحماق آدامدارغه .

چارلی بای

برکونی چارلی اوطروب او یعه قالدی ؛
 بایلارغه کئی برصارانک کوزون صالدی ؛
 «اچب ، جیب ، راحاطن کور میگین صونک ،
 نه گیراک» دیدی «چیوب پولین مالدی .

«مالنکده نه قزریق باراینتاب چیعان !؟»

«جاننکه هچ راحاط ایتبای چیعان

«قزیغن مالدنک کورمای بول دونیاده ،

«آلمای سن آحرا نده صاطب ایمان .

اُولیسنک ، آرطنکده کوب مال قالادی ؛

«کورینه کمئنک مالی بر بارادی ؟

«Адал сүт емген бала қалса артыңда,
«Көб болса асың беріб там салады.

«Дариға! Мен бай болсам жұрттан асқан!
«Үйлерді салдырар ем қандай тастан!
«Сом түгіл мыңын бірден жұмсар едім,
Аямай түрлі тағам, ішер астан.

Жылқымды, қымызымды, қойымменен;
Жұмсар ем қонағыма, тойымменен;
«Жұртымның жабықтырмай көңілін ашыб,
«Күнде той, күнде қызық, ойынменен.»

Осылай жатты ойлаб кедей жазған,
Кішкене лашығында жерден қазған;
Айақта етігі жоқ, баста бөрік,
Үстінде жыртық көйлек кір-кір тозған.

Ақсақал, ақ сәлделі, тайақ қолда;
Сықылды жүрген адам ұзақ жолда;
Кедейдің бай болсам деб, ойлаб жатқан,
Үйіне кіріб келді бір қарт сонда.

«آدال سوۋە ايگين بالا قالسه آر طنكده ،
 «كوب بولسه آصنك پيريب طام سالادی .
 «دار يعه ! مين باي بولصام جورططان آسقان !
 «اويلاردى سالدراراييم قاندای طاسطان !
 «صوم تو گل منكن بردان جو مسار ايديم ،
 «آياماي تولى طعم ، ايجار آسطان .
 جلقمى ، قمزىمى ، قو بوم منان ؛
 جو مصار ايم قوناعمه ، طو بوم منان ؛
 «جورطمينك جابقطرماي كو نكلون آچب ،
 «كو نده طوى ، كو نده قزىق ، اويون منان .»
 اوصلای جاطمى اويلا ب كيدای جازعان ،
 كچكنه لاشيعنده جيردان قازعان ؛
 آيا قطه ايتىگى جوق ، باسطه بوروك ،
 اوستنده جر طبق كو بلاك كر-گر طوزعان .
 آقاسقال ، آق سلاى ، طاياق قولده ؛
 سىكلدى جورگين آدام اوزاق جولده ؛
 كيدايدينك باي بولصام ديب ، اويلا ب جاتقان ،
 اوينه كروب كىلدى بر قارط صونده .

Орнынан кедей тұрыб сәлем берді;
Қарт оған «ғалейкүм ассалам» деді!
«Беремін мына саған әмианды *)
«Бай болыб мүддеңе жет балам деді.

«Көб емес хазір онда жалғыз ділдә,
«Оны алсаң ділдә болар тағы орнында
«Оны алсаң және орнынан ділдә шығыб
«Таусылмас ала берсең қанша жылда.

«Ұмытба бұл сөзімді жаным балам:
«Мейлің тойғаннан соң ала-ала,
«Апар да әмианды суға таста –
«Болады тұтынарға сонда ғана».

Осыны айтты да қарт кетіб қалды.
Кедейім қуанғаннан естен танды.
Отырыб аң-таң қалыб біраздан соң,
Шиланды **) ашайын деб қолына алды.

---

*) Әмиан ақша салатын ыдыс

**) Шилан – о да сол

اورنونان کیدای طوروب سلام بیردی ؛
 قارط اوغان «علیکم السلام» دیدی !

«بیرامن منا سعان آمیا ندی»*

«بای بو لوب مدّ نکه جیت بالام دیدی

«کوب ایماس حضر اونده جالعز دیلده

«اونی آلصانک دیلده بولار طاغی اورننده

«اونی آلصانک جنه اورنونان دیلده چعب

«طاو سلماس آلاییر سینک قانچه جلده

«اومو تبه بول سوز یمدی جانم بالا :

«میلنک طویغان نانصونک آلا-آلا ،

«آپارده آمیانندی صوغه طاسطه —

«بولادی طوطونارغه صوندا عنه».

اوصونی آیططیده قارط کیتب قالدی

کیدایم قوانغان نان ایسن طانندی

اوطروب آنکطانک قالب بر آزادانصونک ،

چیلانندی (** آچا یندی ب قو لونه آلدی

*) آمیان-آقچا صالاطن ایدمس

(**) چییلان-اوده صول

Ішінде алтын жатыр ашыб көрсе;
(Бай болу сағатында Хұдай берсе).
Жарлы оны былай алыб қойыб еді,
Білінді орнында бір тағы нәрсе.

О да алтын, оны қойды және алыб;
Өңім бе?! түсім бе?! деб таңға қалыб;
Ертеден кешке дейін жарлы отырды,
Шиланнан саф алтынды санаб салыб.

Әмиан күндіз түні болды қолда;
Ас ішу, дамыл алу болмады онда.
Алтынды бөлек-бөлек үйіб отыр,
Өзімен өзі кеңес құрыб сонда.

«Мінеки» деді «енді мен де баймын!
«Байлармен жұрттан асқан сайма саймын.
«Хұдайым бермегенде жатдым ұйықтаб,
«Тұрғанда Хұдай беріб неге ұйықтаймын.

«Шығарсам хазір алтын үй алатын;
«Онан соң бір жүз мыңын бие алатын;

اشنده آلطن جاطر آجب کورسه ؛

· (بای بولو صعانتند احدای بیر سه)

چارلی اونی بولای آلب قویوب ایدی ؛

· بلندی اورنونده برطاغی نر سه

· اوده آلطن اونی قویدی جنه آلب ؛

اونکمه !؟ تو سمبه !؟ دیب طانکعه قالب ؛

· ایرته دان کیچکه دییون چارلی اوپردی ؛

· چیلاننان صافی آلطندی صاناب صالب

· آمیان کوندوز تونی بولدی قولده ؛

· آص ایچو ، دامل آلو بولهادی اونده

· آلطندی بولامک-بولامک اویوب اوپر ؛

· اوزی مین اوزی کینکیس قوروب صونده

· «منیکئی» دیدی «ایندی مینده با یمن !

· «با یلار مین جو رططان آسقان صایما صایمن

· «حدایم بیر میگینده جاتدیم اویو قطاب ؛

· «طورغانده حدای بیریب نیگه اویوقطایمن

· «چعار صام حضر آلطن اوی آلاطن ؛

· «اونانصونک بر یوز منکن بیه آلاطن ؛

«Көшкенде жүктерімді атқа артамба?
«Тағыда алтын керек түйе алатын.

«Бір жақсы кең қонақ үй және керек;
«Келсе де қанша қонақ сия алатын.
«Ол үйге жібек көрпе жастық кілем –
«Болмайын қонақтардан ұйалатын».

Сиыр мен мынау алтын қойға деді;
Аналар, қатын алсам тойға деді;
Алармын мұнан соңғы алтындарды –
Харажат киім кешек бойға деді.

Табылды бірінен соң бір хажеті;
Күн түгіл өтті солай неше жеті;
Жемеді оңды тамақ, көрмеді ұйқы,
Тұрғандай аурудан болды беті.

Ай түгіл әлде неше жыл өтеді;
Алса енді бәріне де пұл жетеді;
Өзенге әмианды алыб келіб,
Тастауға қимай қайтыб әкетеді.

«کو شکینده جوکنیرمدی آطقه آرطامبه ؟
 «طاعیده آلطن کیراک تویه آلطن .»

«بر جاقسی کینک قوناق اوی جنه کیراک ؛
 «کیلساده قانچه قوناق صی آلطن .
 «اول اویگه جباک کوریه جا صطق کلام —
 «بولماين قوناقطاردان اویالاطن .»

صبور مین مناؤ آلطن قویعه دیدی ؛
 آنالار قاطن آلصام طویعه دیدی ؛
 آلامن موانان صونکعی آلطندارغه —
 حاراجاة کیوم کیمچاک بویعه دیدی .

طابلدی برینان صونک بر حجاتی ؛
 کون توگل اوتدی صولای نچه جیتی ؛
 جیمادی اونکدی طماق ، کورمادی اویقی ،
 طورعاندای آؤرؤدان بولدی بیتمی .

آی توگل آلدن نچه جل اونادی ؛
 آلسه ایندی باریناده پول چیتادی ؛
 اوزانگه آمیاندی آلب کیلیب ،
 طاسطاؤغه قیماي قایطب آکینادی .

Шиланды қайтыб алыб келеді үйге;
Шыдамақ және қиын аштық күйге.
Тұрғанда қолда әмиан алтындарға,
Тағы бар қартдың сөзі деген тиме.

Ағарыб сақал шашы қариды енді;
Тәнінде қу сүйек қаб ариды енді;
Қызығын малдың жұмсаб көретұғын –
Мезгілдің кетді өтіб бәрі де енді.

Адасты ақылынан деуге жынды,
Санайды бір жаңылмай сонша мыңды.
Осындай ішбей жемей жиған дәулет,
Қараңыз ақырында немен тынды!

Үстіне бүтін көйлек алмай сатыб,
Алмастан азық түлік жараб қатыб;
Байағы лашығында жан табсырды,
Оныншы мүлионды санаб жатыб.

پیلاندى قايطب آلب كيلادى اوبگه ؛
 چداماق جنه قيمون آچطق كو يگه .
 طورغانده قو لده آميان آلطندارغه ،
 طاغى بارقارطنك سوزى ديگن تيمه .

آغاروب صقال چاشى قارىدى ايندى ؛
 تاننده قو سو ياك قاب آرىدى ايندى ؛
 قزيغن مالدنك جومصاب كوراتوغون —
 ميزگلدنك كيندى اوتوب باریده ايندى .

آداسطى آقلىنان ديؤگه جندى ؛
 سانايدي بر جانكلماي صو نچه منكىدى .
 اوصونداي ايجماي جيماي جيعان داؤلاة ؛
 قارانكز آحرنده نه مين طندي !

اوستنه بو تون كو يلاك آلماي صاطب ؛
 آلماسطان از يق تو لوك جاراب قاطب ؛
 باياغى لاشيعنده جان طابسردي ؛
 اونونچي مولياندى صاناب جاطب .

Бір емес толыб жатыр осындай кеб:
Бар болыб жоқтың ісін істейтін көб;
Малы көб көңілі жарлы адамдарға –
Ат қойған қанша теріс жарлы бай деб?

Жаман ғой жарлылық күй адамзатқа;
Жақсы емес рахатсыз байлық бақ та;
Мал жиыб бай болуды талаб еткен
Есіңде бұл кеңесті ұғыб сақта?

АЙНА МЕН МАЙМЫЛ.

Айнаның қарсы алдына маймыл барыб,
Айнада өз сүгіретін көре салыб;
Айуға жанындағы күліб айтты –
Ақырын айағымен түртіб қалыб:

«Бері қара! Бұ кім өзі мынау перің?
«Білмеймін қайдан шыққан мұндай көрім?!

برایماس طو لوب جاطر اوصوندای کیب :
 باربولوب جوقطنك اسین استاین کوب ؛
 مالی کوب کو نکلی جارلی آداملارغه —
 آط قو یغان قانچه تیرس جارلی باید یب ؟
 چمان غوی جارلی لبق کوی آدام ضاتقه ؛
 جاقسی ایماس راحتسز بایلیق باقظه ؛
 مال جیوب بای بو لودی طالب ایتکین
 جادنگه بول کنکیستی اوغوب صاقظه ،

آینا مین مایمل

آینانك قارسی آلدینه مایمل باریب ،
 آیناده اوزشورانن کورا صالیب ؛
 آیوغه جانداغی کو لوب آیطی —
 آقرین آیاعی مین تورنوب قالب :

«بیرقارا ! بو کم اوزی مناو پیرینك ؟
 «بلما یهن قایدان چققان موندای کوریم !»

«Он екі мүшесінің бірі оңды емес –
«Көз салып қарап тұрсам һәр бір жерін!
Мен бұған титдей ғана ұхсас болсам,
«Ішіме пышақ салып өлер едім.
«Ол рас бесеу алтау бар екені –
«Кейібсіз нақ осындай бөлелерім».

«Маймылжан біраз ғана етсең төзім;
«Менің бар жалғыз ауыз айтар сөзім:
«Әуре боб бөлелерің санағанша –
«Абайлап қарашы әуел өзіңе өзің».

Айудың бұл ақылы айтқан досқа;
Бір жүріп, бірге тұрған көңіл қосқа;
«Алды жөн адасқанның» деген сөз ғой –
Тыңдаусыз құр далада қалды босқа.

Мысалы адам маймыл өлең айна;
Өлеңде түсінгенге бар көб пайда.

«اون ایکی موچاسننک بری اونکدی ایماس —
 «کوز صالب قاراب طور صام هر بر جیرین !
 مین بوغان تیندای غنه اوحصاس بولسام ،
 «ایشیمه یچاق صالب اولار ایدیم .
 «اول راس بیساؤ آلطاؤ بار ایکانی —
 «کیو بسز ناق اوصو ندای بوله لاریم» .

«مایمل جان بر آزنه ایتسانک توزیم ؛
 «میننک بار جالعز آؤز آیطار سوزیم :
 «آؤره بوب بوله لار نك صاناعانچه —
 «آبایلاب قاراشی آؤل اوزنکه اوزنک» .

آبو دنک بول آقلى آیطقان دوسقه ؛
 بر جوروب برگه طورعان کونکل قوسقه ؛
 «آلدى جون آداسقان ننگ» دیگن سوز عوی —
 طنکداؤسز قور دالاده قالدی بو سقه :

میضالی آدام مایمل اولانک آینه ؛
 اولانکده نوسنگنگه بار کوب پایده .

Айтылған өлеңдегі мінін көріб –
Түзейтін мінез құлқын адам қайда!

Біреудің мінін айтса өлеңшілер;
Мәз болып тыңдағандар қарқ қарқ күлер.
Болса да нақ сол міндер өз басында –
Деб айтар секілді екен фәленшелер.

Мен талай көргенім бар осындайды,
Өз мінін кім аңғарып абайлайды? –
Мысалы бидің жеген парасын айт –
Көрсетер көзін қысыб ауылнайды.

КІСІ МЕН АРЫСТАН.

Бір аңшы ұстаушы еді аңды қырыб;
Ішіне қалың ағаш торын құрыб.
Бір күні арыстанға кез болыбты,
Сыртынан құрған торын бағыб тұрыб.

ایطلمعان اولانکدی یگی منن کوروب —
توزایتن مناز حولقون آدام قاپده !

براؤدنک منن آیطسه اولانکشی لار ؛
ماز بولوب طنلداغاندار قارق قارق کولار •
بولصاده ناق صول مندار اوز باسنده —
دیب آیطار سیکلندی ایکین فلا نچه لار •

مین طالای کو رگینم بار اوصوندایدی •
— اوز منن کم آنکعاروب آبایلایدی ؟
مثالاًبی دنک جیگین پارا سن آیط —
کورساتیر کوزون قصب اولنایدی •

کسی مین آرسطان •

بر آنکشی اوسطاوشی ایدی آنکدی قروب ؛
ایچینه قالینک آغاچ طورون قوروب •
برکونی آرسطانعه کیز بولو بطی ،
صرتنان قورغان طورون باغی طوروب •

Арыстан ақырды оған аузын ашыб:
«Көрейін қимылдашы қарсыласыб!
Шекірейіб жан біткенге патшамын деб,
«Мақтаныб жүруші едің судай тасыб;
«Қайратың мақтанатын қандай екен,
Кел бері байқасайық күш сынасыб.
«Адамым рас бізге патша болсаң.
«Жүріб көр айағыңды қадам басыб!»»

«Арыстан! Сенен артық емес күшім,
«Сөзіме ілтифатмен тыңдаб түсін;
«Ететін мені артық хайуаннан –
«Күш емес өнерім мен еткен ісім.

«Ол рас, сендей онша батыр емен;
«Мақтаншақ өтірікке де жақын емен.
Қаншама күш жетбейтін қиын істі,
«Орнына келтіремін ақылым мен.

Бұл саған айтыб тұрған нағыз шыным;
«Шындығын көрсетейін хазір мұның.

آرستان آقردی اوغان آوزن آجب :
 «کوراین قیملداجی قارسلاصب !
 چیکرایوب جان بتکینگه باتشا مندیب ،
 «ماقطناب جوروچیدنک صؤدای طاصب ؛
 «قایراطنک ماقطانان قاندای ایکین ؛
 کیل بیرى بايقصالیق کوچ صناصب .
 «آدامم راس بزگه باتشا بولصانک ،
 «جوروب کور آباعنکدی قدام باصب !»

«آرستان ! سینان آرتق ایماس کوچم ،
 «سوزیمه ایلتیغا تمین طنکداب توسن ؛
 «ایماتن مینی آرتق حیواننان —
 «کوچ ایماس اوناریم مین ایتکین اسم .
 «اولراس ، سیندای اونچه باطرایمین ؛
 «ماقطنانچاق اوتر یککده جاقن ایمین .
 «قانچه مه کوچ جیتبایتن قیون استی ،
 «اورنینه کیلترامن آقلم مین .
 بولسغان آیطب طورعان ناعزچیم ؛
 «چندیعن کورساتاین حضموننک .

«Егер де сөзім жалған болып шықса,
«Жейсің ғой сонан соң да жарықтығым!

«Сен қара! Қылдай өрмек анау тұрған.
Мен едім азабданып соны құрған.
«Кішкене желге де өзі селкілдейді,
«Көресін темір емес йа тас қорған.

«Жүрсем де қайратыңа сыртдан қаныб;
«Көзімнен көргенім жоқ әлі анық.
«Әуелі мен өтейін ар жағына,
«Өтерсін мықты болсаң бұзып жарыб».

«Тұрсың ғой күш сынарға қылдай тормен;
«Ол түгіл байқасқанмын онан зормен.
«Сен барыб ар жағында дайар боб тұр –
«Жетермін мен де хазір тура жолмен».

Жөнелді көб сөйлемей адам фақыр;
Қуанып жылдам жүріб бара жатыр:

«اگرده سوزیم جالعمان بولوب چقسه ،
 «جینی سن غوی صونانصونکده جارقطعم ،

«سین قارا ! قلدای اورماک آناؤ طورعان .
 مین ایدیم آزابدانب صونی قورغان .
 «کچکینه چیلگهده اوزی سیلکلدایدی ،
 «کوراسن تیمرایماس یاطاس قورغان .

«جورسامده قایرا طنکه صرطدان قانب ؛
 «کوزومنان کورگینم جوق آلی آنیق .
 «آؤلی مین اوتابن آرجاعنه ،
 «اوتارسن مقطی بو لسانک بوزوب جاریب .»

«طورصون عوی کوچ صنارغه قلدای طورمین ؛
 «اول توگل بایقاسقانمن اونان صور مین .
 «سین باروب آرجاعنده دایاربوب طور —
 «جیتارمن مینده حضر طوره جو لمین .»

جونالدی کوب سویلامای آدام فقر ؛
 قوانب جلدام جوروب باره جاطر :

Астынан тор торлардың өтіб алыб,
Тұрды енді келсең кел деб біздің батыр.

Арыстан шабты торға атқан оқтай;
Қомсыныб бейне алдында нәрсе жоқтай.
Өте алмай торды бұзыб шырматылыб,
Сол жерде қолға түсті ұрмай соқбай.

Оралыб жатты торға арыстаным;
Ақылдан білді күштің қалысқанын;
Терісін арыстанның сойыб алыб,
Олжалы қайтты аңшы данышпаным.

Бұл жазған бозбалаға бір өсиет;
Өнерсіз қара күште жоқ хасиет:
Ойламай күшке сеніб еткен істің,
Зарары һәр уахытта басқа тиед.

Иімеймін күш керексіз адамзатқа;
Өнер ой онан да артық мал мен бакқа.
Өнердің жоқтығынан азыб жүрміз –
Нағыз бұл арыстандай болмасақ та.

اسطنان طورطورلاردنك اونوب آلب ،
 طوردى ايندى كىلسانك كىل ديب بزدنك باطر
 آرسطان چابطى طورغه آطقان اوقطای ؛
 قومسنب بينه آلدونده نرسه جوقطای .
 اونالهای طوردى بوزوب ، چرمطلب ،
 صولچيرده قولعاتوستى اورمای صوقبای .
 اورالب جاططى طورغه ارسطانم ؛
 آفلدان بلدى كوشتنك قالسقانن ؛
 تیری سن آرسطان ننگ صویوب آلب
 اولجالی قایططى آنكشى دانشپانم .

بول جازغان بوزبالاغه براوسیاة ؛
 اونارسزقاراكوشته جوق حاسیاة .
 اویلامای كوشكه سینب ایتکین استنك ،
 ضاراری هر واخنده باسقه نیاد .
 ایماين کوچ کیرا کسز آدام ضاتقه ؛
 اونهر اوی اونانده آرطق مالین باققه .
 اونهردنك جوقطیعنان آزوب جورمرز —
 ناعز بول آرسطاندرای بولهاصاقطه .

Бұл күнде күштен ойды бұрын жұмса;
Қара күш бәйге алмай жүр осы шақта.
Амал ет заманыңның ыңғайына –
Бәйгесіз құр ылағыб босқа шабпа
Ақылдан күшінді артық көріб жүрсен
Жадына бұл кеңесті оқыб сақта.

ЖҮРГІНШІЛЕР МЕН ИТДЕР.

Кеш мезгіл келе жатты екі кісі;
Сөйлесіп, кеңесерлік болып ісі;
Арсылдаб бір ит шығыб қақба астынан,
Бөлінді екеуінің әңгімесі.

Жүгірді және бір ит оны көріб;
Артынан тағы ит шықты оған еріб;
Жиылды сол арада қырық елу ит,
Бірінің даусын естіб бірі келіб.

Біреуі жүргіншінің сонда тұрыб;
Ойлады қуалауға таспен ұрыб;

بول كونده كو چتين اويدي بورون جومسه ؛
 قارا كوچ بايگه آلماي جوراوسي چاقطه .
 عمال ايت ضما ننگ ننگ انكعا ينه —
 بايگه سزقوراواغب بوسقه چاپه
 آققدان كو چو نكدي آرتق كوروب جورسانك
 جادنگه بول كنيكستي اوقب صاقطه .

• جورگنشي لارمين ايتدار •

كيچ ميزگل كيلاجاطلى ايكي كسي ؛
 سويلاسب ، كنيكيسارليك بولوب اسي ؛
 آرصلداب براييت چعب قاقبا آسطنان ؛
 بولوندي ايكاوي ننگ آنكگماسي •
 چو كردي جنه براييت اوني كوروب ؛
 آرتنان طاعى ايت چقطى اوعان ايريب ؛
 جيمولدي صول آراده قريق ايلو ايت ؛
 برى ننگ داوشن ايستب برى كيلب •
 براوي جورگنشي ننگ صونده طوروب ؛
 اويلادي قوالارغه طا سپين اوروب ؛

Жолдасы жанындағы оған айтты:»
«Қарама неғыласың мойның бұрыб
«Өшігер олар қайта мұнан жаман –
«Тыймассын кесек атыб ылақтырыб;
«Үндемей жайымызға жүре берсек;
«Өздері қойар әлі ақ үріб үріб».

Бұл сөзді екеуі де қабыл етді,
Итдерден қырық елудей қадам өтді.
Басылыб бірте бірте дауыстары –
Кешікбей алды алдына тараб кетді.

Тағы да бір сөз айтар келді ретім.
Жаратқан түрлі мінез Қүдіретім!
Біреудің малын йаки бағын күндеб
Күншілдер жоқба шулаб итше үретін.

Күндесін, шуылдасын, қылсын өсек.
Етбелік, сөйлеб жүр деб, сөзін есеб;
Итдердей үріб үріб тараб кеткен,
Қойады шулаб шулаб үндемесек.

جولداسی جاننداعی اوغان آیططی :
 «قارامه ناغلاسن موینونک بوروب
 «اوچوگیر اولارقایطه مونان جمان —
 «طیماس سن کیساک آطب اولاقطروب :
 «اوندامای جایزغه جورابیر سیک ؛
 «اوزدیری قویار آلی آق اوروب اوروب .»
 بول سوزدی ایکاژیده قابل ایندی
 ایتدردان قریق ایلثودای قدام اوتدی
 باصلب برته برته داؤسطاری —
 کبچوکبای آلدی آلدینه طاراب کیتدی

طاعیده برسوز آیطار کیلیدی راتم
 جاراتقان تورلی مناز قدراتم !
 براؤدنک مالن یاکی باعن کوندیپ
 کونچلدارجوقبه چؤلاب ایتشه اوراتن .
 کونداسن ، چؤلداسن ، قلسن اوسیک
 ایتبالیک ، سوبلاب جوردیپ ، سوزین ایساب ؛
 ایتدردای اوروب اوروب طاراب کیتکین ،
 قوبادی چؤلاب چؤلاب اونداماسیک

ЕМЕННІҢ ТҮБІНДЕГІ ШОШҚА.

Түбіне бір еменнің шошқа келіп,
Жемісін жерге түскен жеді теріп;
Тойған соң келістіріп ұйықтап алып,
Еменнің түбін қазды тұра геліп.
Шошқаға сол уахытда сөз айтады,
Ағаштың басындағы құзғұн көріп:
«Тамырын қазып аршып тастаған соң,
«Қалмайма емен қураб, кеуіп, сыныб?»».

«Қураса қурайды деб қиналман көб;
«Қурамай тұрғанменен неме ол себ?
«Қурасын маған салса күйіп кетсін,
«Қайғырман оның үшін уайым жеб!
«Хұдайым жемісінен айырмасын;
«Қылатын мені семіз солар ғой тек».
Сол шақта күңіреніп сөйледі емен
Шошқаға айтып тұрған осылай деб:

ایمین ننگ تو بنداگی چوچقه .

توبنه بر ایمین ننگ چوچقه کیلب ،
جیمی سن چیرگه توسکین جیدی تیریب ؛
طوبعانصونک کیلستریب اویوقطاب آلب ،
ایمین ننگ توبن قازدی طور اگیلب .
چوچقاغه صول واحتمده سوز آیطادی ،
آچاچننگ باسنداغی قوزغون کوروب ؛
«طامرون قازیب آرچب طاسطاغانصونک ،
«قالمایه ایمین قوراب ، کیوب ، سینب ؟»
«قوراسه قورایدی دیب قینالمان کوب ؛
«قورامای طورغان منان نیمه اول سیب ؟
«قورسن معان صالحه کویوب کیتسن ،
«قایعرمان اوننگ اوچون وایم جیب !
«حدایم جیمبسی نان آیرماسن ؛
«قلاطن مینی سیمز صولارغوی تیک .»
صول چاقطه کونکرانب سویلادی ایمین
چوچقاغه آیطب طورغان اوصولای دیب ؛

«Ей шіркін жақсылықты білмейтұғын!
«Білсең сен не бетің бар бүйдейтұғын.
«Жоғары қарай алсаң білер едің,
«Шыққанын жеміс қайдан сен жейтұғын!»

Дүниеда түрлі-түрлі адамдар бар;
Жақсы да арасында жаман да бар;
Ғылымды пайдаланып отырсада,
Сезбейтін сол пайдасын надандар бар.

КІСІ МЕН АЙУ.

Бір адам айдалада елден жырақ;
Жеке тақ жиһан түзді қылды тұрақ.
Жайаулық жалаңашдық жақсы емес қой –
Жалғыздық олардан да қиырақ.

Көк шалғын ағаш бұлақ бәрі жақсы, –
Болмайды нақ адамдай серік бірақ;

«ئۇ چرکن جاقسى لىقپى بىلمى طوغون !
 «بىلسانك سىن نه بىتونك بار بويدىطوغون .
 «جوغارى قاراي آلصانك بلارایدنك ،
 «چققانن جىمىس قايدان سىن جىيطوغون !»

دونيده تورلى تورلى آدمداربار ؛
 جاقسىده آراسنده جما نده بار ؛
 علمدى پايدالانب اوطرصاده ،
 سىزبايتىن صول پايداسن ندانداربار .

كسى مین آیۇ

برآدام آيدالاده ایلدان جراق ؛
 جىكه طاق جغان توزدى قلدی طوراق .
 — جاياولىق جالانكاچدىق جاقسى ايماس قوی
 جالعزدىق اولاردانده قىونراق .
 — كوك چالغن آعاج بولاق بارى جاقسى ،
 بولمايدى ناق آدمداى سىرىك براق ؛

Сөйлесіб іштен шерін тарқата алмай,
Жеке тақ қафаланды жалғызсыраб;
Бір күні келе жатты ағаш жаққа;
Нендей жан кез болар деб танысбаққа.
Орманда қасқыр айу аң болмаса;
Табылсын онан басқа кім бейбаққа?

Айтқандай қарсы алдынан айу келді.
Бұл оған тағзымменен сәлем берді.
Көрісіб қол алысыб амандасыб,
Сөйлесіб бірте бірте танысты енді.

Дос болды ақырында айу адам;
Зор болды татулығы бір тумадан.
Екеуі күндіз түні болыб бірге –
Басбады бір бірінен оқшау қадам.

Сөйлескен әңгімесін һешкім білмес;
Әзіл ме, ертегі ме, жай ма кеңес?
Жеке тақ әңгімеге жоқ кісі еді,
Айу да туғаннан ақ мылжың емес.

سویلا سب اشتین چیرین طارقاتالمای ،
جیکه طاق قافالاندی جالعز صراب ؛

برکونی کیلا جاططی آغاچ جاققه ؛
نیمندای جان کیزبولاردیب طانسباقه
اورمانده قاسقر ایو آنک بولماسه ؛
طابلسن اونان باسقه کم بیباققه ؟

ایطقاندای قارسی الدینان آیو کیلیدی
بول اوغان تعظم منان سلام بیردی
کورسیب قول آلیصوب آماندا صب ؛
سویلا سب برته برته طانسطی ایندی
دوس بولدی احرنده آیو آدام ؛
ضور بولدی طاطولبعی برطومادان
ایکاوئی کوندوزتونی بولوب برگه —
باسبادی بریرینان اوقشاوقدام

سویلا سکین آنکگماسن هج کم بلماس ؛
آزیلمه ، ایرتیگی مه ، جایبا کینکیس ؟
جیکه طاق آنکگما گه جوق کسی ایندی ،
آیوده طوغان نان آق ملجنک ایماس

Сөйлесіп қанбаса да кеңеске көб,
Әйтеуір сол айуды жаратды бек.
Бір сағат сабыр қылмай сағынады,
Көзінен таса болса жолдасы тек.

Осылай әлде неше күндер өтді –
Шілде боб күннің ыссы кезі жетді –
Аралаб ойды қырды орман тауды –
Екі дос күн ыссыда сайран етді –

Жүре алмай адам шаршаб тала берді;
Ер жерде тұрыб демін ала берді –
Айудан адам нашар болғаннан соң –
Ере алмай кейін артда қала берді;

Сонда оған айу айтты: «Жеке тақжан!
«Айтайын мен бір ақыл құлағың сал!
«Күзетіб жан жолатбай мен тұрайын,
«Сен ұйықтаб біразырақ тынығыб ал».

Жеке тақ жолдасының тілін алды;
Шапанын шешті дағы төсеб салды.

سویلا سب قانباساده کِنکیسکه کوب ،
 آیتاؤر صول آبودی جاراتدی بیک ،
 برسعاة صابر قلمای صاغنادی ،
 کوزینان طاسه بولسه جولداسی تیک .

اوصولای آلدہ نچہ کوندیر اوندی —
 چیلدہ بوب کون ننگ ایصصی کیزی جیتدی —
 ارالاب اوبدی قردی اورمان طاؤدی —
 ایکی دوس کون ایصصیدہ صایران ایتدی —

جورالمای آدام چارچاب طالایردی ؛
 هرچیرده طوروب دیمن آلابیردی —
 آبودان آدام نچار بولعائنانصونک —
 ایرا آلمای کیون آرطده فالاییردی ؛

صونده اوغان ایوُ آیططی : “جیکه طاق جان !
 «ایطاین مین بر آقل قولاغنک سال !
 «کوزاتب جان جولانبای مین طوراین ،
 «سین اویوقطاب بر آزرارق طنعب آل .”

جیکه طاق جولداسی ننگ تلین آلدی ؛
 چاپانن چیشتیداشی توساب صالدی .

Болдырыб күні бойы жүрген бейбақ –
Жатды да бір есінеб ұйықтаб қалды.

Ал енді айу тұрды қарауылда;
Кінә жоқ бағыб досын қарауылда;
Қорылдаб ұйықтаб жатқан Жеке тақтың,
Бір шыбын келіп қонды танауына.

Шыбынды келіп қонған айу көрді.
Бір қуыб жіберіп ед қайтыб келді.
Үркітіб әлде неше қусадағы –
Кетбеді қайта қайта қона берді.

Шыбынға айу қатты ашуланды;
Көтеріб жерден әйдік бір тас алды.
Және кеб маңдайына қонған шақта –
Тасбенен пәрменінше қойыб қалды.

Ұрған тас дәлдеб тиді Жеке таққа;
Кез болған қай оңды дос ол бейбаққа?
Йа қаза ийа фәлеге ұрынарсын –
Егер де болсаң жолдас ахмаққа.

بولدروب كوفى بوين جورگين بيباق —
 جاطدیده برابسناب اوبو قطاب قالدی .

آل ايندى آيوطوردى قاراؤلده ؛
 كنه جوق باعب دوسون قاراؤنده ؛
 قورولداب اوبو قطاب جاتقان چيكه طاقرنك ،
 برچين كيلب قوندى طاناؤينه .

چيندى كيلب قونعان آيو كوردى .
 برقؤيب جباروب ايد قايطب كيلدى .
 اوركوتب آلدن نچه قوصاداغى —
 كيتبادى قايطا قايطا قوناپيردى .

چينعه آيو قاططى آچولاندى ؛
 كوناروب چيردين آيديك برطاس آلدى
 جنه گيب مانكدابنه قونعان چاقطه —
 طاس بينان بارمانچه قوبوب قالدى .

اورغان طاس دالديب تيدى چيكه طاققه ؛
 كيزبولعان قاي اونكدى دوس اول بيبا ققه ؟
 ياقضا يافلا گه اورونارسن —
 آگرده بولصانك جولداس آحماقغه .

Тас тиіб бас сүйегі қақ айырылыб,
Фәниден көшті сорлы бақи жаққа.
Хайырын зайғы етсе керегі не?
Кез қылма ондай достан Хұдай сақта!

Жігітдер сақтаныңыз надан достан;
Досыңнан надан болса артық дұшпан;
Белгілі жаудан кісі күтінеді –
Тиеді достың оғы қафұлыстан.

ЕКІ БӨШКЕ.

Көшеде екі бөшке келе жатты;
Бірі бос екеуінің бірі затты
Ішінде заты бары жай айандаб,
Салдырлаб келе жатыр босы қатты.

Адамдар даусын естіб қорқыб сасыб;
Ығысыб алыстан ақ жолын ашыб,

طاس تیوب باس سویاگی قاق آبریلیب ،
 فانی دان کوشتی صورلی باقی جاققه .
 حایرون ضایعی ایتسه کیراگی نه ؟
 کیز قلمه اوندای دوسطان حدای صاقطه !

جگتدار صاقطانونکز ندان دوسطان ؛
 دوسنکنان ندان بولسه ارطق دوشپان ؛
 بیلگلی جاؤدان کسی کو تنادی —
 تیادی دوسطنک اوغی قافلو سلطان .

ایکی بوشکه

کوچاده ایکی بوشکه کیلا جاططی ؛
 بری بوس ایکاوی ننگ بری ضاططی .
 اشنده ضاطی باری جای آیانکداب ،
 صالدرلاب کیلا جاطر بوسی قاططی .
 آدامدارداؤسن ایستب قورقوب صاصب ؛
 ایعیسب آلستان آق جولون آچب .

Жүгіріб шабшаңырақ бара жатыр –
Көшенің ортасынан шетке қашыб.

Құр бөшке жұртты үркітіб салдырлады;
Көшеде қарамаған жан қалмады;
Бұйым көб дыбысы жоқ екіншісін;
Ілтифат етіб һешкім аңғармады.

Жиылыб отырған жұрт мұны тыңдаб;
Созбайын сөз айағын көб мылжыңдаб.
Билігін өздеріңіз айтыңыздар –
Бөшкенің қайсысының пұлы қымбат?

Құр бөшке салдыры зор бағасы кем,
Фаһамсыз құр даурыққан адаммен тең.
Алыстан әлде қандай болсадағы –
Жай мәнін жақындасаң білерсің сен.

Екінші толық бөшке мысалы сол, –
Адамдар көб даурықбас ақылы мол;
Сарф етбей босқа сөзін жұртқа жарлаб,
Үндемей жүріб ісін істейді ол.

جوگروب چاچانك راق باراجاطر —

كوچاننك اورطاسنان چيتكه قاجب .

قوربوشكه جورطى اوركوتب صالدرلادى ؛

كوچاده قارامعان جان قالمادى ؛

بويم كوب دبيسى جوق ايكنچى سن ؛

ايلتيفا ايتب هج كم آنكعار مادى .

جيولب اوپرغان جورطمونى طنكداب ؛

صوزباين سوز آباغن كوب ماچنكداب .

بى ليگن اوزديرونكز آيطو نكزدار —

بوشكه ننگ قايسى سننگ بولى قمباط ؟

قوربوشكه صالدرى ضوربهاسى كيم ،

فهم سزقورد اوريققان آداممين تينك .

آلسطان آلدە قانداى بولصاداعى —

جاي مانن جاقنداس سانك بلارسن سين .

ايكنچى طولوق بوشكه ميصالى صول ، —

آدامدار كوب داوريقباس آقلى مول ؛

صارف ايتباي بوسقه سوزون جورتهه جارلاب ،

اونداماي جوروب اسن ايستايدى اول .

Байқамас оны ешкім жақындасбай;
Істес боб ой сынасыб ақылдасбай;
Бөшкеде не зат барын білеміз бе,
Қақпағын йа бір жерін тесіб ашбай?

АҢДАРҒА КЕЛГЕН ІНДЕТ.

Алланың рахметі мол қары қатты:
Қарғады дерт жіберіб хайуанатты.
Қырылыб ұу жегендей түрлі аңдар –
Ер жерде төбе төбе болыб жатты.

Шошыныб хайуандар келген дертден, –
Біле алмай не қыларын есі кеткен.
Далада ойда қырда орман тауда,
Сау қалған жер болмады бұл індетден.

Түзеліб аң біткеннің хұлықтары,
Кәсібі өзгеріліб ғұрыфтары,

بايقاماس اونى ھىچ كىم جاقنداسپاي ؛
 ايستاس بوب اوى صناصب آقلداسپاي ؛
 بوشكده نهضاط بارن بلامزبه ،
 قاقباغن يابر جيرين تيسب اچپاي ؟

آنکدارغه كیلگین انداة

- آله ننگ راحمانى مول قارى قاططى ؛
 قارغادى دیره جباروب حیواناططى .
 قریلب اوۋجیگیندای تورلی آنکدار —
 هرچیرده توبه توبه بولوب جاططى .
- چوچنب حیواندار کیلگین دیرتدان ،
 بلالهای نهقلارین ایسی کیتکین .
 دالاده اویده قرده اورمان طاوده ،
 صاوقالغان جیر بولمادی بول انداندان .
- توزالب آنک بتکین ننگ حولوقطاری ،
 کاسیبی اوز گیر بلب غرۇقطاری ،

Зорлықтың зомбылықтың бәрін тастаб,
Тимеді нашарына ұлықтары.

Жоғалды ойын күлкі сауықтары,
Зор болыб аурудан хауыфтары.
Қасқырлар қойға тимей ораза ұстаб,
Жай жүрді түлкі жемей тауықтарды.

Арыстан аң патшасы жатбай текке;
Жар салды жұрт шақырыб төңірекке.
Жиылыб болғаннан соң енді арыстан –
Бұлайша сөз бастады келген көбке:

«Ие жұртым! Нәфсімізді тыйалмадық;
«Не түрлі жаман істен ұйалмадық.
«Күнәміз көб болған соң қаһар етіб,
Жіберді бізге Хұдай ауырмалдық.

«Мен тұрмын шығармаққа жаңа тәртіб;
«Тәртібден қалмайды һешкім басын тартыб;
«Жұрт үшін құрбандыққа жанын қисын –
«Күнәсі кім де кімнің болса артық.

‘ضورليقطنك ضومبى ليقطنك بارين طاسطاب ،
 تيمادى نچارينه اولو قطارى .

‘جوغالدى اوبون كولكى صاوقطارى ،
 ‘ضوربولوب اورودان حاوقطارى .
 قاسقرلار قوبعه تيماي اوراضاوسطاب ،
 ‘جاي جوردى تولكى جيماي طاوقطاردى .

آرسطان آنك باتشا سى جاطباي تيككه ؛
 جارصالدى جورط چافروب تونكرا ككه .
 ‘جيولب بولعانتانصونك ايندى آرسطان —
 بولاچيه سوزباسطادى گيل گين كوبكه :

‘«اه جورطم ! نفسزدى طيالماديق ؛
 ‘نه تورلى جمان استين اويالماديق .
 ‘«كونامز كوب بولعانتانصونك قورابتب ،
 ‘چبردى بزرگه حداي آورمالديق .

‘«مين طورمن چعمارماققه جانكه ترئب ؛
 ‘«ترئبدان قالمايدى هج كم باسن طارطب ؛
 ‘«جورطاوچون قوربانليققه جانن قيصون —
 ‘«كئناسى كمده كم ننگ بولسه آرطيق .

«Бұрын да мұндай індет талай болған;
«Жұрт таңдаб кінәлісін құрбан шалған.
«Көб үшін бірі ғана жанын қиыб,
«Қырғыннан өзгелері аман қалған.

«Хұдайым жіберген соң бізге індет.
«Ісіне Құдіретдің көнбек міндет.
«Кінәсі кім де кімнің болса артық,
«Бас тартыб жалтармасын о деб бұ деб.

«Кім айтар тазамын деб хақ қасында?
Күнәлі үлкен кіші қарт жасың да.
«Жасырмай аз ба көб бе айтыб шықсын,
«Қылмысын болған һәркім өз басында.

«Мен өзім нақ күнәсі көбдің бірі;
«Айтбаса ашылмайды көңіл кірі.
«Жазықты жазықсыз деб талдамадым –
«Кетбеді тырнағыма түскен тірі.

«Етбедім намаз оқыб құлдық тағат;
Ораза тұтқаным жоқ жалғыз сағат.

- «بوروئنده موندای اِنداة طالای بولعان ؛
- «جورط طانکداب کنالی سن قوربان چالغان
  - «کوب اوچون بری عنه جانن قیوب ،
  - «قرغن نان اوزگه لاری آمان قالغان
  - «حدایم جبرگینصونک بزگه اِنداة
  - «اسینه قدراتدنک کونیاک منداة
  - «کناسی کمدہ کم ننگ بولسه ارطق ،
  - «باس طارطب جالطارماسن اودیپ بودیب
  - «کم آبطارطازا مندیپ حق قاسنده ؟
  - «کنالی اولکین کشی قارطجاسنکده
  - «جاسرمای ازبه کوبیه آیطب چقصون ،
  - «قلمسن بولعان هرکم اوزیاسنده
  - «مین اونوم ناق کناسی کوبدنک بری ؛
  - «ایطباسه آچلمایدی کونکل کری
  - «جازیقطی جازیقسنزدیب طانکدامادیم —
  - «کتبادی طرنا غمه توسکین تری
  - «ایتبادیم نمازاقوب قوللق طاعاة ؛
  - اوراضا طوطقانم جوق جالعز صعاة

«Жазықсыз қойдан момын жануар жоқ,
Соларды қойшысымен жедім қабат.
«Мен риза құрбандыққа шалсан, жұртым,
Кінә көб тауыса алман бәрін санаб».

Сол шақта түлкі тұрыб сөз айтады,
Патшаға жарамсақтаб тез айтады:
«Мұныңыз күнә түгіл ұнаған іс –
Қандай жан мұны күнә деб айтады!

«Дей берсең мұндай ісдің бәрін күнә,
«Онда біз өлеміз ғой аштан сірә!
«Тахсырдың тамағына жарағаны,
«Қойларға жәбір емес зор мәртебә.

«Және де мен айтайын тахсыр ханым!
«Адамның бұзықұтығы жұртқа мәлім.
«Қалайша хайла тауыб жойамын деб,
«Дұшмандық ойлайды һәман бізге залым.
«Күнә емес адам жесең сауаб, тахсыр,
«Кім де кім оны жесе сауаб табсын.

- «جاز یقسز قویدان مومن جنوار جوق»
 صولاردی قویشی سی مین جیدیم قباة .
 «مین رضه قوربانلیقه چالسانک جورطم»
 «کنام کوب طاووصالمان بارین صواب» .
- صولچاقطه تولکی طوروب سوز آیطادی
 باتشهغه جارمصاصطاب تیز آیطادی :
 «مونونکز کوناتوگل اونغان ایس —
 قاندای جان مونی کونادیب آیطادی !
- «دی بیرسیک موندای اسدنک بارین کونا»
 «اونده بزاولامزعی آشطان سرا !
 «تحصدنک طاماغنه جاراغانی»
 «قولارغه جابرایماس ضرورتبا» .
- «جنهده مین آیطاین تحصر خانم !
 «ادامننک بوز یقطعی جورطقه مالم»
 «قالایچه حایلطاوب جویا مندیب»
 «دوشماندیق اولیلیدی همان بزگه ضالم» .
 «کنا ایماس آدام جیسانک صواب تحصر» .
 «کمه کم اوننی جیسه صواب طاب سن» .

Адамды жеген обал дегендерге –
Сіз үшін мен берейін жауап тахсыр.

Бұлайша бір түлкі емес айтты бәрі.
Патшаға жарамсақтаб жас бен кәрі
Бірі емес бәрін жесе обал емес
Адамға кімде кімнің жетсе әлі.

Артынан арыстанның жолбарыстар.
Патшасы бұйырған соң не тұрыс бар?
Айулар қасқырлар да айтыб шықты –
Басында жақсы жаман не қылмыс бар.

Бұлардың қайсы бірі тісте, мықты;
Қайсысы һәм азулы һәм тырнақты; –
Жаман деб бұлар ісін һешкім айтбай –
Тұрған жұрт ыңғайына қараб ықты;
Болса да Хұдай безер қылмыстары –
Таб таза феріштемен бірдей шықты.

Ал енді өгіз тұрыб мөңірейді;
Көз жасы ағыл тегіл еңірейді:

«آدامدی جیگین اوبال دیگن دیرگه —
«سزاوچون مین بیراین جواب تحصر»

• بولاچه برنولکی ایماس آیطی باری
باتشاهه چارامصافطاب جاسبن کاری
بری ایماس بارین جیسه اوبال ایماس
ادامعه کمه کمننک جینسه آلی •

• آرطنان آرستان ننگ جولبارسطار
باتشه سی بیورعان صونک نه طوروس بار؟
آیولار قاسقرلارده آیطب چقطی —
باشنده جاقسی جهان نه قلمس بار •

• بولاردنک قابسی بری تسته مقطی ؛
قاییسی سی هم آزولی هم طرناقطی ؛ —
چماندیب بولاراسبن هج کم آیطبای —
طورغان جورط انکعاینه قاراب ایقطی ؛
بولصاده حدای بیزار قلمسطاری —
طابطازافرشته مین بردای چقطی •

• آل ایندی اوگز طوروب مونکرایدی ؛
کوزجاسی آغل تیگل اینکرایدی :

«Хианат кісі ақына қылман деуші ем –
«Азғырды шайтан залым мені дейді

«Нақ биыл бесінші жыл сол ісіме;
«Сол ісім еңіреймін түссе есіме.
«Жұт жылы ашаршылық азық болмай –
«Жалындым қарыз сұраб һәр кісіге.

«Бермеді һешкім маған қарызға шөб;
«Аштыққа шыдаб жайға тұрмадым тек.
«Істедім бір адамға мен хианат,
«Шөбінен рұхсатсыз бір үзіб жеб».

«Жапырмай! Бұ не деген күнә, тақсыр?!»
Шуылдаб қойа берді айу қасқыр;
«Былғады бір өзі емес баршамызды –
«Біреудің шөбін ұрлаб қара басқыр!

«Шөб ұрлаб не көрді екен, Хұдай ұрған?
«Обал жоқ бұл көрімге жұртты қырған.
Өзгелер мұнан ғибрат алмас үшін –
Жойалық жылдам көзін етіб құрбан».

«حیانا ط کسی آقنه قلمان دیوچیم —

«آزغردی شیطان ضالم مینی دیدی

«ناق بیول بیستچی چل صول اسیمه ؛

«صول اسم اینکرای من توسسه ایسیمه .

«چوطللی آچارچلیق آزیق بولمای —

«جالندیم قارض صوراب هر کسینگه

«بیر مادی هج کم معان قارضه چوب ؛

«آشطقه چراب جایعه طورمادیم تیک

«ایستادیم بر آدامه مین حیانا ط ،

«چوبی نان رحصت سز براوزوب جیب .»

«چاپرمای ! بونه دیگین کونا تحصر !?»

چولداب قویابیردی آیوقاسقر ؛

«بلعادی براوزی ایماس بارچه مزدی —

«برآوندنک چوبن اورلاب قاراباسقر !»

«چوب اورلاب نه کوردی ابگین حدای اورغان ؟

«اوبال جوق بول کورمگه جورططی قرغان .

«اوزگه لارمونان عبراط آلماس اوچون —

«چویالیق جلدام کوزدن ایتب قوربان .»

Бұл сөзді жиылған көб қабыл алды;
Өгізді алып ұрыб құрбан шалды.
Күнәдан жаны тәні тазарсын деб,
Апарыб жаныб жатқан отқа салды; –
Адамның шөбі түгіл өзін жеген –
Тісті мен тырнақтылар аман қалды.

Өкіріб өгіз жатыр отқа күйіб;
Көз жасын құтқарғай тахдай иіб.
Айтуға түсін ашыб қаймығамын,
Біреуге кете ме деб тілім тиіб;

Үлгі айтыб жұрт түзейтін қайда білік?
Әшейін ермек етем сөйлеб күліб.
Аңдардың осы ісінен бөтен емес –
Түзелген кейбір жұртта һәкімшілік.

Тауыса алман дүние кебін айтыб санаб,
«Һәкім аз іс ететін ғәділ қараб;
«Залымдар айран ішіб аман кетіб,
Момындар тұтылыб жүр шелек жалаб».

بول سوزدى جبولعان كوب قابل آلدی ؛
 اوگزدی آلب اوروب قوربان چالدى
 كونادان جانی تانی طاضار سندیب ،
 اپاروب جانب جاطقان اوطقه سالدى ؛ —
 آدام ننگ چوبی توگل اوزون جیگین —
 نستی مین طرناقطی لاراآمان قالدی .

اوکروب اوگز جاطر اوطقه کو یوب ؛
 کوزجاسن قو طقارعاى طاحداى ایوب .
 آیطوغه توسون آجب قایبعاً من ،
 براوگه کیتامادیب تلم تیوب ؛

اولگی آیطب جورط توزایتون قایدە بلیک ؟
 آچاین ایرمیک اینام سویلاب کولوب .
 آنکداردونک اوسى اسینان بوتین ایباس —
 توزالگین کی بر جورططه حکم چلیک .
 طاوصالمان دونیه کینن آیطب صاناب ،
 «حکم آزایس ایناتن عدیل قاراب ؛
 «ضالمدار آبران ایچب آمان کیتب ،
 «مومن دارطوطولوب جورچیلک جالاب .»

ҚАРА БҰЛТ.

Даланың күнге күйіб абтаб өткен,
Үстінен бұлт шықты қабтаб көктен.
Қуанды шаруалар йа Хұдайлаб,
Жерді бір суарар деб қураб кебкен.

Жауар деб тұрды халық үміт етіб;
Тамбастан өте шықты құр желдетіб.
Теңізге барды да бұлт құйа салды –
Далаға қураб тұрған жаумай кетіб.

Теңізге пәрменінше құйа салыб,
Мақтанды мырзасыныб тауға барыб;
Тау айтты: «Сен мақтаныб келіб тұрсын –
«Мен тұрмын бұл ісіңе хайран қалыб.

«Егер де сол қадарлы жаусаң жерге;
«Су берсең шөлдеб тұрған егіндерге.
«Көк шығыб, жер отайыб, егін өсіб,
«Қандай зор тиер еді пайдаң елге!

قرا بولوط .

دالاننك كونگه كويوب آبطاب اوتكين ،
 اوستنان بولوط چقطنى قابطاب كوكتين
 قواندى چارو الاريا حدايلا ،
 جيردى برصوارارديب قوراب كيپ كين .

جاوارديب طوردى حاليق اوميت ايتب ؛
 طامباسطان اونه چقطنى قورچيلداتب .
 تينكزگه باردیده بولوطقويا صادى —
 دالاغه قوراب طورغان جاوماي كيتب .

تينكزگه پارمنچه قوياصالب ،
 ماقطاندى مرضه صنب طاوغه باريب ؛
 طاو ابططنى : «سين ماقطانب كيپ طورصون —
 «مين طورمن بول اسنكه حيران قالب .
 «آگرده صول قدارلى جاوصانك جبرگه ؛
 «صوپيرسينك چولداب طورغان ايگندبرگه .
 «كوك چعب ، جيراوطايوب ، ايگين اوسوب ،
 «قاندای ضرورتيارايدى پايدانك ايلگه !

«Не хайыр сенің хазір жауғаныңнан?
«Сенсіз де су жетерлік теңіздерде!»

Жиылыб кеңес тыңдаб отырғандар!
Ғибрат мұнда да бар алсаңыздар:
Бұлттай жерге жаумай суға жауған
Қазақта іс ететін көб адамдар;
Жұмсамай тиісті орынға мал өнерін,
Біреулер жүреді оған не амал бар!

Мысалы қазақ дала, орыс теңіз;
Даланы шамаң келсе көгертіңіз:
Мұң десең, мұхтаж десең қазақта көб
Емесбе мұны ойламақ міндетіңіз?
Мақал бар «Жақсылықты басыңа қыл –
Басыңнан асса деген досқа істеңіз!».

Мен мұны арнаб жаздым замандасқа;
Шаш қойған өзімменен ғамалдасқа.

«نه حایر سیننک حضر جاؤغانونکنان ؟
 «سین سزده صو جینار لیک نینکز دیرده !»

جیولوب کنکیس طنکداب او طرغاندار !
 عبراط مونداده بار آلسانکز دار :
 بولوططای چیرگه جاؤمای صوغه جاؤغان
 قزاقطه ایس ایتانن کوب آدمدار ؛
 جو مصامای تیستی اورنعه مال اونارین ،
 براؤلار جورادی اوغان نه آمال بار !

میصالی قزاق دالا ، اورس تنکز ؛
 دالانی چمانک کیلسه کو گیر تنکز :
 مونک دیسانک ، محتاج دیسانک قزاقطه کوب
 ایماسبه مونی او یلاماق منداتنکز ؟
 مقال بار «جاقسلقطی باصونکه قل —
 باصونکنان اصصا دیگین دوسقه ایستانکز !» .

مین مونی آرناب جازدیم ضمانداسقه ؛
 چاق قویبعان اوزیم منان عمالداسقه .

Бұл сөзді сендерге айтбай кімге айтамын –
«Болады асыл таста, өнер жаста»
Қарышта өз жұртыңа барың болса,
Өзге елдің өзінде көб бізден басқа.

ИТДІҢ ДОСТЫҒЫ.

Бір байдың Төрткөз Мойнақ төбетдері,
Өздері ит болса да әдебті еді.
Түнде үріб, күндіз үрмей жай жататын,
Болады әдебті итдің әдетдері.

Түс мезгіл екі төбет тойыб жатыб,
Кемпір наз өкбелерін қойыб жатыб,
Ас үйдің алдындағы күн шуақта –
Сөйлесті һәр нәрсенің басын шатыб;

Сөз қылды жақсылықты, жамандықты,
Жомартлық, мырзалықбен, сараңдықты,
Достықдың, дұшмандықдың жайын сөйлеб,
Қолға алды татулықбен араздықты.

بول سوزدى سيندارگه آىطباى كمگه آىطامن —
 «بولادى اصل طاسطه اونارجاسطه»
 قارشطه اوزجورطونكه بارينك بولسه ،
 اوزگه ايلدنك اوزونده كوب بزدين باسقه .

ايتدنك دوستى .

بربايدنك توره كوزمويناق توبانديرى ،
 اوزديرى ايت بولصاده ادبىتى ايدى .
 تونده اوروب ، كوندوز اورماى جاي جاطا طن ،
 بولادى ادبىتى ايتدنك آديتديرى .
 توس ميزگل ايكي توباة طويوب جاطب ،
 كيمپرنازاوكبالارين قويوب جاطب ،
 آس اويدنك آلدونداغى كون چواقطه —
 سويلاستى هررسة ننگ باسين جاطب ؛
 سوزقلدى جاقسليقطى جمانديقطى ،
 جومارطليق ، مرضه ليقبين ، صارانكديقطى ،
 دوستقدنك ، دوشمانديقدنك ، جايين سويلاب ،
 قولعه آلدى طاطوليقبين آراضديقطى .

Тілмарсыб сол уахытда айтты Мойнақ:
«Менсіз ақ қара Төрткөз өзің ойлаб;
«Дүниада онан артық не нәрсе бар?
Тұрғаннан татулықбен күліб ойнаб.

«Дос болсаң құшақтасыб жанға балаб,
«Сөз айтсаң бір біріңе шырақ қарақ;
«Алты күн ашаршылық көрсендағы,
«Жемесең бірің жоқта бірің тамақ.

«Достың дос жұлдырмаса жауға түгін;
«Һеш нәрсе айырмаса ара жігін;
«Бірінің қабағына бірі қараб,
«Білмесе күннің қалай өткендігін;
«Не бар деб дүниада мұнан артық?
«Мен қалыб бір хиалға тұрмын бүгін.
«Жолдыайақ, ақсақ Құтпан жамандарда
«Солар да таб тату жүр біздер түгіл».

Сөйлейді маңызданыб енді Төрткөз:
«Мойынеке мұның әбден айтарлық сөз;

تیلما رسیب صولواختده آیططی مویناق :
 «مین سزاق قاراتوره کوزاوزنک اویلاب ؛
 «دونیاده اونان آرطق نه نرسه بار ؟
 «طورغان نان طاطو لیبین کولوب اویناب .

«دوس بولسانک قوچاقصاب جانعه بالاب ،
 «سوز آیطصانک بربرینکه چراق قاراق ؛
 «آلطی کون آچارشلیق کورسانکداغی ،
 «جیاسینک برنک جوқта برنک طاماق .

«دوسطنک دوس جولدرماسه جاؤغه توگن ؛
 «هچ نرسه آیرماسه آرا جگن ؛
 «بری ننگ قباغنه بری قاراب ،
 «بلماسه کون ننگ قالای اوتکین دگن ؛
 «نه باردیب دونیاده مونان آرطق ؟
 «مین قالب برحیالعه طورمن بوگن .
 «جولدی آباق ، آصاق قوطفان جماندارده
 «صولارده طاب طاطو جوریزدیر توگل .»

سویلایدی مانکز دانب ایندی توره کوز :
 «موینیکه موننک آبدان آبطارلیق سوز ؛

«Тұрмайтын бір күн тату неміз бар деб?
«Мендағы ойлаушы едім осыны һәр кез.

«Не келіп тірі жүрсең не кетбейді?
«Араз боб екеумізге не жетбейді?
«Тамақ тоқ өркені өссін иеміздің –
«Тиіуіссіз сөгіб соқбай хұрметдейді.

«Расын рас демей танамызба?
«Бір сөтке татулық жоқ арамызда;
«Тұрмайтын ренішке сәл нәрсеге,
«Екеуміз таласамыз, барамыз да.

«Мұндай іс арасында болған емес,
«Көз салсақ бұрынғы өткен банамызға;
«Атаның жолын қумай ұлаққанда,
«Тура жол сонан артық табамызба?»

Бұл сөзге көңілденіб Мойнақ тасты;
Ол үлкен, онан гөрі Төрткөз жасты;
«Төрткөзім, Мойынекем деб бірін бірі,
Дос болыб серт айтысыб құшақтасты;

- «طورما یطن برکن طاظو نه مز بار دیب ؟
 «میندای او یلاو چیدیم اوصونی هر کیز .
 «نه کیلب تری جور سیک نه کیتبایدی ؟
 «آراض بوب ایکاو مزگه نه جیتبا یدی ؟
 «طاماق طوق اور کینی اوس سن ایامزدنک —
 «تیوس سزسوگب صوقبای حر میتدایدی .
 «راسن راس دیبای طانامزبه ؟
 «برسوتسکه طاظو لیمق جوق آرامزده ؛
 «طورمایطون رانچکه سال نرسیکه ؛
 «ایکاو مزطالاصامز بارامزده .
 «موندای اس آراشنده بولغان اییاس ؛
 «کوزصالصاق بورونطی اوتکین بانامزغه ؛
 «آطاننک جولون قومای اولاققانده ؛
 «طوره جول صونان آرطق طابامزبه ؟»
 بول سوزگه کونکلدانب مویناق طاسطی ؛
 اول اولکین ، اونان گوری نوره کوزجاسطی ؛
 «نوره کوزیم ، موینیکم» دیب برین بری ؛
 دوس بولوب سیره آیطسوب قوجاقطاسطی ؛

Екеуі бірін-бірі сүйді күшты;
Қызығы басылмаған достық күшті!
Ас үйден ылақтырған бір омыртқа,
Солардың нақ жанына келіп түсті.
Көрген соң майлы сүйек ит тұрар ма?
Құшағын жазыб ала жүгірісті;
Достықты айтқан сертді бұлай қойыб,
Екеуі бір біріне салды тісті;
Досты дос мұнан артық қалай сыйлар?
Жүндері бұрқыраған аспанға ұшты.
Су құйып үстеріне жиылған жұрт –
Екеуін зордан ғана айырысты.

Итдерге таласса да жарасады;
Әйтбесе ит әдетін адасады.
Дос болған адамдарға қараб тұрсақ –
Биікбен тең деб болмас аласаны;
Сүйекдей арасына нәрсе түссе,
Итдерден олар артық таласады.

ایکاوئی برین بری سویدی قوشطی ؛
 قزیعی باسماغان دوسطق کوشتی !
 آس اویدین اولاقطرعان براومرطقه ،
 صولاردنک ناق جانینه کیلوب توسی .
 کورگین صونک ماییلی سویاک ایت طورارمه ؟
 قو چاغن جازوب آلا جوگرستی ؛
 دوسطقی آیطقان سیرتدی بولای قویوب ،
 ایکاوی بر برینه صالحدی تستی ؛
 دوسطی دوس موان آرطق قالای صیلار ؟
 چوندیبری بورقراغان آسپانعه او چطی .
 صوقویوب اوستیرینه جبولعان جورط —
 ایکاؤبن ضوردان غنه آبرسطی .

ایندیرگه طالاصاده جاراصادی ؛
 ایتهاسه ایت آدانن آداصادی .
 دوس بولعان آدامدارغه قاراب طورصاق —
 ببو کببن تینکدیب بولماس آلاصاتی ؛
 سویا کدای اراسته نرسه توسسه ،
 ایندیردان اولار آرطق طالاصادی .

ҚАСҚЫР МЕН МЫСЫҚ.

Орманнан қасқыр келді елге қашыб;
Алақтаб не қыларын білмей сасыб.
Соңынан бір тоб аңшы қиқу салыб,
Ит қосыб келе жатыр шабқыласыб;
Жалыныб қасқыр сонда мысыққа айтты,
Шетінде бір ауылдың ұшырасыб:

«Мысықжан бұл жердегі жұрттар қандай?
«Жау қуыб келе жатыр арттан қалмай.
«Ит үрген, қиқу салған адамдардың,
«Даусын естимісін тартқан керней?
«Айта гөр хайырымды ер бар болса,
«Тасалаб мені жаудан құтқарғандай.

«Бара ғой» мысық айтты: «Қойанкөзге»;
Жігіт кем ер көңілді онан өзге.
«Адамды анау мынау тоқтатарлық,
«Өзінің ебі де бар сөйлер сөзге».

قاسقر مین مسق

اورمان نان قاسقر کیلدی ایلگه قاپب ؛
· آلاقطاب نه قلا رین بلمای صاصب
· صونکینان برطوب آنکچی قیقو صالاب ،
· ایت قوصوب کیلا جاطر چابقلا صاب ؛
· جالنب قاسقر صونده مسقغه آبططی ،
· چیتنده بر آؤلدنک اوچراسب :

«مسق جان بول چیرداگی جورططارقاندای ؟
· «جاؤقوب کیلا جاطر آرططان قالمای
· «ایت اورگین ، قیقو صالحان آداملاردنک ،
· «داؤسن ایستی مسین طارطقان کیرنای ؟
· «آیطا گور حایریمدی ایر باربولسه ،
· «طاصالاب مینی جاؤدان قوطقارعاندای

· «باراغوی» مسق آبططی : «قوبان کوزگه ؛
· جگت کیم ایر کو نکلدی اونان اوزگه
· «آدامدی آناؤ مناؤ طوطقارلیق ،
· «آؤزی ننگ ایی ده بارسویلا رسوزگه »

– «Оны қой» қасқыр айтты «ол жасырмас
«Жеб едім бір ту қойын өткен күзде».

«Барыб көр олай болса Құрамысқа;
«Адам жоқ жасыруға онан ұста.
«Шамасыз өзі асқан жақсы жігіт,
Жалғыз ақ тоны келте қолы қысқа»;
– «Мысықжан оны да қой өзгесін айт:
«Жеб едім бір ұлағын былтыр қыста».

«Иесі анау үйдің Көбберген бай
«Жақсылық жамандықты көб көрген бай.
«Қонақжай өзі асқан дәулетді адам,
«Жатсаң да ауырламас бірнеше ай;»
– «Баруға» қасқыр айтты, «жүрексінем:
«Оның да қозыларын жеб ем талай».

«Білмеймін сілтерімді енді қайда!
«Барыб көр Қисық басқа; анау сайда!
«Болғанмен басы қисық өнері көб,
«Һәр түрлі табылады онан найла;»

— «اونی قوی» قوسقر آیططی ، «اول جاسرماس
«جیب ایدیم برطو قوبون اوتکین کوزده .»

«باروب کور اولای بولسه قورامسقه ؛
«آدام جوق جاسروغه اونان اوسطه .
«چماسز اوزی آسقان جاقسی جگت ،
جالعزاق طونی کیلنه قولی قسقه ؛»

— «مسق جان اونیده قوی اوزگه سن آیط :
«جیب ایدیم بر اولاغین بلطر قسطه .»

«ریاسی آناؤ اوبدنک کوب بیرگین بای
«جاقسلیق چماندیقطنی کوب کورگین بای .
«قوناق جای اوزی آسقان داؤلانندی آدام ،
«جاتسا نکده آورلاماس برنچه آی ؛»
— «باروغه» قاسقر آیططی «جورا کسینم :
«اونو نکده قوزی لارین جیب ایم طالای .»

«بلهایمن سلتاریمدی ایندی قایده !
«باروب کور قیسق باسقه ؛ آناؤ صابده !
«بولعانمن باسی قیسق اوزری کوب ،
«هر نورلی طابلا دی اونان حایلا ؛»

– «Мысықжан оны да айтыб әуре болма:
«Жеб едім бір бұзауын өткен айда».

«Мен хайран! «Мысық айтты», істеріңе;
«Залалдан басқа нәрсе істедің бе?
«Байдың көбі жарлының жалғызы да,
«Тиібті, тыңдаб тұрсам тістеріңе!
«Залалгер жұртқа тегіс болыб әбден,
«Енді не іздеб келдің іштеріңе?

«Жынды жоқ сені аман құтылдырыб,
«Алғандай пәлә тілеб үстеріңе!
– «Не ексең, соны оарсын деген сөз бар –
«Ор енді егініңді піскенінде!»

ҚАБ ТЕСЕР МЕН КӨР ТЫШҚАН.

Қаб тесер келіп айтты көр тышқанға:
«Бір хабар шашылыб тұр жер жаһанға;
«Күн туыб біздерге де көз ашқандай,
«Жем бобты мысық залым арыстанға;

— «مسق جان اونیده آیطب آوره بولما :
 «جیب ایدیم بریزاؤن اوتکین آیده»
 «مین حیران ! «مسق آیططی» ، استیرنگه ؛
 «ضالالان باسقه نرسه استیدنکبه ؟
 «بایدنک کوبی جارلی ننگ جالعزیده ؛
 «قیو بتی طنکداب طورصام تستیرینگه !
 «ضالال گیر جورطقه نیگس بولوب آبدان ؛
 «ایندی نه ازداب کیلدنک اشتیرینه ؟
 «چندی جوق سینی آمان قوطلدروب ؛
 «آلعاندای پالانلاب اوستیرینه !
 — «نه ایکسینک صوتی اورارسن دیگین سوزبار —
 «اور ایندی ایگی ننکدی بسکیننده !»

• قاب تیسار مین کورطچقان

قاب تیسار کیلب آیططی کورطچقانه :
 «برحبار چاچلیب طورجیر جهانعه ؛
 «کون طوب بزدیرگده کوز آچقاندای ؛
 «جیم بوبطی مسق ضالم آرسطانعه ؛

«Тыныштық бермеуші еді Хұдай ұрған –
«Жазасын тартбасынба ол дұшманда?»»

Көр тышқан айтды деңіз сонда не деб?
«Бұл хабар рас болса, жақсы ғой бек.
«Дүниада болмайтын бір уақиға екен,
«Қуанба Қаб тесерім сен босқа тек.

«Бекер деб менің бұған нанбайтыным;
Мысықты ешкім жеңіп алмайтұғұн;
«Тырнасса оныменен, шексіз білем –
Арыстан аман тірі қалмайтынын».

Бұл сөзді біреу ұқбай біреу ұқты;
Айтайын не мағына мұнан шықты:
Қорыққанда бір адамнан жаман ойлар –
Дүниада ешкім жоқ деб сонан мықты.

«طخچیق بیرماؤ چیدی حدای اورغان —
 «جازاسن طارتباسنبه اول دوشمانده؟»

کورطچقان آیطلی دینکز صونده نه دیب ؟
 «بول حبار راس بولسه جاقسی غوی بیک .
 «دونیاده بولماستای برواقیعه ایکیین ،
 «قوانبه قاب تیساریم سین بوسقه تیک .

«بیکیردیب میننک بوغان نانبایطو نم ؛
 مسقطی هج کم جینکب آلمایطو غون ؛
 «طرناسسه اونی منان شکسز بلام —
 آرسطان آمان تری قالمایطو نن .»

بول سوزدی براؤ اوقبای براؤ اوقطی ؛
 آیطابن نه معانامونان چقطی :
 قورقاننده بر آدام نان جهان اویلار —
 دونیاده هج کم جو قدیب صونان مقطی .

АЛА ҚОЙЛАР.

Айырсын аңдар қайдан қара ақты!
Кімі ақ кімі қара таба алмабды.
Нұсқалаб білмегенді білдіруге –
Сөз қылыб данышпандар мысалдабты.

Мысал бұл: ала түсті кей қойларды
Арыстан аң батшасы жақтырмабты.
Бұлардың түсі бөтен, көңілі ала деб
Не шара, сүймеген соң, кінә табты.

Ол рас кей қойлардың ала түсі;
Кім білсін сырты менен бірдейме іші?
Әйтеуір бір сенбестік ой кірген соң,
Не қылса арыстанның келер күші.

Демелік қойлардың да ішін абпақ,
Оңайма арыстаннан алу ақтаб?
Шыққан соң сенімсіз боб бұл қойларды
Ал енді арыстанға қалай бақпақ.

آلا قويلار

ايرسن آنكدار قايدان قارا آقۇى !

كىسى آق كىمى قارا طا بالما بىطى

نوسقالات بلىمىكاندى بلدرۇگە —

سوز قلوب دانشپاندار مېصالدا بىطى

مېصال بول : آلاتوستى كى قويلاردى

آرسطان آنك باتشەسى جاقطر مابىطى

بولاردىك نوسى بوتىن كونكىلى آلا دىب

نەچارە سويىبىگىن صونك كىناطابىطى

اول راس كى قويلاردىك آلاتوستى ؛

كىم بلىسن صرطى منان بردايىمە اشى ؟

يتاۋر بىر سىنباستىك اوى كرگىنصونك ؛

نە قلىسە آرسطان نىك كىلار كوشى

دىيالېك قويلاردىكەدە اشىن آباق ؛

اونكايىمە آرسطان نان آلۇ آقۇاب ؟

چققا نىصونك سىنمىسز بوب بول قويلاردى ؛

آل ايندى آرسطاننە قالاي باقباق .

Бәрінде қырыб жүріб жоқ қылар ед –
Аңдардың аузына кім болар қақбақ?
Жазықсыз қан төкті деб айтпастай ғыб,
Біртүрлі бұған керек амал таббақ.

Шақыртыб айу менен түлкіні алды;
Кеңесіб екеуіне ақыл салды.
Арыстан іс мәнісін айтқаннан соң,
Кідіріб түлкі азырақ ойға қалды.

Сөйлейді ойланбай-ақ айұу шолак:
(Айулар күшке мықты, ойға олақ)
«Қойлардан ала түсті құтылғандай,
Бар деймін бұған оңай жалғыз жол ақ.

«Мұнда онша еш нәрсе жоқ ойлайтұғұн;
«Іс емес ойсыз жөні болмайтұғұн;
Бәрін де ала қойдың қырсаң тақсыр,
Тұқымын не бар құртыб жоймайтұғұн?»

Бұл ақыл ұнамады арыстанға,
(Қан керек болса табар алыстанда).

بارنده قروب جویوب جوق قلا ر اید —
 آنکداردنک آوزینه کم بولار قاقباق ؟
 جاضقسزقان توکتی دیب آیطباسطای غیب ،
 رتورلی بوغان کیراک آمال طابباق .

چافرطب آیومنان تولکنی آلدی ؛
 کینکسب ایکاؤینه اقل صالحدی .
 آرسطان اس مانی سن آیققانانصونک ،
 کدروب نولکی آزرارق اویعه قالدی .

سویلابدی اویلانباپاق آیوچولاق :
 (آیولارکوشکه مقطی اویعه اولاق)

«قویلاردان آلاتوستی قوطولعانداي ،
 باردیمن بوغان اونکای جالعزجول آق .

«مونده اونچه هج نرسه جوق اویلا بطوعون ؛
 اس ایباس اویسزجونی بولایطوغون ؛

«بارنده آلاقوبدنک قرصانک تحصر ،
 «طوقی من نه بارقورطوب جویبایطوغون ؟

بول آقل اونامادی آرسطانعه .
 (قان کیراک بولسه طابار آلستانده)

Айуды түртіб қалыб, түлкі айтады:
«Сөзіңді мен бөлемін, намыстанба!

«Данышпан ғәділ патша, тақсыр ханым!
«Жазықсыз төкбейсіз нашар қанын.
«Қойлардан ала түсті құтылғандай,
«Айтайын, рұхсат етсең мен амалын:
«Оларға еркін жүріб оттағандай,
«Беріңіз кең жайылым шөбі қалың.
«Сенімді жақсы қойшы табылмаса,
«Бақтырмай қасқырларға жоқ амалың.

«Көкжалдар жүрер қойды бағыб ойнай;
«Ойнауын қоймас әбден қарны тоймай;
«Қасекең қойды баға бастаған соң,
«Тұқымын қойар екен қалай жоймай.
«Аз дәурен оған дейін бұл қойларда –
«Тұрмыз деб кеңшілікте жүрсін ойлай.
«Білінбей бірте бірте құрыб болар
«Аслан жаман атын сізге қоймай».

آیودی نورتب قالب تولکی آیطادی :
 «سوزنکدی مین بولامن نامسطنبه!»

دانشپان عدیل باتش تحصر خانم!

«جاضقسز سز تو کبای سز نچارقائن .

«قویلاردان آلاتوستی قوطولعاندای ،

«آبطاین رحصت ایتسانک مین آمالن :

«اولارغه ایرکن جوروب اوططاغا ندای ،

«بیرنکز کینک جایلم چوبی قالنک .

«سینمدی جاقسی قوبیشی طابلماسه ،

«باقطر مای قاسقر لارغه جوق آمالنک .

«کوکجالدار جورار قوبیدی باغب اوینای ؛

«اویناؤن قویماس آبدان قارنی طویمای ؛

«قاس ایکانک قوبیدی باغاباسطاغانصونک ،

«طوفی من قویبارایکین قالای جویمای .

«آزداوران اوغان دییون بول قویلارده —

«طورمزدیپ کینکچلیکده جورسن اوبیلای .

«بلنبای برته برته قوروب بولار

«آصلاً جمان آطن سزگه قویمای .»

Арыстан Түлкі ақылын қабыл алды,
Беріден өңшең көкжал қойшы салды.
Қойларды қасқыр бағыб оңдырар ма?
Ала түгіл, ағы да аз-ақ қалды.

Ал, сонда не деб айтты өзге аңдар?
Қойлардың таусылғанын көрген жандар?
Жарықтық арыстаннан һеш кінә жоқ,
«Бұзықтар қасқырлар ғой ант ұрғандар!»

Бұл сөзге дегенім жоқ жылар күлер
Адам аз алдын болжаб анық білер.
Көкжалдан қойшылар тым көбейіп тұр
Береке ала қойға кірсе кірер

САРЫ ШЫМШЫҚ.

Мақтаныб сары шымшық шалқыб тасты.
Теңізді өртеймін деб лақаб шашты.
У-шу боб бұл хабарды естіген соң,
Теңізді тастаб құстар үркіб қашты.

ارسطان نولكى اقلين قابل آلدى .
 اونچانك كوكجال بوريدان قویشی صالدى .
 قويلاردى فاسقر باعب اونكدرارمه ؟
 آلاتوكل آعبده آز آق قالدی .
 آل صونده نه ديب آبطى اوزگه آنكدار ؟
 قويلاردنك طاو سلعانن كوركين جاندار ؟
 جارقطق آرستان نان هج كنه جوق .
 «بوزيقطار فاسقر لارغوى آنط اورغا ندار !»

بول سوزگه ديگينم جوق جلاركولير
 آدام آز آلدن بولجاب آنيق بلير
 كوكجالدان قویشی لارطم كوبايوب طور
 بيريكه آلاقويعا كرسه كرير

صار چيچق

ماقطانب صار چيچق چالقيب طاسطى
 تينكزدى اورتايمنديب لاحاب چاشطى
 اوچو بوب بول جباردى ايسستيگين صونك ،
 تينكزدى طاسطاب قوسطار اوركوب قاشطى .

Таң қалыб, тамашаны көреміз деб;
Алыстан аңдар келді әдейі іздеб.
Адам да тұс тұс жақтан келе жатыр –
Лек-лек боб, тоб тобымен мыңдаб жүздеб.

Хисапсыз теңізге көб халық келді.
Шымшық өртейді деб наныб келді.
Балық жерб сорпа ішіб тойынбаққа,
Аш бенен көбінесе арық келді.
Бір соғым бұлсыз астан дейтіндер де,
Қасығын қолдарына алыб келді.

Үңіліб суда болыб назарлары;
Сыйыб тұр жағалауға азар бәрі.
Теңізді жанады деб кім естіген?
Көрмекде соны жұртдың ынтызары.

Шымшық мақтандыма, ойнадыма?
Кім білсін, күйдірем деб ойладыма?
Теңізге от салғанмен жана қоймас –
Десеңші тым болмаса қайнадыма?

طانك قالب طماچانی کورامزدیب ؛
 آلسطان آنکدار کیلدی آدای ازداب
 آدامده طوس طوس جاقطان کیلاجاطر —
 لیک-لیک بوب طوب-طوبی مین منکداب یوزدیب .

حیسا بسز تینکزگه کوب حالیق کیلدی .
 چچق اورتایدی دیب نانب کیلدی .
 بالیق جیب صورپه ایچب طوبونبا ققه ،
 آج بینان کو بیننسه آریق کیلدی .
 برصوغم بولسز آسطان دیتنندارده ،
 قاسیعن قولدارینه آلب حالیق کیلدی .

اونکلوب صوُده بولوب نضارلاری ؛
 صیوب طورجاغالاوغه آزار باری .
 تینکزدی جانادی دیب کم ایستیگیین ؟
 کورمیکده صونی جورطرنک انطضاری .

چچق ماقطاندیما ، اوینا دیما ؟
 کم بلسن ، کویدرامدیب اویلادیما ؟
 تینکزگه اوط صالعا نمین چناقویماس —
 دیسانکچی طم بولماسه قاینادیما ؟

Ол теңіз күймек түгіл қайнаған жоқ;
Жұрт неге келді дебде ойлаған жоқ;
Қаб, бәлем, тоқтай тұр деб торғай қайтты –
Теңізге тісін басыб қайраған боб.

Кейбіреу қолдан келмес істі ойлайды;
Махсұты оныменен түс болмайды.
«Ұйалған тек тұрмайды» деген рас –
Қаб бәлем тоқтай тұрмен жұртты алдайды.

ТҮЛКІ МЕН ҚАРАШЕКБЕН.

Түлкіге тамақ іздеб сапар шеккен, –
Жолығыб айтты бір күн Қарашекбен:
Күнің аз тауық жемей жай жүретін,
Ұрлыққа құмар жансын мұнша неткен?

Сыр ашыб сөйлеселік оңашада –
Нешкім жоқ екеумізден басқа шеттен;

اول تينكز كو بياك توگل قايناغان جوق ؛
 جورط نينگه كېلدى دېدە اوبلاغان جوق ؛
 قاب بالام طوقطاي طورديب طورغاي قايططى —
 تينكز گه تسن باصب قايراغان بوب .

كىى براؤ قولدان كېلماس استى اوبلايدى ؛
 محصودى اوفى منان طوس بولمايدى .
 «اوبالغان تيك طورمايدى» دېگن راس —
 قاب بالام طوقطاي طورمين جورططى آلدایدى •

تولكى مين قاراچىكىين

تولكىكه تاماق ازداب صغر چىكىين ، —
 جولوغب آيىططى بركون قارا چىكىين ؛
 كوننك ازطاؤق جيماي جاي جوراتن ،
 اورليققه قومارجان سن مونچه نيتكىين ؟
 صر آجب سويلساليك اونكاجاده —
 هج كم جوق ايكاؤمزدان باسقه چيت تين ؛

«Ашиды рас жаным түлкі саған,
Ойлама: айтады деб мекерлікбен;
Жақсылық тырнағындай барма сірә?
Ойласаң кәсібінде осы еткен?»

«Ұрлықтың күнә, ұйаты өз алдына –
«Жүргенің қарғыс сөгіс естіб көбтен;
«Түлкі көб тауық ұрлаб қолға түсіб.
«Бір ғана тамағы үшін өліб кетген.

«Жүрсенде бұл уахытда ебін тауыб,
«Һәр жеген тамағыңда бар зор хауіб.
«Тұрмақ жоқ дүниада бір қалыббен –
«Бақ, пәлә алмасатын ауық ауық;
«Бір күні қолға түсіб өліб кетсең,
Құныңа тұрарма сол жеген тауық?»»

Түлкі айтты төмен қараб фақырсыныб,
Ақ бейіл сопыларша көңілі сынық:
«Бірді алдаб бірді ұрлаб шеккен өмір –
«Жақсы ақ деб жүргенім жоқ көңілім тыныб;

آچیندی راس جانم تولکی سغان ،
 اویلامه آبطادی دیب میکیر لیکین ؛
 جاقسلیق طرناغنکدای بارمه سره ؟
 اویلاصانک کا سینکده اوسی ایتکین ؟
 «اورلیقدنک کونا اویاطی اوز آلدینه —
 «جورگیننک قارغس سوگس ایستیب کو بتین ؛
 «تولگی کوب طاوق اورلاب قولعه توسیب ،
 «برغنه طاماعی اوچون اولوب کیتکین .

«جورسانکده بول واحتهه ایبن طاوب ،
 «هر جیگین طاماعی غنکده بارضورخوی
 «طورماق جوق دونیاده برقالب بین —
 «باق پالا آلماصطن آوق آوق ؛
 «برکونی قولعاتوسب اولوب کیتسانک ،
 «قونونکه طورارمه صول جیگین طاوق ؟»

تولکی آبططی نومین قاراب فقر صنپ ،
 آقبیول صوفی لارشه کونکلی صنق :
 «بردی آلداب بردی اورلاب چیککین عمر —
 «جاقسی آق دیب جورگینم جوق کونکلم طنپ ؛

«Қайтерсін жоқшылықдың жолы қиын? –
«Әйтбесе жын ұрыбба ұрлық қылыб?»

«Ағарды арам ісбен сақал шашым;
«Бойыма тарамайды ішкен асым;
«Жоқшылық һәм шиеттей жас балалар –
«Салған соң Хұдай басқа неғыласың?»

«Көрместен күндіз дамыл түнде ұйқы –
«Қамы үшін қатын бала азды басым.
«Ұйалыб жұрт бетіне қарай алмай,
«Өтіб ақ бара жатыр өмір жасым.

«–Және де бір жағынан ойлайтыным –
«Тауықбен менбе жалғыз ойнайтұғұн?
«Амалдаб күн елтбесең ауқатың жоқ
«Жайғасыб алды артыңды болжайтұғұн».
«Бәрі сол жоқшылықтың кесафаты,
«Ұрлықта нем бар дейсін қоймайтұғұн?»»

Сөйлейді сонда тұрыб Қарашекбен:
«Жайыңды айтсаң едің маған көбтен.

قائتيرسن جو قچليقدنك جولى قيون ؟ —
 «آيتباسه جن اورويبه اورليق قلب ؟

«آغاردى آرام اسبن صقال چاسم ؛

«بويومه طارامايدى اشگين آصم ؛

«جوقچليق هم چى ايتداى جاس بالالار —

«سالعانصونك حداي باسقه ناغلاسن ؟

«كورميسئين كوندوزدامل تونده اويقى —

«قامى اوچون قاطن بالا آزدي باصم .

«اوياللب جورۋه بيتنه قاراي آلماي ،

«اوتوب آق باراجاطر اوامر جاصم .

« — جنهده برجاغنان اويلا بطنم —

طاوڤين منبه جالعز اوينايطو غون ؟

«آمالداب كون ايلتباسنك آوقاطنك جوق

«جايعاسب آلدى آرطنكدى بولجايطو غون .»

«بارى صولجوقچليقدنك كيسافاطى ،

«اورليقطا نيم باردئسن قويمايطو غون ؟»

سويلايدي صونده طوروب قاراجيكبين :

«جاينكدى آبطسانك ايدنك معان كو بتين

«Күнәдан әліде болса құтқарайын,
«Тәубаға қайтсаң жаным шын ниетбен.

«Берейін адал кәсіб саған тауыб;
«Жүрмейді қайда адам дәм тұз ауыб?
«Мағанда, сағанда онша теріс болмас,
«Дәмдес боб бірге жүріб бақсаң тауық.

«Әдісін түлкілердің білесін сен;
«Баққан соң тауықтарды жегізбес ең.
«Бойыңды тамағыңды сыйлы етіб,
«Нешкімді менде саған тигізбес ем».

Тауыса алмай сөздерінің бәрін теріб;
Іс бітіб уағдасын мықтаб беріб;
Ұрлығын қойыб тауық бақбақшы боб,
Ауылға түлкі келді мәжікке еріб.

Мөжікбай, нәрсесі сай, қазаны тоқ;
Семірді түлкі әбден тұлыбтай боб;

«كونادان الده بولسه قوطقار اين ،
 «تۇباغه قايتسانك جام شن نيأتبين .»

«پير اين آدال كاسب سعان طاؤب ؛
 «جورمايدى قايدە باندە دام طوز آؤب ؟
 «معانده سعانده اونچه تيرس بولماس ،
 «دامداس بوب بزگه جوروب باقسانك طاؤق .»

«آديسن تولكى لاردنك بلاسن سين ؛
 «باققانسونك طاؤق قاردى جىگزييس اينك .
 «بو يونكدى طماغنكدى صيلى ايتب ،
 «هچ كمدى مينده سعان تيگزياس ايم .»

طاؤ صالحان سوزديرى ننگ بارين تيريب ؛
 اس بتب واعداسن مقطاب پيريب ؛
 اورليغن قويوب طاؤق باقبا قشى بوب
 اولعه تولكى كىلدى موجيكتكه ايريب .

موجيك باي نرساسى صاى قزاني طوق ؛
 سيمردى تولكى آبدان طولوبطاي بوب ؛

Бағуға тауықтарды жаһады зор –
Жалғыз-ақ ниет хұлқы түзелген жоқ.

Қасқырдан ондырарма қойшы салыб?
Тауықшың түлкі болса сондай қалыб.
Зәредей хауіф қылмай мәжік жазған –
Шынымен түзелді деб жүрді наныб.

Ақтады түзүн қалай түлкі деңіз –
Бір түнді қараңғырақ таңдаб алыб:
Мөжігім ұйықтай бер деб жүріб кетді,
Жолына бар тауығын құрбан шалыб.

Бұл сөздің мағынасы көрініб тұр;
Ұнайма сөйлей берсем білімсіб құр?
Туралаб қысқасынан түсіндірем,
Демеңдер байандауға ерініб тұр!

باعوغه طاوؤ قطاردی جاهدی صور —
جالعز آق نیات حولقی نوزالگین چوق .

قاسقردان اونکدرارماقویشی صالب ؟
طاوؤچنک تولکی بولسه صوندای قالب ؛
زاردای حوؤ قلمای موجیک جازغان —
چنی مین توزالدی دیب جوردی ناناب .

آقطادی طوزون قالای تولکی دینکز —
برتوندی قارانکعی راق طانکداب آلب :
موجیگم اویقطای بیردیب جوروب کیتدی ،
جولونه بارطاوؤیعن قوربان چالب .

بولسوزدنک معناسی کورونب طور؛

اونایمه سویلای بیرسیم بلمسب قور؟

طوؤرلاب قسقا سنان توسندر ام ،

دیپانکدیر بایاند اوغه ایرینب طور !

Адамдар ұйаты бар ниеті ақ,
Ұрламас аштан өлер болса да нақ;
Санаб бер саф алтыннан мәлианды –
Ұрлығын ұры қоймас түлкідей ақ;
Бұзықтық бай жарлыға бірдей нәрсе,
Фиғылды түзетбейді дәулет бен бақ.

КІСІ МЕН КӨЛЕҢКЕ.

Айтайын бір тентекдің әңгімесін,
Демеңдер сөз ғыб жазған мұның несін!
Есі ауыс көре салыб, қуалады,
Өзінің ұстаймын деб көлеңкесін.

Бұл қуса, көлеңкесі алыстады;
Жүгірсе жүйріктігі қалыспады;
Қатты да жай да қуды ұстатпады –
Болғанша бар өнерін қарыштады.

ادامدار اویباطی بارنیاتی اق ،
 اورلاماس آچطان اولار بولصاده ناق ؛
 صاناب بیرصافی آلطننان مولیاندی —
 اورلیعن اوری قویماس تولکی دای آق ؛
 بوزیقدیق بای جارلیعه بردای نرسه ،
 فیعلدی توزانبایدی داؤلاتبین باق .

کسی مین کولانککه

آیطاین برتینتا کدنک آنکگماسن ،
 دیمانکدار سوزغیب جازغان موننک نهسن !
 ایسالانک کوراصالب قولادی ،
 اوزی ننک اوسطایندیب کولانککهسن .

بولقوسه کولانککهسی آلسطادی ؛

جوگرسه جویریکدیگی قالسبادی ؛

قاططی دهجای دهقودی اوسطاتبادی —

بولعانچه باراونارین قارشطادی .

Тентекдің бір мезгілде кірді есі:
«Әуре боб қуыб маған қажет несі?»
Осылай ойлаб қайта жүрүб еді –
Артынан қуды енді көлеңкесі.

Кейбіреу қыдыр дарыб қараса бақ,
Бейне бір осы айтылған көлеңке нақ.
Қайрылмай қарағанда бақ дәулетке –
Артынан қуалайды қайтарыб аб.

ҚАРАШЕКБЕН МЕН ҚОЙ.

Шақырды қарашекбен қойды сотқа.
Күймейме біреу үшін біреу отқа?
Белгілі қойдың тауық жемейтіні –
Жазықсыз жаза тартқан бәнде жоқба?

Түлкі екен судиасы теңшіл деген;
Атақтан сау емес ед жемшіл деген.

تینتا کدنک بروا حنده کردی ایسی :

«آوره بوب قوب معان حجة نیسی؟»

اوصولای او یلاب قایطا جوروب ایدی —

صونکنان قودی ایندی کولانککه سی .

گی براؤ قدر داروب فارا صا باق ،

بینه بر اوسی ایطلعان کولانککه ناق .

قابر یلمای قاراغانده باق داؤلاتکه —

آرطنان قوالایدی قایطاروب آب .

قاراچیکین مین قوی

چاقردی قارا چیکین قویدی صوطقه .

کویمایمه براؤاوجون براؤاوطقه ؟

بیلگی قویدنک طاؤق جیمایتنی —

جازقسز جازاطارطان باندہ جوقبه ؟

تولکی ایکین صودیاسی تینکچل دینگین ؛

آطاططان صاؤ ایماس ایندیچیل دینگین .

Бір күні талабкер мен жауабкерге –
Шақыру қағаз шықты келсін деген.

Екеуі айтқан күні сотқа келді,
Түлкі екең қойды көріб көңілденді.
Тексеріб әрлі берлі жауаб алыб,
Тез істі бітірмекке жәһидденді.

Талабкер мәжік айтты: «фәлән күні.
«Қотанда қойдың жалғыз қонған түні.
«Жоқ болыб екі тауық ертеңіне –
«Сүйегі, бұрқыраған жатыр жүні.
«Дер едім сырттан ұры келген шығар,
«Шықбады түні бойын итдің үні.
«Ойыма салыстырыб қарадымда,
«Қой екен жеген дедім, шәксіз мұны.

«Қой айтты: «шөбке тойыб күні бойын,
«Қозғалмай жаттым ұйықтаб түні бойын;
«Біледі аймағымның бәрі тахсыр –
Жоқтығын бұзық көңіл арам ойым.

برکونی طالابکیرمین جوابکیرگه —
چاقروکاعز چقطی کیلسن دیگین .

ایکاووی آیطاقان کونی صوطقه کیلدی .

تولکی ایکنینک قوبدی کوروب کونکلدیندی .

تیکسیروب آرلی بیرلی جواب آلب ،

تیزاستی بترما ککه جاهد دیندی .

طالاب کیرموجیک آیططی: «فلان کونی .

«قوطانده قوبدنک جالعز قونعان تونی .

«جوق بولوب ایکی طاوق ابرتینکنه —

«سویاگی ، بورقراغان جاطر جونی .

«دیرایدیم صرططان اوری کیلگین چعار ،

«چقبادی تونی بوین ایتدنک انی

«اویوما صالحصطروب قارادیمده ،

«قوی ایکن جیگین دیدیم شکسز مونی .

قوی آیططی: «چو بکه طویوب کونی بوین ،

«قوز غالمای جاندیم اویوقطاب تونی بوین ؛

«بلادی آیباغمننک باری تحصر —

«جوقطعن بوزوق کونکل آرام اویوم .

«Хұдайға айан ұрлық етбегенім;
«Орнымнан тұрыб түнде кетбегенім.
«Жалғыз-ақ тауықтардың тұсында емес –
Асла өмірімде ет жемедім».

Ал сонда түлкі қалай хүкім етді:
«Ұрлаған тануға да» деді «епті;
«Өзге ұры келмегенін мұнан білем,
«Уақиға болмыш түні ит үрмепті;
«Келмесе сырттан ұры бұл жемесе,
«Жоғалыб екі тауық қайда кетді?
«Жан берсе наныб болмас, жақын жатыб,
«Жемедім дегеніңе тәтті етті.
«Тексерген іс түріне қарағанда,
«Мұғайын тауықтарды осы жебді.

«Обал жоқ өртеседе мұны отқа;
Апарыб өлтіріңдер байлаб оққа;
«Терісімен талабкерді риза етіб,
Әкеліб тапсырыңдар етін сотқа».

«حدایعه ایان اورلیق ایتمبا گینم ؛
 «اورنمنان طوروب تونده کیتبا گینم .
 «جالعز آق طاوقطار دنک طوسنده ایماس —
 «آسلا اومرومده ایت جیمادیم .»

آل صونده تولکی قالای حکم ایتدی :
 «اورلاغان طانوغاده» دیدی «ایتی ؛
 «اوزگه اوری کیلمکا نین موان بلام ،
 «واقعیه بولمش تونی ایت اورمابتی .
 «کیلماسه سرططان اوری بول جیماسه ،
 «جوغالوب ایکی طاوق قایدہ کیتدی ؟
 «جان بیرسه نانب بولماس ، جاقین جاطب ،
 «جیمادیم دیگیننه تانتی ایتتی ،
 «تیکسیرگین ایس تورینه قاراغانده ،
 «مُعاین طاوقطاردی اوسی جیبیدی .»

«اوبال جوق اورتاساده مونی اوطقه ؛
 آپاروب اولترونکدیر بایلاب اوققه ؛
 «تیرسی مین طالب کیردی ریضه ایتب ،
 «آکیلپ طابسر دنکدار ایتن صوطقه .»

Күнәлі біреу ойдан біреу тілден;
Ахмед осы айтқаның жетер тоқта.
Көрдінбе, сөзің онша ажарлы емес,
Ұйалмай сынатарға салыб тобқа;
Алайда тыңдағандар бір ойланар –
Түлкідей төре беру барма жоқба.

ХАЙЫРШЫ МЕН ҚЫДЫР.

Хайыршы киімі жыртық жалаң аяқ,
Мойнында ескі дорба қолда тайақ
Шаһарда хайыр сұраб жүруші еді
Күн көріб бергенімен әркім аяаб.

Үйіне бай мырзаның келген шақта,
Хазына салтанатын көрген шақта,
Ойлайтын мұнан артық не керек деб
Осындай Хұдай бәрін берген шақта;

کونالی براؤاويدان براؤتلدان ؛
 احمد اوسى آيطقاننك جيتارطوقته .
 كوردنكبه ، سوزنك اونچه اجارلى ايماس ،
 اويالماي صنطارغه صالب طوبقه ؛
 آلايده طنكداغاندار براويلانار —
 تولكى داي توره بيرژ بارمه جوقبه .

حايرشى مين قدر .

حايرشى كيمى جرتق جالانك آياق ،
 موينونده ايسكى دورباقولده طاياق ،
 شهرده حايرصوراب جوړو چيدى
 كون كوروب بيرگينى مين هر كم آياب .
 اوينه باي مرضه ننگ كيلگين چاقطا ،
 حازينه صالطانان كورگين چاقطا ،
 اويلايطن مونان آرتق نه كيرا كديب
 اوصونداي حداي بارين بيرگين چاقطا ؛

Отырыб алтын күміс ортасында,
Тоймайтын несі дейтін мал мен баққа;
Бір күні шаршаған соң демін алыб,
Отырыб ой жіберді әрбір жаққа;

Ойлайды: «кейбіреулер болады бай;
«Не түрлі хажетінің бәрі де сай;
«Жайлы орын, жақсы тамақ, жиған жиһаз,
«Қанағат етіб соған тұрмайды жай;
«Ұрыныб һәр кәсібке жүргені һәман,
«Бәріне өзі тойса көзі тоймай.
«Айрылар ахырында қолдағыдан
«Дәулетін асырам деб ойлай ойлай.

«Иесі анау үйдің бұрын болған
«Кісі еді заманында бахыт қонған;
«Бақ қараб қыдыр дарыб тұрған шақта
«Дәулетің құралады оң мен солдан.

«Кәсібі сауда еді еткен жастан;
Бай болды Хұдай беріб жұрттан асқан;

اوطروب الطن کُس اورطاسنده ،
 طو یمایطون نیسی دیتون مالمین باققا ؛
 برکونی چار چاغانسونک دیمین آلب ،
 اوطروب اوی جییردی هر بر جاققا ؛
 اویلادی : «کئی براؤلار بولادی بای ؛
 »نه تورلی حجاتی ننگ بارینه صای ؛
 «جایلی اورون ، جاقسی طاماق ، جیعان جهاز ،
 »قناعاط ایتب صوغان طورمایدی جای ؛
 «اورونوب هرکسیبکه جورگینی همان ،
 »بارینه اوزی طویسه کوزی طویمای ؛
 «آبریلار آخرونده قولداغی دان
 »داؤلتن آسرامدیب اویلای اویلای ؛
 «ایاسی آناؤ اویدنک بورون بولعان
 »کسی میدی ضماننده باحط قونعان ؛
 «باق قاراب قدرداروب طورغان چاقطه
 »داؤلتنک قورالادی اونکمین صولدان ؛
 «کاسیمی صاوده ایدی ایتکین جاسطان ؛
 »بای بولدی حدای بیروب چورططان آسقان ؛

«Бар болса қанағаты сол уахытда
«Өлердей емес еді жай тұрса аштан;
«Үстіне байығанның баимын деб,
«Теңіздің ар жағынан сауда ашқан;
«Кемесі тауарымен қарық болыб,
«Кез келді мезгіліне бағы қашқан.

«Кәсібке сонан бері кетді ебі;
«Келмеді қайтыб байлық теңіздегі.
«Борышқа белшесінен батыб әбден,
«Мүлкінің болды бәрі жоқ есебі,
«Байағы байлық дәурен бастан көшіб,
«Секілді түсте көрген болды кебі.

«Және де бір саудагер байыб еді;
«Саудасын әр жерлерге ақ жайыб еді.
«Үстіне байығанның баимын деу,
Жалғыз ақ осы бір зор айыбы еді;
«Малынан о да айрылыб, жұрдай болды,
«Саудасы сыныб бағы тайыб еді.

- «باربولسه قناغاطى صول واخترده
 «اوليرداى ايباس ايدى جاي طورسه آچقان ؛
 «اوستنه بايعان ننگ بايى منديب ،
 «تېنكزدنك آرچاعنان ساوده آچقان ؛
 «كىماسى طاواري مين قارق بولوب ،
 «كيز كيلدى ميز گلنه باعى قاچقان .
- «كلسيپكه صونان بيري كيتدى ايبى ؛
 كيلمادى قايطب بايلىق تنكزدىگى .
 «بوروشقه يېلشه سنان باطپ آبدان ،
 مولكى ننگ بولدى بارى جوق ايباس بى ،
 «باياغى بايلىق داوران باسطان كو چب ،
 «سيكلدى توسته كورگين بولدى كيبى
- «جئنه ده برساودا گير بايب ايدى ؛
 «ساوداسن هر چيرلارگه آق جايب ايدى .
 «اوستنه بايعان ننگ بايى مندبو ،
 «جالعزاق اوسى برزور آيبى ايدى ؛
 «مالئان اوده آيربليب جورداى بولدى ،
 «ساوداسى صنپ باعى طايب ايدى .

«Санасам толыб жатыр осындай кеп;
«Қанағат байыдым деб етбейтін көб;
«Сазайы шіркіндердің жай тұрмаған,
Хұдайа бергеніңе мың шүкір деб!»»

Сол жерде хайыршыға қыдыр келіп,
«Жүруші ем» деді, «айаб сырттан көріб;
«Дорбаңның ауызын ашыб тос бишара –
«Мен сені байытайын алтын беріб.
«Жалғыз-ақ бір шарты бар ал есіңе,
«Түскеннің бәрі алтын дорба ішіне;
«Дорбадан жерге түссе тозаң болыб
«Жұмсауға жарамайды пайда ісіңе.

«Көремін дорбаң ескі нашар екен;
«Қызығыб қызармасын онша шекең.
«Алтынды қанша алсаң да, аямаймын –
«Бірақ бұл дорбаң сенің шыдар мекен.

Хайыршы енді қараб тұрсын нешік;
Дорбасын тоса берді аузын шешіб.

«ساناصام طولوب جاطر اوسندای کیب ؛

«قناغات باید بیدیب ایتبای تن کوب ؛

«سازایی چر کند یردنک جای طور معان ؛

حدایا بیر گینکه منک شکر دیب !»

صول جیرده حایرشیعه قدر کیلب ،

«چورۇ چیم» دیدی «آیاب صر ططان کوروب ؛

«دوربانکننک آوزن آچب طوس بیچارا —

«مین سینی بایطاین آلطن بیریب .

«جالعزاق بر شرطی بار آل ایسنکه ،

«توسکین ننگ باری آلطن دوربا ایشینه ؛

«دوربادان جیرگه توسسه طوزانک بولوب

«جومصاوغه جارامایدی پابده ایسنکه .

«کورامن دوربانک ایسکی نچار ایکین ؛

«قزیعب قزارماسن اونچه چیکینک .

آلطندی قانچه آالصانکده آیاماین —

«براق بول دوربانک سیننک چدار میکین .

حایرشی ایندی قاراب طورصون نچیک ؟

دورباسن طوسه بیردی آوزن چچیب .

Сала бер төгілер деб қорықба деді,
Болғанмен дорбам ескі, емес тесік.

Сауылдаб құйылды алтын дорбасына.
Хайыршы сағатта бай болмасын ба?!
Бір ғана өзі түгіл әулетімен,
Байырлық болды табқан олжасына.

«Ау, жаным!» Қыдыр айтты, «енді жетер;
«Қанағат уахытың болды етер;
«Жарылыб кетсе байғұс дорбаң ескі –
«Алтындар рәсуә болар бекер».

«Сала түс әліде болса бітегене!»
«Жарылсын бет алдына дорба неге?
«Сала бер алтындарың таусылмаса,
«Дорба үшін жарылар деб қайғы жеме».

– «Ал, толды дорбаң әбден жетер жаным!
«Жарылыб тығыздасаң кетер жаным!
«Аз байлық емес бұ да біле білсең,
«Тоймастық ете берме бекер жаным!»

صالایر توگی لار دیب قورقه دیدی ،
 بولعانمن دوربام ایسکی ایماس تیسیک .
 صاؤلدا ب قو یولدی آلطن دورباسینه .
 حایرشی سعانده بای بولاسنبه ؟ .
 برعنه اوزی تو گل آولانی من
 بایرلیق بولدی طابقان اولجا سینه .
 «آژانم ! «قدر آیططی» ایندی جیتیر ؛
 «قناعاطواحتنک بولدی ایتیر ؛
 «جاریلب کیتسه بایعوس دوربانک ایسکی —
 «آلطندار راسو ابولار بیکیر .»

— «صالاتوس آلدہ بولسه بته گینه !»
 «چارلسن بیت آلدینه دوربا نیگه ؟
 «صالایر آلطندار نک طاوسلماسه ،
 «دوربا اوچون جاریلار دیب قایعی جیمه .»
 — «آل طولدی دوربانک آبدان جیتیر جانم !
 «جاریلب طعزدا سانک کیتیر جانم !
 «آزبایلیق ایماس بوده بلابلسینک ،
 «طویماسطق ایته بیرمه بیکیر جانم !»

Тағыда салшы сал деб емінеді;
Шыдамай дорба енді сөгіледі;
Хазына дорба толған бір минөтде
Сау етіб бәрі жерге төгіледі.

Төгіліб алтын болды тозаң мен шаң;
Хайыршы аузын ашыб отыр аң-таң.

«Табалаб өзгелерді әй хайыршым!
«Қанағат етбеген соң деушең сазан.
«Аз байлық емес еді сенің де олжаң –
Қызығыб демегенде жұрттан озам».

Осымен қысқартамын сөзді жай-ақ;
Үстіне жығылғанның салмай тайақ;
Кінәні қанағатқа аударайын –
Қам көңіл хайыршыға тимей айаб;
Қанағат жүзіқара жоламайтын
Бейне бір байлық бен нақ араздай ақ.

طاعیده صالحی صالحی ایمنادی ؛
 چرامای دوربا ایندی سوگیلادی ؛
 حازینه دورباطولعان برمینو تنده
 صاو ایتب باری جبرگه نوگیلادی .

نوگیلیب آلطن بولدی طوزانکمین چانک ؛
 حایرشی آوزن آچب اوپر آنکطانک .

«طابالاب اوزگه لاردی اِه حایرشم !
 «قناعاط ایتبا گین صونک دیو چینک سازانک
 «آزبایلیق ایماس ایدی سیننکده اولجانک —
 قزیعب دیبا گینده جورططان اوزام»

اوسی مین قسقارطامن سوزدی جای آق ؛
 اوستنه قولاعان ننگ صالمای طایاق ؛
 کنانی قناعاطقه آوداراین —
 قام کونکل حایر شیعہ تیمای آیاب ؛
 قناعاط یوزی قاره جولامایطون
 یینه بر بایلیق بین ناق آرازدای آق .

ҮЛЕС.

Қосылыб бірнеше адам ортақтасыб;
Үй салыб ортасынан дүкен ашыб;
Саудасы жұғымды боб байыб әбден;
Шат болыб көңілдері судай тасыб;
Ақшаны төбедей ғыб үйіб қойыб,
Үлесіб отыр еді шуылдасыб;
«Үй жаныб барады!» деб хабар берді,
Жүгіріб келіб біреу түсі қашыб.

«Жүріңдер» біреуі айтты «барайық деб
Есебке қайтыб келіб салайық деб;
– Айтады екіншісі: Мың сомым кем
Тоқтаңдар соны әуелі санайық деб.
– Кем, деді екі мыңым жана бірі,
«Қараңдар, аб анық тұр кемі міне!»

– «Қой» десті өзгелері «бұл өтірік:
Болмаса керек хата ондай ірі».

اليس

قو صلب بر نچه آدام اورطاقصاب ؛
 اوی صالب اورطاسینان دوگین آچب ؛
 صاؤ داسی جوغمدی بوب بایب آبدان ؛
 چاٹبولوب کو نکلداری صودای طاصب ؛
 آقچانی توبادای غیب اوپوب قوبوب ؛
 اولیسب او طرایدی چؤلداصب ؛
 اوی جانب بارادی دیب جبار بیردی ؛
 جوگروب کیلب براؤتوسی قاجب .

«جورونکدیر» براؤی آییطی «بارایق دیب
 ایسا بکه قایطب کیلب صالایق دیب ؛
 — آییطادی ایکنچی سی : منک صومیم کیم
 طوقطا نکدارصونی آؤل صانایقدیپ .
 — کیم دیدی ایکی منکم جنابری !
 «فارانکدار آب آئیق طور کیمی منی !»
 — «قوی» دیستی اوزگه لاری «بول اوتریک ؛
 بولماسه کیراک حطا اوندای اری .»

Тауыса алман сөздерінің бәрін теріб,
Әйтеуір зор жанжалдың кірді түрі.

Бірталай ерегiсбен мезгiл өтдi;
Ұмытты жанжалдасыб бәрі де өртдi.
Есебдiң бітуіне от қарарма?
О дағы түтіндетіб келіб жетдi.
Шығарға жол жоқ, жалын қамаб алған –
Бәрі де мал мүлкімен күйіб кетдi.

Ойласақ уақиға емес болмайтұғұн;
Ел қайда өзін даудан қорғайтұғұн?
Хазіргі пайдасына бәрі жетік,
Адам аз алдын қараб болжайтұғұн;
Аңдысқан бірін бірі жаудан жаман –
Байқасам ел белгісі оңбайтұғұн.

Бұл белгі табылыб тұр біздің жұрттан;
Таласыб бір бірінің жүзін жыртқан.
Алданыб арадағы дау шарына –
Қатерден қапері жоқ келер сырттан.

طاوُصالمان سوزدیری ننگ بارین تیریب ،
ایتاؤر سورجانجالدنک کردی توری .

برطالای ایره گسبین میزگل اوندی ؛
اوموطلی جانجالداصب باریده اورتدی .
ایسابدنک بتؤینه اوطقارارمه ؟
اوداعی توتنداتب کیلب جیتدی .

چعارغه جول جوق ، جالن قاماب آلعان —
باریده مال مولکی مین کوپوب کیتدی .

اویلا صاق واقیعه اییاس بولمایطوغون ؛
ایل قایدہ اوزون داؤدان قورعایطوعون ؟
حزرگی پایداسینه باری جیتک ،

آدام آز آلدن قاراب بولجا یطوغون ؛
آنکدیسقان برین بری جاؤدان جهان —
اویلاصام ایل بیلگسی اونکبایطوعون .

بول بیلگی طابلیب طوربزدنک جورططان ؛
طالاصب بربری ننگ یوزین جرطقان .
آلدانب آراداعی داؤچارینه —
قاتیردان قاپیری جوق کیلار صرططان .

ӨЗЕН МЕН ҚАРАСУ.

Қарасу өзенге айтты: «Ғажаб мұның!
«Мезгілің барма сірә табар тыным?
«Тасисын бірде кеме, бірде салдар,
«Қайықдың есебі жоқ сансыз мыңын.
«Суыңда күндіз түні тыныштық жоқ,
«Қалайша шаршамайсын жарықтығым?
«Бейнетім менің егер сендей болса,
«Бір күн де төзбес едім нақ бұл шыным.
«Байқасам салыстырұб саған қараб,
«Рахат ұжмақ менің көрген күнім.

«Ол рас сендей атақ дабысым жоқ.
«Айбынды бұйраланған ағысым жоқ.
«Бұлантта орындыда көб алмаймын,
«Кағазға сыймай тұрқым онша ұзұн боб;

«Сонда да мендей рахат көрмек қайда!
«Бейне бір мамық төсек түбім майда.

اوزان مین قاراصو :

قاراصو اوزینگه آیبطی : «عجاب موننگ !

«میز گلینگ بارمه سراطابار طنم ؟

«طاسی سن برده کیما ، برده صالدار ،

«قابقدنک ایسای جوق صانسز منکین .

«صونکده کوندوز تونی طنج دیق جوق ،

«قالاچه چارچامای سن جارقطعم ؟

«بیناتم میننگ آگر سیندای بولسه ،

«برکونده توز بیس ایدیم ناق بول چنم .

«بایقاصام صالسطروب سعان قاراب ،

«راخاط اوجماق میننگ کورگین کونم :

«اول راس سندای اطاق دابیسیم جوق .

«آیندی بویرالانغان آعیصم جوق :

«بولانطه اوروندیدا کوب آلمانین ،

کلغزه صیمای طورقم اونچه اوزون بوب ؛

«صونداده میندای راحاط کور میک قایدہ !

«بینه برماق تو سیک تویم مایدہ :

III

«Жұмұс жоқ, уайым жоқ мен бір ханым,
«Салдырыб белден төсек жатқан жайға.

«Есебсіз рахатым бейнетім кем.
«Дермісін көрген күнің менімен тең?
«Үстімнен кемелер мен салдар түгіл,
«Жел қайық тым болмаса, жүреме екен?
«Түседі жапырақтар кейде ғана,
«Айында екі үш рет көб болса ең.
«Мазамды желде алмайды төмен ойда
«Қозғалмай ұйқылы ояу жатқан бойға:
«Осынша әуре болып жүргеніңе,
«Қаламын ғажабданыб хиал ойға».

Сол шақта өзен айтды: «Тоқта надан!
«Сөзіңді шығын қылма жоққа надан!
«Ісімді әурешілік пайдасыз деб,
«Жосбарлаб құр өтірік соқпа надан!
«Ағынмен су зорайар деген қайда?
«Мұндай сөз хабарыңда жоқпа надан?

جوموس جوق وایم جوق مین برحانم ،
«صالدروب ییلدین توسیک جاتقان جایعا

«حیسا بسزراحانم بینانم کیم .
«دیرمسین کورگین کوننک مینی مین تینک ؟
«اوستمنان کیمه لارمین صالدارتو گل ،
«جیل قایق طم بولماسه جورا میکین ؟
«توسادی جاپراقطار کینده غنه ،
«آینده ایکی اوچ راة کوب بولسه اینک .
«مازامدی جیلده آلمایدی تو مین اویده
«قوزعمالای اویقلی اویاوجاتقان بویعه ؛
«اوصونچه آوره بولوب جورگیننکه ،
«قالامن غجابطا نب خیال اویعه .»

صول چاقطه اوزان ایططی : «طوقطاندان !
«سوزنکدی چعن قلمه جوققه ندان !
«اسمدی آوراچلیک فایده سزدیب ،
«جوسبارلاب قوراوتروک صوقبه ندان !
آغن مین ضوضورایار دیگن قایده ؟
«موندای سوزجبارونکده جوقبه ندان ؟

«Зорайыб болдым өзен аққаныммен;
«Сендей боб текке қараб жатпадым мен.
«Толтырыб ой саланы жылда суға –
«Келтірдім көпке пайда табқаныммен.
«Жайылса жер жүзіне дабыс даңқым,
«Оныда қараб жатыб таббадым мен.

«Бойыммен осы аққан алмай дамыл,
«Ағармын әліде болса неше жүз жыл.
«Суалыб оған дейін жатқан сенің
Дүниада атың қалмас суың түгіл».

Айттырған феріште ме йаки жын ба?
Әйтеуір өзен сөзі шықты шынға.
Сол аққан қалпынан жаңылмастан,
Жүздерден асыб алыб кетді мыңға.
Суалыб қоқым түсіб балдыр басыб,
Қарасу құри берді жылдан жылға;
Сарқылыб, он жыл болмай, дымы қалмай,
Су деген жоғалды аты ахырында.

«سورایوب بولدیم اوزان آققانم مین ؛

«سیندای بوب تیککه قاراب جاتبادیم مین

«طولطروب اوی سالانی جلدہ صو غہ —

«کیلمتردیم کوبکھ پایده طابقانم مین

«جایلسه چیر یوزینه دابس دانکقم ،

«اونیده قاراب جاطب طاببادیم مین

«بویم مین اوسی آققان آلمای دامل ،

«آغارمن آلدہ بولسه نچه یوزجل .

«صؤالیب اوغان دیمون جاطقان سیننک

«دونیاده آطنک قالماس صونک تو گل .»

آیططرغان فرشته مه یا کی جنبه ؟

آیتاؤراوزان سوزی چققی چنعه .

صول آققان قالبنان جانکلماستان ،

یوزدیردان آصب آلب کیتدی منکعه ؛

«صؤالب قوغم توسوب ، بالدریاصب ،

قاراصو قورئی بیردی جلدان جلعه ؛

صارقلب ، اون جل بولمای ، دمی قالمای ،

صودیکین جوغالدی آطی آخرنده .

Мысалы үлкен өзен тынбай аққан,
Халықтар мийнат шегіб рахат табқан;
Жетісіб ғылым өнер баршасына,
Толыб тұр ханасына қонған бақтан.
Меңзеймін қарасуды қазақ саған;
Талпынбай талаб ойлаб қараб жатқан.
Барады қатар жұртдың бәрі озыб,
Ілгері жылжымайсын жалғыз аттам.
Ойаныб жан жағыңа сал көзіңді,
Түбіңе жетбей қалмас қамсыз жатқан.
Өткізіб уахытты өкінерсін –
Пәледен басқа келмей деймін сақтан.

Қазағым сал құлағың нақылыма,
Түсініб айтқан достық ақылыма;
Сөз емес еріккенде ермек еткен,
Айтамын жаным ашыб жақыныма: –
Қозғалмай бұл күйіңмен жата берсең
Боларсың қарасудай ақырында.

میصالی اولکین اوزان طنبنای آققان ،

حالقطار مھناط چیگیب راحاط طابقان ؛

جیتی سب علم اوناربارچه سینه ،

طولوب طورخناسینه قونعان باققان .

بینکزایمن قاراصودی قزاق سغان ؛

طالپنبنای طالب اوایلای قاراب جاطقان .

بارادی قطار جورتنک باری اوزوب ،

ایلگیری جالجیمای سن جالعز آططام .

اویانب جانجامنکه سال کوزونکدی ،

توبنکه جیتبای قالماس قامسز جاطقان .

اونکزوب واحتطی اوکنارسن —

پالادان باسقه کیلمای دین صاقتان .

قزاعم سال قولاغنک ناقلمه ،

توسونب آیطقان دوسطق آقله ؛

سوزایماس ایر ککینده ایرمیک اینکین ،

آیطامن جانم آچب جاقنمه ؛ —

قوزعالهای بول کوبونکمین جاطاییر سینک

بولارسن قاراصو دای آخرنده .

МАЛШЫ МЕН МАСА.

Бір малшы көлеңкеге келіп жатыб.
Қасқырдан итдеріне сеніп жатыб,
Үстінде көк шалғынның самал жерде –
Тырайыб қалды сабаз ұйықтап қатыб.

Келеді қара жылан шағайын деб;
Қапысын ұйықтағанда табайын деб;
Малшыны сол уахытда маса шақты –
Ойатыб бұл фәләдән қағайын деб.

Ұйқысын малшы онды ашпай тұрыб,
Өлтірді шағыб тұрған масаны ұрыб;
Көтеріб жерден басын біраздан соң,
Қарады жан жағына мойнын бұрыб;
Жыланды көрген шақта малшы өкінді;
Достығын сары масаның сонда ұғыб.

مالشی مین مَصا

- برمالشی کولانککیگه کیلب جاطب
- فاسگردان ایتدیرینه سینب جاطب ،
- اوستنده کوچکالغن ننگ صمال جیرده —
- طرایوب قالدی صبار اویوقطاب قاطب

- کیلادی قاراجلان قاغایندیب ؛
- قاپی سن اویوقطاغانده طابایندیب ؛
- مالشی نی صول واحنده مصاچاقطی —
- اویاطب بول فلادان قاغایندیب

- اویقی سن مالشی اونکدی آچپای طوروب ،
- اولتردی چاغب طورغان مصانی اوروب ؛
- کوتیریب جیردان باسن بر آزدانصونک ،
- قارادی جانجامنه موینون بوروب ؛
- جلاندی کورگین چاقطه مالشی اوکوندی ؛
- دوسطغن صارمصاننگ صونده اوغب

Сөзімнің сөкбеңіздер шолақтығын;
Демеңдер сөз жазуға олақтығым;
Жыланды малшы көріб болғаннан соң
Келмеді бір-біріне жолатқызғым.

Мысалы, қазақ малшы ұйықтаб жатқан;
Жыланды пәле делік аңдыб баққан;
Пәленің түрін көрген мен сары маса, –
Халықты ойансын деб сөзбен шаққан.

Ойлаймын осы сөз де жетеді деб;
Қатты айтсам сөзім батыб кетеді деб;
Ұйқысы ашылмаған жұрт өзімді –
Қорқамын сары масадай етеді деб.

Ахыры.

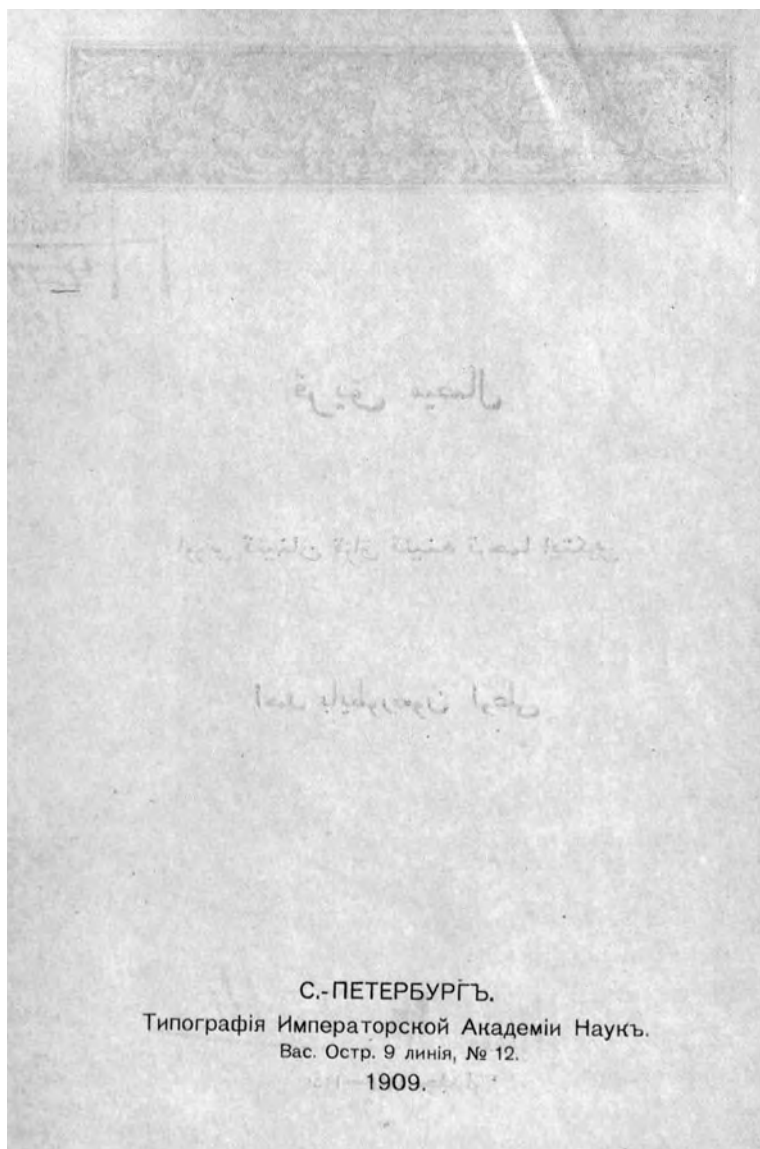

سوزوم ننگ سوکبانکز دیرچولا قطعن ؛
 دیمانکدیر سوزجازوغه اولاقطعم ؛
 جلاندى مالشى كوروب بولعاننانصونك
 كيلمادى بربرينه جولاطقيعم ،

میصالی قزاق مالشی اویو قطاب جاققان ؛
 جلاندى پالادیلیك آنکدیباققان ؛
 پالاننگ تورون کورگین مین صارمّصا —
 حالیققی اویانسن دیب سوزین جاققان .
 اویلا یمن اوسی سوزده جیتادی دیب ؛
 قاططی آیطسام سوزوم باطب کیتادی دیب ؛
 اویقی سی آچلماغان جورا اوزیمدی —
 قورقامن صارمّصادای ایتادی دیب .

آخری .

А.Байтұрсынұлының «Қырық мысал» жинағының ішкі мұқабасы. С.-Петербор, 1909 ж.

ЕКІНШІ БӨЛІМ

МАҚАЛАЛАР

*1895–1896, 1905;
1911–1912 жылдар*

КИРГИЗСКАЯ ПРИМЕТЫ И ПОСЛОВИЦЫ¹

Желая собрать и опубликовать приметы о погоде, мы в №25 «Тургайской Газеты» обратились к своим корреспондентам, живущим в степи, с просьбой записать несколько казахских² примет и прислать их в подлиннике или в переводе на русский язык. Ныне нам любезно доставлены следующие приметы о погоде:

1) Восход солнца в тумане предвещает жаркую погоду.

2) Закат солнца в ясный край неба, очень красная заря при этом предвещают жаркую погоду.

3) Закат солнца летом в облако предвещает дождь, а зимой – снег.

4) Появление солнечного круга предвещает глубоко снежную зиму, а появление лунного круга – суровую зиму. Эти приметы выражаются в казахской поговорке: «Күн қораланса, күрегін сайла; ай қораланса – арысын сайла» – «если появляется солнечный круг, то

¹ А.Байтұрсынұлының «Киргизские приметы и пословицы» атты мақаласы «Тургайские областные ведомости» газетінің жексенбілік қосымшасы ретінде 1895 жылдан бастап шығып тұрған «Тургайская газета»-ның 1895 жылғы №39 санында жарияланған. Мақалаға қазақ халқының ауа-райы болжамына қатысты 36 ырым сөзі бен мақал-мәтелі енген. Мақаланың түпнұсқасын филология ғылымдарының докторы А.Әбсадық 2019 жылы «Ахмет Байтұрсынұлының ізімен: Орынбор кезеңі» атты ғылыми экспедицияның жұмысы барысында Орынбор мұрағатынан тапқан. Мақала мәтіні «Қазақ» газетінің 2019 жылғы 21-мамырындағы санында 127 жылдан кейін қайта жарияланды.

² Түпнұсқада «киргиз».

запасайся лопатами; если появляется лунный круг, то запасайся верблюдами». Это значит, что круг солнца предвещает глубокий снег, из под которого придётся лопатами добывать корм для скота; круг же луны предвещает суровую зиму, когда приходится искать другую местность, где зима для скота благоприятнее.

5) Уши утреннего солнца предвещают буран, или резкий холод, а уши вечернего солнца – тёплую погоду. Эти приметы выражаются в казахской поговорке: «Ертең күн құлактанса, еліңді жау шапқандай көр; кешкі күн құлактанса, келінің ұл тапқандай қуан», т.е. «если у утреннего солнца есть уши, то бойся этого так же, как боишься нападения врагов на свой аул, а если у вечернего солнца есть уши, то радуйся этому как рождению внука». Поговорка эта вполне справедлива, потому что скот составляет главное средство к существованию казахов и неблагоприятная погода для скота наводит на казаха-скотовода такой же страх, как от нападения врагов; наоборот, тёплая погода, как более благоприятная для скота, радует казаха как рождение внука.

6) Если новая луна имеет наклонное положение, то в этом месяце погода должна быть неблагоприятной для скота, а если вертикальное – то погода будет благоприятная.

7) По наблюдению казахов за небесными светилами, звёзды «үркер» (т.е. звёзды расположены группой) не выходят из горизонта с 1 мая. Затем начиная с 10 июня, звёзды появляются на небе, а 21-го они уже находятся рядом с луной. Такое расположение звёзд, называемое казахами «тоғыс», бывает в году 10 раз: с 21 июля, 19 августа, 17 сентября, 15 октября, 13 ноября, 11 декабря,

9 января, 7 февраля, 5 и 3 апреля. 1-го же мая звёзды исчезают и до 10 июля их не видать. Если при этом звёзды «үркер» и луна стоят близко друг к другу, то, значит, между ними царит мир, и месяц этот должен пройти спокойно.

8) Так как «қоян жыл» (голодный год) всегда разрушительно действует на казахский скот, то кочевники стараясь найти особую примету этого года, предположили, что летом голодного года цвет неба бывает светлее против обыкновенного. Из этого казахи вывели такое заключение: если летом небо имеет цвет светлее обыкновенного, то зима будет суровой. Вследствие долготных проверок, справедливость этого заключения оказалась очевидной, и казахские астрономы (есепші) по этой примете предсказывают суровую зиму, нередко очень удачно.

10) Обилие росы предвещает урожай травы,

11) Если зимой облака ходят против ветра, то пойдет снег, а летом дождь.

12) Если тучи рассеятся в середине неба, то погода будет хорошая.

13) Есть особое облако, которое появляется будто бы с двух сторон света. При своём появлении оно бывает похоже на холм, подобный опрокинутому котлу. Облако сперва появляется на окраине неба и появление его наводит страх на всякого. Когда оно появляется на горизонте и скрывается за него, то будет сильный ветер и резкий холод; если же облако это поднимается кверху, постепенно увеличиваясь, то будет сильный буран, который занесёт снегом целые аулы. Облако это по-киргизски «найзағай бұлт». Казахи очень боятся этого облака-молнии.

14) Если ветер дует с юга, а затем с востока, то быть хорошей погоде, если же ветер дул с юга, а затем с запада, то погода будет дурная.

15) Соответственно жгучему ветру такой же резкий ветер будет и зимой.

16) Если летом было много ураганов и вихрей, то зима будет суровая.

17) Если первый весенний дождь сопровождается громом, будет обильный урожай.

18) Если направление зимнего ветра противоположно направлению летнего ветра, то будет буран.

19) Гром в октябре месяце предвещает очень короткую зиму.

20) Если летом бывает много молний, то зима будет благоприятной для скота.

21) Если верблюд зимой по ночам фыркает, то будет буран.

22) Если зимой верблюд мотает губами, а лошадь икает, проглатывая при этом слюну, то верблюду и лошади скоро придётся пить снеговую воду, т.е. нужно ожидать скорое наступление весны.

23) Лошадь икает и лягается – к бурану.

24) Овца бьет себя ногой в брюхо – к глубокому снегу.

25) Если овца скрежет зубами, то будет буран. Если зимой овцы входят в овчарню спокойно, то быть теплой погоде, а если спеша толкаясь и суетясь, то погода будет холодная.

26) Скорый отлёт птиц осенью предвещает короткую зиму, а медленный отлёт – долгую зиму.

27) Если птицы улетают группой, то зима будет благоприятной для скота, а если разбросанными вереницами, или по одиночке, то зима будет суровая.

28) Отлёт птиц с криком и гамом предвещает благоприятную зиму, а отлёт птиц молча и тихо – суровую зиму.

29) Если гагары при отлёте поднимаются высоко, то зима будет благоприятная, а если летают низко, то зима будет суровая.

30) Если зимующие в степи черные скворцы поднимаются вверх очень высоко, то будет буран или холод.

31) Первый весенний прилёт лебедей и уток предвещает холод.

32) Если весной прилетают первыми коршуны, то снег сойдёт быстро.

К тёплой зиме мыши собирают траву вне норы, а к холодной – во внутрь норы.

33) Обилие мышей летом предвещает благоприятную зиму.

34) Крик лягушек в ясную погоду предвещает дождь.

35) Если овца зимой, в ясную погоду, шевелит ушами, как будто бы стряхивая с них дождевые капли или снеговые комья, то быть бурану.

36) Если положенный в котел снег тает и на поверхности воды появляются при этом пузыри, которые лопаются, то будет буран, если же снег в котле пенится, то нужно ожидать хорошей весны.

Ахмет Байтурсунов.

«Тургайская газета», №39, – 1895. – 24.09.

КОРРЕСПОНДЕНЦИЯ³ (От нашего корреспондента)

Бистамакская волость Актюбинского уезда

Нельзя не отметить того отрадного явления в нашей степи, какое произвело учреждение фельдшерских пунктов с назначением фельдшеров-оспопрививателей. Казахи давно нуждались в рациональной врачебной помощи и учреждении фельдшерских пунктов послужило как раз кстати, спасши его от давно ненавистных лекарей-даригеров и баксы-шарлатанов.

Известно, что до учреждения фельдшерских пунктов, казахи лечились у своих даригеров или баксы, от которых немыслимо получить никакое облегчение. Охотно казахи обращались и к русским докторам за врачебной помощью, но эти обращения их всегда были сопряжены с большими затруднениями и неудобствами. Главное затруднение и неудобство казахи встречали в громадном расстоянии от аула до города: русские врачи не давали никакого лекарства без осмотра больного, а везти его в город при громадном расстоянии было весьма затруднительно, даже совсем невозможно. После этого понятно положение казаха, одержимаго какой-нибудь болезнью. Несчастному больному приходилось лежать без всякой помощи или, ещё хуже, подвергаться помощи даригеров и баксы, совершенно

---

³ А.Байтұрсынұлының Ақтөбе оязының (уезінің) Бестамак болысынан «Тургайская газета»-ға жолдаған хабарламасы басылымның 1896 жылдың 21-ақпанындағы №60 санында жарық көрген. Хабарламаны Орынбор мұрағатынан тауып, оның мазмұны туралы «Егемен Қазақстан» газетінің 2020 жылдың 13-қазанындағы №195 санында анықтамалық сараптауды жариялаған филология ғылымдарының докторы, профессор А.Әбсадық.

невежественных в этом деле, которые вместо пользы, наоборот, делали вред и тем причиняли смерть, или, настолько усложняли опасность болезни, что и русским врачам редко удавалось восстановить здоровье пострадавшего, и часто дело заканчивалось смертью больного. Такие печальные последствия дел поселили среди казахов уверенность [в том], что и русские медицинские средства и лекарства не приносят никакой пользы. А между тем, тут виновата запущенность, застарелость болезни. Если бы в среде казахов были русские врачи или фельдшера и казахи во время обращались к ним за врачебной помощью, то вышеупомянутое ложное понятие о русских медицинских средствах не имело бы источника. Совершенно иначе поставлено это дело в русских городах и сёлах, где жители всегда во время могут обращаться за врачебной помощью к местным врачам и фельдшерам, которыми своевременно подаётся разумная и целесообразная помощь. Вот в этой-то разумной и целесообразной помощи давно нуждались наши казахи, нуждались и дождались. Один из фельдшеров назначены и к нам — в 4-й фельдшерский участок в Бистамакскую волость. Живя вблизи этого пункта, я был свидетелем врачебной деятельности его с самого начала. Как только приехал фельдшер, то казахи, бросив своих даригеров и баксы, стали являться к нему целой толпой. Из этого видно, что только крайняя нужда заставляла казахов лечиться у даригеров и баксы. Ещё только второй месяц, как приехал к нам фельдшер и как казахи аула, где я живу, перестали лечиться у даригеров и баксы, а между тем число обращающихся возросло до 200 человек.

Такое значительное число больных явно доказывает, настолько казахи нуждались во врачебной помощи и насколько разумно и благотворно распоряжение

администраций об учреждении фельдшерских пунктов в казахской степи.

А. Байтурсунов.
«Тургайская газета», №60, 20 февраля 1896 г.

ПЕТИЦІЯ КАЗАХОВЪ **(«Каркаралинская петиция»)**

Въ виду предполагаемаго обсуждения на уездныхъ съездахъ выборщиковъ вопросовъ, возбужденныхъ прошлогодними петиціями казаховъ, поданными на Высочайшее имя, мы перепечатаемъ ниже петицію казаховъ Каркаралинскаго уезда.

Казахи Каркаралинскаго уезда, обсудивъ свои нужды на съезде, бывшемъ въ іюне, составили записку о своихъ нуждахъ, посланную согласно Высочайшаго указа 18-го февраля текущаго года въ советъ министровъ. Обрисовавъ современное положеніе казаховъ, какъ известно, добровольно перешедшихъ въ русское подданство, записка находитъ, что для проведенія и предоставленія народу возможности поднять своё экономическое положеніе необходимо устраненіе ниже-следующихъ недостатковъ ныншняго управленія казахскимъ краемъ и принятіе соответствующихъ современнымъ условіямъ жизни населенія меръ:

1) По действующему «степному положенію 25-го марта 1891 года» духовныя дела казаховъ находятся въ веденіи министра внутреннихъ делъ. Местная администрація за последнее время приняла рядъ репрессивныхъ меръ.

Напримеръ, въ 1903 году были произведены обыски у известныхъ казаховъ въ петропавловскомъ, кочетавскомъ, павлодарскомъ и семипалатинскомъ уездахъ, и

при этомъ были арестованы библіотеки, до сихъ не возвращенныя хозяевамъ ихъ. Причемъ, казахи Кокчетавскаго уезда Наурузбай Таласовъ и Шаймардень Косчигуловъ⁴ были административно высланы – первый въ Енисейскую губернію, второй – въ Якутскую область за религіозныя убежденія. По 99 статье «степного положенія» на открытіе медресе (школь) и постройку мечетей требуется разрешеііе степного генералъ-губернатора. Между темъ, не только не разрешается открытіе новыхъ школь и постройка мечетей, но администрація закрыла существующія школы при мечетяхъ въ городахъ Семипалатинске и Кокчетаве.

По тому же «степному положенію» веденіе метрическихъ книгъ находится въ рукахъ аульнаго (сельскаго старосты), почти всегда безграмотнаго. При полученіи заграничнаго паспорта крестьянскіе начальники задерживаютъ за недоимки, оставшіяся за обществомъ и волостью.

Въ виду изложеннаго, необходимы: свобода совести, организація особаго для казаховъ Степного края выборнаго духовнаго управленія, независимаго отъ ведомствъ, установленіе явочнаго порядка постройки школь и мечетей и отмена цензуры на духовныя книги на казахскомъ, татарскомъ и арабскомъ языкахъ, передача метрическихъ записей въ органы духовнаго управленія и установленіе законнаго порядка выдачи заграничныхъ паспортовъ.

2) Съ 1902 года въ Степномъ крае открыты такъ называемыя аульныя школы для казахскихъ мальчиковъ. Въ этихъ школахъ преподаваніе ведётся на русскомъ языке. Казахи просили, чтобы въ означенныхъ школахъ преподавалась также казахская грамота, но въ этомъ

⁴ Въ 1906 году избранъ членомъ Государственной Думы изъ казаховъ Акмолинской области.

имъ было отказано. Въ школахъ этихъ учать казахскихъ детей писать казахскіе слова русскими буквами, которыя не передають казахской фонетики.

Отказъ въ ходатайстве иметь учителя для преподаванія казахской грамоты и введеніе русскаго алфавита въ казахское письмо казахи поняли въ томъ смысле, что аульнныя школы преследуютъ не цели просвещенія, а что-то неизвестное, и вслѣдствіе этого они отказывались отдавать своихъ детей въ эти школы.

Первый комплектъ учениковъ въ аульнныя школы набирался подъ давленіемъ административныхъ властей изъ детей бедныхъ казаховъ или изъ сиротъ, родственникамъ которыхъ общество отпускало особую сумму, то есть учениковъ въ аульнныя школы нанимали.

Съ начала 1880 годовъ во всехъ городахъ Степного края существовали интернаты для казахскихъ детей, где, при среднемъ комплекте на интернатъ 30 человекъ, жили 300 человекъ, которые учились въ приходскихъ и городскихъ училищахъ. Въ 1890 году интернаты были преобразованы въ сельскохозяйственныя школы, въ которыхъ не было и до сихъ поръ нетъ никакой потребности въ степи.

Несмотря на 15-летнее существованіе сельскохозяйственныхъ школъ, изъ нихъ не вышелъ ни одинъ сельскій хозяинъ и ни одинъ профессиональный работникъ по сельскому хозяйству. Какъ ученики сельскохозяйственныхъ школъ, такъ и ученики бывшихъ интернатовъ составили контингентъ интеллигентныхъ казаховъ, въ чѣмъ нельзя не видеть потребности въ казахской степи въ общемъ, а не въ профессиональномъ образованіи.

Съ 1890 года упразднёнъ казахскій пансіонъ при омской гимназій, въ которой воспитывались 25 человекъ. Немногіе казахи, получившіе высшее образованіе,

воспитанники этого пансіона. Ученики упомянутых интернатовъ и сельскохозяйственныхъ школъ продолжали своё образование въ омской центрально-фельдшерской и ветеринарныхъ школахъ.

Казахскіе дети съ закрытіемъ гимназическаго пансіона потеряли возможность поступить въ гимназію, следовательно, получаютъ высшее образование.

Местная администрація, в распоряженіи которой находятся казахскія стипендіи, находитъ возможнымъ выдавать эти стипендіи не казахскимъ детямъ, а детямъ другихъ сословій.

Между темъ, спросъ со стороны казахскаго населенія на образование огромный, о чёмъ свидетельствуетъ масса казахскихъ детей, обучающихся въ городскихъ училищахъ на свои средства, несмотря на обременительность этого расхода для казахскаго скотоводческаго хозяйства.

Въ виду изложеннаго, необходима правильная постановка просветительнаго дела въ казахской степи, для чего нужны: допущеніе въ аульныхъ школахъ преподаванія казахской грамоты, преподаваніе въ этихъ школахъ на языке детей и обязательное изученіе государственнаго языка; возстановленіе упразднённыхъ интернатовъ и пансіона при омской гимназій, а также открытіе пансіона для казахскихъ детей при семипалатинской гимназій: увеличеніе числа существующихъ стипендій для поступленія въ профессиональныя школы и въ высшія учебныя заведенія.

Для немедленнаго удовлетворенія выше намеченныхъ просветительныхъ нуждъ могъ бы служить земскій капиталъ казаховъ Семипалатинской области, достигшій 80,000 рублей и находящійся въ распоряженіи местной администраціи, которая безпроцентно ссужаетъ этимъ капиталомъ третьихъ лицъ, напримеръ,

выдана безпроцентно ссуда въ размере 47,000 рублей на 23 ½ года на постройку дома для военного губернатора Акмолинской области.

3) Для выясненія текущихъ нуждъ казахскаго народа необходимо изданіе газетъ на казахскомъ языкѣ, для чего потребуеся установленіе явочнаго порядка на изданіе газетъ безъ предварительной цензуры и на открытіе типографій.

4) За послѣдніе 15 лѣтъ происходитъ колонизація Степного края. Съ каждымъ годомъ земли, находящіяся въ пользованіи казаховъ, уменьшаются. Скотоводческое хозяйство по своему существу, не можетъ быть не экстенсивнымъ и требуетъ обширныхъ пастбищъ для своего существованія. Подъ переселенческіе участки отнимаются лучшія уголья и пресноводные источники, поэтому необходимо признать земли, занимаемыя казахами, ихъ собственностью.

5) Управление государственными имуществами въ Степномъ крае производитъ отмежеваніе дачъ – единственнаго владенія казны, при этомъ казаховъ выселяютъ отъ ихъ прадедовскихъ зимовокъ. Въ виду этого, необходимо, чтобы казаховъ не выселяли при отмежеваніи указанныхъ дачъ, и оставлялось защитная полоса, ширина которой должна быть определена при участіи казаховъ.

6) Действующее «степное положеніе» не соответствуетъ современнымъ условіямъ казахской жизни.

Не вдаваясь въ подробности, можно указать на статью 120 «степнаго положенія», по которой земли признаются находящимися въ общественномъ пользованіи, между темъ зимнія пастбища, называемыя «қыстау», служатъ предметомъ дара или продажи по желанію единственнаго хозяина или несколькихъ кибитководельцевъ. Поэтому необходимо измененіе «степнаго

положенія» при участіи депутатовъ изъ казаховъ, безъ чего оно будетъ безжизненно.

7) Въ волостныхъ канцеляріяхъ делопроизводство ведётся на русскомъ языке. Вследствіе отсутствія контроля со стороны населенія, последнее служитъ предметомъ эксплуатаціи писаря, волостного управителя (волостного старшины).

По особому распоряженію степного генераль-губернатора приговоры и решенія на чрезвычайныхъ сѣздахъ народныхъ судей пишутся на русскомъ языке, что ведётъ къ необычайному злоупотребленію писаря вслѣдствіе отсутствія контроля судей и сторонъ.

По штату действующаго «степного положенія» полагаются переводчики казахскаго языка въ уездахъ и областныхъ правленіяхъ.

Между темъ, местная администрація должность переводчика замещаетъ русскими чиновниками, не знающими казахской грамоты, а иногда языка, прибегая, въ случае надобности къ услугамъ третьихъ лицъ.

Иные крестьянскіе начальники не принимаютъ прошеній на казахскомъ языке, что заставляетъ казаховъ обращаться къ подпольнымъ адвокатамъ безъ всякой пользы для своего дела.

Въ интересахъ казаховъ необходимы: введеніе делопроизводства въ волостныхъ канцеляріяхъ и въ народныхъ судахъ на казахскомъ языке, замещеніе должности переводчиковъ людьми, знающими казахскій языкъ и грамоту, и возстановленіе нарушенныхъ правъ казаховъ – подавать прошенія на своемъ родномъ языке.

8) Необходимымъ условіемъ правильнаго отправленія правосудія является знаніе судомъ языка народа, которому онъ служитъ.

Между темъ, въ казахской степи служатъ судьями и следователями русскіе, незнающіе языкъ народа, а

казахи-юристы почему-то не назначаются въ уезды съ казахскимъ населеніемъ, отъ чего страдаетъ дело правосудія въ Степномъ крае!

Поэтому необходимо, чтобы судьи знали казахскій языкъ и чтобы были введёнъ судъ присяжныхъ въ казахской степи.

9) Въ 1903 году въ Степномъ крае стали действовать институтъ крестьянскихъ начальниковъ, которые не принесли никакой пользы населенію, увеличили число чиновниковъ: вместо одного уездного начальника на уездъ стало ихъ четыре, отчего увеличились административныя стесненія населенія. Въ 1905 году обещанъ также институтъ урядниковъ,⁵ въ услугахъ которыхъ степь никогда не нуждалась и не нуждается.

Въ виду этого необходима отмена институтовъ крестьянскихъ начальниковъ и урядниковъ.

10) На основаніи 17 статьи «степного положенія» степной генераль-губернаторъ имеетъ право высылать казаховъ въ административномъ порядке. Такъ какъ отъ примененія означенной статьи пострадала масса невинныхъ лицъ, то въ интересахъ законности и права необходима отмена этой статьи съ установленіемъ законной ответственности за преступленіе предъ судомъ.

11) Высочайшимъ рескриптомъ 18-го февраля текущаго года Царь съ высоты Престола возвестилъ, что Онъ созываетъ «достоинейшихъ доверіемъ народа обремененныхъ людей» въ русское законодательное собраніе.

Для защиты интересовъ и правъ казахскаго народа необходимо участіе его депутатовъ въ означенномъ законодательномъ собраніи.

Это ходатайство подписано 14,500 казахами.

---

⁵ Ныне введёнъ.

ҚАЗАҚ ӨКПЕСІ

(*кесек әңгіме*)

Қамсыз жатқан қазақтың көңіліне соңғы кезде ғана қайғы кіре бастады. Басқа келген нәубеттің қайдан келгенін, кімнен басталғанын біле алмай, әркімнен көріп өкпелейді. Пайдаланып отырған жерін мұжыққа алып берді деп хүкіметке (үкімет – ред.) өкпелейді. Қазақ жерін қазыналық етуге неге көнген деп өткендерге өкпелейді.

Төменде қазақ өкпелеуінің жөні бар ма, жоқ па – соны жазбақпын.

Біздің заманымыз – өткен заманның баласы, келер заманның атасы. Атадан алған мирасымыздың жайы мағлұм, балаға бұл қалыпта тұрып не мирас қалдырмақпыз, оны болжауға да артық әулиелік қажет емес. Қай жұртта да ғылым, өнер кем, бәрі қаралас, тең заманда қазақ та қалт-құлт етіп, өз алдына хан болып жүрді. Хандары да, халқы да ғылым, өнерді керек қылмаған. Бірімен бірі жауласып, басқа берекелі жұмыс ойланбаған. Өзге жұрттар ілгері басқанда, қазақ кері басқан. Ханы надан, халқы надан жұрт мықты мемлекеттің жанында өз алдына хан болып тұруға көп күш керек; ол күш алтыбақан алауыз қазақта болмаған. Хан басын қарашаға теңгеру жеңіл болмаса да, өз алдына жұрт болып тұра алмайтұғын болған соң, хандарымыз халқыменен Росиаға қосылған.

Қазақ жерінің қазыналық болғанына өкіну – білмегендік. Әуелі, қазыналық етемін дегенде көнбеске шара жоқ. Екінші, жер өзінде болса, қазаққа пайдалы емес, бәле болар еді. Жер өзінде болған естек жұртын көрмей жүрміз бе? Жері көп, малы көп естек көрін-

ایرماي لیلگاری اومطلسالر ترکماندرده آدم
 بالاسیغوی، اوزلرینک کیچلگن بلوب
 اوقور، اوقورلر ایدی. کلهچک کوندان
 فایقروتب اجتهاد اینارلر ایدی. نی فائده،
 اول سالده لی لردک سوزی کولدارینه اور-
 ناسب قالیدی. اولای بولسه ده ترکماندر دکنه
 نیز زمانده بولار (فراق-فرغز) رهتنه
 قوصلار دیگان امیدمر جوق اییمس.

ترکمان شاه سرد اولک بالایی نظاری.

تعصب (فانانیزم) طولطرب اون بیس آرشن
 چالمه اوراب فایتقان بر جاهل اوزدارینک
 ضررینه سوبلایسهده اونک اوزنان چقان
 سوزن چیرگه نوسرمای اوستهرینه فرض
 فیلوب آدلبلر. منه ترکماندار صول جاهل-
 داردک سوزداری مئین اوصی زماندک
 بیلدارینن قوب قورغاق قو آغاچ بولوب
 فالغاندار اودان باسقه، اوندایلردک سوزدارینه

فراق اوکبسی (کبساک آنگومه)

طوروب نی میراک فالدرماقیز، اونی بولچاغاده
 آرتق اولیالی حاجت اییمس. قای جورناده
 علم، هنر کیم؛ باری قارالاس تیک زمانده
 فراقده قالت-قولت اینوب، اوز آلدینه
 خان بولوب جوردی خانداریده؛ خلقیده
 علم، هنردی کبرهک قلمغان. بیری من بری
 جاولاسوب، باسقه بیراکیلی جومص اولیاند
 غان. اوزک جورنار تلگاری باسقانده،
 فراق کبر باسقان، خانی نادان، خلقی نادان
 جورت، مقطی مملکتک جاننده اوز آلدینه
 خان بولوب طوروغه کوب کوچ کبرهک؛
 اول کوچ-آلتی باقان، آلاوز قزاقده بولما-
 غان. خان باسن قارایبغه تیکگارو جیگل

عامسر جانتقان فزاندک کولکوبه صوگهی
 کیزده گنه قایقی کره باستادی. باسقه
 کیلگان نایبه تداک فایین کیلگانین، کم نهن
 بولغانن بل، آلهای، هر کم نان کوروب
 اوکبلایدی. فائده لایب او طرغان جیرون
 موژیک که آلوب بیزدی دیب حکومته
 اوکبلایدی. فزاق جیرون قازناق اینوکه
 نیکه کونگن دیب اونکاندیرگه اوکبلایدی.
 تومنده فزاق اوکبلاویتک جونی بارمه،
 جوقبه صونی جازماقین.
 بیزدک زمانمز اونکان زماننک بالاسی،
 کیلار زمان ناک آناسی. آنادن آغان
 میرانمز دگ جایی معلوم؛ بالاعه بول قالیده

бейді ғой. Шаруа жерімен бай, жерден айрылған соң жұмысы біткені. Естекті жерінен жүрдай ғып, түбіне жеткен – надандық пенен жалқаулық. Шай, шекер, шүберектей болмашы нәрсеге сатып, естектер жерін тауысты. Жерден айрылып, шаһар-шаһарға тозып тентіреп кетті, кетпегені кедейліктен жүре алмайды. Тұрған шаһарының көшесін сыпыратын, қорасын тазалайтын, отынын жаратын, боқтығын таситын, оғайри (өзге – ред.) қара жұмысын қылатынның бәрі болмаса, көбі естек (башқұрт).

Қазақтың естектен надандығы да, жалқаулығы да кем емес. Жер өзінікі болса, қазақ естектің істегенін істемейді деп кім айтар? Айтатын адам болса, тыңдауға бармын, істемейді деп айтуға жоқпын.

Қазақтың әлі күнге жерден қол үзбей отырғаны – жер қазыналық болғандықтан. Бүгін тойғанына мәз болып, ертеңгісін ұмытатын қазақ бүгін жерін сатып тойып, ертең тентіреп кетер еді. Жер жалдаған қазақ аз ба? Жерді жалдаудан тартынбағандар сатудан да тартынбайды. Жер қазыналық болған соң сата алмады, жалдаудан тартынып қалған қазақ аз шығар. Қазақ облыстарындағы мұжық қалаларының көбін хәкім қондырған жоқ, қазақ өзі қондырған. Естектер сықылды шай, қант, шүберекке қызығып жер жалдап, мұжықты ішіңе кіргізген өзің емес пе? Өзің қондырсаң, дұрыс та, хәкім қондырса, бұрыс па? Өткендердің көзіне қырау түскеніне өкінбей, өз көзіңе түскен қырауды аршып қара. Асқа өкпелеген балалардай құр бұртиғаннан еш нәрсе өнбейді. Ісің оңға басарлық қылығың жоқ. Ғамалыңды түзет, түземесең, ешкімге кінә қойма! Беті жаманның айнаға өкпелеуі жөн бе? Ниеті жаманның Аллаға өкпелеуі жөн бе? Талап жоқ,

үміт мол бір халықпыз. Үмітіміздің көбі қошқар... қасқырдың үміті сықылды: өзім жатсам екен, керегім өзі кеп дайар болса екен дейміз. Оны Алла да адам да қабыл көрер ме? Еңбексіз егін шықпайды, терлесен, терің тегін қалмайды. Телміріп алған теңгеден тер сіңірген тиын жұғымды. «Қараған қарап қалар» деген қазақта жақсы мақал бар, бірақ ол мақалды ескеретұғын қазақ жоқ. Қарап жатқанда табылатын болса, ғылым, өнер баршасы қазақта болар еді. Олардың бірі де көрінбейді.

Ата жолдасы – надандық, өнерсіздік қазір қазақтан айрылатын емес. Надандықтың кесапаты әр жерде-ақ маңдайымызға тисе де, ата жолдасымыз болған соң, біз де қиып айрылмай-ақ келеміз. Олжалы жерде үлестен қағылғанымыз, ордалы жерде орыннан қағылғанымыз, жоралы жерде жолдан қағылғанымыз – бәрі надандық кесапаты. Сонда да соны ғылым, өнерден артық көрерміз. «Аллаңнан ойбайым тыныш» дейтін қазақ ғылымыңнан надандығын тыныш көреді. Не шара бар?

Дүниеде теңге теңдік, кемге кемдік, азды көпке теңгеретін, елсізді елдіге теңгеретін, жоқты барға теңгеретін ғылым менен өнерді керек қылатын қазақ аз. Теңдікке қолы қалай жетсін? Қатерлі жерде қаперсіз отырдық. Өзімізге өкпелемесек, өзгеге өкпелер бет жоқ.

*Қазақтың өкпесі (Қол қойған: А.Б.) //«Айқап»
журналы, №2, Б. 12–14, 1911.*

ТАҒЫ ДА ЖЕР ЖАЙЫНАН

Қазақ осы күнде, қалың орманға кіріп адасқан адам секілді, қалай жүрсе жөн боларын білмей, дағдарған кезі. Олай-бұлай жүріп еді, жол табылмады. Енді тоқтап тыңдап-тыңдап, қайдан қандай дыбыс шығар деп, құлағын салып тұрған кезінде, әркім шама қадірінше, адасқанға айғайлап дыбыс берген сықылды, үнін шығарып, ойын айту міндет.

«Айқап» басқарушысы мырза өз ойын жұрт алдына салды. Мақұлдағандар нешік мақұлдап, мақұлдамағандар не жөнімен мақұлдамайды, ашып айту тиіс. Қазірде айаулы жерді алып қалудың хайласы жалғыз-ақ сол жақсы жерге қала салу; бұл қала салу деген сөз, қазақтың бәріне айтқан емес, егін салып күн көрерлік жері бар қазақтарға айтылған сөз; мұны мақұлдамай-тұғын адам аз шығар. Талас болатұғын «сұрап салалық» деген сөз. Сұрап салғанды қолайлайтұғындар да бар, қолайламайтұғындары да бар. Сондықтан сұрамай салғанда қандай зэрар бар, сұрап салғанда қандай пайда бар, осыны тексеріп, қарастырып, екеуінің біріне сөз байлансын.

Әуелі сұрап салу жәйін қарастыралық, осы күнде екі түрлі сұрау болып жатыр: біреулер байағыдан бері қыстау салып отырған жерлерін алып бара жатқан соң мұжықпенен қатар жан басына 15 десатинеден жер кесіп беріп, орнымнан қозғама деп сұрап жатыр; біреулер өзгелердің жерін алып жатқанда, біздің жерімізде аман қалмас деп алдын ойлап, қала салу сұрап жатыр. Бұларға жер қарастыратұғын мекемелердің айтатұғын жауабы: «жерлерінің алуға кесіп жатқан жердің жанында болса, жер кесушілер сендерге жер

آفاق

№ 4

جازلو بهاسی:

حلقه ۲ صوم، آلی

ایقه برصوم ۲۵ تین

جیکدای هر نومیری

۲۵ تین

اعلان باصدرواوجون

آیرنجه سویلسو تیس

باصقارماغه کیلگان

جازوردی باسقارو-

چی نك اوزگارنوب،

تسقارتوب جازوغه

اخنباری بار

کیلگان جازودی

قایتارو باسقاروچینگ

مندهتی ایوس.

آدریس: г. Троицкь Оренб. губ.

Редактуру-Издательо „Аз-Кайъ“ М. Сералину, въ контору газеты „Стень“

شهر ترویفسکی ده آیدنه بر مرتبه قزاق تلنده چغا طوغن ژورنال

طاغیده چیر جاینان

قزاق اوصی کونده، فالک اورمانقه
کرب آداسقان آدم سبکلدی، فالای جورسه
جون بولارن بلمای، داغدارغان کیزی.
اولای-بولای جوروب ایدی، جول طابلمادی.
ایندی نوقناب طکدای طکدای، فایدان
فاندای دېس چغار دېب، قولاغن سالوب
طورغان کیزنده، هر کم چغا قدرنجه،
آدافانغه آیحایلاب دېس بیرگان صقلدی،
هونن چغار، اوین آیطو مندهت.

«آی قاپ» باسقاروچی مرضه اوز اوین
جورط آلدینه صادی معقولداغاندار

معقولدای، معقولداماغاندار فی جون منین
معقولدامیدی، آچب آیطو نییس. / حاضرده
آیاولی جیردی آلوب فالودک حیلہسی جالغزاق
صول جاقضی چیرگه فالاصالط؛ بول فالاصالط
دیگان سوز، قزاقدک بارینه آیطقان ایوس،
ایگن سالوب کون کوره رلک جیری بار
قزاقنارغه آیطغان سوز؛ مونی معقولدامای
نوغن آدم آز چشار. طالاس بولا نوغن
«صوبالصالق» تیگان سوز. صوروب
صالغاندی قولابلاتیوغندارده بار، قولابلا-
مایتوغندارده بار. صوتیقنسان صورامای
صالغانده فاندای ضرر بار، صوروب سالغانده
فاندای فائده بار، اوصونی تیکساروب

кесіп береді; жанында болмаса, сендер үшін арнап жер кесуші шықпайды; жер өлшейтұғын, кесетұғын адамды өздерің жалдап апарып істетіндер!» дейді. Солай болған соң мұжыққа кесетұғын жерге жері жақын қазақтар жерін кескізіп алып жатыр, жақын еместерінің берген арыздары үйіліп босқа жатыр.

Пәлен жерде пәленше еткен дегенге сырттан құры дыбысына құмарланбай, жанына жақын барып қарап, көзімен көріп қызығарлық іс болса, құмарлансақ екен; әуелгі істеген істің қатасы көп болатұғын, қатасын көріп кейінгілер істемес үшін.

«Орынборгская газете»-нің биылғы 30-ншы нөмерінде біреу жазыпты: «Орал менен Торғай облыстарында мұжыққа жер алып беруге істелген жұмыстар зор қолайлы іс болып байқалып тұр; мұның қолайлы болған себебі қазақтар мал шаруасының қалып мөлшеріменен орындасқан жоқ, мұжық ретіменен орындасты (еркек басына 15 десатине). Қазақтар көшкен қалыптан тұрған қалыпқа шығуға бек ықыласты болды. Мал шаруасының мөлшеріменен жер алудың мұжықпенен қатар жер алуды артығырақ ұнатты. Тұрғын болған қазақтың ішіндегі малы көп байлардың шаруасын шайқалтпас үшін, қалаларының маңайындағы аброчной статие ретіндегі жерлер қазірге хұқсыз беріліп тұр. Осы реттің қолайлы болғандығынан неше мың көшкін қазақ мал шаруасынан қол үзбей, тұрғын егіншінің қалыбына кірді; қазақты риза қылып орындасқаннан кейінгі артық қалған жерге екі жүз мың мұжық келіп орындасты. Бұл сан қазақтар тұрған қалыпқа шықпағанда орнарлық мұжық саннан талай он мәрте артық. Бұл істің әсіресе көңілді қанағаттандыратұғын жері қазақтар осыған бек риза

болып жатыр һәм хал ауқаты артыла бастағанын көзіміз көріп тұр» депті.

Орынбор газетінде жазылған сөз осы, бұл сөздің қаншасы рас, қаншасы өтірік әуелі құдай, екінші ризалық тауып, мәз болып жатқан қазақтар біледі; бізге расынан өтірігі көп көрінеді. Сұрап қала салудың осындай өтірік сөзді құптауға керегі болмаса, өзге пәлендей қажеті бар деп өз басым айта алмаймын.

Степной палажениенің 120-ншы статиесі бойынша жердің басы патшалық болғанменен шөбі-суы қазақтікі; қазақ жері патшалықтан срогсіз арендаға (мерсімсіз жалға – ред.) алған хисабында. Жалдап алған жеріңе үй сал, қора сал, егін сал, мал жай ықтиар өзіңде емес пе? Өз қолыңда тұрған жерге қала салам деп өзгеден сұраудың не жөні барын ұқпаймын. Қазақ ісін нық істейтұғын халық болса қазақ қолындағы жерге қала салуға рұқсатты өзгелер сұрар еді. Қазірінде қазақтан жерді рұқсатсыз алып жатса, жол менен жолсызды араластырып, жол сықылды көрсетіп алып жатыр. Әуелі үлкен ауылдығы бар көшті ауыл жеріне келіп басып қонғанда, нашар ауыл оған не істейді? Мал мүлкі түгіл, жан жамағатына ие болалмайтұғын жамандар дүниеде аз ба? Екінші – жоғарыда айтылмыш 120-ншы статиенің примечениесінде қазақ жерінің артығы болса, қазына керегіне алынады деген. Осыған сыйдырып артық жер деп алып жатыр; жеріміз артық деп көрсетіп отырған қазақтың өзі. Қазақтың жер жалдауы жеріміз артық дегені емес пе? Мұжықтарға қарасақ, олар жерін мал жайуға жалдаса да, егін салуға жалдамайды. Егін салатұғын жерді өз жері бар болса да қазақтан жалдайды. Неге олар жерін мал жайуға жалдайды да, егін салуға жерді өзгеден жалдайды?

Әуелі – өз жерін тың сақтау үшін: «жер өзгеден табылып тұрғанда өз жерім тың жатсын» дейді. Екінші – мал жайылған жер тозған жер болса жаңарады, жаңа жер болса семіреді. Мұжықтардың ісі ақылға да, есепке де тура келеді. Қазақ жалдағанда не ой, не есебімен жалдайды, ұғып боларлық іс емес.

Жалдау жайын сөйлеп сөзді көбейтпейін «Айқап»-тың орны тығыз, сөз санаулы боларға керек. Жоғарғы айтылған сөздерді қорытып, шағын ғана айтайын: егінге жайлы жерді алып қаламын дегендер қала салу керек. Қала салуға бел байлағандар сұрап әуре болмасқа керек. Жақсы жерге жыйылып қала салсаң, сен неге салып жатырсың дейтұғын ешкім жоқ. Қазақ қалаған жеріне қала болып отырса, мешіт-медресе салса, қаланың маңайындағы егіндік жерлерді өлшетіп планға түсіртсе, өлшеген жер артылмастай көп болып жыйылып отырса, қаланды бұзып, мешітіңді қиратып, жеріңді ала қоймас; аламын десе сонда ізден. Қала салуға қазақ мойын қойса, байағы тіленгіш әдетін істемегенде басы ауырмайтұғын болса, қала салам деп сұраудың орны жоқ. Қазақтың жерін алғанда жалғыз-ақ артық деп шығарып алып отыр, қандай өлшеуменен, қалай өлшеп артық дейді, ол бек қараңғы нәрсе. Аларман жағы аларлық артық бар дейді, алдырман жағы сен өлшесең мен де өлшедім артығы жоқ деп көрсетерлік дәлелді қолында нәрсесі жоқ. Сондықтан, артық болсын болмасын, артық болып шығып жатыр. Бұл қазақтың байағы қай ісінде болса бос ұстайтұғын әдеті; жаманды ретін тауып кім жем қылмайды?

А. Б.

Тағы да жер жайынан (Қол қойған: А.Б.) // «Айқап» журналы №4, Б.1–4.1911.

ТАҒЫ ДА НАРОДНЫЙ СОТ ХАҚЫНДА

Народный сот жоғалса иә оның қуаты кемісе, талас кемір еді деген сөзді оқып, мен өз ойымды айтып өткім келеді. Менің байқауымша, сайлаудың қазаққа бәле болып жүрген себебі народный сотқа берген қуаттың молдығы емес, халықтың сайлауды сайлау деп ұқпағандығы. Сайлауды қазақ бір ерегіс деп ұғады. Солай ұғатыны сайлауға «талас» деп ат бергеннен де көрініп тұр. Ерегіс деп ұққан соң, сайлаудың мағынасы жалғыз-ақ жеңу мен жеңілуде деп біледі. Мұнан басқа сайлауда мағына бар, йағни жұртқа келер пайда, йаки зарар бар деп білмейді. Сайлауды ерегіс-талас деп ұқпай, сайлау мағынасында ұқса, талас дерті мұндай зораймас еді. Қазақ мұнша іріп, шіріп, азбас еді. Би, болыс, ауылнай сайлауы шыққанға 40 жылдан асты. Сонша жыл сайлауды көріп келе жатып, ойға қалған қазақ аз шығар: «Сайлау атыстырып, шабыстырып, таластыруға шығарған нәрсе ме, йаки мұның басқа бір мағынасы бар ма?» - деп.

Сайлаудың мағынасын білетұғын жұрттар талас демейді, сайлау дейді. Народный сотты жоқ етсек, болыстық, ауылнайлық қалады. Оларды сайламаймыз ба? Сайлауды талас мағынасында ұғып тұрғанда, олар үшін талас болмай ма? Кім білсін, қазаққа депутаттық, мүфтилік беретұғын күн болар. Солардың бәрін өзіміз сайлап оңдыра алмаймыз, бізге болысты, ауылнайды, мүфтиді, депутатты хукімет өз қалап қойсын демек керек пе, йаки басқа жол керек пе? Менің ойлауымша, басқа жол керек. Ол жол – сайлауды талас емес, сайлау деп халыққа түсіндіру, құлағына сіңіріп, көңіліне қондыру. Сайлауды сайлау деп білсе, пайдасына баспай,

صایلاو دیب اوغبانغانغی صایلاودی قزاق
 بر ابره گس دیب اوغادی. صولای اوغبانوی
 صایلاو غه طلاس دیب آط بیرگانانده کورنوت
 طور. ابره گس دیب اوغبانوی صایلاو دیک
 معناسی جالغزاق جینگو منین جینگوده دیب
 بلدی. مونتان باسقه صایلاوده معنا بار یعنی
 جورطقه کیلار فائده بیاکه ضرر بار دیب
 بلهیدی. صایلاودی ابره گس - طلاس دیب
 اوقیای، صایلاو معناسنده اوتسه، طلاس دهرنی
 موندای زورایماس ایدی: قزاق موچمه اریب
 چریب آزاباس ایدی. ی، ژولست، اولنای
 صایلاوی چقانغه ۴۰ جلدن آستی. صوچمه جل
 صایلاودی کورب کیله جانب، اویغه قالغان
 قزاق آز چغار: «صایلاو آتستروپ، چاپستروپ
 طلاستروغه چغارغان ترسهه یا که مونگ باسقه
 بر معناسی باره؟» دیب.

صایلاو دیک معناسن بله توغن جورطقار
 طلاس دیمایدی، صایلاو دیدی نارودنی
 صوددی جوق ایتسه ک ژولستاق، اولنایلیق
 فالادی. اولاردی صایلامایمزه؟ صایلاودی
 طلاس معناسنک اویغ طورغانک، اولار اوچون
 طلاس بولمایمزه؟ کم بلسن قزاقغه دیپونانلق،
 مفتی لک بیبه توغن کون بولار: صولادیک
 بارن اوزم صایلاب لوکدره آلمایمزه، بیزگه
 ژولستدی، اولناییدی، مفتی دی، دیپونانیدی
 حکومت اوزنی قلاب قویسون دیک کیره که
 یا که باسقه جول کیره که؟ مینم اولاروچمه

صونگ اوچون اوصی باسین کوچسزگه
 کوچو کوزسزگه کوز، نلسرگه تله فارانغده
 نور آداسقانه باسپی بولغان اویغه جابصیق.
 اوتو اوفوساق، علم، معرفت که بیل
 ربابلاساق اوزمزدی دنبا اهرت کپچلگننان
 یوققارمز، اگرده علم، هنردی دسیان کوروب،
 جاناساهاصاق «بورنی فارطاردیه اوفوسر هیچ
 کیدن کیم بولمغان، بیه دنده خوراق کور-
 مه گان، اولارغه جارغان بیزگه ده جارایدی، بالا-
 مزدی اوتتوب اوکار فلمایقی قویابق» دیب
 الله تعالی هم باسند آرنه مینی بولغان آدم
 خوس کورمای توغن سوزلردی آیتوب، آنا
 صالطینه ابره بیسک، اول وفتنه بزدک حاکمز
 بورنقدانته ناچاراق بولوب، اوزمزدی اوزم
 ئولمگه بایلاب بیرگان بولورمز:

هر نیچکمه ایدنی برکه عفتل اویقوسنان
 اویانوغه، ئلگاری فارای آباق باصوغه وقت.

طایغیده نارودنی صود حقیقه

نارودنی صود جوقالسه، یا اونگ تئوی
 کیموسه، طلاس کیم ایدی دیگان سوزدی
 و فوب، مین اوز ایدمی آیتوب اوتکم
 کیلیدی. مینم بايقاچمه صایلاو دیک قزاقغه بلا
 ولوب جورگان سببی نارودنی صودغه بیرگان
 ئوندک مولدی ایمس، خلفدک صایلاودی

зарарына неге жүрсін? Зарарын біліп тұрса, хайуан да жоламайды. Қазақ хайуан құрлы жоқ па? Сайлауды сайлау мағынасында тұтынбайды да, қазақтар: «Сайлау бәле болды», - дейді сайлау рас бәле болса, білімді, өнерлі халықтар ісінің бәріне басынан бастап, айағына шейін неге сайлау кіргізді? Сайлауды өз мағынасында алып қарап көрелік, бәле болып табылар ма екен? Сайлау деген – өзіңе берген ықтиар. «Адам баласы ғой, пайдасын, зарарын айыра білер, өзіне-өзі қастық ойламас. Жұртқа жағымды, пайдалы болар – зарары тимес деген адамдарын өздері сайласын. Зарарлы болар деген жер иесі адамдарын өздері де сайламас», - деді де, хукімет қазаққа сайлау берді. Сайлау көп үшін берген нәрсе, көп пайдасын көздеп сайланса, йағни «мынау – халыққа тынышты, пайдалы, зарарсыз адам, анау – бұзық, зарарлы, зорлықшыл, қианатшыл адам» деп, тексеріп, таңдап сайласа, сайлау дұрыс өз мағынасында болғаны. Халықтың пайдасы, зарары қаралмай, «мынау туғаным-тұқымдасым иә құда-құрмаласым» деп, йаки «мынау анадан пәлендей сомын артық беріп тұр ғой» деп сайланса, ол – сайлау емес, құр ерегіс, құр талас иә сауда. Талас болған соң, таласқан ит бірін-бірі айай ма? Сол сықылды, жеңген ит жеңілген итті қандай талайды, – талас біткеннен соңғы қазақтың істейтұғын істері де сондай болады. Талас жұртты бүлдірді деп, жұрттың бәрі де шулайды. Таластыратұғын – жұрт, атыстыратұғын – жұрт, өзі таластырып, атыстырып отырып, жұрт сайлаудың мағынасын білсе, қалай еткенде тыныштық болады дер ме еді? Жұрт тыныштық ойласа, тыныштықтың тұтқасы өз қолында емес пе? Жұрт өзіне тынышты, зарарсыз адамнан ауылнай сайласа, көптің пайдасын, өз басының пайдасын көздеп,

ақшаға сатпайтұғын адамнан елубасыларын сайласа, бұзық би, бұзық болыс шығар ма еді? Әлбетте, шықпас еді. Олай болғанда, біздің дерттің тұқымы народный сотта емес, халықта жатыр. Бұзық билер, бұзық болыстар сыртқа шығып, көзімізге көрінген дерттің іріңі, шірігі. Іріңін, шірігін сұрткенменен, тұқымы жоғалмай, ауру кетпейді.

Сайлау қазаққа балалардың асық ұтысқан ойыны сықылды көрінеді. Қарауылшыл, зорлықшыл болса да, одақтасы ұтса екен дейді. Халықтың пайда, зарары асықтай елеусіз нәрсе ме?

Пайдалы адамды сайлау менен зарарлы адамды сайлау арасында ешбір парық болмаса, жұрт неге азды? Өз басының уәдесі табылып, ақша алып тұрған кезде, йаки жақынын сайлап, дегені болып тұрғанда жақсы болып, бар мақсаты табылғандай көрінеді, жалпақ жұртты алып қарағанда, жұрт жұрт болмай, азып бара жатқанын көреді. Халал, харамды талғамай, жақыным деп иә ақша берді деп, би, болыс сайлайтындардың өздері де айтады, «жұрт бұзылды, сайлау бәле болды» деп. Өзінің не істеп отырғанын білсе, солай деп айтар ма еді?

«Народный сот – жаман, жоқ қылу керек» дейміз. Народный соттың орнына болатұғын сот қандай боларына көзіміз жете ме? Бұл сотымызда туралық болмай жүргенін хүкімет білмей жүр ме? Білсе де, народный сотты жоқ қылып, өзге сот беруден тартынады. Ол сот народный соттан артық болып табыларына көзі жетпейді. Надан судиалардың орнына ғалым судиалар жіберер, бірақ ғалым болғанменен, қазақ жайын білмесе, расына жетіп іс қыла алмас. «Орысқа өтірік айтсаң, құтыласың» деген қазақта сөз

бар. Орыс шенеуніктері расына жетіп, дұрыстықпенен істейтұғын болса, бұл сөз қайдан шығып жүр? Қазақтың лауазым иесі адамдарының жолсыз істері народный сотқа емес, казенный сотқа тиісті; казенный сотпенен мақсатқа жететұғын болсақ, би, болыс, ауылнайлардың бұзықтығын, қианатшылдығын неге тыймай жүрміз?

Енді қалай етпек керек дейміз ғой. Народный сот дегеніміз қазақтың ғадетіндегі қағидалар бойынша айтылатұғын билік. Бұрынғы әділ билердің қолында билік қазақтың неше түрлі дертін жазатұғын жақсы дәрі еді, бұл күнгі арам билердің қолында дәрі болмақ түгіл, у болып жұғып тұр. Дәрі жаман ба, дәрігер жаман ба? Дәрі жаман болса, басқа дәрі алу, дәрігер жаман болса, басқа дәрігер шақыру дұрыс емес пе? Бір дәрігердің қолында талай ем болып сыналған дәрі екінші дәрігердің қолында ем болмаса, шипа дәріде емес, дәрігерде.

Олай болғанда, дәрігерді жаңалау керек, йағни билерді жаңарту керек, мұны істеу оңай болмас. Көп еңбек, көп уақыт керек болар, бірақ сонан шыққан жеміс дәмді һәм жұғымды болар. Бойға сіңіп, ескіріп, үйреншікті болған ауру тез жазыла қойа ма? Сол сықылды нәрсе ғой. Қазақта білімді адам жоқ емес, көп, бірақ солардың көбі, құты, бәрі білімін халалға емес, харамаға жұмсап ғадеттенген. Білім – бір құрал. Білімі көп адам құралы сай ұста сықылды, не істесе де, келістіріп істейді. Қазақтың білімді адамдары жамандық істесе де, халық оған сүйінеді, келістіріп істеген себепті. Өзге жұрт білімді бұзықтыққа жұмсағанға күйінеді, біз оған сүйінеміз. Бұл адасқандық емес пе? Жаман іс әркімнің қолынан келеді, жақсы іс қолдан келуі қиын. Біз қуаттап, қостау керек жақсылық істі, жамандық

істі өнер көруіміздің жөні жоқ. Бұзықтықты қуаттап, көкке көтерсек, бұзықтық өсіп, көбеймей, кемір ме? Халық бұзылмай, түзелер ме? Адамдарымызды байқағандарымыз, бетімізді түзу қойып, жөн мынау делік, ерген – ерер, ермеген – қалар. Адамдарменен бірге адаспай, тым болмаса өзіміз жөнімізбенен өлелік. Мұсылманша, орысша оқыған қазақ балалары білген жөнін не түрменен, не жолменен болса да халықтың құлағына жеткізуге тырысса, көптен не шықпайды. Айтқанымызды алатұғындар да, алмайтұғындар да болар. Сайлау кезінде жұрт жалғыз таласқанды көреді де, сайлаудың мағынасы талас екен деп ұғады. Асыл мағынасы ол емес, мынау деп ешкім айтпайды. Менің ойлауымша, «сайлау – талас емес» деген сөз қазақтың құлағына кіріп, көңіліне қонып, түсінсе, талас дерті басылар еді. Сайлаудың мағынасын түсініп сайлағанда, қандай сайлайтұғын түрін кешегі думаға депутат сайлағанда қазақ көрсеткен жоқ па? Мынау жұрттың пайдасына сөйлер иә көздер деген дәмелі адамдарын сайлады ғой. Халықтың ойлаған жерінен сайлаған адамдары шықты ма, шықпады ма – ол басқа сөз, бірақ сол дәмелі адамдардан жалғыз қазақ емес, өзгелер де үмітті еді. Барын сайлады, басқасы болып, сайлай алмай қапыда қалған жоқ. Сайлаудың бәрін солай түсініп сайласа, таласқан орын аз болар еді.

Біз хукіметтен сұрарлық мұн-мұқтажымыз көп. Сұрағанымызды беруге жалғыз мұқтаждығымыз шарт емес, хукіметтің өз есебіне дұрыс келу де шарт. Біз сұраушы, ол беруші. Сұраушы сұрағанменен, берушінің жайы, ықыласы біледі. Народный сот – өзіміздің қазақы билігіміз, өз нәрсемізден өзіміз безіп, құтқар деп сұрамай, бізге жөн сұрауға: жат нәрсе

жағымсыз болды деп. Билердің абақты кесетұғын билігі – қазақтың әдетінде жоқ жат нәрсе. Басқа шүберектен қойған жамау сықылды, қолайлы болар орны жоқ. Билер орыс заңын білмейді, абақты кесу турасында қазақта қағида жоқ. Закон білмесе, қағида жоқ болса, билер не жолменен абақты кеседі? Әрине, жолсыз кеседі. Жолсыз болған соң, олар не хакім?! Билердің абақты кесуі түп негізінде дұрыс емес; осыны қазақ болып сұрау мақұл түгіл бек қажет.

Екінші, народный сот турасында істерлік іс; народный судиаларды бетіменен жайылтпай, қазығынан айналтып ұзатпасқа ғамал. Қазақта қандай оқиғалар турасында қандай қағидалар бар – жиыстырып, кемі болса, толықтырып, ескірегі болса, жанартып, ақсақалдар, йаки народный судиалар сондай қағида қазақтабарлығынкуәландырып, тиісті орынға бекіттіріп, бастырып шығарса, билерге ол қазық болар еді. Осы күнгі билер қағида бойынша істемейді, ойына келгенін істейді. Қазақ қағидасын жыйу оңай жұмыс емес, бірақ ниет болса, қолдан келерлік жұмыс. Әр жерден «Айқап» сықылды бір жерге жиыла берсе, жиылып болған соң қағида, шарифат, низам білетұғын адамдар бас қосып, жиылған нәрсені қарап, қолайлысын алып, қолайсызын қалдырып, кемін толықтырып (шарифаттан, низамнан алып), жоғарыда айтылған ретіменен бекіттіріп, «Қазақ қағидасы» деп шығарса, соған муафық салған билік хүкім болып, оған хылаф билік хүкім болмаса, судиалар бетіменен жайыла бермес еді деймін.

А.Б.

*Тағы да народный сот хақында // «Айқап» №6,
1911. Б. 6–10,*

ҚАЗАҚ ЖЕРІН АЛУ ТУРАСЫНДАҒЫ НИЗАМДАР, БҰЙРЫҚТАР

Қазақ пайдасындағы жерлерді алады, қыстауларынан көшіріледі, қай жөнмен алып, қай орынға көшіреді – оны қазақ білмейді. Жоғарғы хакімдердің қазақ жері турасында шығарған низам, бұйрықтары болса да, ол бұйрықтарды мұндағылардың қайсылары орнына келтіріп, қайсылары орнына келтірмейді. «Қазақ жол ретін білмейді», – дейді де, біреулері жолменен істемей, жосып, бетімен кетеді. «Мынауың жолсыз ғой», – деп, қазақ дауласа алмайды. Білмейтұғын қазаққа бәрі жолды болып көрінеді. Сондай жолсыз істерден орынсыз жәбір көріп, әуре болып жүрген қазақтар көп. Қыстау салған жерінен айрылып, қыстайтұғын жаңа жерді обшества бермей, жер алып беріп орындастыруға міндетті мекемелер оған қабырғасы қайысып қайғырмай, екі жыл, үш жыл, төрт жыл пішен шаба алмай, егін сала алмай, отырарға орын таппай сандалып жүрген қазақтарды көз көріп тұр. Қазақ жерін алу турасында шыққан низам, бұйрықтарды қазақ білсе, осындай жәбір көрушілер азайар еді деймін. Жол бойынша: қазақты қыстауынан көшірмей тұрып, жаңа жерден орын сайлап беруге міндет, қазақ көшкенде дайарлап, шығарып, белгілеп берген жерге көшпек. Жаңа жер бергенше орнынан қозғалмасқа. Бұл жолды білмей, «мұжық қуып шығарды, пәлен қуып шығарды, отыра алмадық» дейді. Мұжық болсын, басқа болсын, низамнан күшті емес. Жолды іске көнуге, жолсызға көнбегеннен ешкім айыпты болмайды. «Үй-мүлкімізді көшіргенде дұрыстықпенен кеспеді, арзан бағалады» деп жүрген қазақтарды да көреміз. Осылардың бар-

صارانوفسكى آندېلىنىپ، دىن كامبىسىپە خېغوب جېر
 دى، كور وپ ۱۵۰ مىڭ سومغە بېجا قويوب
 كىتىدى. خىتايلىق ۳۰ مىڭ سوم آقچەنى جېر
 تېلىپە قالغان، وقتدە پراستىت سىز (لوسوم سىز)
 دورت جىلدە تولاب بىر واگە آزادە «اوشلوۋىپە»
 توردىلەر. بولاردىڭ بىرگان، غرضلارنى «صارا-
 نوفسكى آندېلىنىپە» دىن پېتىر بوزغە كىتوب
 اونان بېيل «تركىماندار كۈچەلى خلقى ايسكان
 كوجوب جورگان خلقە جېر بېرنايلى»
 دېگان بېرىكار كىلدى. بوغان جېر آلامىز
 دىب جورگان، تركماندار، طالك قالدى
 بولاردىڭ طلب ارنىكان جېرىدە تركمانداردىڭ
 اوطوب كېل، ماطاقانېدە ۳۸ مىڭ، صوقان بېرى
 اول بېش مىڭ، سوڭقى جىلدارى آتلى مىڭ
 اوچ جوردن جىلدە ۱۰۰ مىڭ تۈلەب كېل، جاپار.
 راسىمىن تركماندار، كوچەلى دېگان سوزگە
 خىرانىن، راجىر، اولىكى، زامانلاردا كوچەلى
 بولسەلرە، حاضر اوطراق بولامىز، دىب جېر
 آلوغە او مظلوب جاپار.

صلوك جا كېلار بىدە، عرض ايتوب، قاپطان
 آسترخان غە كېلوب، اوطراق وارېنى، اوتىنگانلار.
 لال كېلارنى رىخت اىنگان صوك جا كادىن آستىر
 خانغە كېلوب بولوب، هر قايسىسى بىر جېردە
 لوطرە، باصطغان، قايسىلارنى ايسىكچە چاروا
 كوپرەگى اېگن خىدمىتىنە كىرىكان، اوصى
 كۆندە بارىدە اېگىچى بولدىلەر، ائىلىدە
 اوصى كۆندە تركماندارگە ۱۹۰۷ نچى
 جىلدە مانىشلاق طوقىدان، اوبىرازنى نچالنىك
 كېلوب جېر، آلوغە امر، ايتدى، ھىم خلقە
 آستىرخان نوڭارە، گىنان، جېر قاراسطرب، آخرىدە
 «فونطوف» دېگان، بىر بولاك تركمان اوطراقان
 جېردى اېيەسى بولتىكوف، مېنىن سوبىل سوب
 ۱۸۰ مىڭ سومغە آلوغە كېلىتىلەر، مونڭ آقچە
 سىنى كىرىمىنىكى بانكەدىن آلوب بېرەتن
 بولوب «صارانوفسكى آندېلىنىپە» غە عرض
 بېردىلەر. بول حقتە كوپ راصخودلار ايتوب،
 اوچ جىل بول استىڭ آرطان جوردىلەر.
 ۱۹۱۰ نچى جىلى ۲۵ نچى آغوستدە (سېلى)

طورا سىنداغى، نظاملەر، بويرقدارنى، ائىلىدە
 بلەيدى. بوغراغى جا كېلدىڭ تىزاق جېرى
 طوراسىن، پىغارغان نظام، بويرقدارنى بولسەدە،
 اول بويرقدارنى، مولىداغىلاردىڭ قايسىلارنى

توزاق فائىدە سىنداغى، جېرلردى، آلاھى،
 قىستلارنى، كۈچلەدى، آقاي، جون مېنىن
 آلوب، ناي اورىدە، كوپرەدى، اوفى، تىزاق

лығы да қазақтың жол білмеген нашарлығының кесапаты.

Жалпақ жұрттың бәрі болмаса да, жалғыз-жарым азы да болса, пайдаланар деген ниетіменен қазақтың жерін алу турасындағы шыққан низам, бұйрықтарды қазақшаға аударып, бірте-бірте «Айқап» арқылы жұрттың құлағына тигізбек ойым бар. Және де жер жайындағы низам жолын білмейтұғын қазақтар «Айқап» арқылы жол сұрауды әдет етсе кен. Шамасы келгенше әр кім айтып берер еді.

Қазақ пайдасындағы жердің артығын алу турасында шыққан низам, бұйрықтардың ең әуелі білуге керегі: 1909-шы жыл, 9-шы иүнде Министрлердің Сәуеті ұнатып шығарған насихат бұйрық. Бұл бұйрық қазақ жерінің артығын қарастырып, шығаратын мекемелерге көрсеткен көшесі, жолы. Мұның бойынша істеген істер жолды, мұнан тысқары істелген істер жолсыз болсын деп 9-шы иүннің бұйрығы 22 пунктке бөлінеді. Қай пункте, қалай етпек жол деп айтқанын төменгі жазылғандардан қараңдар. Түсініксіз жері болса «Айқап» арқылы әркім сұрасын.

Ауған мұжықтарды қондыру үшін һәм мемлекеттің басқа керегіне қажет орындар алар үшін Ақмола, Семей, Торғай һәм Орал облыстарындағы жерлердің шамасын білмекке жасалып, 1909-шы жыл, 9-шы иүнде Министрлер Сәуеті ұнатып шығарған инструкция, иағни насихат бұйрығы:

1-пункт: қазақ пайдасындағы жердің артықтарын мұжықтарға иә патшалық керегіне шығару жолы Тоболски, Томски, Енесейски һәм Иркутски губерналарда жер кесуге шығарған низамның ⁶ 124, 127,

⁶ Св.Зак., т.IX, особ. приж., кн. VIII. Прав. Пересел. по продолж. 1906 г.

129, 130, 134, 154-ші статияларының жөнімен бөліп, осы насихат бұйрықтың 2-ші пунктінен бастап, 19-шы пунктіне шейін айтылған жолдардан тысқары кетпеске.

2-пункт: қазақ пайдаланып отырған жердің мемлекет билігі жер шығарғанда, қазақтардың қазіргі күн көріс халбына қарай, шаруасына жетерлік жер қалдыруға. Қазаққа қалғанда жететұғын жердің шамасын, өздерінің жерлес отырған ыңғайына қарап, тап-табына бөлек мөлшерлеуге.

3-пункт: қазаққа жетерлік жер деп шамалағанда өлшеуіш болатұғын сол жердегі қазақтың тәуір ауқатты деген үйінің шаруасына жетерлік жер. Бұлай еткенде, жердің қай шаруаға жарамды һәм қазақтың шаруасы қай қалыпты, иағни отырықшы болып, мал бағудан нағыз егінші болуға тұрмысы қанша жақын иә алыс. Қыстаулық, жайлаулық жерлерін қазаққа бөлек қалдыру керек орындарында: қыстаулығын өз алдына, жайлаулығын өз алдына мөлшерлеп қалдыруға, жайлауда аз, көп отыруына қарап.

4-пункт: қазақтарға қалатұғын жердің шамасын анықтап білу үшін Жер министрінің әміріменен әр түрлі жұмыстар болады: жердің түрін, түгін, елінің ыңғайын, жігін, жанын, малын, шаруа қалыбын білуге. Мұныменен көрінеді: а) қаралмыс жерді шаруасы бар қанша үй пайдаланып отыр, арасындағы қонақтарды басқа көрскенде; б) қанша еркек жаны бар; в) бағылатұғын қанша малы бар; г) жыртатұғын жері қанша, шабатұғын шөбі қанша; д) мал, егін, пішен елдің ауқатына қарай бөліп таратқанда қаншадан келеді; ж) қандай шаруаға, қанша жер қолайлы екендігі; з) судың дайар, дайар емесі; к) бір бас малды асырауға қанша жайылым, қанша шабын жер қажет һәм орта ауқатты шаруалығымен көруге қанша мал жеткілікті.

5-пункт: қарастырып, сұрастырып, есептеп білгеннен кейін, жерді қай шаруаға жарақты түріне қарап тілім-тілім бөледі һәм әр тілімге өз алдына норма, иағни план десатина жер шаруа басына иә жан басына деп, мөлшер істейді. Жасалған норманы генерал-губернаторға қараған облыстарда генерал-губернатор, ол жоқ облыстарда областной правлениелер Жер министрінің бас мекемесіне тапсырады. Өз ойларын қоса айтып, оны Жер министрінің мекемесі министрлердің советіне кіргізеді, бекіту үшін.

6-пункт: қазаққа мөлшерлеп қалдыратұғын жердің есебіне қолайсыз жерлер кірмейді. Мысалы: сулар, құмдар, ашы көлдер, карантиндегі малдар байлайтын жерлер, керуен жүретін, мал айдалатұғын жолдар; бұл жолдардың ені жайлаулық жерде шақырым жарымнан аспайды, қыстаулық жерде иә қазынаға алған жерлерде жүз сажыннан аспасқа.

7-пункт: жер ыңғайыменен бөлген жерлес ауылдардың шаруасына жеткілікті деп қалдырған жер жеткіліксіз болса, араларында малдары көп бай болғаннан һәм егетұғын егіні, шабатұғын пішені көптіктен, ол ауылдарға мұқтаждығына қарай шамалап, 5-ші пункт бойынша қалдырған сыбағалы жердің үстіне қосымша артық жер қалдыруға да болады. Мұндай артық жерді қалдырар-қалдырмас билігі министрлердің советінде.

8-пункт: қазаққа жеткілікті жер қалдырғанда (5-ші пункттағы айтылған), көп ортасындағы жайлау жерді иә қыстау қасындағы жайылым жерді, сол арадағы жер кіндік елден басқа, көшпе, келімсек елдерде пайдаланып жүрген болса, сол жердегі шаруаға қалып етілмес мөлшерменен көшпелілерге де жер қалдыру

керек. Олардың отыратұғын уақытына қарап һәм соңғы жылдарда көшіп келіп жүрген үйлердің санына қарап.

9-пункт: қазақтан артылған жерді патшалық керегіне алғанда, бұл алатұғын жерлер қазақпенен аралас болып, араларын үзіп, қатынастырмастай болмасын.

10-пункт: патшалық алатын жер мен қазақ пайдасына қалатұғын жерлердің жігін ашқанда, 11-ші пунктте айтылған орындарда болмаса, сөзсіз қазақтың өзінде қалуға тиісті нәрселер: а) қазақтардың орнығып, қора-қопсы, үй салып, қыстау еткен жер орнындағы жер; б) қазақтардың өз күшіменен қазылған арықтары, істелген бөгеттері (байланған тоғандары); в) жеміс ағашы егілген бақшалары, жәй ағаш егілген жерлері; е) егіндік, пішендік жерлер, егінге иә пішенге қолдан суарғаннан жарап тұрған жер иә қолдан суарса жарағандай жерлер, қазақ пайдасына сол жердегі мұжыққа берген мөлшерменен қалынады, бұл ретте қазақтың жалға бермей, өз еңбегі сіңген жерлердің бәрі де ықтымалынша қазаққа қалатұғын жер есебіне кіруге керек. д) адам қойылып келе жатқан зияраттер, халық қадірлейтін молалар, низам жолыменен салынған мешіттер, танбие: шаруа керегіне иә өздері тұруға қазақтың уақытша салған қора-қопсы, үйлері тұрған жерлерді алуға бұл уақытша салған нәрсе тоқтау болмайды.

11-пункт: мұжық поселкалары сусыз иә суға мұқтаж болған жерлерде, иәки мұжық жерлеріменен қазақ жерлері аралас, аттамалы (через полст) болатұғын орындарда, жоғарыда 10-шы пунктде а, б, в харіптерінің тұсында айтылған жерлердің бәрі де қазақ пайдасынан алынады. Бірақ ондай жерді алғанда, сол

болыстағы жерден, болмаса өзге болыстағы жерден жері алынатұғын қазақтарға, өз жеріндей егіндік, пішендік жер алып бергеннен кейін һәм а, б, в харіптерінің тұсында айтылған еңбегіменен істелген нәрселерінің бағасын төлегеннен кейін алу тиіс.

12-пункт: қазақтың егін еккен иә егейін деп дайарлаған жері патшалыққа алынатұғын болса, ол жерлер егінін жиып алғанша бұрынғы иесінің қолында бола тұрады.

13-пункт: жерінен көшірмекші болған қазақтарға: көшкен шығыны уә ғайры 10-шы пунктде а, б, в харіптерінің тұсында айтылған жерлерін алғандықтан көрген зарары үшін, осы насихатының бұйрықтың 14-16-шы пункттерінде айтылған жол бойынша, көшіруден бұрын ақша төлеу тиіс.

14-пункт: көшірмекші болған мүліктерді, алынбақшы болған жерлерді, су үшін жасалған нәрселерді, еккен ағаш, егіндерді жер жұмысының чинонвиктері (производитель работ) қағидаға тіркейді. Ол қағазға жазылады: а) үй иесінің есімі; б) жерінің түрі, ұста салған мүлкі, еккен ағаштарыменен; в) үй иесі, білім иесі адамдар, қазақтың жер жұмысының чиновнигі – бәрі қосылып мүлікке кескен бағалары, г) көшетін мүлікті жаңадан берген қонысқа көшіруге шығатын расходы; д) бұзу расходы, қайтадан орнату расходы, сынатын, бөлінетін шығындарыменен; е) су үшін қазылған арықтардың, байлаған тоғандардың (бөгеттердің), егіп шығарған ағаштар уә ғайри егумен шыққан жер түгінің бағалары. Бұл қағазға баста болған мүлік иесі, жер жұмысының чиновнигі, басында болған қазақтың білімді адамдары қазақтың қол қояды.

15-пункт: бұл тіркеу қағаз, алынатын жердің жігін ашқан планымен, мүлік иелерінің сұраған хақысы

шығыныменен – бәрі мезгілдік (временная) кәмисиаға түсіп, сонда переселенческий правиланың 145-149-шы статиаларының жолымен қаралады. Егер де жер жұмысының чиновнигі тіркеген мүлкінің кескен бағасының дұрыстығын анықтау қажет болса, мүліктің басына барып, қайтадан қағазға тіркеп, қайтадан бағалайды.

16-пункт: мезгілдің кәмисиенің кескен бағасына риза болмаған мүлік иелері областной правлениенің обши присутствиесіне арыз етеді, оның айтқан хүкімі – бітім.

17-пункт: жер жұмысының чиновнигі жері алына-тын қазақтарға үй басына бір адамнан шақырып, волостной управител һәм ауылнай старшинаның алдында жер алатын жобасын (араект) айтып естіртеді. Естірткеніне протокол жасалады, оған шақырылған қазақтардың, лауазым иесі адамдардың, шенеуніктің қолдары қойылады, протоколға жазылады: а) шенеуніктің істемекші планы; б) оның планы турасында қазақтар айтып, чиновник қабылдаған, қабылдамаған арыздары; в) қазақтың қабылданған арызы бойынша түзетіліп шыққан жердің планы, граниса жүретін жерлерін қалдырмай, түгел тіркеген.

18-пункт: мұжықтарға алатұғын иә патшалық запасқа шығаратын жерлердің планы переселенческий правиланың (свод закон, том IX.) 146-541-ші статиелерінің жолымен қаралып, бекіледі. Мұны қарайтын мезгілдік кәмисиенің ішінде, жері кететін волостной сиезбен сайланған дауыс иесі бір өкіл болады.

19-пункт: қазыналық жерге салынған қалалар қазақтарменен сулас болса, ол суды қалай пайдалану ретін переселенческий правиланың 145-149-шы ста-

тиелерінің жолы бойынша мезгілгі кәмисие айырады. Кәмисиенің хүкімдері риза болмаған жағы областной правлениенің обши присутствиесіне арыз айтады.

20-пункт: отырып қала ретінде боламыз деген қазақтарға жер бөліп беретұғын партиялар қазақ пайдасында қалатын жерден (5-ші һәм 9-шы пункттерде айтылған) оған мұжықтармен теңгеріп, ан басына 15 десатинадан асырмай жер кесіп береді. Олардың хүкімет билеу турасындағы һәм сот реті обши кристиански палаженианың 47-112 һәм 154-229-шы статиелерінің жолыменен болады. Бұлайша орын алған қазақтарды казенной палата үй алымынан шығарып, аброк алымына түсіреді, ауған мұжықтармен қатар алым салып, сол казенной палатаның билігінде, областной правление қала ретіне шыққан қазақтардың хабарын жеткізгеннен кейін, оларды қазақ есебінен шығарып, мұжық есебіне жазу.

21-пункт: қала ретінде боламыз деп бүтін ауылнай обществаның бәрі иә бір шамасы ғана, иә жалғыз үй иесі сұраса да, аз-көбіне қарамай, 20-шы пункте айтылған ретінше орнасады. Обществаның бөлек үй болып, мұжықтардың қаласына кірісіп я өз алдына басқа қала болып.

22-пункт: жер үлесін ан сыбағасыменен алғандықтан (20-21-ші пункттердегі) артылып қалып, патшалыққа кететұғын жерлер қазақты тегіс орындастырып, жер ретін әбден түзегенге шейін жерлес үйлердің, ауылдардың пайдасында болады.

Қазақ жерін алу турасындағы низамдар, бұйрықтар. (Қол қойған: А.Б.) «Айқап» журналы. №9. Б. 9-13. 1911.

Қазақ жерін алу турасындағы низамдар, бұйрықтар. (Қол қойған : А.Б.) «Айқап» журналы. №10. Б. 14-16. 1911.

АЗ УАҚЫТТА КӨП БІЛУ ЖОЛЫНЫҢ БАСЫ

Мақсұтты жерге баруға сапар жолын анықтап білу міндет. Жалғыз болып жаңылса, қатесі өзіне тиеді, басшы бола аламын деп, болып адасса үлкен зияншылық шашады. Қазақ халқы барамыз деген жерін сезіп жүр «ғылым-білім» деп. Барамыз деген жерін біліп оқуға көңілденгенде басшы молда, мұғалімдерді не жолменен апаруын өздері анық білуге аса міндетті. Басшы түзу болса, ұзын жол қысқа, басшы олақ болса, қысқа жол ұзын. Қысқа жолға уақыт аз, ұзын жолға уақыт көп өтеді. Уақыттан бағалы дүниеде ешнәрсе жоқ: Өткен ғұмыр қайта келетұғын тағдыр жоқ, бүгінгі күн ертең жоқ. Байлық уә бақыттылық айнарларға мүмкін.

Қазақ халқы жаңа көзін ашып келе жатқан халық: Боларлығы, жетерлігі, пісерлері, гүлденулері алдында һәм бала тәрбиесін уә оқыту жайын нашар біледі. Бұрынғы өнер, ғылым, білім уә тәжірибелері жоқтығынан һәм бала тәрбиесі, оқыту жайы турасында кітаптары аздығынан соның үшін қалімше қарлығаш болып, түзу тәртібіменен сабақ бермек жолын һәм тәрбиесі хақында жазбақ ойым бар.

Әрбір жүз жылда көтерілген қуаттанған жұмыстармен заманды мінездеу (бір қалыпқа кіргізу) бар. Үстіміздегі 20-ншы ғұмырды (ғасыр) «білім ғұмыры» деп айтылады. Кім біледі түзу жолменен жүріп кетсек, һәм базардың қызуында кез келген болып 20-ншы ғұмырда балаларды бәйгеге қоссақ, алдымен келіп бәйге алмасақ та, бөлініп қалмасақ жарар еді. Халықта да жазық мол шығар, солай да болса, «жұмыс ісмерден қорқады» деген. Халық су болғанда

ن لنگه... ن سب... نالوا... ن سب... نالوا... ن سب...

مسلمانانلار تر چانگنه تيميني مسئلهلر

منين سبق بيرهك جورن هم نر بيهسي عقنده
جاز باق اويم بار.

هر بر جوز جلده كونه رلگان، قوندانغان
جومصلر منين زماني منه دهو (بر قائلقه كركوز)

بار: اوستمه ده كي ۲۰ نجي عوردی (عصردی)
«بلم عصري» ديب اينتلادي. كك بلم بيهدي

توز و جوم منين جوروب كينسهك هم بازاردهك
فزوننده گيز كيلگان بولوب ۲۰ نجي عهزده

بالالترن بيهدي كه قوئصناق آلسی منين
كچلون بيهدي كئناساقه، بولوب قالماساق

چارار ائدی. خقلهده جازق مول چقار،
صولاچنده بولمه «خومض اسهردن قورقادی»

ديگان، خلق صو بولغانده، معلم لر كچيل
سيكلى بولورغه كيرهك: چيلگه صو چداب

طور و انلامه، ايسا سئله ۲۰۲۱ ن لنگه
ديوروقى و عقنده كونه سها ملالار اقلارن سخمن،

چيله اقلقلدى قانده چقار لغنه بير كسب طوقين،
كوره نيداي ايدى بولوك و قنده ايدى اكا، تربيللى

اويغ عيارو معلملر اجضول ا ملائقلى خلقده غلامت
ارتو چيب اوتفا لونغ سيكلى منين خلق، قورقئلى،
ملا لره ا ارمطوب ا بئقا كيا معلم لونغ، ياسقه ا كوزمه
منين قنار لره كئنگن ا بئيلم بلار ا هم معلم لر ل
«ملا لره ا بئقان ا بئله ب، بئقان بئله» ديگان،

راز و قستيمه كوپ بلبو جولنيك باشي
بعضو دله چيركه بار و قفسه نر جورن انقلاب

بلع منيدت، اچاقنر بولوب اچا كلسه خطاسي
اوز يهيه نيهدهي، باشي بولا الامن ديب،

بولوب اچا صبه اولكان زيانچاق چابدي ا
فزانق خلق بارامز ديگان چيرن ايمهز ب جور

«علم، بلم» ديب، بارامز ديگان چيرن بولوب ا
اوقوغه كوكله نگانده باشي ملا معلم لر ل

في جوم منين اير اوردن اوز بر ي ائنه بولوك
آصا منده نول، باشي نوز و بولسه اوز و ن ل

جول قصفه، باشي الاق بولسه قصفه جول
اوردن، قصفه جوق و قستان، اوزون جولنه

وقت كوپ اوندې، وقتدن بيلى دنباذه مع
نرسه جوق: اوتكان عسر قايتا كدل توغن

تقدير جوق، بركونكي گون ايرتهك جوق،
بايلىق و بئيلق ا بئلا غه موكن،

نوزوق خلقى چا كچا كون اچون كچيل
جانقان بولم: بولوروقى، چبئرلگي، پشوروقى

گولنده نركى آلدنه هم بالا نر بيهسن و اوقنو
جايين ناچار بيهدي، بونوقى هنر، علم، بلم
ونجر بهاري جوققئقان هم بالا نر بيهسي، اوقنو
چايين ملوراسنده كئاسلر ي آزلغان؛ صونك
اوجون خالچه قارلاج بولوب نوز و نر بيب

мұғалімдер жел секілді боларға керек. Желге су шыдап тұра алар ма?!

Бұрынғы уақытта көбінесе молдалар қарын қамын жеп халықты пайда шығарлығына бір кәсіп тұқымы көретіндей еді. Бұл уақытта жаңа тәртіпті ойы бар мұғалімдер шығып, молдалықты халыққа қызмет ету деп ұғатұғын секілді. Халық құлқынды молдаларды ұмытып, жаңа мұғалімдерге басқа көзімен қарар деген үмітім бар. Һәм мұғалімдер «молданың айтқанын істеп, қылғанын қылма» деген мақалды өз заманындағы молдаларға беріп, өздерін сөз мәнін жеткізбей үлгі болып, кім екендерін халыққа көрсетер деген тілегім бар. Жаңа, ескі молдалар өтірік намыс ойламай, жұмыс қайда, сонда болып, бірінің надандығын бірінен жасырмай, бірлікте болулары мақұл. Бірлігі болмағанда халықтық аңқаулық ат айғырлық заманның «жаңа қонаққа ескі қонақ орын бермек» деген мақалын ұмытпасқа керек. Әуелден жаңа жеңбек, ескі көнбек.

А. А. Б.

«Айқап» журналы, 1912 №4, Б. 82–83

ЖАЗУ ТӘРТІБІ

Оқу керек. Оқу керек емес деп ешкім айтпайды. Сондықтан даулы нәрселер турасында жұрт бір итфақға (ынтымаққа – ред.) келіп жеткенше, даусыз нәрсе оқуды тәртіпті жолға түсіру жайындағы ойымызды жұрт алдына салалық.

Қазаққа керек оқу екі түрлі: бірі – мұсылманша оқу, бірі – русша оқу. Осы күні алты-жеті жыл русша оқығандарымыз дұрыстап русша сөйлей алмайды һәм жаза алмайды. Русша жақсы білуге он-он бес жыл керек. Ондай уақыт оқуға жалпақ жұрттың бәрінің қолы жете алмайды. Сондықтан русша оқудан гөрі жалпақ жұртқа керегірек һәм қолы жетерлік оқу жайын айтамын. Мұсылманша оқуға, мұсылманша болғанда қазақша оқуға, оншама көп жыл керек емес. Не үшін десеңіз, русша оқығанда уақыттың көбі тіл үйренуге кетеді. Қазақша оқығанда тіл үйренуге кететұғын уақыттар басқа нәрселерді үйренуге керек уақытқа ауысады. Сондықтан русша 6–7 жыл оқып білетұғын білімдерді қазақша үш жыл оқып білуге болады. Русша оқып дұрыстап хат жаза білуге аз болса 8–9 жыл керек. Қазақша дұрыстап хат жаза білуге бір-екі-ақ жыл керек. Қазақша оқу дегенде мен осы күнгі мұсылманша оқып жүрген жолменен оқуды айтпаймын, қазақтың тіліменен оқуды айтамын. Бұл күнгі мұсылманша оқып жүрген жолдың бұлғалақ-шырғалағы көп, оныменен жүріп хат жаза білуге жеткенше русша білуден уақыт кем кетпейді. Себебі, қазақ тіліменен оқытпай, ноғай, түрік, парсы, араб тілінде жазылған кітаптар араласып бас қатып, мый ашып, балалар

کوی تل اویره نوگه کیتهدی، قزاقچه اوقوغانان
تل اویره نوگه کیته نوغن وقتدار باسقه نرسه.
لردی اویره نوگه کیرهك وقتقه آوادی؛
صونققتان روسچه ۶-۷ جل اوقوب بله نوغن
بلهدمدی قزاقچه اوچ جل اوقوب بلوگه بولادی.
روسچه اوقوب دورستاب خط جازا بلوگه آز
بولسه ۸-۹ جل کیرهك. قزاقچه دورستاب
خط جازا بلوگه بر- ایکی آق جل کیرهك.

قزاقچه اوقوب دیگانده مین اوصی کونگی
مسلمانچه اوقوب جورگن جول مین اوقودی
آیتما مین، قزاقك تلی مین اوقودی آیتما مین.
بول کونگی مسلمانچه اوقوب جورگن بولدك
بغلاق- چرغالاغی کوب، اونی مین جوروب
خط جازا بلوگه چیتکچه روسچه بلودن وقت
کم کیتهدی، سببی قزاق تلی مین اوقوبای،
نوعای، ترك، فارسی، عرب نلده جازلقان
کتابدار آراسوب. باس فانوب، می آچوب،
بالالار آوره- توره بولادی. صونققتان اوقو
کیرهكدی داوز بولسه، اوقوغه کیرهك
قورالداردی صابلاو کیرهكدی ده داوز.
جاقصی قورال مین اس ائته گنده کوچک
تیوب مانندی قینما بیدی، اوقو قورالده
صوندا، جان فیناه ای نوغن بولسه، جاقصی
بولادی. هر اسدك باصی قین. باصده
قینالهای کیتسه، اونان آری طك کیتهدی.
بولای بولغانصوك اولی اوقو قورالی جاقصی
بولوب جان قینماسته نی کیرهك؟ صوی
سویلهك.

چوبایمز، اولای بولسه کوجوب جوودك
فائدهسی فایده؟! صابهای، صوبهای، صان
کوبوبتوب، نوسن کورگانگه، مز بولغان
مالیز اوصیه؟ بارلق قزاق برجله، جوطاب
قالماس، بسراق غربت کوزم مین قزارغه
کیرهك. ایلگارگی کونیز اوچون باسقه لردای
بزلده دایرلانوومز کیرهك. م. م.

جازو ترتیبی

اوقو کیرهك. اوقو کیرهك ایس دتب
هیچ کم آیتما بیدی؛ صونققتان داوی نرسه ار
طوراسنده جورط بر انفاقه کیلوب جیتکچه،
داوسز نرسه اوقودی تزیبیدی جولفه نوسرو
جاینداغی اویمزدی جورط آلدینه صالاتی.
قزاقچه کیرهك اوقو ایکی توری؛ بری
مسلمانچه اوقو، بری روسچه اوقو. اوصی
کوی ۶-۷ جل روسچه اوقوغاندارمز
دورستاب روسچه سویلی آلهایدی هم جازا
آلهایدی؛ روسچه جاقصی بلوگه ۱۰-۱۵ جل
کیرهك. اوندای وقت اوقوغه جالباق
جورطدك بارینك قوی چیته آلهایدی؛
صونققتان روسچه اوقودن گوره جالباق جورطقه
کیرهك هم قوی جیتهرك اوقو جاین
آیتما مین. مسلمانچه اوقوغه، مسلمانچه بولغانان
قزاقچه اوقوغه اونجامه کوب جل کیرهك ایس،
نی اوچون دیسه گز، روسچه اوقوغانان وقتدك

әуре-тәуре болады. Сондықтан оқу керектігі даусыз болса, оқуға керек құралдарды сайлау керектігі де даусыз. Жақсы құралменен іс істегенде көпке тиіп жанды қинамайды. Оқу құралы да сондай, жан қинамайтұғын болса, жақсы болады. Әр істің басы қиын. Басында қиналмай кетсе, онан әрі тың кетеді. Бұлай болған соң әуелі оқу құралы жақсы болып жан қинамасына не керек? Соны сөйлелік.

Оқу құралының ең ұлығы – бала оқытатұғын кітап; оның жақсы болып, балалардың жанын қинамасына жазудың тәртібі болуы шарт. Тәртіпті жазу деп айтамыз: тілдегі бар дыбыстың бас-басына арнаған белгісі (харфі) бар болса. Осы күнгі жазуымызда дыбыс басына арнаған белгіміз жоқ; бір белгіменен әлде неше түрлі дыбыстарды жазамыз. Мысалы: «о–و»-менен жазамыз бес түрлі дыбысты, «ы–ى»-менен жазамыз үш түрлі дыбысты. Балаларға һәр түрлі айтылатұғын сөзді бір түрлі айтып жазып қойып, һәр түрлі айтып оқу керек дегеніміз зорлық емес пе? «Бірдей жазылған сөзді қалай һәр түрлі оқысам дұрыс болады» деп бала қиналмай ма? Сондықтан әуелі оқу құралын сайлаудан бұрын жазуымыздың тәртібін түзетіп, жөнге салу керек. Сонан соң, сол жөнменен құрал сайлау керек. Жазу тәртібі менің ойлауымша болса жарар еді деп, жұрт алдына саламын.

Қазақ тіліндегі дыбыстар һәм олардың жазу белгілері (харіфлері). Қазақ тілінде 24 дыбыс бар. Оның бесеуі дауысты, он жетісі дауыссыз, екеуі жарты дауысты.

Дауысты дыбыстар: ا (а), و (о), ۇ (ұ), ى (ы), ە (э).
Дауыссыз дыбыстар: ب (б), پ (п), ت (т), ج (ж), ح (ш), د

(д), ر (p), ز (з), س (с), غ (ғ), ق (қ), ك (к), گ (г), ئ (һ), ل (л), م (м), ن (н). Жарты дауысты дыбыстар: ؤ (у), ي (й).

Бұл дыбыстардың ішінде қ һәм ғ дәйім жуан айтылады, к, г һәм э дәйім жіңішке айтылады. Өзге ۱۹ дыбыстардың һәр қайсысы екі түрлі айтылады: бірде жуан айтылады, бірде жіңішке. Егерде бұл ۱۹ дыбыстың жуан айтылғанына бір харіф, жіңішке айтылғанына бір харіф керек десек, мысалы: ت-ط، ص-س сықылды, онда ۱۹ дыбысқа ۳۸ харіф керек болар еді, бұған дәйім жуан айтылатұғын қ-ق менен ғ-غ-ларды, дәйім жіңішке айтылатұғын к-ك، г-گ һәм й-يه-лерді қосқанда, һәммасына 43 харіф керек болар еді. Араб әліппесінде -۴۳ке жететұғын харіф жоқ. Өзге жұрттың әліппелерін қазақ қабыл алмайды. Араб әліппесі қазақ арасына дінменен бірге таралған, сіңген, дінменен бірге байласқан әліппені алып тастап, басқа әліппені алдыру қиын жұмыс. Бұлай болған соң араб харіфлерін қазақ дыбыстарына жеткізу амалын табу керек. Араб харіфтерінің түрін тым бұзып өзгертуге болмаса, қалай амалын таппақ керек? Мұның амалы менің ойлауымша мынау:

Дауысты дыбыстарға дауыссыз дыбыстар бағынбақшы. Йағни дауысты дыбыстар жуан айтылса – олардың қатарындағы дауыссыз дыбыстар да жуан айтылмақшы; дауысты дыбыстар жіңішке айтылса – дауыссыз дыбыстар да жіңішке айтылмақшы. Бұлай болғанда дауысты дыбыстардың харіфтерінің жуан иә жіңішке айтылмағын белгілеп айырсақ, дауыссыз дыбыстардың да жуан иә жіңішке айтылмағын айырғанымыз.

Дауысты дыбыстарымыз: а-ا، о-و، ү-ۇ، ы-ى-лар-

дың жіңішке айтылуы үшін алатұғын белгіміз мына «ء» (знакъ предупреждающій), бұл белгі дәйекші болып сөздің алдына қойылады. Сөздің алдында тұрған жіңішкелік белгісін көріп, ол сөздің ішіндегі дауысты дыбыстардың харіфлерін жіңішке оқимыз; дауысты дыбыстардың жіңішке оқылса, оларменен қатар дауыссыз дыбыстар да жіңішке оқылады, мысалы: арман–әрмен; тор–төр; тұр–түр; торы–төрі. Жіңішкелік үшін бір белгі алсақ, ۴۳ түрлі дыбысты дұрыстап жазу үшін ۲۸ белгі (харіф) жетеді. Сонда қазақ сөзіне жазылатұғын харіф-белгілер мынау болады: ا, آ, ب, پ, ت, ج, چ, د, ر, ذ, س, غ, ق, ك, گ, گ, ل, م, ن, و, ه, و, آ, ب, پ, ت, ج, چ, د, ر, ذ, س, غ, ق, ك, گ, گ, ل, م, ن, و, ه, و. Бұлардың ۵ -лерден басқалары жіңішкелік белгісі «ء» тұрса, жіңішке оқылады; ол тұрмаған жерде һәман жуан оқылады.

Мұнан басқа араб харіфтері – араб, парсы иә басқа түркі тілдеріне керек болса да, қазақ сөзін жазу үшін керегі жоқ.

43 түрлі дыбысты 28 хәріф-белгіменен қалай жазып, қалай оқу жайын айтайын:

5 дауысты дыбыс үшін керек мынау жеті белгі: ا (а), و (о), ؤ (у), ى (ы), ە (э). Олардың жіңішке айту үшін бір белгі «ء» һәм оларға сүйеу болатұғын бір белгі ۱ (тайақ) «آ» сөздің басында «و»-менен тұрса ا (а) болып оқылады (Мысалы ай–луна – «و» жоқ болса, ۱(а) болып оқылмайды. Онда сүйеу хисабында басқа әріп қасына қойылғаны. Мысалы: ор (канал) – өр (подъемь горы), рым, ер дегендей орындарда. «آ» сөздің ортасында «و» жоқ болса да «آ» болып оқылады; мысалы: қазақ, қалмақ, қалқа, қара. «آ» ашық, анық дыбыс, оны қалдырып жазудың тіпті жөні жоқ. «آ» -ны қалдырып жазсақ,

басқа түрлі оқып, басқа мағына беріп қателесуге ықтимал; мысалы: «тамақ» (тағам)-ды «тмақ» деп жазсақ; қарауды – крау деп жазсақ, адамды – адм деп жазсақ. Хасыл кәләм, менің ойым: сөз жазылу керек айтылатұғын түрінше, йағни сөз ішінде қай дыбыс естілсе, сол дыбыстың хәріпін жазу, естілген дыбыстың хәріпі жазылмай басқа хәріп жазу керек болса, не үшін ол керекті ғылым наху иә ғылым сарф жолыменен ыспат етілсін.

(Ақыры келешек). А.Б.

Жазу тәртібі. «Айқап» журналы, 1912 №4, Б. 84-86.

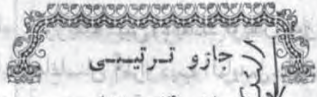
ЖАЗУ ТӘРТІБІ

(Басы 4-нші санда)

«آ» жазылған сөздің алдында «ء» тұрса «آ» жіңішке айтылады: әбден, ән, сән деген сөздер ішіндегідей.

«و» боқай, тоғай, қоға деген сөздерде ب-ның, ت-ның, ق-ның соңында естілетұғын дыбыстың белгісі. «و» – қазақ тілінде анық, ашық дыбыс, оны қалдырмай жазуға керек. «و» жазған сөздің алдында «ء» тұрса, «و» жіңішке оқылады: от – өт, тор – төр, боз-бөз деген сөздердегі сықылды.

ؤ (у) азу, қару, жабу деген сөздерде ج-ның, ر-дың, ب-ның соңында естілетін дыбыстың белгісі. «ؤ» (ұ) сөздің бас буынында қысқа һәм көмескі естіледі: құрақ, құлақ, құрғақ деген сөздер ішіндегідей. Сөздің басқа жерінде ұзын һәм анық айтылады. «ؤ» (ұ)-дан ئ (у)-ды айыру керек. ئ (у)-ды – жарты дауысты дыбыс; бұл дауысты дыбыстардың соңынан ғана айтылады: тау, тауық, тура, біреу, екеу деген сөздер ішінде айтылғандай. «ؤ» (ұ) сөздің бас буынында анық һәм ұзын естілсе, ол «ؤ» (ұ)-менен ئ (у) қатар келгендіктен онда «ؤ» (ұ) һәм ئ (у) екеуін де жазуға керек. Сөздің бас буыннан басқа жерде «ؤ» (ұ) ұзын қысқа естілсе де, жалғыз ئ (у) жазылады: ашу, ашулану, тату, татулық, татуласу деген сөздер сықылды. Қысқасы: сөздің бас буынында ئ (у) ұзын һәм анық естілсе, екі хәріппенен жазарға: тұра, тұумыс, бұуын, бұуаз дегендей. «ؤ» (ұ)-ды «و»-дан айыру үшін үстіне «و» қойамыз. Себебі: «ؤ» (ұ) менен «و»-ның жазылуы ұқсас болғанменен, айтылуы ұқсас емес. Мысалы: қой (мал) деген сөз бенен құй (шәй құй) деген сөздердің мағыналары қандай басқа болса, айтылуы һәм сондай

جازرو تىرىسى

(بىرىنچى سان)

«آ» جازغان سوزدك آلدننه «ء» نورسا
«آ» چككە آيتلادى: «آبدان ءان، سان
ديگەن سوزدەر اچننە گىدەي.

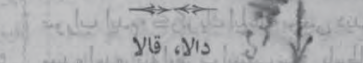
«و» - بوئاي، نوغاي، قوغا ديگەن سوز-
دەردە پ نك، ت نك، ق نك سوكتنە ايستل
توغن دېستك بيلگسى. «و» فازاق تلتنە
آنى، آقى دېس، ارنى فالدىرماي جازوغە
كېرەك. «و» جازغان سوزدك آلدننە
«ء» نورسا «و» چككە اوقولادى: اوت-
«اوت، نور-نور، بوز-بوز» بوز ديگەن
سوزدەردە گى صقلىي.

«ز» - آزۇ، فارۇ، جايۇ ديگەن سوز-
دەردە ز نك، ر نك، ب نك سوكتنە ايستل تىن
دېستك بيلگسى. «ز» سوزدك باس بو-
وننە قسقە ھەم كومەسكى ايستلدى: قۇراق،
قۇلاق، قۇرغاق ديگەن سوزدەر اچننە گىدەي.

سوزدك باسقا جىرىنە اوزون ھەم آنى آيتلادى.
«ئ» دىن «ئ» دى آيرو كېرەك. «ئ» جارتى
داوستى دېلىس؛ بىسول داوستى، دېستار دك
سوكتاننە آيتلادى: تاۋ، تاۋن، تۇۋرا، برەۋ،
ايكەۋ ديگەن سوزدەر اچننە آيتلغانداي.
«ئ» سوزدك باس بووننە آنى ھەم اوزون
ايستلنە، اول «ئ» مېنى. «ئ» فانار كىلگەن-
دىكەن اوننە «ئ» ھەم «ئ» ايكەوننە جازوغە
كېرەك. سوزدك باس بوونان باسقا جىردە
«ئ» اوزون قسقە ايستلنەدە جالغىز «ئ»
جازلادى: آچىۋ، آچولانۇ، تانۇ، تانۇلق،
تانۇلاسۇ ديگەن سوزدەر صقلىي. قسقەسى:
سوزدك باس بووننە «ئ» اوزون ھەم آنى
ايستلنە، ايكى حرف مېنى جازارغە: تۇۋرا،
تۇۋمىن، بۇۋن، بۇۋاز ديگەندەي. «ئ» دى
«و» دىن آيرو اوچون اوستنە «و» قويامز.
سېلى: «و» مېنى «و» نك جازلوى اۇخاس
بولغان مېنى، آيتلوى اۇخاس ايستل. مثلا:
قوى (مال) ديگەن سوز مېنى قۇي (چاي قۇي)

ايرك - اينداك، فولەپ تۇرىغان كوك اوزاي
جالغى، تويەسى، مونالان بولماندان ب كوككە
قرىسكىن آصقار طاو، كومسەي طازا، بوزا ك-
ماب آغب جانغىيان، اوزەن، طاقى صاناب
توگىيەلس، جايماغان نك جازاطقان طبع
[Природа] نك اديملىگى كوككە صاب
ايتە توستىدى.
جاز جىئىدى. قىس بوپى ساكراۋ، چرط
اوبقودە، جالا جانصار چالغان دالا اوياندى.

مېنىدە چىلغان كىتان طورما دىپ فازانك جابنە
قازىر ب چىق كىتلام. عىلمىم مەشھور.

دالا، قالا

فردا ايرك، جىك كىلم، طومىن صوبار
چولانغان كوككە خوش قازىپىن قوبار
فالادا چان آزغى، شام چىراغى
بىلگسى آدمقنك بىلم - طوبار
دالا. دالادىب امان آينساك آق اونداغى

басқа. «ۇ» (ұ) – сөз ішінде қысқа естілсе де, қалдырмай жазатұғын дыбыс. «ۇ» (ұ) жазылған сөздің алдында «е» тұрса «ۇ» (ұ) жіңішке айтылады: ұр-ұр, тұр-тұр, бұр-бұр дегендей.

«ى» (ы) дыбысына тура келетін араб әліппесінде әріп жоқ. Сондықтан мұның нүктесіз «ى» белгісін аламыз. Оны сөздің айағында ғана жазып, басында, ортасында тіпті жазбаймыз. Жазбасақ та болады дейтініміз: «ى» (ы) сөздің басында, ортасында бек қысқа һәм көмескі айтылады, барлығы, жоқтығы аз сезіледі. Сондықтан сөздің басында, ортасында жазбасақ, онан келер кемшілік аз; мысалы: қн, қр, қрғн, жлм, жлтр деген сөздерде «ى» (ы) жазсақ та, жазбасақ та бірдей оқимыз. Айағында «ى» (ы) анық айтылады. Онда жазбасқа болмайды: қаны, жаны, малы, ары, алды, арты деген сөздерде «ى» (ы)-ны жазбай – қаны, жаны... деп оқуға болмайды. «ى» (ы) өзі сөз басында жазылмаса да сүйеніш тайағы «!» жазылады: ықтым, ынтық, ырғақ, ызғар, ысқыру, ышқыну деген сөздер сықылды. «ى» (ы) жазылған сөздің алдында «е» тұрса, «ى» (ы) жіңішке айтылады: бары – бәрі, саны – сәні, бозы – бөзі дегендей.

«ى» (ы)-дан «ي» (й)-ны айыру керек. «ي» (й) – «ۇ» (у) сықылды дауысты дыбыстардың соңынан айтылатұғын жарты дауысты дыбыс. Мысал: ай, бой, күй, қый, кій «ي» (й) дауыссыз дыбыстардың соңында келсе, ол жерде жазылмайтын «ى» (ы) бар болғаннан; мысал: қиқм, қин, тин. «ى» (ы)-ды қалдырмай жазатын болсақ, бұл сөздерді бұлай жазар едік: қыйқым, қыйын, тыйын.

«ه» (е) дыбысына тура келетін хәріп араб әліппесінде жоқ. Бұл дыбысты осы кезде сөз басында былай «ه» (е), сөздің айағында, ортасында былай «ه» иә былай «ه» жазып жүрміз. Мұны осы жөніменен жазып, бірақ

қайсысы қай орында жазылады, тәртіпке түсіріп һәм басқа дыбыстан айтылуы басқа болған соң хәріпі де басқа айырылса екен деп ойлаймын. Сол үшін былай «ب» жазылатұғын дыбыс «پ» енді былай жазылса деймін. Мұнан араб хәрпін өзгертіп, түрін бұзатынымыз аз, жазудың тәртіпті болмағына пайда көп. Әсіресе бала оқытқанда үйретуге һәм үйренуге жеңілдігі бек зор болар еді.

Негізгі жол: айтуы басқа сөздерді басқа жазу; бұлай болғанда: «ит» деген сөзбенен «ет» деген сөзді бірдей жазсақ, жолсыздық болмай ма? Бұл екі сөздің мағынасы қандай басқа болса, айтылуы һәм сондай басқа.

«پ» (е) сөздің бас буынында ғана жазылады. Өзге орындарда «ه» (е) жазылады. Қосылмайтын әріп соңынан «ه» (е) орнына «و» (е) жазылады. «پ» (е) жазылатын орындар: ер, кер, жем, тең уә басқалар. «ه» (е) жазылатын орындар: есек, шелек, кеме, төбе, келеке. «و» жазылатын орындар: кіре, тізе, керек, кедей, кереует. «پ, ه, و» жазылған сөздердің алдына «ه» қойылмайды, себебі: бұл олсыз да жіңішке айтылатұғын дыбыс.

Дауыссыз дыбыстар үшін біз мынау хәріптерді алып тұрмыз: ب, پ, ت, ج, چ, د, ر, ز, س, ع, ق, ك, گ, ل, ل, ن. Мұнан көрінеді осы күнде қазақ сөзіне көбінесе жазылып жүрген «ص»-менен «ط»-ларды⁷ алмағанымыз жоғарыда айттық: Екі түрлі айтылатұғын дыбыстардың хәріпін «ه» тұрмаса жуан оқимыз деп. Бұлай болғанда «ت»-ны «ه» тұрмаса «ط» сықылды жуан оқимыз. «س»-ны «ه» тұрмаса «ص» сықылды жуан оқимыз. Сондықтан «ت» болған соң, «ط»-ның, «س» болған соң «ص»-ның һәм «ج» болған соң «ژ»-ның керегі жоқ.

⁷ Тырнақша ішінде араб тілінің жуан с, т дыбыстарының таңбалары тұр деп оқылсын.

«ش»-ны алмай «چ»-ны алғанның мәнісі қазақ тілінде жазылған кітаптар, журналдарды қарасаң, «ش» (ш) жазылған қазақ сөздері тіпті аз, жоқ есебінде, көбіне «ش» орнына «چ» (ч) жазылыпты. Басқа түркі тілдерін қарасаң: бізде «س» келетұғын сөздерге оларда көбінесе «ش» келетұғын көрінеді; бізде «ش» келетұғын сөздерге оларда «چ» (ч) келетұғын көрінеді. Мысал: бас – баш, қас – қаш, тас – таш, ақша – ақча, қанша – қанча, шара – чара. «ش» дыбысы қай тілде болса да «س»-дан көрі «چ» (ч)-ға жақын. Сондықтан «ش» дыбысының белгісіне «چ»-ны алдым. Мұны алғаннан кемшілік келмейді, қайта ұнамдырақ болады; мысал: екінші деп жазу екінші деп жазудан ұнамдырақ; қанча деп жазу қанша деп жазудан ұнамдырақ. «ق» һәм «غ» жазылатұғын сөздің алдына «ع» қойылмайды. Оны қойғанменен олар жіңішке айтылмайды. «ك» һәм «گ» жазылатұғын сөздің де алдына «ع» қойылмайды; ол қойылмаса да бұлар жіңішке айтылады.

Түбі бөтен болса да, қазақ тіліне келіп сіңген, қазақтың өз сөзі болып кеткен араб иә парсы сөздері бар, мысал: арабтан алған: адал – халал, арам – харам, әл – хәл; парсыдан алған: ән – аһн, қожа – хоже сықылды сөздер. Бұлар бұрынғы қалыбындай емес, өзгерілген. Міне, бұ сықылды сөздерді қазақ тілінен қуып шығару ма? Иә болмаса сақтау ма? Мұны көп білсін! Мен өзім сақтау жағындамын. Өзге жұрттарда бұзып алған сөздер сақталады. Осы жобаменен әліфба бастырмақшымыз. Сол себепті оқушылардан ұнатпаған жерін көрсетіп, ұнарлығын айтса екен деп өтінемін.

А.Б.

«Айқап» журналы, 1912 №5, Б. 104–107.

ҮШІНШІ БӨЛІМ

**ҒЫЛЫМИ
ТҮСІНІК**

ҒЫЛЫМИ ТҮСІНІК

Ахмет Байтұрсынұлының он екі томдық шығармалар жинағының бірінші кітабына «Қырық мысал» атты аударма өлеңдер жинағы енді. Ағартушы ақынның көзі тірісінде аталған жинақ үш рет: 1909 жылы Санкт-Петербурда 116 бетпен, 1913 жылы Орынборда 96 бетпен, 1922 жылы Қазанда 96 бетпен жарық көргендігі туралы мәлімет бар.

Он екі томдықтың бірінші томын баспаға дайындау барысында ағартушы ақынның аяулы есімі ресми ақталғаннан кейін, атап айтсақ, 1989, 1991, 2003, 2013 жылдары қайта басылым көрген жинақтардағы өлең мәтіндері қарастырылып салыстырылды. Негізінен, осы уақытқа дейінгі қайта басылған «Қырық мысал» жинағының 1922 жылғы нұсқасы басшылыққа алынып келген. Ал 1991 жылғы «Ақ жол» атауымен басылған жинақ «Императорская академия наук» типографиясынан шыққан нұсқаны негізге алды. Он екі томдықта да осы 1909 жылғы *алғашқы нұсқаның мәтінін* қаз-қалпын беруді жөн деп санадық. Жоғарыда аталған үш басылымның арасында үлкен өзгеріс жоқтығын кітап атауынан-ақ аңдауға болады. Десе де алғашында 1909 жылы «116» бетпен басылған өлеңдер жинағының кейінгі 1913, 1922 жылдары басылған кітапта «26» бетке қысқарған. Мұның себебі, алғашқы С-Петербурда жарық көрген кітапта мысалдар нөмірленбеген, есесіне жаңа беттен басталғандықтан, көлемді. Және кейінгі басылымдарға қарағанда, өлең жолдарының арасы ашық, оқылымға жеңіл.

Орынборда басылған 1913 жылғы кітаптың сыртқы мұқабасында сүгірет бар. Жинақ соңына «Қазақша

кітаптар», «Жаңа кітаптар» деген тақырыппен ақпараттық мәлімет берілген. Сондай-ақ, типография тарапынан кеткен әріптік қателерге «Хата басылғандардың» деген ескертумен түзету көрсетілген парақша берілген.

1922 жылғы басылымның ерекшелігі, бұл жинақ Қазан қаласының «Татарстан» матбағасы типографиясынан 5000 данамен жарық көргендігі туралы мәлімет берілген. Алғашқы қос басылымда кітап *таралымы* көрсетілген ақпар байқалмайды.

Ақиқатында, 1989 жылдан қайта басылған Ахмет Байтұрсынұлының шығармалар жинағы тақырып жақындығы бойынша топтастырылып келген-ді. Ал, осы он екі томдықта ағартушы кітаптарын хронологиялық тәртіппен беруді және әр туындының негізгі нұсқасының сол қапталына бүгінгі әріппен беріп, жеке-жеке кітап етіп бастыру көзделді.

Ең бастысы, бүгінгі ұрпақтың ағартушы ұстаздың һәм Алаш мұрасын анық тануы үшін сол заманда шыққан төте жазудағы нұсқасы қаз-қалпында сақталып, кітаптың оң қапталына қазіргі жазумен қатар берілуі – бұл томдықты бұрынғы жинақтардан ерекше-лейді. 2002–2006, 2013 жылдары жарық көрген бес, алты томдықта кеткен әріптік қателер, редакция тарапынан өңделген тұстар түзетіліп, толықтырылып, түпнұсқадағы бастапқы қалпына келтірілді.

Негізі, 40 мысалдың 39-ы Иван Крыловтан, жалғыз өлең «Ат пен есек» мәтіні Иван Химницерден алынған. Жалпы, Ахмет Байтұрсынұлы аударған мысал өлеңдер саны – 53, 13-і 1911 жылы жарық көрген «Маса» атты өлеңдер жинағына топтастырылған. Атап айтсақ, 1). Жадовскаядан «*Мінсіз таза меруерт*» (2 шумақ), 2). «*Оқуға шақыру*» (4 шумақ) бұл аудармасы кейбір кітаптарына «*эпиграф*» ретінде беріледі,

3). Арабшадан *«Нәбек аты»* (15 шумақ, 2 шумағы – алты жолдан), 4). Крыловтан *«Сорлы болған мұжық»* (12 шумақ, 3 шумағы – алты жолдан) және 5). *«Қаздар»* (14 шумақ, 2 шумағы – алты жолдан), 6). *«Есек пен үкі»* (17 шумақ, 1 шумағы – алты жолдан), 7). *«Надсоннан»* (6 шумақ, 3 шумағы – алты жолдан), 8). Пушкин *«Вольтерден»* (6 шумақ), 9). Пушкиннен *«Ат»* (6 шумақ, 1 шумағы – алты жолдан), 10). *«Данышпан Аликтің ажалы»* (26 шумақтан) және 11). *«Балықшы мен балық»* (46 шумақ, оның 2 шумағы – алты жолдан), 12). *«Алтын әтеи»* (48 шумақ, барлығы – алты жолдан), 13). *«Лермонтовтан»* (28 шумақ, 5 шумағы – алты жолдан).

Бұл жинақтың басты мақсаты – Ахмет Байтұрсынұлы мұрасын саф қалпында, ағартушы ұстанған емлемен беру болғандықтан, оның бүгінгі емле ережесімен сәйкеспейтінін ескерген жөн.

1991 жылы профессор Р. Нұрғалиевтің жетекшілігімен жарық көрген жинақтың алғысөзінде ақын тілінің еректігі жөнінде: *«...Абай аудармалары Крылов түпнұсқасымен көбіне-көп дәлме-дәл келеді. ...Ал, Ахмет Байтұрсынұлы аудармаларында сюжет сақталғанымен, еркіндік басым, қазақ тұрмысына жақын идеялар, заман тынысын танытатын жаңа ойлар айтылады. Түп негізі Федрдан алынған Крыловтың 10 жолдық «Шымшық пен көгершін» мысалы – Ахмет аудармасында 32 жолдан тұратын жаңа шығарма. «Өгіз бен бақа» орысшада – 17, қазақшада – 36 жол, «Қасқыр мен тырна» орысшада – 19, қазақшада – 76 жол, «Арыстан, киік һәм түлкі» орысшада – 35, қазақшада – 56 жол, «Қасқыр мен қозы» орысшада – 37, қазақшада 68 – жол, «Ағаш» орысшада – 31, қазақшада – 56 жол. Бұл фактілер қазақ ақыны дәстүрлі оқиға, қалыпты бейнелерді ала отырып, ойға*

ой, суретке сурет қосып, жаңа ұлттық төл туынды жасағанын көрсетеді. Бұрын емеуірін, ишара, меңзеу, астар, мысалмен берілген ойлар «Маса» (Орынбор, 1911) кітабында ашық, анық, нақты айтылады» деген баға берген.

Бұл тұжырымға қосатынымыз: Ахмет Байтұрсынұлы өлең-мысалының көлемді болуы ғибраттық шумақ беру арқылы пәлсапалық тәмсілмен түйіндеуінде. Мысалы, 3 шумақты 12 жолдан тұратын «Екі бөшке» мысалы 7 шумаққа айналған, оның 4 шумағы ғибрат. 12 тармақты «Қара бұлт» мысалына 24 жол қосылып, көлемі ұлғайған. 14 жолды «Малшы мен маса» мысалы 6 шумақ, соңғы 3 шумағы насихаттан құралған. Өлең мазмұнындағы басты ой соңынан түйінделіп, ғибрат ретінде ұсынылады, кей тұстары таратылып та айтылады.

Аудармашы ақын Ахмет Байтұрсынұлының орысшадан алынған мысалдарының мәтінін қосымша-кесте бойынша қатар беріп, салыстыра қарап, талдап-талғауды оқырман еншісіне қалдырдық. Осы тұста ескеретін жәйт: өлең шумақтары бүгінгі оқырманның жады мен көзі дағдыланған емле талабына сай беруді жөн көрдік.

Мұнан бөлек, әр жылдарда түрлі басылымдарда жарық көрген мақалалар мәтінінің тұсына факсимилі қатар беру мүмкіндігі болмады. Себебі, газет бетінде бірнеше мақала қатар берілетіндіктен, Ахмет Байтұрсынұлының мақаласын ойып, иә қиып алу қолайсыздық туғызды. Мақалалар факсимилелері «Қосымша» дерек ретінде бөлек ұсынылды.

Райхан Имаханбет,

*Ахмет Байтұрсынұлы музей-үйі жетекшісі,
«Тіл – құрал» оқу-әдістемелік, ғылыми-зерттеу
орталығының директоры*

1. АҚҚУ, ШОРТАН ҺӘМ ШАЯН	
Ахметген	Қрыловтан
<p>Аққу, Шортан һәм Шаян</p> <p>Жүк алды Шаян, Шортан, Аққу бір күн, Жегіліп, тартты үшеуі дүркін-дүркін. Тартады Аққу көкке, Шаян кейін, Жұлқиды суға қарай Шортан шіркін.</p> <p>Бұлардың машақаты аз болмады, Жұмысы орнына кеп маз болмады. Тарта да бар күштерін аямай-ақ, Аслан жүк орнынан қозғалмады.</p> <p>Оншама ол жүк артық ауыр емес, Құр сырттан «пәлен» деу де тәуір емес. Жүк бірақ әлі күнге орнында тұр, Бірыңғай тартпаған соң бәрі тегіс.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Жігіттер, мұнан ғибрат алмай болмас, Әуелі бірлік керек, болсаң жолдас. Біріннің айтқанына бірін көнбей, Істеген ынтымақсыз ісің оңбас.</p>	<p>Лебедь, Щука и Рак</p> <p>Лебедь, щука и рак Когда в товарищах согласья нет, На лад их дело не пойдёт, И выйдет из него не дело, только мука.</p> <p>Однажды Лебедь, Рак да Щука Везти с поклажей воз взялись, И вместе трое все в него впряглись; Из кожи лезут вон, а возу все нет ходу!</p> <p>Лебедь, щука и рак Поклажа бы для них казалась и легка: Да Лебедь рвется в облака, Рак пятится назад, а Щука тянет в воду. Кто виноват из них, кто прав, – судить не нам; Да только воз и ныне там.</p>
<i>4 иу мақ, 16 тармақ</i>	<i>3 иу мақ, 14 тармақ</i>
2. ШЫМШЫҚ ПЕН КӨГЕРШІН	
Ахметген	Қрыловтан
<p style="text-align: center;">Шымшық пен Көгершін</p> <p>Шымшық торға түсті соры қайнап, Барды ма, кім біледі, ажал айдап. Бәлені қаза менен қайда деме, Ғаріп боп, отыр сорлы көзі жайнап.</p> <p>Жанына жас Көгершін ұшып келді: «Не қара басты торға түсіп?» - деді, Тал түсте торды көрмей, соқыр ма едің, Есалаң, ақылың жоқ, күшік, - деді.</p> <p>Түсер ме есі дұрыс күндіз торға, Ақылың жоқтығынан қалдың сорға. Мысалы, мені алдап еш уақытта, Тор түгіл, түсіре алмас онан зорға.</p>	<p style="text-align: center;">Чиж и Голубь</p> <p>Чижа захлопнула злодейка-западня: Бедняжка в ней и рвался и метался, А Голубь молодой над ним же издевался.</p> <p>«Не стыдно ль, – говорит, – середь бела дня Попался! Не провели бы так меня: За это я ручаюсь смело».</p> <p>Ан, смотришь, тут же сам запутался в силоч. И дело! Вперёд чужой беде не смейся, Голубок.</p>

<p>Кім күлмес бостығыңа сен жаманның, Алдырған айласына бір наданның. Мен саған қол берейін түспесіме, Амалы саған ғана мол адамның».</p> <p>Десе де: «Ақыл серік қонған баққа», Ем болмас баста бағың таяр шақта. Пысықсып Көгершінім отырғанда, Қалыпты өзі түсіп қыл тұзаққа.</p> <p>Ақылың қайда кетті, данышпаным, Серт етіп түспеске қол алысканың? Біреуге күлсен, келер өз басыңа, Табалап мұнан былай күлме, жаным!</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Біреуді білмес адам табалайды, Бақ көшсе, ақылыңа қарамайды. Ісіңнен бір істеген жазым тапсаң, Болды деп білмегеннен шамалайды.</p> <p>«Жазмыштан озмыш болмас» деген сөзді Бекер деп пікір ету жарамайды. «Алланың адам басы – добы» деген, Қуса да қалай қарай домалайды.</p>	
<i>8 иуақ, 32 тармақ</i>	<i>3 иуақ, 10 тармақ</i>
3. АТ ПЕН ЕСЕК	
Ахметтен	И. Хемницерден
<p style="text-align: center;">Ат пен Есек</p> <p>Біреудің есегі мен бар еді Аты, Апарар бір қалаға болды заты. Аты мен Есегіне артып алып, Аяндап жолға түсіп келе жатты.</p> <p>Жүк ауыр, Есек сасып, алақтады, Иесі демалуға қаратпады. Әл кетіп, жығыларға таяғанда, Жалынып Атқа Есек сөз айтады:</p> <p>Ат достым, жүгім ауыр, халім бітті, Емеспін жүре алатын енді тіпті. Зорығып, жолда өліп қалатынмын, Алмасан ауыстырып біраз жүкті,</p>	<p style="text-align: center;">Лошадь и Осёл</p> <p>Добро, которое мы делаем другим, Добром же служит нам самим, И в нужде надобно друг другу Всегда оказывать услугу.</p> <p>Случилось лошади в дороге быть с ослом; И лошадь шла порожняком, А на осле поклажи столько было, Что бедного совсем под нею задавило.</p> <p>«Нет мочи, – говорит, – я, право, упаду, До места не дойду». И просит лошадь он, чтоб сделать одолженье Хоть часть поклажи снять с него.</p>

<p>Ат оған ешбір жауап қайтармайды, Ауырлап жүгін, Есек қайқандайды. Еңгігіп, ішін соғып, дымы құрып, Жүруге онан әрі жайы қалмайды.</p> <p>Жығылды Есек байғұс дымы құрып, Тұрмады айдаса да несі ұрып. Сойды да, жүгін, терісін Атқа салып, Қалаға келе жатты тағы жүріп.</p> <p>Қараңдар, шара бар ма мына сорға, Аяғын Ат келеді басып зорға. Қысымды Есек көрген бұ да көріп, Болдырып, былғақтайды оңды-солға.</p> <p>Өкініп өткен іске Ат келеді: «Мен қате еткен екем... Аһ! - деді. Есектен аз жүк алып, қарасқанда, Қиындық мұндай маған болар ма еді?»</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Бұл сөзден қандай ғибрат алмақ ке- рек? Мысалы, еткен қайыр бір бәйтерек. Қайырың біреуге еткен болып терек, Көрсенің рақатын көлеңкелеп.</p> <p>Қайырдың ең абзалы бұл дүниеде – Біреуге қысылғанда жәрдем бермек. Кейбіреу зор бейнетке тап болады, Кей уақыт аз бейнеттен қашамын деп.</p>	<p>«Тебе не стоит ничего, А мне б ты сделала большое облегченье»,– Он лошади сказал. «Вот, чтоб я с ношею ослиною таска- лась!» – Сказавши лошадь, отказалась.</p> <p>Осел потуда шел, пока под ношей пал. И лошадь тут узнала, Что ношу разделить напрасно отказала, Когда ее одна С ослиной кожей несть была принуждена.</p>
<i>9 шумақ, 36 тармақ</i>	<i>5 шумақ, 22 тармақ</i>
4. МАЙМЫЛ	
Ахметтен	Крыловтан
<p style="text-align: center;">Маймыл</p> <p>Жер жыртты ерте тұрып Қара- шекпен, Қашаннан кәсібі еді егін еккен. Асырап қатын-бала еңбегімен, Кісі еді күшін жегіп ауқат еткен.</p> <p>Ертеден кешке дейін дамыл алмай, Өткізді ұзақ түнді қызметпен. «Жарайды, бәрежелді, сабаз-ай!» - деп, Алғысты берді оған өткен-кеткен.</p>	<p style="text-align: center;">Обезьяна</p> <p>Как хочешь ты трудись; Но приобрести не лстись Ни благодарности, ни славы, Коль нет в твоих трудах ни пользы, ни забавы.</p> <p>Крестьянин на заре с сохой Над полосой своей трудился; Трудился так крестьянин мой, Что градом пот с него катился;</p>

<p>Күншілік етті бұған Маймыл надан, Мақтауды Маймыл түгіл, сүйеді адам. «Осындай жұрттан мақтау алмай- тұғын, – Ойлады, – мен кеммін бе, - деп, анадан!»</p> <p>Маймылдың көзі түсті томашаға, «Енді жұрт қалсын, - дейді, - тамашаға». Томарды бір көтеріп, бір сүйретіп, Бүлінді өз-өзінен оңашада.</p> <p>Томармен домалайды ойға өрден, Біресе аркалайды алып жерден. Өкпесін шапқан аттай баса алмайды, Денесі көрінбейді аққан терден.</p> <p>Сарп етті жан аямай Маймыл күшін, Ешбір жан мақтамады еткен ісін. Сықылды осы Маймыл адамдар көп, Көрсетіп не қылайын ашып түсін.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Не бітер күшті орынсыз жеккенменен, Шығар ма тасқа егін еккенменен?! Ойлама алғыс, абырой аламын деп Пайдасыз құр михнат еткенменен.</p> <p>Мақсұтқа, ойыңа алған жете алмайсың, Мал шашып құр далаға төккенменен. Пайдалы істен алар абыройың Кетпейді кейін қарай тепкенменен.</p> <p>Орынды болса еткен михнатың, Халықтың түсіресің ілтипатың. «Пәленше, бәрекедді, жарайды!» - деп, Шығады сол уақытта жақсы атың.</p>	<p>Мужик работник был прямой. Зато, кто мимо ни проходит, От всех ему: спасибо, исполать! Мартышку это в зависть вводит.</p> <p>Хвалы приманчивы, – как их не пожелать! Мартышка вздумала трудиться: Нашла чурбан, и ну над ним возиться! Хлопот Мартышке полон рот: Чурбан она то понесёт, То так, то смя его обхватит, То поволочёт, то покатит; Рекой с бедняжки льётся пот; И, наконец, она, пыхтя, насилу дышит: А всё ни от кого похвал себе не слышит. И не диковинка, мой свет! Трудишься много ты, да пользы в этом нет.</p>
<i>9 шумақ, 36 тармақ</i>	<i>6 шумақ, 24 тармақ</i>
5. ЕГІННІҢ БАСТАРЫ	
Ахметтен	Крыловтан
<p style="text-align: center;">Егіннің бастары</p> <p>Бір адам жас баласын жанына алды, Екеуі сайран етіп кетіп қалды. Қыдырып әрлі-берлі жүрді-дағы, Егінші егін еккен жерге барды.</p>	<p style="text-align: center;">Колосья</p> <p>На ниве, зыблемый погодой, Колосок, Увидя за стеклом в теплице И в неге, и в добре взлелеянный цветок, Меж тем, как он и мошек веренице, И бурям, и жарам, и холоду открыт, Хозяину с досадой говорит:</p>

<p>Аралап әр егінді қарап жүрді, Кез еді пісіп болған егін түрлі. Бастарын дәнге толған төмен салып, Бидайлар бейне тағзым етіп тұрды.</p> <p>Жалғыз-ақ бір бидай тұр көкке қарап, Бейне бір жалғыз өзін көпке балап. Баланың сол бидайға көзі түсіп, Білмекке кетті көңіл жөнін сұрап:</p> <p>«Құбылып бидайлар тұр басын салып, Жіберген мырза Құдай нұрға қанып. «Әй, әке, мұның мәнін түсіндірші, Бір іске тұрмын өзім қайран қалып.</p> <p>Бұл Бидай көтеріп тұр басын көкке, Қарайды шекірейіп өзі көпке. Өзіне өзгелерді теңгермейтін, Соншама бұл бидайдың дәні көп пе?»</p> <p>«Айтайын мұның мәнін, балам, саған, Шырағым, түрін көріп танданба оған. Өзгесі төмен қарап бүгілгенде, Ойлама кем екен деп бәрі сонан».</p> <p>Және де әкесі айтты баласына: «Сұқтанба құр сорайған қарасына. Құдайым өзгесіне дән бергенде, Бұл бидай дәнсіз қапты арасында.</p> <p>Бидайлар басы толық иіліп тұр, Дән берген қожасына сыйынып тұр. Басында бұл бидайдың дәні болмай, Кекірейіп, көкке қарап, бүлініп тұр».</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>«Елде көп бұл бидайдай адам, - дейді, Тәкаппар, оны халық жаман, - дейді. – Қалпы емес тәккапарлық даныш- панның, Тұтынба бұл мінезді, балам», - дейді.</p>	<p>«За что вы, люди, так всегда несправед- ливы, Что кто умеет ваш утешить вкус иль глаз, Тому ни в чём отказа нет у вас, А кто полезен вам, к тому вы нерадивы? Не главный ли доход твой с нивы:</p> <p>А посмотри, в какой небрежности она! С тех пор, как бросил ты здесь в землю семена, Укрыл ли под стеклом когда нас от не- настья? Велел ли нас полоть иль согреть И приходил ли нас в засуху поливать? Нет: мы совсем расти оставлены на сча- стье, Тогда как у тебя цветы, Которыми ни сыт, ни богатеешь ты, Не так, как мы, закинуты здесь в поле, – За стёклами растут в приюте, в неге, в холе. Что если бы о нас ты столько клал забот? Ведь в будущий бы год Ты собрал бы сам-сот, И с хлебом караван отправил бы в сто- лицу. Подумай, выстрой-ка пошире нам теплицу».</p> <p>«Мой друг, – хозяин отвечал, – Я вижу, ты моих трудов не примечал. Поверь, что главные мои о вас заботы. Когда б ты знал, какой мне стоило работы Расчистить лес, удобрить землю вам: И не было конца моим трудам. Но толковать теперь ни время, ни охоты, Ни пользы нет. Дождя ж и ветру ты проси себе у неба; А если б умный твой исполнил я совет, То был бы без цветов и был бы я без хлеба».</p> <p>Так часто добрый селянин, Простой солдат иль гражданин, Кой с кем своё сличая состоянье, Приходят иногда в роптанье. Им можно то ж почти сказать и в оправ- данье.</p>
<p style="text-align: center;"><i>9 шумақ, 36 тармақ</i></p>	<p style="text-align: center;"><i>5 шумақ, 42 тармақ</i></p>

6. ӨГІЗ БЕН БАҚА

Ахметтен	Крыловтан
<p>Өгіз бен Бақа</p>	<p>Лягушка и Вол</p>
<p>Бір Өгіз айдын шалқар көлге келді, Жағалап суаты бар жерге келді. Шілденің сарша тамыз ыстық кезі, Бек қатты қаны қашып шөлдеп еді.</p> <p>Су ішіп, көлдің шықты жағасына, Мал еді көз тоятын қарасына. Артықша бір көлбақа күншіл екен Сол көлдің бақасының арасында.</p> <p>Өгізді суға тойған Бақа көрді, Секіріп көршісіне жетіп келді. «Боламын мен де сонау Өгіздей», - деп, Жел тартып, ісіп-кеуіп, қарнын керді.</p> <p>Сұрады жолдасынан: «Толдым ба? - деп, – Өгіздей анау тұрған болдым ба?» - деп. Өгіз бен екеуіне қарап тұрып, Жолдасы жауап берді сонда бүй деп:</p> <p>«Өгіздей болу саған қайда, шырақ, Араңыз екеуіңіздің тым-ақ жырақ. Онымен бірдей болып толмақ түгіл, Қалпыңнан асқан жоқсың артығы- рақ».</p> <p>«Қарашы, енді қандай болдым?» - деді, – Міне, мен жаңа әбден толдым», - деді. Жолдасы тағы қарап денесіне: «Қалпыңда қараң менен формың», - деді.</p> <p>Дүниеде мұнан күншіл кем-ді Бақа, Зорланды қарнын керіп енді Бақа. Шыдамай жұқа қарын керуіне, Жарылып сол арада өлді Бақа.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Күнәсі күндегеннің жаман қатты, Күндеме біреуге Алла берген бақты.</p>	<p>Лягушка, на лугу увидевши Вола, Затеяла сама в дородстве с ним сравняться: Она завистлива была. И ну топорщиться, пыхтеть и надуваться. «Смотри-ка, квакушка, что, буду ль я с него?» Подруге говорит. «Нет, кумушка, дале- ко!» – «Гляди же, как теперь раздуюсь я широко.</p> <p>Ну, каково? Пополнилась ли я?» – «Почти что ничего». – «Ну, как теперь?» – «Все то же». Пыхтела да пыхтела И кончила моя затейница на том, Что, не сравнившись с Воллом, С натуги лопнула и – околела.</p> <p>Пример такой на свете не один: И диво ли, когда жить хочет мещанин, Как именитый гражданин, А сошка мелкая, как знатный дворянин?</p> <p><i>Басня впервые напечатана в 1808 году.</i></p>

<p>Өгізді күндеп, сондай боламын деп, Көлбақа онан қанша пайда тапты?!</p> <p>Әуелде Құдай өлшеп берген дене, Қаншама зорлағанмен артылмапты. Накыл сөз «Әлін білмес әлек» деген – Осындай әуре болған жаннан қапты.</p>	
<p><i>9 шумақ, 36 тармақ</i></p>	<p><i>3 шумақ, 20 тармақ</i></p>
<p>7. ЕМЕН МЕН ҚАМЫС</p>	
<p>Ахметтен</p>	<p>Қрыловтан</p>
<p style="text-align: center;">Емен мен Қамыс</p> <p>Бір көлдің Емен айтты Қамысына, Сыбайлас көптен бергі танысына: «Жаратқан мені Құдай сонша артық, Мықты деп, жер жарылад дабысыма.</p> <p>Жалғыз-ақ тең көремін Кафтың тауын, Дүниеде менің қорқар бар ма жауым?! Қасқайып ізілмеймін, бүгілмеймін, Соқса да қандай қатты құйын, дауыл. Қорғаймын өзім түгіл, аймағымды, Болса да қандай аптап, қандай жауын. Мың сан құс келіп қонсын бұтағыма, Зердей көрінбейді маған ауыр.</p> <p>Бірді олай жаратқан-ды, бірді бұлай, Бәрінен қор жаратқан сені Құдай. Жел тұрса, зәрең ұшып, қалтырай- сың, Басыңа, ауырлайсың, қонса торғай. Жел жүріп, судың беті жыбырласа, Ызыңдап құлағыңа сыбырласа, Бұғасың, бүгілесің сонша төмен, Тұрамын жарар ед деп жығылмаса.</p> <p>Егерде жақын жерде болсаң маған, Ешкімді жолатпас ем, қорғап, саған. Әуелде сені Құдай жаратқанда, Аслан сенің жайынды ойламаған.</p> <p>Беріпті саған орын суға жақын, Тұрсын деп құйын, дауыл, дұға жақын.</p>	<p style="text-align: center;">Дуб и Трость</p> <p>С Тростинкой Дуб однажды в речь во- шёл. «Понстине, роптать ты вправе на приро- ду, – Сказал он, – воробей, и тот тебе тяжёл. Чуть лёгкий ветерок подёрнет рябью воду, Ты зашатаешься, начнёшь слабеть И так нагнёшься сиротливо, Что жалко на тебя смотреть. Меж тем как, наравне с Кавказом, гор- деливо, Не только солнца я препятствую лучам, Но, посмеваясь и вихрям и грозам, Стою и твёрд и прям.</p> <p>Как будто б ограждён ненарушимым ми- ром: Тебе всё бурей – мне всё кажется зефиром. Хотя б уж ты в окружности росла, Густою тению ветвей моих покрытой, От непогод бы я быть мог тебе защитой; Но вам в удел природа отвела Брега бурливого Эолова владенья: Конечно, нет совсем у ней о вас раденья».</p> <p>«Ты очень жалостлив, – сказала Трость, в ответ, – Однако не крушись: мне столько худа нет. Не за себя я вихрей опасуюсь; Хоть я и гнусь, но не ломаююсь: Так бури мало мне вредят;</p>

Көз салып әр тарапқа қарап тұрсам,
Аз екен дүниеде сенен пақыр»...

«Құлақ сал, Емен батыр, тоқта азы-
рақ,
Есімі пақырлықтың менен жырақ.
Иілсем, мені дауыл сындыра алмас,
Сындыра сені қайта бұрынырақ.
Ықтияр дауыл соқсын, құйын соқ-
сын,
Уайым менің үшін жеме бірақ.
Дауылдан иілсем де, бүгілсем де,
Мен саған жалынбаймын жәрдем
сұрап.
Еменім, сен білмесең, мен айтайын,
Менен де сенің қауіп артығырақ.
Ол рас, сені әлі жеңе алмай жүр,
Кез келмей күші сенен басымырақ.
Дүниеде өзім деме жалғыз мықты,
Адасқан олай ойлап қаталықты».

Болмады сөзін тамам еткенінше,
Бұрқырап, құйындатып дауыл
шықты.
Дауылдың екпініне шыдай алмай,
Не түрлі мақұлықтың бәрі ықты.
Қашаннан айла етіп, әдіс алған –
Жабысып жер бауырлап Қамыс
бұқты.
Қасарып, қайыспастан Емен тұрды
Дауылға көрсетем деп мықтылықты.
Неғылсын оның Емен екендігін,
Қопарып түбірімен дауыл жықты.

***

Білеміз, Қамыс нашар, Емен мықты,
Еменді мықты деген дауыл жықты.
Майысып, қарсыласпай, Қамыс
бұғып,
Сынбастан сол дауылдан аман
шықты.

Мықты деп болса біреу аты шыққан,
Алысып болмаса жан оны жыққан,
(Кісіге аса қайрат пайда бермес)
Бір күні жазым табар тасқандықтан.

Едва ль не более тебе они грозят!
То правда, что ещё доселе их свирепость
Твою не одолела крепость
И от ударов их ты не склонял лица;
Но – подождём конца!»

Едва лишь это Трость сказала,
Вдруг мчится с северных сторон
И с градом и с дождём шумящий акви-
лон.
Дуб держится – к земле Тростиночка
припала.
Бушует ветер, удвоил силы он,
Взревел – и вырвал с корнем вон
Того, кто небесам главою своей касался
И в области теней пятою упирался. *

1805 г.

<p>Күштінің ыңғайымен жүргендерді, Ойлама істейді деп жамандықтан. Болмаса қайратыңа ебің серік, Опа жоқ құр айласыз мықтылықтан.</p>	
<p><i>16 шумақ, 64 тармақ</i></p>	<p><i>4 шумақ, 37 тармақ</i></p>
<p>8. ҚАСҚЫР МЕН ТЫРНА</p>	
<p>Ахметтен</p>	<p>Қрыловтан</p>
<p style="text-align: center;">Қасқыр мен Тырна</p> <p>Бір Қасқыр сапар шекті елден жырақ, Неше күн таппай азық, қалды жарап. Жемтіктің жақын жерде иісін сезіп, Қасекең келе жатыр соған қарап.</p> <p>Қасқырдың кім білмейді қомағайын, Көңілден, жемтік көріп, кетті уайым. Келді де бір сүйекті салды ауызға Шегінде бөлегірек жатқан дайын.</p> <p>Кемірмей, қалыбынша жұтып қалды, Тамақта, жүрмей сүйек, тұрып қалды. Қақалып, дем алалмай сасқанынан, Алақтап жан-жағына көзін салды.</p> <p>Қақалды, сүйек жүрмей тамағына, Болмады әр түрлі еткен амалына. Жанынан күдер үзіп тұрған шақта, Көзіне түспесін бе жалғыз Тырна.</p> <p>Тырнаны шақырады ишаратпен, Мәнісін баяндауға жайы кеткен. Ойлайды: «Бұ тұрғанда тіл алмас, - деп, Көңілін жұмсапаса алдап еппен».</p> <p>Бұрынғы мықтылықты былай қойып, Тырнаға сөз сөйлейді кішілікпен: «Шырағым, дүниеде ұмытпайын, Құтқарсаң мені қазір осы дерттен. Танысып, сеніменен дос болмаққа – Жүруші ем кез келгей деп тілеп көп- тен.</p> <p>Білуші ем әкенді де, Тырна, сенің, Дүниеде кім бар еді онан өткен?!</p>	<p style="text-align: center;">Волк и Журавль</p> <p>Что волки жадны, всякий знает: Волк, евши, никогда Костей не разбирает. За то на одного из них пришла беда: Он костью чуть не подавился. Не может Волк ни охнуть, ни вздохнуть; Пришло хоть ноги протянуть! По счастью, близко тут Журавль случил- ся.</p> <p>Вот кой-как знаками стал Волк его манить И просит горю пособить. Журавль свой нос по шею Засунул к Волку в пасть и с трудностью большею Кость вытащил и стал за труд просить.</p> <p>«Ты шутишь! – зверь вскричал ковар- ный.– Тебе за труд? Ах ты, неблагодарный! А это ничего, что свой ты долгий нос И с глупой головой из горла цел унес! Поди ж, приятель, убирайся, Да берегись: вперед ты мне не попадай- ся».</p> <p><i>Басня впервые напечатана в 1816 году.</i></p>

Ежелден олқылық жоқ нәсілінде,
Көз салып қарап тұрсам арғы түштен.
Баласы атайының сен бір асыл,
Сыртыңнан жүрміз әлі зор үмітпен.
Біле алмай не қыларын, сасқалақтап,
Алдында ағаң отыр есі кеткен.
Тырнажан, не қылсаң да, енді өзің
біл,
Айдыңның сарқыны едің жұртқа жет-
кен».

Тырна естіп мына сөзді, судай тасты,
Қасқырдың тамағына тықты басты.
Суырып сүйекті алып тастап еді,
«Уһ!» деп қасқыр сонда көзін ашты.
Құтқарған зор бәледен Тырнасына
Ол бірақ көрсетпеді ықыласты.
Еңбегін бер деп Тырна сұрап еді,
Қасекең сау күндегі әнге басты:

«Не дейсің, ойын ба осың, шын ба,
Тырна, қажанға мәжнүн жоқ саған
мұнда.
Ақы алып өзгелерден дөндеп қапсың,
Қой, Тырнам, ойнап мені әуре қылма!
Мен саған олжа болар жерің бе едім,
Құтқардың сөзім сыйлап, ерінбедің.
«Сыйға-сый» дегенменен таз басыңды
Аузыма салып тұрған кемірмедім.

Көрінбей, жоғал шапшаң, көзіме
енді,
Түсініп айтқан достық сөзіме енді.
Аш бөрі неше күндей дәм татпаған,
Ұялмас тап беруге өзіңе енді».

Есітіп мына сөзді, тырна састы,
Етпес деп Қасқыр олай, ойламас-ты.
«Садақа бастан құлак» деген мақал,
Бейшара жан сауғалап, тұра қашты.

* * *

Қиссасы «Қасқыр, Тырна» болды тә-
мам,
Мінездес Қасқырменен кейбір адам.
Басына бәле түсіп қысылғанда,
Жалынып-жалпаяды келіп саған.

<p>Құтқарып ол бәледен жіберген соң, Болмайды оған кісі сенен жаман. Жоқ болған отқа күйіп мүлкіндей-ақ, Қайырың зая кетер еткен оған.</p> <p>Кісіге опа бермес ондай адам, Қашыңыз ондай жаннан келсе шамаң. Қасқырға қайыр істеп Тырна байғұс, Қуанды кеткеніне өзі аман.</p> <p>Қайырды қарап істе адамына, Қарайлас өзіңменен шамалыға. Қасқырдай қара жүрек залымдардың Жүрмеңдер түсіп кетіп тамағына.</p>	
<p><i>19 шумақ, 76 тармақ</i></p>	<p><i>3 шумақ, 20 тармақ</i></p>
<p>9. БҰЛБҰЛ МЕН ЕСЕК</p>	
<p>Ахметген</p>	<p>Крыловтан</p>
<p style="text-align: center;">Бұлбұл мен Есек</p> <p>Бір күні Бұлбұл құсты Есек көрді, Қасына сөз айтпаққа жақын келді: «Сыртыңнан сайрағыш деп жұрт мақтайды, Тыңдайын, достым, біраз сайра, - деді.</p> <p>Кім білсін мұнан былай көрерімді, Сайра деп тағы саған келерімді. Мен тұрмын өзім естіп сынамаққа, Мақтаудай бар ма екен деп өнеріңді».</p> <p>Есектің сөзін Бұлбұл қабыл алды, Құлағын салып Есек тұра қалды. Дауысын әлденеше түрлендіріп, Сандуғаш не әдемі әнге салды.</p> <p>Бұлбұл тұр түрлі-түрлі әнге салып, Сайрайды бірін нәзік, бірін анық. Даусындай сыбызғының алыстағы Құлаққа кейбір даусы келді талып.</p> <p>Біресе шикылдаған ащы дауыс Шекеннен өте жазды құлақ жарып. Жан-мақлұқ, шыбын-шіркей, құрт- құмырсқа Тыңдады орны-орнында тұра қалып.</p>	<p style="text-align: center;">Осёл и Соловей</p> <p>Осёл увидел Соловья И говорит ему: «Послушай-ка, дружище! Ты, сказывают, петъ великий мастерище. Хотел бы очень я Сам посудить, твоё услышав пеньё, Велико ль подлинно твоё уменье?»</p> <p>Тут Соловей являть своё искусство стал: Защёлкал, засвистал На тысячу ладов, тянул, переливался; То нежно он ослабевал И томной вдалеке свирелью отдавался, То мелкой дробью вдруг по роще рассы- пался. Внимало всё тогда любимцу и певцу Авроры:*</p> <p>Затихли ветерки, замолкли птичек хоры, И прилегли стада.</p> <p>Чуть-чуть дыша, пастух им любовался И только иногда, Внимая Соловью, пастушке улыбался. Скончал певец. Осёл, уставясь в землю лбом: «Изрядно,— говорит,— сказать неложно,</p>

<p>Сайрады бірде ақырын, бірде қатты, Кейде ысқырып, кей уақыт таңдай қақты. Жел тынып, құстар қойып шулағанын, Қойлар да күйісін тыйып, тындап жатты. Көрсетіп бар өнерін болды Бұлбұл, Есекке қарсы қарап қонды Бұлбұл. Қарап тұр екі көзін айырмастан, «Сыншы не дер екен?» - деп енді Бұлбұл. Сонда Есек сөз айтады Бұлбұл құсқа: «Мақтаулы бар ғой әнпаз әрбір тұста. Солардың баршасы да әдемі өнге Тауықтың айғырындай емес ұста. Айтайын мен бір ақыл, Бұлбұл шырақ, Тыңда сен ілтипатпен салып құлақ. Қораздан біразырақ ән үйренсең, Сайрар ең мұнан гөрі де артығырақ».</p> <p>Бұл сөзге жәбірленіп Бұлбұл қатты, Сөз тындап онан әрі тұра алмапты. «Есекке сынатпасын Құдайым», - деп, Пыр етіп ұшыпты да кетіп қапты.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Ал енді мұнда қандай гибрат бар? Есектей іс ететін көп адамдар. Сары жезден саф алтынды айырмай- тын Дүниеде бар емес пе не надандар.</p> <p>Есектей қалпы кейбір адамдардың, Көзі тар, көңілі соқыр жамандардың. Асылды жасық пенен танымайтын Сынынан сақта, Алла, надандардың!</p>	<p>Тебя без скуки слушать можно; А жаль, что незнаком ты с нашим петухом; Ещё б ты боле наострился, Когда бы у него немножко поучился».</p> <p>Услыша суд такой,- мой бедный Соловей Вспорхнул и – полетел за тридевять по- лей.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p><i>Избави, Бог, и нас от таких судей.</i></p>
<i>12 шумақ, 28 тармақ</i>	<i>5 шумақ, 27 тармақ</i>
10. ЕКІ ШЫБЫН	
Ахметтен	Крыловтан
Екі Шыбын	Две Мухи
<p>Бір Өгіз күні бойы тартып сабан, Қайтты елге сабанымен кешке таман.</p>	<p>Две Мухи собрались лететь в чужие края, И стали подзывать с собой туда Пчелу:</p>

<p>Мүйізінде Қара шыбын отыр еді, Кез болды бір танысы жолда оған.</p> <p>Танысы мұны көріп келе жатқан, Астында Өгізі бар сабан тартқан. «Көзіме күні бойы көрінбеп ең, Келесің, сөйле, - дейді, сен қай жақтан?»</p> <p>Сонда бұл мұрнын көкке көтереді, Адамсып, маңызданып, жөтеледі: «Жер жыртып күні бойын, шаршап келем, Мазалап, сұрап саған не керегі?»</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Адамды кейбір түрлі алып еске, Қарасақ, гибрат бар бұл кеңесте. Біреудің иә қайратын, иә дәулетін Өзімің жүретіндер бар емес пе?!</p> <p>Кейбіреу көтереді мұрнын көкке, Өз әлін өзі білген адам көп пе?! Мақтанып, бәрін де өзім еттім дейді, Біреудің шылауында жүріп текке.</p>	<p>Им насказали попугай О дальних сторонах большую похвалу. Притом же им самим казалось обидно, Что их, на родине своей, Везде гоняют из гостей; И даже до чего (как людям то не стыдно, И что они за чудачки!): Чтоб поживиться им не дать сластями За пышными столами, Придумали от них стеклянные колпаки; А в хижинах на них злодеи пауки. «Путь добрый вам», Пчела на это отве- чала:</p> <p>«А мне И на моей приятно стороне. От всех за соты я любовь себе сыскала – От поселяни и до вельмож. Но вы летите, Куда хотите! Везде вам будет счастье то ж: Не будете, друзья, нигде, не быв полез- ны, Вы ни почтенны, ни любезны, А рады пауки лишь будут вам И там».</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Кто с пользою отечеству трудится, Тот с ним легко не разлучится; А кто полезным быть способности ли- шен, Чужая сторона тому всегда приятна: Не бывши гражданин, там мене презрен он, И никому его там праздность не досадна.</p>
<i>5 шумақ, 20 тармақ</i>	<i>3 шумақ, 30 тармақ</i>
11. АРЫСТАН, КИИК ҒӘМ ТҮЛКІ	
Ахметген	Қрыловтан
Арыстан, Киик һәм Түлкі	Лев, Серна и Лиса
<p>Бар еді бір зенгір тау асқан биік, Әр түрлі мекен еткен аңдар сүйіп. Жол шеккен тамақ іздеп аш Арыстан Сол таудың арасынан қуды Киик.</p>	<p>По дебрям гнался Лев за Серной; Уже еѐ он достигал И взором алчным пожирал Обед себе в ней сытный, верный.</p>

<p>Жақындап жүрді Арыстан жетемін деп, Ойлайды түстік тамақ етемін деп. Келеді Киік жылап бір Құдайға, Қайткенде мұнан аман кетемін деп.</p> <p>Жыласаң шын зарығып бір Құдайға, Ойлама қалады деп зарың жайға. Жанынан Киік күдер үзген шақта, Екеуі кез болады терең сайға.</p> <p>Қуанды сайды көріп енді Киік, Сайланды өтейін деп күшін жиып. Зырқырап атқан оқтай өте шықты, Арыстан қала берді іші күйіп.</p> <p>Сол жерде Түлкі келді Арыстанға: «Жығасың, - деді, бәрін алысқанда. Боларсың дұшпан түгіл, досқа күлкі, Киіктен қалып қойсаң жарысқанда.</p> <p>Айтамын мұны саған достықпенен, Алмаймын еш нәрсеңді алдап сенен. Тиісті бәйгесінен құр қалады Кейбіреу жүрексіздік, бостықпенен.</p> <p>Тілесен, қолдан келмес ісің бар ма, Тиісті ет қайратты күшің барда. Сыйдиган жаман Киік өтіп кетті, Ұят қой тоқтағаның осы жарға.</p> <p>Ақырсаң, не шыдарлық айбатыңа, Дұшпанның қалма мысқыл ғайбатына. Тұрсам да сайдың көріп тереңдігін, Сенемін ебің менен қайратыңа».</p> <p>Желікті мына сөзге енді Арыстан, Қарғуға жар шетіне келді Арыстан. Жете алмай қарғығанмен ар жағына, Түбіне жардың құлап өлді Арыстан.</p> <p>Түлкі-екең құлап өлген досын көрді, Ақырын ойға түсіп, жақын келді. Атаусыз сүйген досын тастасын ба, Сол жерде кешікпей-ақ асын берді.</p> <p>Өлтіріп досын алдап Түлкі бұзық, Жеп жатыр өлісімен етін бұзып.</p>	<p>Спасться, казалось, ей нельзя никак: Дорогу обойм пересекал овраг; Но Серна лёгкая все силы натянула – Подобно из лука стреле, Над пропастью она махнула – И стала супротив на каменной скале.</p> <p>Мой Лев остановился. На эту пору друг его вблизи случился: Друг этот был – Лиса.</p> <p>«Как! – говорит она, – с твоим провор- ством, силой Ужели ты уступишь Серне хилой! Лишь пожелай, тебе возможны чудеса: Хоть пропасть широка, но если ты захо- чешь, То, верно, перескочишь. Поверь же совести и дружбе ты моей: Не стала бы твоих отваживать я дней, Когда б не знала И крепости и лёгкости твоей».</p> <p>Тут кровь во Льве вскипела, заиграла; Он бросился со всех четырёх ног; Однако ж пропасти перескочить не мог: Стремглав слетел и – до смерти убилися. А что ж его сердечный друг? Он потихохоньку в овраг спустился И, видя, что уж Льву ни лести, ни услуги Не надо боле, Он, на просторе и на воле, Справлять поминки другу стал, И в месяц до костей он друга оглодал.</p> <p><i>1829–1830 г.</i></p>
--	---

<p>Бір айдай азық етіп Түлкі жатты, Сүйегін жан досының таза мүжіп.</p> <p>Досың көп тірілік пен амандықта, Түлкідей сөз беретін жарға жықпа – Әр іске амандықта қайрат салып, Мүжитін сүйегінді жамандықта.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Кісіге таза жолдас табу қиын, Көбін-ақ дос етеді мал мен бұйым. Досыңнан, дұшпаныңнан бірдей сақтан, Басында, сірә, Ахмет, болса мың.</p> <p>Ойлама шын достарың мол екен деп, Сөзіне ере берме жол екен деп. Досыңды қиын іске қайрап тұрған – Білгейсің шын дұшпаның сол екен деп.</p>	
<i>14 шумақ, 56 тармақ</i>	<i>4 шумақ, 33 тармақ</i>
12. ҚАРҒА МЕН ТҮЛКІ	
Ахметтен	Қрыловтан
<p style="text-align: center;">Қарға мен Түлкі</p> <p>Бір түйір ірімшікті тауып алып, Ағашқа Қарға қонды ұшып барып. Ток санап ірімшікті көңіліне, Жей қоймай, отыр еді ойға қалып.</p> <p>Қашаннан белгілі аңқау ала Қарға, Нәсіпке бұйырмаған шара бар ма? Шығатын шығасыға болып себеп, Ағашты Түлкі залым аралар ма!</p> <p>Тістеген ірімшігін Түлкі көріп, Аяғын ептеп басып жақын келіп: «Уһ! - деді, көретін де күн бар екен, Жүруші ем сырттан асық болып өліп!</p> <p>Тамаша қарағанға түрің қандай, Мынау көз, мынау мойын, мұрын қандай! Гауһардай қанаттарың жарқырайды, Келісті қалай біткен және маңдай!</p> <p>Көркемдік сипатыңнан табылғанда, Даусың да болса керек шырын-балдай!</p>	<p style="text-align: center;">Ворона и Лисица</p> <p>Уж сколько раз твердили миру, Что лещь гнусна, вредна; но только всё не впрок, И в сердце лещец всегда отыщет уголок.</p> <p>Вороне где-то Бог послал кусочек сыра; На ель Ворона взгромоздясь, Позавтракать было совсем уж собралась, Да позадумалась, а сыр во рту держала. На ту беду Лиса близёхонько бежала; Вдруг сырный дух Лису остановил:</p> <p>Лисица видит сыр, – Лисицу сыр пленил. Плутовка к дереву на цыпочках подходит; Вертит хвостом, с Вороны глаз не сводит</p> <p>И говорит так сладко, чуть дыша: «Голубушка, как хороша! Ну что за шейка, что за глазки! Рассказывать, так, право, сказки!</p>

<p>Көптен-ақ дабысынды естісем де, Болған соң келе алмадым жерім шалғай.</p> <p>Сені іздеп келіп тұрмын алыс жерден, Сұлу деп мақтаған соң әркім көрген. «Халық айтса, қалып айтпайды» де- ген рас, Арман жоқ жанда сені көріп өлген!</p> <p>Көркінді бітіре алман жазып хатқа, Иә сөйлеп жеткізе алман айтып жатқа. Мен қайран: «Неғып патша қой- маған?» - деп, Даусың да сипатындай болған шақта!</p> <p>Нұрыңды күн секілді көріп тұрмын, Шыдамай, бойым балқып, еріп тұр- мын. Даусыңды тым болмаса бір шығаршы, Естуге құмар болып өліп тұрмын».</p> <p>Мәз болып, мақтағанға насаттанып, Қайтпасын, деп ойлады, сағы сынып. Алыстан арып-ашып іздеп келген, Байғұстың кетсін деді көңілі тынып.</p> <p>Өтірік мақтағанға Қарға еріп, «Қарқ» етті пәрменінше жағын керіп. Ірімшік «қарқ» еткенде жерге түсіп, Жеп алып Түлкі кетті жортып-желіп.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Қарасақ, көп адамдар Түлкі боп жүр, Залымдық өтірік пен мүлкі боп жүр. Солардың сұмдығына түсінбеген Қарғадай жұртқа мазақ, күлкі боп жүр.</p> <p>Жұрт едік аңқау өскен қазақ болып, Далада кең сахара көшіп-қонып. Алдаған залымдардың тіліне еріп, Жүрмесек жарар еді мазақ болып.</p>	<p>Какие пёрушки! Какой носок! И, верно, ангельский быть должен го- лосок! Спой, светик, не стыдись! Что, ежели, сестрица, При красоте такой и петь ты мастерица, Ведь ты б у нас была царь-птица!»</p> <p>Вещуньяна с похвал вскружилась голова, От радости в зобу дыханье сперло,— И на приветливы Лисицины слова Ворона каркнула во всё воронье горло: Сыр выпал – с ним была плутовка такова</p> <p><i>Впервые напечатана басня в 1808 году.</i></p>
<p style="text-align: center;"><i>12 шумақ, 48 тармақ</i></p>	<p style="text-align: center;"><i>6 шумақ, 27 тармақ</i></p>

13. ҚАСҚЫР МЕН ҚОЗЫ

Ахметген	Қрыловтан
Қасқыр мен Қозы	Волк и Ягненок
<p>Бұлаққа су ішуге келді Қозы, Жанында серігі жоқ, жалғыз өзі. Бәрі жоқ десең, шығар бөрік астынан, Бәле мен қаза алыс па, келсе кезі.</p> <p>Қаңғырған тамақ іздеп бір аш бөрі Қозыға жегіп келді жайнап көзі. Жемекке, кінә қойып, сол арада, Жала ғып, міне, Қасқыр айтқан сөзі:</p> <p>«Сен, Қозы, текке қарап жүре алмай- сың, Соктықпа маған десем, тіл алмайсың. Мойныңды қазір жұлып алайын ба, Суымды неге былғап, лайлайсың?»</p> <p>Қозы айтты: «Қасқыр тақсыр, тоқта азырақ, Тергеніз, кінәм болса, әділ бірақ. Ізіңіз жатқан жерден төмен келіп, Іштім мен жүз қадамдай қашығырақ.</p> <p>Бұл жерден ең аз болса бір жүз қадам, Мүмкін бе лайлауға осы арадан? Сіз түгіл, өзеге жоқ қиянатым, Не шара, жеткен болса бүгін қазам?!»</p> <p>«Бекер ме, - Қасқыр айтты, - менің сөзім, Білесің жалғаншы деп кімді өзің? Әкенді алдындағы танымсың, Бәлем, сен байқап кара, ашып көзің!</p> <p>Осындай сөздер мені күйдіреді, Десем де шыдайын-ақ етіп төзім. Есімнен өле-өлгенше кете қалмас Былтырғы осы арада сөккен сөзің».</p> <p>«Кезек бер біразырақ сөзге, тақсыр, Келемін жарты жасқа күзде, тақсыр. Жаралып дүниеге быыл келсем, Тиемін былтыр неге сізге, тақсыр?!»</p>	<p>У сильного всегда бессильный виноват: Тому в Истории мы тьму примеров слы- шим, Но мы Истории не пишем; А вот о том как в Баснях говорят.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Ягненок в жаркий день зашел к ручью напиться; И надобно ж беде случиться, Что около тех мест голодный рыскал Волк. Ягненка видит он, на добычу стремится; Но, делу дать хотя законный вид и толк, Кричит: «Как смеешь ты, наглец, нечи- стым рылом Здесь чистое мутить питье Мое С песком и с илом? За дерзость такую Я голову с тебя сорву».—</p> <p>«Когда светлейший Волк позволит, Осмелюсь я донести, что ниже по ручью От светлости его шагов я на сто пью; И гневаться напрасно он изволит: Питья мутить ему никак я не могу».— «Поэтому я лгу!</p> <p>Негодный! слыхана ль такая дерзость в свете! Да помнится, что ты еще в запрошлом лете Мне здесь же как-то нагрубил: Я этого, приятель, не забыл!» — «Помилуй, мне еще и от роду нет году»,— Ягненок говорит. «Так это был твой брат».— «Нет братьев у меня».— «Так это кум иль сват И, словом, кто-нибудь из вашего же роду.</p>

<p>«Ол әсте, сен болмасаң, сенің ағаң, Ойларың мені жоймақ, келсе шамаң. Ит болсын, қойшың болсын, қожан болсын, Жауыздық ойлайсындар бәрің маған!»</p> <p>«Нансаңыз, ағам да жоқ, інім де жоқ, Уа, ғайыры нашарлықтан мінім де жоқ. Нақактан мені, тақсыр, күйдіресіз, Жауыздық сізге ойлаған күнім де жоқ».</p> <p>«Ол саған әлде күйеу, әлде құда, Сүймейді қой атаулы мені жүдә. Иә бөлең, иә нағашың, иә жиенің, Әйтеуір, саған ұқсас еді о да.</p> <p>Қой заты талай зәбір берді маған, Соларын мен де істеймін енді саған. Кегімді қойдан алмай, кімнен алам?! Тауыспа о деп, бұ деп сөзді оған».</p> <p>«Тақсыр-ай, еш жазығым жоқ қой менің, Жәбір ғой біреу үшін күйдіргенің!» «Үндеме! Жетер! Қазір мұрсатым жоқ Тұруға ақ-қараңды тергеп сенің.</p> <p>Алыпсың жаман әдет қарсыласып, Сенімен тұрам ба мен мылжыңдасып. Айтайын, білгің келсе, Қозым, саған: Кінәң сол – жегім кеп тұр, қарным ашып!»</p> <p>Шошиды Қозы байғұс құлқын танып, Құтылар, білгенменен, онан нағып? Болсын ба Қозы жұмыс Қасекеңе, Жөнелді иығына салып алып.</p> <p style="text-align: center;">* * *</p> <p>Орманға Қасқыр кетті Қозыны алып, Белгілі етер ісі алып барып. Осындай жазықсызды жазғыратын Әр жерде күштілер де бар ғой қалып.</p> <p>Қасқырдың зорлық болды еткен ісі, Ойлаймын, оны мақтар шықпас кісі. Нашарды талай адам талап жеп жүр, Бөріден артық дейміз оның несі?!</p>	<p>Вы сами, ваши псы и ваши пастухи, Вы все мне зла хотите И если можете, то мне всегда вредите, Но я с тобой за их разведаюсь грехи».–</p> <p>«Ах, я чем виноват?» – «Молчи! устал я слушать, Досуг мне разбирать вины твои, щенок! Ты виноват уж тем, что хочется мне кушать».</p> <p>Сказал и в темный лес Ягненка поволок.</p>
<p>17 шумақ, 68 тармақ</p>	<p>5 шумақ, 37 тармақ</p>

14. АҒАШ

Ахметтен	Крыловтан
Ағаш	Деревцо
<p>Орманға балтасымен келді Мұжық, Аралап ағаш таңдап жүрді кезіп. «Апырмай, аман қалсақ жарар ед», - деп, Жанынан көрген Ағаш тұрды безіп.</p> <p>Мұжыққа бір жас Ағаш айтады сөз: «Кұдайдан тілеуші едім келтір деп кез. Мың да бір алғыс саған берер едім, Осы үлкен Ағаштардан құтқарсаң тез.</p> <p>Тынышыма бұлар мені өсірмейді, Тасалап, күннің көзін түсірмейді. Осылар тұрғаннан соң, жер тар болып, Еркінше тамырларым көсілмейді.</p> <p>Менде жоқ бұларға айтар амал енді, Деп тұрмын: «Құтқарушым жаңа кел- ді!» Қоршалап, жан-жағымнан қамап алып, Аслан жібермейді самал желді.</p> <p>Болған соң шамам келмес, өшгеспедім, Қирағып, әлім жетсе, кеспес пе едім? Жайқалып жапырағым әлдеқашан, Көркі боп осы араның өспес пе едім?!</p> <p>Бұлайша өтер ме еді өмір текке, Зор пайдам тимес пе еді төңірекке? Көлеңкем кең даланың көбін жауып, Таласып тұрмас па еді төбем көкке?!»</p> <p>Ағаштың сөзін Мұжық қабыл алды, Қирағып, бәріне де ойран салды. Кесіліп Ағаш біткен жан-жағында, Сорайып манағы Ағаш жалғыз қалды.</p> <p>Қираған Ағаштарға қарап тұрып, Қуанды мұқатқандай жауын қырып. Біреудің бағы бастан көшерінде, Қас болар жақынымен, Құдай ұрып.</p>	<p>Увидя, что топор Крестьянин нес, «Голубчик, – Деревцо сказало молодое, – Пожалуй, вырубь вокруг меня ты лес, Я не могу расти в покое: Ни солнца мне не виден свет, Ни для корней моих простору нет, Ни ветеркам вокруг меня свободы, Такие надо мной он сплесть изволил своды! Когда б не от него расти помеха мне, Я в год бы сделалось красою сей стране, И тенью бы моей покрылась вся долина; А ныне тонко я, почти как хворостина».</p> <p>Взялся Крестьянин за топор, И Дереву, как другу, Он оказал услугу: Вкруг Деревца большой очистился про- стор; Но торжество его недолго было! То солнцем дерево печёт, То градом, то дождём сечёт, И ветром, наконец, то Деревцо сломило.</p> <p>«Безумное! – ему сказала тут змея, – Не от тебя ль беда твоя? Когда б, открытое в лесу, ты возростало, Тебе б вредить ни зной, ни ветры не мог- ли, Тебя бы старые деревья берегли; А если б некогда деревьев тех не стало, И время их бы отошло, Тогда в свою череду ты столько б возросло, Усилилось и укрепилось, Что нынешней беды с тобой бы не слу- чилось, И бурю, может быть, ты б выдержать могло!»</p>

<p>Айрылып жан-жағында панасынан, Қорқады өтсе-дағы құйын жүріп. Ұрынып жаз ыстыққа, қыс суыққа, Біресе бұршақ соғып, болды құрып!</p> <p>Ол қанша пайда тапты жалғыз тұрып, Өзгенің әлек етіп бәрін қырып? Ағашта курап тұрған әл болсын ба, Кетіп ед дауыл соғып, қалды сынып.</p> <p>Сонда оған сынып жатқан Жылан келді: «Өзіңе бәле тілеп алдың, - деді. Қорғаушы жаныңдағы Ағаштардың Кінәсіз бәріне ылаң салдың, - деді.</p> <p>Панаңды күннен, желден қорғап тұрған Қырғызып, өзің жалғыз қалдың, - деді. Алланың арампейіл сүймес құлы, Отыңа өзің жаққан жандың», - деді,</p> <p style="text-align: center;">* * *</p> <p>Жігіттер, жақыныңмен болмаңдар қас, Қас болған жақынымен ақырда оңбас. Ағайын бірі – пана, бірі – қару, Кісіге жеке-саяқ бақыт қонбас.</p> <p>Кей ақымақ әлек етер жақындарын, Аямай жұмсап күш пен ақылдарын. Жау түгіл, иттен бойын қорғай алмай, Қаптырар ақырында тақымдарын.</p>	
<i>14 иуақ, 56 тармақ</i>	<i>3 иуақ, 31 тармақ</i>
15. ҚАРТАЙҒАН АРЫСТАН	
Ахметтен	Крыловтан
<p style="text-align: center;">Қартайған Арыстан</p> <p>Қартайып Арыстанның әлі кетті, Айбынды жұрт қорқатын сәні кетті. Бегіне жан келмейтін уақыттар Артына бір қарамай, бәрі кетті.</p> <p>Аяқта дәрмен қалды жүрерлік-ақ, Тым қарттық жас емес қой көрер- лік-ақ.</p>	<p style="text-align: center;">Лев состаревшийся</p> <p>Могучий Лев, гроза лесов, Постигнут старостью, лишился силы: Нет крепости в когтях, нет острых тех зубов, Чем наводил он ужас на врагов, И самого едва таскают ноги хилы.</p>

Тіс түсіп, тырнақ мұқап, қайрат кетіп,
Жайы бар тыныш жатып өлерлік-ақ.
Тынышына қоймады оны өзге аңдар,
Бата алмай, «сені ме?» деп жүрген
жандар.
Анау да, мынау да өшін алып жатыр,
Қашаннан Арыстанда кегі барлар.

Ат тепті, Қасқыр қапты етін үзіп,
Біресе жаралады Өгіз сүзіп.
Қинады әркім келіп білгенінше,
Арыстан үн шығармай жатты төзіп.

Ыңыранып жатыр еді өлейін деп,
Қасына Есек келді көрейін деп.
Артықша жанға батар жерін таңдап,
О да тұр Арыстанды тебейін деп.

«Иә, Раббым, – сол уақытта - деді
Арыстан,
Мен түгіл, үркуші еді Ат қамыстан.
Бұл Өгіз, мынау Қасқыр тимек түгіл,
Зәресі ұшушы еді, көрсе алыстан.

Дариға, ол заманның бәрі өтті,
Кәрілік деген бәле келіп жетті.
Тіс түсіп, тырнақ мұқап, әл кеткен
соң,
Сорыма бәрі мұның ер боп кетті.

«Тебем» деп келіп тұрған мынау
Есек,
Аяқта жатушы еді болып төсек.
Кешегі дәурен баста тұрған шақта,
Мұны кім етуші еді жан деп есеп.

Көп шығар, жоқ демеймін, кінәм
менің,
Ризамын бақ, бәлеңе бірдей сенің.
Тұяғын сол жаманның тигізбей ал,
Қорлықтан мұнан көрген, жеңіл
өлім!»

* * *

Аталған бірдей емес осы аңдар,
Ішінде жақсы, жаман, осалы бар.
Арыстан, Жылқы, Өгіз, Есекке ұқсас,
Ойласақ, табылмай ма неше адамдар?

А что всего больней,
Не только он теперь не страшен для зве-
рей,
Но всяк, за старые обиды Льва, в отмще-
нье,
Наперерыв ему наносит оскорбление:
То гордый конь его копытом крепким
бьёт,
То зубом волк рванёт,
То острым рогом вол боднёт.

Лев бедный в горе толь великом,
Сжав сердце, терпит всё и ждёт кончины
злой.

Лишь изъясляя ропот свой
Глухим и томным рыком.
Как видит, что осёл туда ж, натужа грудь,
Сбирается его лягнуть
И смотрит место лишь, где б было
побольнее.

«О боги! – возопил, стеная, Лев тогда, –
Чтоб не дожить до этого стыда,
Пошлите лучше мне один конец скорее!
Как смерть моя ни зла:
Всё легче, чем терпеть обиды от осла».

1821–1823 г.

<p>Ерлер бар заманында дәурен сүрген, Дұшпанын ерегіскен жалғыз бүрген. Қартайған Арыстандай әлі кетіп, Қаруы бұл уақытта азып жүрген.</p> <p>Бақ қонса, сыйлар Алаш ағайын да, Келе алмас жаман батып маңайыңа. Басыңнан бақыт құсы ұшқан күні – Құл-құтан басынады малайың да.</p>	
<p><i>12 шумақ, 48 тармақ</i></p>	<p><i>4 шумақ, 24 тармақ</i></p>
<p>16. ШАЛ МЕН АЖАЛ</p>	
<p>Ахметтен</p>	<p>Крыловтан</p>
<p style="text-align: center;">Шал мен Ажал</p> <p>Орманнан бір Шал қайтты отын алып, Бүкшеңдеп, көтере алмай, өліп-талып. Отынын жерге қойып, біразырақ Қисайып жатты байғұс ойға қалып:</p> <p>«Мен сорлы әрі кәрі, әрі жарлы, Асырау оңай емес үйлі жанды. Қартайдым, жалданарға қайратым жоқ, Бермеді тұтынарлық Құдай малды.</p> <p>Бұл маған не қылғаның, Жаратқаным, Бір Шалға үйлі жанды қаратқаның? Төлермін салық ақша қайдан тауып, Қажетім бірін сай ғып жаратпадың?</p> <p>Не жаздым құтқармастай бұл бейнеттен, Күнің жоқ тілегімді қабыл еткен. Біреу кеш, біреу ерте өліп жатыр, Келмей ме маған Ажал, қайда кеткен?»</p> <p>Мұны естіп, Ажал Шалға жетіп келді: «Шақырдың жаңа неге, - деді, мені?» Ажалды көрген шақта зәресі ұшып, Шал байғұс сасқанынан былай деді:</p> <p>«Жарайды, бәрекелді, қош келдің сен, Өзім аш әрі кәрі, қуатым кем. Отырмын отынымды көтере алмай, Арқалатып жібер деп шақырып ем».</p>	<p style="text-align: center;">Крестьянин и Смерть</p> <p>Набрав валежнику порой холодной, зимной, Старик, иссохший весь от нужды и трудов, Тащился медленно к своей лачужке дым- ной, Кряхтя и охая под тяжелой ношей дров.</p> <p>Нес, нес он их и утомился, Остановился, На землю с плеч спустил дрова долой, Присел на них, вздохнул и думал сам с собой:</p> <p>«Куда я беден, боже мой! Нуждаюсь во всем; к тому ж жена и дети, А там подушное, боярщина, оброк... И выдался ль когда на свете Хотя один мне радостный денёк?»</p> <p>В таком унынии, на свой пеняя рок, Зовет он смерть: она у нас не за горами, А за плечами: Явилась вмиг И говорит: «Зачем ты звал меня, стар- рик?» Увидевши ее свирепую осанку, Едва промолвить мог бедняк, оторопев:</p>

<p>Шал болсын жасы жетіп, жеңген қарттық, Из жүрген жоқшылықтың зарын тар-тып, Сау жер жоқ ағзасында ауру да – Өлімнен тірілігін көреді артық. * * *</p> <p>Кейбіреу көтере алмай жүрсе кенін, Кейіген сағатында тілейді өлім. Болады надандықпен зор күнәһар, Ісінің Құдіреттің білмей жөнін.</p>	<p>«Я звал тебя, коль не во гнев, Чтоб помогла ты мне поднять мою в- занку».</p> <p>Из басни сей Нам видеть можно, Что как бывает жить ни тошно, А умирать еще тошней.</p> <p>1807 г.</p>
<p><i>8 шумақ, 32 тармақ</i></p>	<p><i>4 шумақ, 26 тармақ</i></p>
<p>17. ҚАЙЫРЫМДЫ ТҮЛКІ</p>	
<p>Ахметген</p>	<p>Қрыловтан</p>
<p style="text-align: center;">Қайырымды Түлкі</p> <p>Бір мерген бозша құсты атып алды, (Қоймады өлтіріп-ақ жалғыз жанды). Басында бір ағаштың үш баласы Шырылдап ұясында жетім қалды.</p> <p>Ана жоқ таситұғын тағам-жемді, Күн көрер бейшаралар қайтіп енді? Шулаған балапандар даусын естіп, Сөз сөйлеп осылайша Түлкі келді:</p> <p>«Алда сорлы, бейшара балалар-ай, Жасынан өлген екен аналары-ай. Көбелек, шыбын аулап күн көретін Жоқ екен пақырлардың шамалары-ай.</p> <p>Әй, құстар! Тыңдаңыздар құлақ салып, Кезекпен жем тасындар ұшып барып. Үшеуін асырауға қанша қиын, Етіңдер аз күн қайыр бөліп-жарып.</p> <p>Көкек құс! Жүнің түлеп жүр ғой бе- кер, Азырақ жетім үшін жұлсақ нетер? Қайырдың бұл дүниеде жетімге еткен Басқа іс сауабына бар ма жетер?!</p> <p>Бозторғай! Қарап тұрма сен де текке, Жүресің бекер шырлап ұшып көкте. Даладан, тоғайлардан тамақ ізде, Бұлардың үшеуіне көп керек пе?!</p>	<p style="text-align: center;">Добрая Лисица</p> <p>Стрелок весной малиновку убил. Уж пусть бы кончилось на ней несчастье злое, Но нет; за ней должны ещё погибнуть трое: Он бедных трёх её птенцов осиротил. Едва из скорлупы, без смыслу и без сил, Малютки терпят голод И холод И писком жалобным зовут напрасно мать. «Как можно не страдать, Малюток этих вида;» И сердце чьё об них не заболит? – Лисица птицам говорит, На камушке против гнезда сироток сидя. – Не киньте, милые, без помощи детей; Хотя по зёрнышку бедняжкам вы снесите, Хоть по соломинке к их гнёздышку прит- кните: Вы этим жизнь их сохраните; Что дела доброго святей!</p> <p>Кукушка, посмотри, ведь ты и так линия- ешь: Не лучше ль дать себя немножко ощи- пать И перьем бы твоим постельку их устлать, Ведь попусту ж его ты растеряешь.</p>

<p>Сарымойын! Ер жетті ғой балаларың, Бөледен Құдай сақтар бірер-жарым. Бұлардың күндіз-түні жанында бол, Жоктатпай сорлылардың аналарың.</p> <p>Қарлығаш! Сен келтірсең маса-шы- бын, Бұларға о да қорек болар тығын. Осындай жұрт жабылған сауап іске Ұят қой кіріспесең, жарықтығым.</p> <p>Сандуғаш! Не қылайын сені қайрап, Қоярсың оқтын-оқтын өзің сайрап – Көңілін біраз ғана көтермекке Зарлының жетім қалған соры қайнап.</p> <p>Достарым! Осындай бір іс етелік, Жастарды жетім қалған кісі етелік. Ізгілер орманда да бар екенін Осындай сауап іспен көрсетелік!»</p> <p>Тұрғанда Түлкі сөйлеп сауап жолды, Қайғыға естігеннің көңілі толды. Аштыққа шыдай алмай үш балапан, Ағаштан төмен жерге түсіп қонды.</p> <p>Жұрт жинап жақсы кеңес қылған Түлкі, Зарланып жетімді аяп тұрған Түлкі Аузына үшеуін де қағып салды – Өзі екен нағыз Құдай ұрған Түлкі.</p> <p>Жеп қойды құстың жетім балапанын, Қорықпай-ақ обалынан Түлкі залым. Қарасақ, ел ішінде аз ба адамдар Жеп жүрген обалсынбай жетім ма- лыны?</p> <p style="text-align: center;">* * *</p> <p>Пана боп, өзің сақта, Құдіретім, Кім де кім балапандай қалса жетім. Жұмсақ тіл, көңілі қатты залымдар- дың, Ете көр жетімдерден аулақ бетін!</p>	<p>Ты, жавронок, чем по верхам Тебе кувыряться, кружиться, Ты б корму поискал по нивам, по лугам, Чтоб с сиротами поделиться. Ты, горлинка, твои птенцы уж подросли, Промыслить корм они и сами бы могли: Так ты бы с своего гнезда слетела Да вместо матери к малюткам села, А деток бы твоих пусть бог Берёт.</p> <p>Ты б, ласточка, ловила мошек, Полакомить безродных крошек. А ты бы, милый соловей, – Ты знаешь, как всех голос твой прель- щает, – Меж тем, пока зефир их с гнёздышком качает, Ты б убаюкивал их песенкой своей. Такою нежностью, я твёрдо верю, Вы б заменили им их горькую потерю. Послушайте меня: докажем, что в лесах Есть добрые сердца, и что...» При сих словах Малютки бедные все трое, Не могши с голоду сидеть в покое, Попадали к Лисе на низ. Что ж кумушка? – Тотчас их съела И поученья не допела.</p> <p>Читатель, не дивись! Кто добр поистине, не распложая слова, В молчанье тот добро творит; А кто про доброту лишь в уши всем жужжит,</p> <p>Тот часто только добр на счёт другого, Затем, что в этом нет убытка никакого. На деле же почти такие люди все – Сродни моей Лисе.</p> <p>1814 г.</p>
14 шумақ, 56 тармақ	4 шумақ, 56 тармақ

18. МАЙМЫЛ МЕН КӨЗІЛДІРІК

Ахметген	Қрыловтан
Маймыл мен Көзілдірік	Мартышка и Очки
<p>Қартайып, нашар көрді Маймыл көзі, Ойлады ем етерге оған өзі. «Көз азса – Көзілдірік емі» деген Тиетін құлағына жұрттың сөзі.</p> <p>Бес-алты Көзілдірік Маймыл тапты, Біразын құйрығына тізіп, тақты. Қарады бірін иіскеп, бірін жалап, Бір мезгіл төбесіне қойып жатты.</p> <p>Пайда жоқ иіскесе де, жаласа да, Қойып-ақ әр жеріне қараса да. Маймылға көзілдірік ем болмады, Адамның көздеріне жараса да.</p> <p>«Жоқ! - деді, титімдей де пайда тіп- тен, Мәжнүн бұл шыныдан дәру күткен! Жаксы-ақ, - деп Көзілдірік» шу- лаушы еді, Бәрі де жалғаншы екен адам біткен.</p> <p>Сөздері жұрттың айтқан бәрі жалған, Мен жарым жалған айтқан сөзге нанған. Көрмедім жау алғырдан ешбір пайда, Еңбегім босқа кетті іздеп, талған!»</p> <p>Қараңыз, Маймыл не етті сонда тұрып? Бір тасқа ұрды, бәрін лақтырып. Ашу мен жарымдықтан пайда бар ма, Күл-күл боп Көзілдірік қалды сынып.</p> <p style="text-align: center;">* * *</p> <p>Алғанға бұл кеңесте гибрат бар, Маймылша іс ететін көп надандар. Пайдалы затты орнына жұмсай алмай, Соғетін пайдасыз деп жоқ па адамдар?!</p>	<p>Мартышка к старости слаба глазами стала; А у людей она слыхала, Что это зло ещё не так большой руки: Лишь стоит завести Очки.</p> <p>Очков с подюжины себе она достала; Вертит Очками так и сяк: То к темно их прижмёт, то их на хвост нанижет, То их понохоает, то их полижет; Очки не действуют никак.</p> <p>«Тьфу, пропасть! – говорит она, – и тот дурак, Кто слушает людских всех врак: Всё про Очки лишь мне нагали; А проку на волос нет в них». Мартышка тут с досады и с печали О камень так хватила их, Что только брызги засверкали.</p> <p>К несчастью, то ж бывает у людей: Как ни полезна вещь, – цены не зная ей, Невежда про неё свой толк всё к худу клонит; А ежели невежда познатней, Так он её ещё и гонит.</p>
<i>7 шумақ, 28 тармақ</i>	<i>4 шумақ, 21 тармақ</i>

19. ШАЛ МЕН ЖҰМЫСКЕР

Ахметтен	Крыловтан
Шал мен Жұмыскер	Крестьянин и Работник
<p>Шал қайтты малайымен пішен шауып, Бәлені сезе ме адам тұрған бағып. Орманмен кешкітұрым келе жатты, Баратын елге тура бір жол тауып.</p> <p>Тап берді қарсы алдынан аю шығып, Болмады айла етерге о ғып, бұ ғып. Үстіне Шалдың аю қонып қалды, Сорлыны ә дегенше жерге жығып.</p> <p>Жұмарлап, басып-жаншып аю шалды, Жемекке енді бастап ыңғайланды. «Бауырым, Пәленшежан, айыршы-ай», - деп, Малайға Шал жалынып, қолқа салды.</p> <p>Малайы темір айыр, балтаны алып, Аюды жықты, басын, ішін жарып. Қан-қан боп үсті-басы, өлейін деп, Қорқырап аю жатты ыңыранып.</p> <p>Шал тұрып енді орнынан есен-аман, Жақындап Жұмыскерге келді тәман: «Әумесер, ақылың жоқ, ит-доңыз!» - деп, Байғұсты балағаттап, сөкті жаман.</p> <p>«Ұрсасың неге, Шалым, маған, - деді, Сөккендей не істедім саған? - деді. Жазғаным, менің сені аю жаудан Айырып алғаным ба аман?!» - деді.</p> <p>Шал айтты: «Көрмейсің не еткеніңді, Желігіп жындануға жеткеніңді, Бардай-ақ әкең құны, сонша шаншып, Терісің іске алғысыз еткеніңді?!»</p> <p style="text-align: center;">* * *</p> <p>Сөз жаздым үгіт үшін бозбалаға, Осындай елде уақиға аз ғана ма? Қайырың наданға еткен – шашқан мүлкің, Болады рәсуа құр далаға.</p>	<p>Когда у нас беда над головой, То рады мы тому молиться, Кто вздумает за нас вступиться; Но только с плеч беда долой, То избавителю от нас же часто худо: Все впускаки его ценят; И если он у нас не виноват, Так это чудо!</p> <p>Старик Крестьянин с Батраком Шел под вечер леском Домой, в деревню, с сенокосу, И повстречали вдруг медведя носом к носу. Крестьянин ахнуть не успел, Как на него медведь насел. Подмял Крестьянина, ворочает, ломает И, где б его почать, лишь место выбирает: Конец приходит старику.</p> <p>«Степанушка, родной, не выдай, милый!» – Из-под медведя он взмолился Батраку. Вот новый Геркулес, со всей собравшись силой, Что только было в нем,</p> <p>Отнес полчерепа медведю топором И брюхо проколол ему железной вилой. Медведь взревел и замертво упал: Медведь мой издыхает.</p> <p>Прошла беда; Крестьянин встал, И он же Батрака ругает. Опешил бедный мой Степан.</p> <p>«Помилуй, – говорит, – за что?» – «За что, болван! Чему обрадовался сдуру? Знай колет: всю испортил шкуру!»</p>

<p>Құдайым, жолдас қылма жамандарға, Көзі тар, көңілі соқыр надандарға! Жақсылық етсең де бір, етпесең де, Жақпайсың кей ақымақ адамдарға.</p>	
<p>9 шумақ, 36 тармақ</p>	<p>4 шумақ, 32 тармақ</p>
<p>20. ЖАРЛЫ БАЙ</p>	
<p>Ахметген</p>	<p>Қрыловтан</p>
<p style="text-align: center;">Жарлы бай</p> <p>Бір күні Жарлы отырып ойға қалды, Байларға кейбір сараң көзін салды. «Ішіп-жеп, рақатын көрмеген соң, Не керек,-делі, жиып пұл мен малды?</p> <p>Малыңда не қызық бар етпей жиган, Жаныңа еш рақат етпей жиган? Қызығын малдың көрмей бұл дү- ниде, Алмайсың ақыретте сатып иман.</p> <p>Өлесің, артыңда көп мал қалады, Көріне кімнің малы бір барады?! Адал сүт емген бала қалса артыңда, Көп болса, асың беріп, там салады.</p> <p>Дарыға, мен бай болсам жұрттан асқан, Үйлерді салдырар ем қандай тастан! Сом түгіл, мынын бірден жұмсар едім, Аямай киер киім, ішер астан.</p> <p>Жылқымды, кымызымды, қойым- менен, Жұмсар ем қонағыма тойымменен, Жұрттымының жабықтырмай көңілін ашып, Күнде той, күнде қызық ойынменен!».</p> <p>Осылай жатты ойлап кедей жазған, Кішкене лашығында жерден қазған. Аяқта етігі жоқ, баста бөрік, Үстінде жыртық көйлек, кір-кір, тозған.</p> <p>Ақ сақал, ақ сәлделі, таяқ қолда, Секілді жүрген адам ұзақ жолда,</p>	<p style="text-align: center;">Бедный Богач</p> <p>Ну стоит ли богатым быть, Чтоб вкусно никогда ни съесть, ни спать И только деньги лишь копить? Да и на что? Умрём, ведь всё оставим. Мы только лишь себя и мучим и беспла- вим.</p> <p>Нет, если б мне далось богатство на удел, Не только бы рубля, я б тысяч не жалел, Чтоб жить роскошно, пышно, И о моих пирах далёко б было слышно; Я даже делал бы добро другим, А богачей скупых на муку жизнь похожа. – Так рассуждал Бедняк с собой самим, В лачужке низменной, на голой лавке лёжа; Как вдруг к нему сквозь щёлочку пролез, Кто говорит – колдун, кто говорит – что бес, Последнее едва ли не вернее: Из дела будет то виднее. Предстал – и начал так: «Ты хочешь быть богат, Я слышал, для чего; служить я другу рад. Вот кошелек тебе: червонец в нём, не боле; Но вынешь лишь один, уж там готов дру- гой.</p> <p>Итак, приятель мой, Разбогатеть теперь в твоей лишь воле. Возьми ж – и из него без счёту вынимай, Доколе будешь ты доволен; Но только знай: Истратить одного червонца ты не волен, Пока в реку не бросишь кошелька». Сказал – и с кошельком оставил Бедняка.</p>

<p>Кедейдің бай болсам деп ойлап жатқан, Үйіне кіріп келді бір қарт сонда.</p> <p>Орнынан кедей тұрып, сәлем берді, Қарт оған: «Алейкүмассалам!»-деді. Беремін мына саған әмиянды, Бай болып, мүддеңе жет, балам», - деді.</p> <p>Көп емес, онда қазір жалғыз дiлдe, Оны алсаң, дiлдe болар тағы орнында. Оны алсаң, және орнынан дiлдe шығып, Таусылмас, ала берсең, қанша жылда.</p> <p>Ұмытпа бұл сөзімді, жаным бала: Мейілің тойғаннан соң ала-ала, Апар да әмиянды суга таста, Болады тұтынарға сонда ғана».</p> <p>Осыны айтты да, қарт кетіп қалды, Кедейім қуанғаннан естен танды. Отырып аң-таң қалып, біраздан соң Шиланды ашайын деп қолына алды.</p> <p>Ішінде алтын жатыр, ашып көрсе, (Бай болу сағатында, Құдай берсе!) Жарлы оны бұлай алып қойып еді, Білінді орнында бір тағы нәрсе.</p> <p>О да алтын, оны қойды және алып, «Өңім бе, түсім бе?!» - деп таңға қалып. Ертеден кешке дейін Жарлы отырды, Шиланнан саф алтынды санап салып.</p> <p>Әмиян күндіз-түні болды қолда, Ас ішу, дамыл алу болмады онда. Алтынды бөлек-бөлек үйіп отыр, Өзімен өзі кеңес құрып сонда.</p> <p>«Мінеки, - деді, енді мен де баймын! Байлармен жұрттан асқан сайма-саймын. Құдайым бермегенде, жаттым ұйықтап, Тұрғанда Құдай беріп, неге ұйықтаймын?!</p>	<p>Бедняк от радости едва не помешался; Но лишь опомнился, за кошелек принялся.</p> <p>И что ж? – Чуть верится ему, что то не сон: Едва червонец вынет он, Уж в кошельке другой червонец шевелится.</p> <p>«Ах, пусть лишь до утра мне счастье продлится! – Бедняк мой говорит. – Червонец я себе повытаскаю груду; Так завтра же богат я буду – И заживу, как сибарит».</p> <p>Однако ж поутру он думает другое. «То правда, – говорит, – теперь я стал богат; Да кто ж добру не рад! И почему бы мне не быть богаче вдвое? Неужто лень Над кошельком ещё проведешь хоть день! Вот на дом у меня, на экипаж, на дачу; Но если закупить могу я деревень, Не глупо ли, когда случай к тому утрачу? Так, удержу чудесный кошелек: Уж так и быть, ещё я поговую Один денёк, А, впрочем, ведь пожить всегда успею».</p> <p>Но что ж? Проходит день, неделя, месяц, год – Бедняк мой потерял давно в червонцах счёт; Меж тем он скудно ест и скудно пьёт; Но чуть лишь день, а он опять за ту ж работу.</p> <p>День кончится, и, по его расчёту, Ему всегда чего-нибудь недостаёт. Лишь кошелек нести сберется, То сердце у него сожмётся;</p> <p>Придёт к реке, – воротится опять. «Как можно, – говорит, – от кошелька отстать, Когда мне золото рекою само льётся?» И, наконец, Бедняк мой поседел, Бедняк мой похудел; Как золото его, Бедняк мой пожелтел.</p>
---	--

<p>Шығарсам қазір алтын үй алатын, Онан соң бір жүз мыңын бие алатын. Көшкенде жүктерімді атқа артам ба, Тағы да алтын керек түйе алатын.</p> <p>Бір жақсы кең қонақ үй және керек, Келсе де қанша қонақ сыя алатын. Ол үйге жібек көрпе, жастық керек, Болмайын қонақтардан ұялатын.</p> <p>Сиыр мен мынау алтын қойға, - деді, Аналар, қатын алсам, тойға, - деді. Жұмсармын мұнан соңғы алтындарды Қаражат, киім-кешек бойға», - деді.</p> <p>Табылды бірінен соң бір қажеті, Күн түгіл, өтті солай неше жеті. Жемеді оңды тамақ, көрмеді ұйқы, Тұрғандай аурудан болды беті.</p> <p>Ай түгіл, әлденеше жыл өтеді, Алса, енді бәріне де пұл жетеді. Өзенге әмиянды алып келіп, Тастауға кимай, қайтып әкетеді.</p> <p>Шиланды қайтып алып келеді үйге, Шыдамақ және киын аштық күйге. «Тұрғанда қолда әмиян, алтындарға, – Тағы бар қарттың сөзі деген, – тиме!»</p> <p>Ағарып сақал-шашы, қариды енді, Тәнінде ку сүйек қап, ариды енді. Қызығын малдың жұмсап көретұғын, Мезгілдің кетті өгіп бәрі де енді.</p> <p>Адасты ақылынан деуге жынды, Санайды бір жаңылмай сонша мынды. Осындай ішпей-жемей жиған дәулет, Қараңыз, ақырында немен тынды?</p> <p>Үстіне бүтін көйлек алмай сатып, Алмастан азық-түлік, жарап-қатып, Баяғы лашығында жан тапсырды, Оныншы миллионды санап жатып.</p> <p style="text-align: center;">* * *</p> <p>Бір емес, толып жатыр осындай кеп, Бар болып, жоқтың ісін істейтін кеп.</p>	<p>Уж и о пышности он боле не смекает: Он стал и слаб и хил; здоровье и покой – Утратил всё; но всё дрожащею рукой Из кошелька червонцы вон таскает.</p> <p>Таскал, таскал... и чем же кончил он? На лавке, где своим богатством любо- вался, На той же лавке он скончался, Досчитывая свой девятый миллион.</p>
---	---

<p>Малы көп, көңілі жарлы адамдарға, Ат қойған қанша теріс Жарлы бай деп?</p> <p>Жаман ғой жарлылық күй адамзатқа, Жақсы емес рақатсыз байлық, бақ та. Мал жиып, бай болуды талап еткен, Есіңде бұл кеңесті ұғып сақта!</p>	
<p>26 шумақ, 104 тармақ</p>	<p>9 шумақ, 73 тармақ</p>
<p align="center">21. АЙНА МЕН МАЙМЫЛ</p>	
<p align="center">Ахметтен</p>	<p align="center">Крыловтан</p>
<p align="center">Айна мен маймыл</p> <p>Айнаның қарсы алдына Маймыл барып, Айнада өз суретін көре салып, Аюға жанындағы күліп айтты, Ақырын аяғымен түртіп қалып:</p> <p>«Бері қара, бұ кім өзі мынау перің? Білмеймін қайдан шыққан мұндай көрім? Он екі мүшесінің бірі оңды емес, Көз салып қарап тұрсам әрбір жерін.</p> <p>Мен бұған титтей ғана ұқсас болсам, Ішіме пышақ салып өлер едім. Ол рас бесеу-алтау бар екені Кейіпсіз нақ осындай бөлелерім».</p> <p>«Маймылжан, біраз ғана етсең төзім, Менің бар жалғыз ауыз айтар сөзім: Әуре боп бөлелерің санағанша, Абайлап қарашы әуел өзің өзің!»</p> <p>Аюдың бір ақылы айтқан досқа, Бір жүріп, бірге тұрған көңіл қосқа, «Алды жөн адасқанның» деген сөз ғой, Тындаусыз, құр далада қалды босқа.</p> <p align="center">* * *</p> <p>Мысалы, адам – Маймыл, өлең – Айна, Өлеңді түсінгенге бар көп пайда. Айтылған өлеңдегі мінің көріп, Түзейтін мінез-құлқын адам қайда?</p>	<p align="center">Мартышка и Зеркало</p> <p>Мартышка, в Зеркале увидя образ свой. Тихохонько Медведя толк ногой: «Смотри-ка», говорит: «кум милый мой! Что это там за рожа? Какие у нее ужимки и прыжки! Я удавилась бы с тоски, Когда бы на нее хоть чуть была похожа. А, ведь, признайся, есть Из кумушек моих таких кривляк пять-шесть: Я даже их могу по пальцам перечесть». — «Чем кумушек считать трудиться, Не лучше ль на себя, кума, оборотиться?» Ей Мишка отвечал. Но Мишенькин совет лишь попусту пропал.</p> <p>Таких примеров много в мире: Не любит узнавать никто себя в сатире. Я даже видел то вчера: Что Климыч на-руку нечист, все это знают; Про взятки Климычу читают. А он украдкою кивает на Петра.</p>

<p>Біреудің мінін айтса өлеңшілер, Мәз болып, тыңдағандар қарқ-қарқ күлер. Болса да нақ со міндер өз басында, Деп айтар: «Секілді екен пәленше- лер».</p> <p>Мен талай көргенім бар осындайды, Өз мінін кім аңғарып, абайлайды? Мәселен, бидің жеген парасын айт, – Көрсетер, көзін қысып, ауылнайды.</p>	
<p><i>8 шумақ, 32 тармақ</i></p>	<p><i>4 шумақ, 20 тармақ</i></p>
<p>22. КІСІ МЕН АРЫСТАН</p>	
<p>Ахметтен</p>	<p>Крыловтан</p>
<p style="text-align: center;">Кісі мен Арыстан</p> <p>Бір аңшы ұстайды екен аңды қырып, Ішіне қалың ағаш торын құрып. Бір күні Арыстанға кез болыпты, Сыртынан құрған торын бағып тұрып.</p> <p>Арыстан ақырды оған аузын ашып: «Көрейін, қимылдашы қарсыласып! Шекірейіп: «Жан біткенге патша- мын!» - деп, Мақтанып жүруші едің судай тасып.</p> <p>Қайратың мақтанатын қандай екен, Кел бері, байқасалық күш сынасып. Адамым, рас бізге патша болсаң, Жүріп көр аяғыңды қадам басып!»</p> <p>«Арыстан! Сенен артық емес күшім, Сөзімді ілтипатпен тыңдап, түсін. Ететін мені артық хайуандардан Күш емес, өнерім мен еткен ісім.</p> <p>Ол рас, сендей онша батыр емен, Мақтаншақ, өтірікке жақын емен. Қаншама күш жетпейтін қиын істі, Орнына келтіремін ақылыммен.</p> <p>Бұл саған айтып тұрған нағыз шы- ным, Шындығын көрсетейін қазір мұның.</p>	<p style="text-align: center;">Лев и Человек</p> <p>Быть сильным хорошо, быть умным луч- ше вдвое. Кто веры этому неймет, Тот ясный здесь пример найдет, Что сила без ума сокровище плохое.</p> <p>Раскинувши тенета меж дерев, Ловец добычи дожидался; Но как-то, оплошав, сам в лапы Льву по- пался. «Умри, презренна тварь!» взревел свире- пый Лев, Разинув на него свой зев.</p> <p>«Посмотрим, где твои права, где сила, твердость, По коим ты в тщеславии своем Всея твари, даже Льва, быть хвалишься царем? И у меня в когтях мы разберем, Сразмерна ль с крепостью твоей такая гордость!» – «Не сила – разум нам над вами верх дает», Был Человека Льву ответ: «И я хвалиться смею, Что я с умением то препятство одолею, От коего и с силой, может быть, Ты должен будешь отступить». – «О вашем хвастовстве устал я сказки слушать». –</p>

<p>Егер де сөзім жалған болып шықса, Жейсің ғой сонан соң да, жарықты- ғым!</p> <p>Сен кара: қылдай өрмек анау тұрған, Мен едім азаптанып соны құрған. Кішкене желге де өзі селкілдейді, Көресің, темір емес із тас қорған.</p> <p>Жүрсем де қайратына сырттан қанып, Көзіммен көргенім жоқ әлі анық. Әуелі мен өтейін ар жағына, Өтерсің, мықты болсаң, бұзып-жарып».</p> <p>«Тұрсың ғой күш сынарға қылдай тормен, Ол түгіл, байқасқанмын онан зормен. Сен барып, ар жағында даяр боп тұр, Жетермін мен де қазір тура жолмен».</p> <p>Жөнелді көп сөйлемей адам пақыр, Қуанып жылдам жүріп бара жатыр. Датынан тор-торлардың өтіп алып, Тұрды енді: «Келсең, кел, - деп, - біздің батыр!».</p> <p>Арыстан шапты торға атқан оқтай, Қомсынып, бейне алдында нәрсе жоқтай. Өте алмай торды бұзып, шырма- тылып, Сол жерде қолға түсті ұрмай-соқпай.</p> <p>Оралып жатты торға Арыстаным, Ақылдан білді күштің қалысқанын. Терісін Арыстанның сойып алып, Олжалы қайтты аңшы данышпаным.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Бұл жазған бозбалаға бір өсиет, Өнерсіз кара күште жоқ қасиет. Ойламай, күшке сеніп еткен істің Зарары әр уақытта басқа тиет.</p> <p>Демеймін күш керексіз адамзатқа, Өнер, ой онан да артық мал мен баққа.</p>	<p>«Не в сказках доказать, я делом то могу; А впрочем, ежели солгу, То ты еще меня и после можешь ску- шать. Вот посмотри: между деревьев сих Трудов моих Раскинуту ты видишь паутину. Кто лучше сквозь нее из нас пройдет? Коль хочешь, я пролезу наперед;</p> <p>А там посмотрим, как и с силой в свой черед Проскочишь ты ко мне на половину. Ты видишь: эта сеть не каменная стена; Малейшим ветерком колеблется она; Однако с силою одною Ты прямо сквозь нее едва ль пройдешь за мною».</p> <p>С презрением тенета обозрев, «Ступай туда», сказал надменно Лев: «Вмиг буду я к тебе дорогою прямою»; Тут мой ловец, не тратя лишних слов, Нырнул под сеть и Льва принять готов. Как из лука стрела Лев вслед за ним пу- стился; Но Лев подныривать под сети не учился: Он в сеть ударился, но сети не прошиб – Запутался (ловец тут кончил спор и дело) – Искусство силу одолело, И бедный Лев погиб.</p> <p><i>1829-1830 г.</i></p>
---	--

<p>Өнердің жоқтығынан азып жүрміз, Нағыз бұл Арыстандай болмасак та.</p> <p>Бұл күнде күштен ойды бұрын жұмса, Қара күш бәйге алмай жүр осы шақта. Ғамал ет заманыңның ыңғайына, Бәйгесіз құр лағып босқа шаппа. Ақылдан күшінді артық көріп жүрсең, Жадына бұл кеңесті оқып сақта!</p>	
<p><i>15 шумақ, 62 тармақ</i></p>	<p><i>6 шумақ, 46 тармақ</i></p>
<p>23. ЖҮРГІНШІЛЕР МЕН ИТТЕР</p>	
<p>Ахметтен</p>	<p>Крыловтан</p>
<p style="text-align: center;">Жүргіншілер мен Иттер</p> <p>Кеш мезгіл келе жатты екі кісі, Сөйлесіп, кеңесерлік болып ісі. Арсылдап бір шығып қақпа астынан, Бөлінді екеуінің әңгімесі.</p> <p>Жүгірді және бір Ит оны көріп, Артынан тағы Ит шықты оған еріп. Жиылды сол арада қырық-елу ит, Бірінің даусын естіп бірі келіп.</p> <p>Біреуі жүргіншінің сонда тұрып, Ойлады қуалауға таспен ұрып. Жолдасы жанындағы оған айтты: «Қарама, неғыласың мойның бұрып.</p> <p>Өшігер олар қайта мұнан жаман, Тыймасың кесек атып лақтырып. Үндемей жайымызға жүре берсек, Өздері қояр әлі-ақ үріп-үріп».</p> <p>Бұл сөзді екеуі де қабыл етті, Иттерден қырық-елудей қадам өтті. Басылып бірте-бірте дауыстары, Кешікпей алды-алдына тарап кетті.</p> <p style="text-align: center;">* * *</p> <p>Тағы да бір сөз айтар келді ретім, Жаратқан түрлі мінез Құдіретім. Біреудің малын, иә бағын күндеп, Күншілдер жоқ па шулап итше үретін?!</p>	<p style="text-align: center;">Прохожие и Собаки</p> <p>Шли два приятеля вечернею порой И дельный разговор вели между собой, Как вдруг из подворотни Дворяжка твякнула на них; За ней другая, там ещё две-три, и вмиг Со всех дворов Собак сбежалось с пол- сотни.</p> <p>Один было уже Прохожий камень взял. «И, полно, братец! – тут другой ему сказал, – Собак ты не уймёшь от лаю, Лишь пуще всю раздразнишь стаю; Пойдём вперед: я их натуру лучше знаю».</p> <p>И подлинно, прошли шагов десятков пять, Собаки начали помалу затихать, И стало, наконец, совсем их не слышать. Завистники, на что ни взглянут, Подымут вечно лай; А ты себе своей дорогою ступай: Полают да отстанут.</p>

<p>Күндесін, шуылдасын, қылсын өсек, Етпелік, сөйлеп жүр деп, сөзін есеп. Иттердей үріп-үріп тарап кеткен, Қояды шулап-шулап, үндемесек.</p>	
<p><i>7 шумақ, 28 тармақ</i></p>	<p><i>2 шумақ, 19 тармақ</i></p>
<p>24. ЕМЕННІҢ ТҮБІНДЕГІ ШОШҚА</p>	
<p>Ахметтен</p>	<p>Крыловтан</p>
<p style="text-align: center;">Еменнің түбіндегі Шошқа</p> <p>Түбіне бір Еменнің Шошқа келіп, Жемісін жерге түскен жеді теріп. Тойған соң келістіріп ұйықтап алып, Еменнің түбін қазды тұра келіп.</p> <p>Шошқаға сол уақытта сөз айтады – Ағаштың басындағы құзғын көріп: «Тамырын қазып, аршып тастаған соң, Қалмай ма Емен курап, кеуіп, сынып?»</p> <p>«Қураса, қурайды деп, қиналман көп, Қурамай тұрғанменен, неме ол сеп? Қурасын, маған салса, күйіп кетсін, Қайғырман оның үшін уайым жеп.</p> <p>Құдайым жемісінен айырмасын, Қылатын мені семіз солар ғой тек!». Сол шақта күніреніп сөйледі Емен Шошқаға айтып тұрған осылай деп:</p> <p>«Ей, шіркін! Жақсылықты білмей- тұғын! Білсең сен, не бетің бар бүй дей- тұғын?! Жоғары қарай алсаң, білер едің – Шыққанын жеміс қайдан сен жей- тұғын!»</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Дүниеде түрлі-түрлі адамдар бар, Жақсы мен арасында жамандар бар. Ғылымды пайдаланып отырса да, Сезбейтін сол пайдасын надандар бар.</p>	<p style="text-align: center;">Свинья под Дубом вековым</p> <p>Свинья под Дубом вековым Наелась желудей досыта, до отвала; Наевшись, выпалась под ним; Потом, глаза продравши, встала И рылом подрывать у Дуба корни стала.</p> <p>«Ведь это дереву вредит, – Ей с Дубу ворон говорит, – Коль корни обнажишь, оно засохнуть может».</p> <p>«Пусть сохнет, – говорит Свинья, – Ничуть меня то не тревожит; В нём проку мало вижу я; Хоть век его не будь, ничуть не пожалео, Лишь были б жёлуди: ведь я от них жирею». –</p> <p>«Неблагодарная! – примолвил Дуб ей тут, – Когда бы вверх могла поднять ты рыло, Тебе бы видно было, Что эти жёлуди на мне растут».</p> <p>Невежда также в ослепление Бранит науки и ученье, И все учёные труды, Не чувствуя, что он вкушает их плоды.</p>
<p><i>6 шумақ, 24 тармақ</i></p>	<p><i>4 шумақ, 21 тармақ</i></p>

25. КІСІ МЕН АЮ

Ахметген	Қрыловтан
<p style="text-align: center;">Кісі мен Аю</p> <p>Бір Адам айдалада елден жырақ, Жеке-тақ, жапан түзді қылды тұрақ. Жаяулық, жалаңаштық жақсы емес кой, Жалғыздық олардан да қиынырақ.</p> <p>Көк шалғын, ағаш, бұлақ – бәрі жақ- сы, Болмайды нақ адамдай серік бірақ. Сөйлесіп іштен шерін тарқата алмай, Жеке-тақ қапаланды жалғызсырап.</p> <p>Бір күні келе жатты ағаш жаққа, Неңдей жан кез болар деп таныс- паққа.</p> <p>Орманда Қасқыр, Аю аң болмаса, Табылсын онан басқа кім бейбаққа!</p> <p>Айтқандай қарсы алдынан Аю келді, Бұл оған тағзымменен сәлем берді. Көрісіп, қол алысып амандасып, Сөйлесіп, бірте-бірте танысты енді.</p> <p>Дос болды ақырында Аю, Адам, Зор болды татулығы бір тумадан. Екеуі күндіз-түні болып бірге, Баспады бір-бірінен оқшау қадам.</p> <p>Сөйлескен әңгімесін ешкім білмес, Әзіл ме, ертегі ме, жай ма кеңес? Жеке-тақ әңгімеге жоқ кісі еді, Аю да туғаннан-ақ мылжың емес.</p> <p>Сөйлесіп қанбаса да кеңеске көп, Әйтеуір сол Аюды жаратты бек. Бір сағат сабыр қылмай, сағынады, Көзінен таса болса жолдасы тек.</p> <p>Осылай әлденеше күндер өтті, Шілде боп, күннің ыссы кезі жетті. Аралап ойды, қырды, орман, тауды, Екі дос күн ысыда сайран етті.</p>	<p style="text-align: center;">Пустынный и Медведь</p> <p>Хотя услуга нам при нужде дорогá, Но за неё не всяк умеет взяться: Не дай бог с дураком связаться! Услужливый дурак опаснее врага.</p> <p>Жил некото человек безродный, одино- кой, Вдали от города, в глуши. Про жизнь пустынную как сладко ни пиши, А в одиночестве способен жить не вся- кой: Утешно нам и грусть и радость разде- лить.</p> <p>Мне скажут: «А лужок, а тёмная дуброва, Пригорки, ручейки и мурова шелкова?» «Прекрасны, что и говорить! А всё прискучитя, как не с кем молвить слова».</p> <p>Так и Пустыннику тому Соскучилось быть вечно одному. Идёт он в лес толкнуться у соседей, Чтоб с кем-нибудь знакомство свесть. В лесу кого набреть, Кроме волков или медведей? И точно, встретился с большим Медве- дем он, Но делать нечего: снимает шляпу, И милому соседушке поклон. Сосед ему протягивает лапу, И, слово за слово, знакомятся они, Потом дружатся, Потом не могут уж расстаться И целые проводят вместе дни.</p> <p>О чём у них, и что бывало разговору, Иль присказок, иль шуточек каких, И как беседа шла у них, Я по сию не знаю пору.</p>

<p>Жүре алмай, Адам шаршап, тала берді, Өр жерде тұрып, демін ала берді. Аюдан Адам нашар болғаннан соң, Ере алмай, кейін, артта қала берді.</p> <p>Сонда оған Аю айтты: «Жеке-тақ жан! Айтайын мен бір ақыл, құлағың сал. Күзетіп, жан жолатпай мен тұрайын, Сен ұйықтап, біразырақ тынығып ал!».</p> <p>Жеке-тақ жолдасының тілін алды, Шапанын шешті-дағы, төсеп салды. Болдырып күні бойы жүрген бейбақ, Жатты да, бір есінеп, ұйықтап қалды.</p> <p>Ал енді Аю тұрды карауылда, Кінә жоқ бағып досын карауында. Қорылдап ұйықтап жатқан Жеке- тақтың</p> <p>Бір шыбын келіп қонды танауына.</p> <p>Шыбынды келіп қонған Аю көрді, Бір қуып жіберіп ед, қайтып келді. Үркітіп әлденеше қуса-дағы, Кетпеді, қайта-қайта қона берді.</p> <p>Шыбынға Аю қатты ашуланды, Көтеріп жерден әйдік бір тас алды. Және кеп маңдайына қонған шақта, Таспенен парменінше қойып қалды.</p> <p>Үрған тас дәлдеп тиді Жеке-таққа, Кез болған қай оңды дос ол бейбаққа. Иә қаза, иә бәлеге ұрынарысың, Егерде болсаң жолдас ақымаққа.</p> <p>Тас тиіп, бас сүйегі қақ айрылып, Пәниден көшті сорлы бақи жаққа. Қайырын зайғы етсе, керегі не? Кез қылмай, ондай достан, Құдай, сақта.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Жігіттер, сақтаныңыз надан достан, Досыңнан, надан болса, артық дұшпан. Белгілі жаудан кісі күтінеді, Тиеді достың оғы қапылыстан.</p>	<p>Пустынник был неговорлив; Мишук с природы молчалив: Так из избы не вынесено сору. Но как бы ни было, Пустынник очень рад, Что дал ему бог в друге клад. Везде за Мишей он, без Мишеньки тош- нится И Мишенькой не может нахвалиться.</p> <p>Однажды вздумалось друзьям В день жаркий побродить по роцам, по лугам, И по долам, и по горам; А так как человек медведя послабее, То и Пустынник наш скорее, Чем Мишенька, устал И отставать от друга стал. То видя, говорит, как путный, Мишка другу: «Приляг-ка, брат, и отдохни Да коли хочешь, так сосни; А я постерегу тебя здесь у досугу».</p> <p>Пустынник был сговорчив: лёг, зевнул, Да тотчас и заснул. А Мишка на часах – да он и не без дела: У друга на нос муха села. Он друга обмахнул, Взглянул, А муха на щеке; согнал, а муха снова У друга на носу, И неотвязчивей час от часу. Вот Мишенька, не говоря ни слова, Увесистый бульжник в лапы сгрёб, Присел на корточки, не переводит духу, Сам думает: «Молчи ж, уж я тебя, вос- труху!» – И, у друга на лбу подкарауля муху, Что силы есть – хватя друга камнем в лоб! Удар так ловок был, что череп врознь раздался, И Мишин друг лежать надолго там остался!</p>
<p style="text-align: center;"><i>17 шумақ, 68 тармақ</i></p>	<p style="text-align: center;"><i>6 шумақ, 67 тармақ</i></p>

26. ЕКІ БӨШКЕ

Ахметтен	Крыловтан
<p style="text-align: center;">Екі бөшке</p> <p>Көшеде екі Бөшке келе жатты, Бірі бос, екеуінің бірі затты. Ішінде заты бары жай аяңдап, Салдырлап келе жатыр босы қатты.</p> <p>Адамдар даусын естіп қорқып-сасып, Ығысып, алыстан-ақ жолын ашып, Жүгіріп шапшаңырақ бара жатыр Көшенің ортасынан шетке қашып.</p> <p>Құр Бөшке жұртты үркітіп салдыр- лады, Көшеде қарамаған жан қалмады. Бұйымы көп, дыбысы жоқ екіншісін, Ілтипат етіп ешкім аңғармады.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Жиылып отырған жұрт мұны тындап, Созбайын сөз аяғын көп мылжындап. Билігін өздеріңіз айтыңыздар, Бөшкенің қайсысының пұлы қымбат?</p> <p>Құр бөшке салдыры зор, бағасы кем, Фаһамсыз құр даурыққан адаммен тең. Алыстан әлдеқандай болса-дағы, Жай-мәнін, жақындасаң, білерсің сен.</p> <p>Екінші толық Бөшке мысалы сол – Адамдар көп даурықпас ақылы мол. Сарп етпей босқа сөзін жұртқа жар- лап, Үндемей жүріп ісін істейді ол.</p> <p>Байқамас оны ешкім жақындаспай, Істес боп ой сынасып, ақылдаспай. Бөшкеде не зат барын кім біледі Қақпағын иә бір жерін тесіп ашпай?!</p>	<p style="text-align: center;">Две бочки</p> <p>Две Бочки ехали: одна с вином, Другая Пустая. Вот первая – себе без шума и шажком Плетется, Другая вскачь несется; От ней по мостовой и стукотня, и гром, И пыль столбом; Прохожий к стороне скорей от страха жмется,</p> <p>Ее заслышавши издалека. Но как та Бочка ни громка, А польза в ней не так, как в первой, велика.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Кто про свои дела кричит всем без умол- ку, В том, верно, мало толку; Кто делов истинно, – тих часто на словах. Великий человек лишь громок на делах И думает свою он крепко думу Без шума.</p>
7 шумақ, 28 тармақ	4 шумақ, 17 тармақ

27. АҢДАРҒА КЕЛГЕН ІНДЕТ

Ахметтен	Крыловтан
Аңдарға келген індет	Мор зверей
<p>Алланың рахметі мол, қаһары қатты, Қарғады дерт жіберіп хайуанатты. Қырылып у жегендей түрлі аңдар, Әр жерде төбе-төбе болып жатты.</p> <p>Шошынып хайуандар келген дерттен, Біле алмай не қыларын, есі кеткен. Далада, үйде, қырда, орман, тауда Сау қалған жер болмады бұл індеттен.</p> <p>Түзеліп аң біткеннің құлықтары, Кәсібі, өзгеріліп ғұрыптары, Зорлықтың, зомбылықтың бәрін тастап, Тимеді нашарына ұлықтары.</p> <p>Жоғалды ойын-күлкі, сауықтары, Зор болып аурудан қауыптары. Қасқырлар қойға тимей, ораза ұстап, Жай жүрді түлкі жемей тауықтарды.</p> <p>Арыстан – аң патшасы жатпай текке, Жар салды жұрт шақырып төңірекке. Жиылып болғаннан соң, енді Арыстан Бұлайша сөз бастады келген көпке:</p> <p>«Е, жұртым! Нәпсімізді тыя алмадық, Не түрлі жаман істен ұялмадық. Күнәміз көп болған соң, қаһар етіп, Жіберді Құдай бізге ауырмалдық.</p> <p>Мен тұрмын шығармаққа жаңа тәртіп, Тәртіптен қалмайды ешкім басын тартып. Жұрт үшін құрбандыққа жанын қи- сын, Күнәсі кім де кімнің болса артық.</p> <p>Бұрын да мұндай індет талай болған, Жұрт таңдап күнәлісін құрбан шалған. Көп үшін бірі ғана жанын қиып, Қырғыннан өзгелері аман қалған.</p>	<p>Лютейший бич небес, природы ужас – мор Свиристует в лесах. Уняли звери; В ад распахнулись настежь двери: Смерть рыщет по полям, по рвам, по высям гор; Везде размётаны её свиристы жертвы, – Неумолимая, как сено, косит их, А те, которые в живых, Смерть вида на носу, чуть бродят по- лумертвы: Перевернул совсем их страх; Те ж звери, да не те в великих столь бедах:</p> <p>Не давит волк овец и смирен, как монах; Мир курам дав, лиса постится в подзе- мелье: Им и еда на ум нейдёт. С голубкой голубь врознь живёт, Любви в помине больше нет: А без любви какое уж веселье? В сём горе на совет зверей сзывает Лев. Тащатся шаг за шаг, чуть держатся в них души. Сбредились и в тишине, царя вокруг обсев, Уставили глаза и приложили уши.</p> <p>«О други! – начал Лев, – по множеству грехов Подпали мы под сильный гнев богов, Так тот из нас, кто всех виновен боле, Пускай по доброй воле Отдаст себя на жертву им! Быть может, что богам мы этим угодим, И тёплое усердьё нашей веры</p> <p>Смягчит жестокость гнева их. Кому не ведомо из вас, друзей моих, Что добровольных жертв таких Бывали многие в истории примеры?»</p>

<p>Құдайым жіберген соң бізге індет, Ісіне Құдіреттің көнбек міндет. Күнәсі кім де кімнің болса артық, Бас тартып жалғармасын о деп, бұ деп.</p> <p>Кім айтар «тазамын» деп Хақ қасында, Күнәлі үлкен-кіші, қарт-жасың да. Жасырмай, аз ба, көп пе, айтып шық- сын – Қылмысын болған әркім өз басында.</p> <p>Мен өзім нақ күнәлі көптің бірі, Айтпаса, ашылмайды көңіл кірі. Жазықты, жазықсыз деп талғамадым, Кетпеді тырнағымға түскен тірі.</p> <p>Етпедім намаз оқып, құлдық тағат, Ораза тұтқаным жоқ жалғыз сағат. Жазықсыз қойдан момын жануар жок, Соларды қойшысымен жедім қабат. Мен риза құрбандыққа шалсаң, жұр- тым, Күнәм көп, тауыса алмай бәрін санап.</p> <p>Сол шақта Түлкі тұрып сөз айтады, Патшаға жарамсақсып, тез айтады: «Мұныңыз, күнә түгіл, ұнаған іс, Қандай жан мұны күнә деп айтады?»</p> <p>Дей берсең мұндай істің бәрі күнә, Онда біз өлеміз гой аштан, сірә. Таксырдың тамағына жарағаны Қойларға жәбір емес, зор мәртебе.</p> <p>Және де мен айтайын, таксыр ханым, Адамның бұзықтығы жұртқа мәлім. Қалайша айла тауып жоямын деп, Дұшпандық ойлайды һәман бізге за- лым.</p> <p>Күнә емес адам жесең – сауап, таксыр, Кім де кім оны жесе, сауап тапсын. «Адамды жеген обал» дегендерге Сіз үшін мен берейін жауап, таксыр!»</p> <p>Бұлайша бір Түлкі емес, айтты бәрі, Патшаға жарамсақтап жас пен кәрі:</p>	<p>Итак, смиря свой дух, Пусть исповедует здесь всякий вслух, В чём погрешил когда он вольно иль не- вольно. Покаемся, мои друзья! Ох, признаюсь – хоть это мне и больно, – Не прав и я! Овечек бедненьких – за что? – совсем безвинно Дирал бесчинно; А иногда, – кто без греха? – Случалось, драл и пастуха: И в жертву предаюсь охотно. Но лучше б нам сперва всем вместе пе- речестъ Свои грехи: на ком их боле есть, – Того бы в жертву и принестъ, И было бы богам то более угодно».</p> <p>«О царь наш, добрый царь! От лишней доброты, – Лисица говорит, – в грех это ставишь ты. Коль робкой совести во всём мы станем слушать, То прийдет с голоду пропасть нам након- ец; Притом же, наш отец! Поверь, что это честь большая для овец, Когда ты их изволишь кушать. А что до пастухов, мы все здесь бьём челом: Их чаще так учить – им это поделом. Бесхвостый этот род лишь глупой спе- сью дышит, И нашими себя везде царями пишет».</p> <p>Окончила Лиса; за ней на тот же лад Льстецы Льву то же говорят, И всякий доказать спешит наперехват, Что даже не в чём Льву просить и отпу- щения.</p> <p>За Львом Медведь, и Тигр, и Волки в свой черёд Во весь народ Поведали свои смиренно погрешенья; Но их безбожных самых дел Никто и шевелить не смел.</p>
--	--

<p>«Бірі емес, бәрін жесе – обал емес, Адамға аңның, - десті, жетсе әлі».</p> <p>Артынан Арыстанның Жолбарыстар... (Патшасы бұйырған соң, не тұрыс бар!) Аюлар, Қасқырлар да айтып шықты – Басында жақсы, жаман не қылмыс бар.</p> <p>Бұлардың қайсыбірі тісті, мықты, Қайсысы һәм азулы һәм тырнақты. Жаман деп бұлар ісін ешкім айтпай, Тұрған жұрт ыңғайына қарап ықты – Болса да Құдай безер қылмыстары, Тап-таза періштемен бірдей шықты.</p> <p>Ал енді Өгіз тұрып мөңрейді, Көз жасы ағыл-тегіл еңірейді: «Қиянат кісі ақына қылман деуші ем – Азғырды шайтан залым мені, - дейді.</p> <p>Нақ биыл бесінші жыл сол ісіме, Сол ісім, еңіреймін, түссе есіме. Жұт жылы ашаршылық азық болмай, Жалындым қарыз сұрап әр кісіге.</p> <p>Бермеді ешкім маған қарызға шөп, Аштыққа шыдап, жайға тұрмадым тек. Істедім бір адамға мен қиянат, Шөбінен рұқсатсыз бір үзіп жеп».</p> <p>«Апырмай, бұ не деген күнә, тақсыр?! Шуылдап қоя берді Аю, Қасқыр, Былғады бір өзі емес, баршамызды – Біреудің шөбін ұрлап, қара басқыр!»</p> <p>«Шөп ұрлап не көрді екен, Құдай ұрған? Обал жоқ бұл көрімге жұртты қырған. Өзгелер мұнан гибрат алмас үшін – Жоялық жылдам өзін, етіп құрбан».</p> <p>Бұл сөзді жиылған көп қабыл алды, Өгізді алып ұрып, құрбан шалды. Күнәдан жаны-тәні тазарсын деп, Апарып жанып жатқан отқа салды. Адамның, шөбі түгіл, өзін жеген – Тісті мен тырнақтылар аман қалды.</p>	<p>И все, кто были тут богаты Иль когтем, иль зубком, те вышли вон Со всех сторон Не только правы, чуть не святы.</p> <p>В свой ряд смиренный Вол им так мычит: «И мы Грешны. Тому лет пять, когда зимой кормы Нам были худы, На грех меня лукавый натолкнул: Ни от кого себе найти не могли ссуды, Из стога у попа я клок сенца стянул».</p> <p>При сих словах поднялся шум и толки; Кричат Медведи, Тигры, Волки: «Смотри, злодей какой! Чужое сено есть! Ну, диво ли, что боги За беззаконие его к нам столько строги? Его, бесчинника, с рогатой головой, Его принесть богам за все его проказы, Чтоб и тела нам спасть и нравы от заразы! Так, по его грехам, у нас и мор такой!» Приговорили – И на костёр Вола взвалили.</p> <p>И в людях так же говорят: Кто помирней, так тот и виноват.</p>
---	---

***	
<p>Өкіріп Өгіз жатыр отқа күйіп, Көз жасын құтқарғай да Құдай иіп. Айтуға түсін ашып қаймығамын, Біреуге кете ме деп тілім тиіп.</p> <p>Үлгі айтып, жұрт түзейтін қайда білік? Әншейін ермек етем сөйлеп, күліп. Аңдардың осы ісінен бөтен емес Түзілген кейбір жұртқа әкімшілік.</p> <p>Тауыса алман дүние кебін айтып, санап, Әкім аз іс ететін әділ қарап. Залымдар айран ішіп аман кетіп, Момындар тұтылып жүр шелек жалап.</p>	
<i>28 иумақ, 117 тармақ</i>	<i>9 иумақ, 93 тармақ</i>
28. ҚАРА БҰЛТ	
Ахметтен	Крыловтан
Қара бұлт	Туча
<p>Даланың күнге күйіп, аптап өткен Үстінен бұлт шықты қаптап көктен. Қуанды шаруалар «Иә, Құдайлап!», Жерді бір суарар деп курап кеткен.</p> <p>Жауар деп тұрды халық үміт етіп, Тамбастан өте шықты құр желдетіп. Теңізге барды да бұлт құя салды – Далаға курап тұрған жаумай кетіп.</p> <p>Теңізге пәрменінше құя салып, Мақтанды мырзасынып тауға барып. Тау айтты: «Сен мақтанып келіп тұр- сың, Мен тұрмын бұл ісіңе қайран қалып.</p> <p>Егер де сол қадарлы жаусаң жерге, Су берсең шөлдеп тұрған егіндерге, Көк шығып, жер отайып, егін өсіп, Қандай зор тиер еді пайдаң елге!</p> <p>Не қайыр қазір сенің жауганыңнан, Сенсіз де су жетерлік теңіздерде!»</p>	<p>Над изнурённою от зноя стороною Большая Туча пронеслась; Ни каплею её не освежа одною, Она большим дождём над морем проли- лась И щедростью своей хвалилась пред Горою, «Что сделала добра Ты щедростью такою? – Сказала ей Гора. –</p> <p>И как смотреть на то не больно! Когда бы на поля свой дождь ты пролила, Ты б область целую от голоду спасла: А в море без тебя, мой друг, воды доволь- но».</p>

<p style="text-align: center;">***</p> <p>Жиылып кеңес тындап отырғандар, Гибрат мұнан да бар алсаңыздар. Бұлттай жерге жаумай, суға жауған – Қазақта іс ететін көп адамдар.</p> <p>Жұмсамай тиісті орынға мал, өнерін Біреулер жүреді, оған не амал бар?! Мысалы, қазақ – дала, орыс – теңіз, Даланы, шама келсе, көгертіңіз. Мұң десең, мұқтаж десең – қазақта көп, Емес пе мұны ойламақ міндетіңіз? Мақал бар: «Жақсылықты басыңа кыл, Басыңнан асса, деген, – досқа істеніз».</p> <p>Мен мұны арнап жаздым замандасқа, Шаш қойған өзімменен ғамалдасқа. Бұл сөзді сендерге айтпай, кімге ай- тамын, Болады асыл – таста, ақыл – жаста. Қарышта өз жұртына, барың болса, Өзге елдің өзінде көп бізден басқа.</p>	
<i>7 шумақ, 36 тармақ</i>	<i>2 шумақ, 12 тармақ</i>
29. ИТТІҢ ДОСТЫҒЫ	
Ахметтен	Крыловтан
<p style="text-align: center;">Иттің достығы</p> <p>Бір байдың Төрткөз, Мойнақ төбеттері, Өздері, ит болса да, әдепті еді. Түнде үріп, күндіз үрмей, жай жата- татын Болады әдепті иттің әдеттері.</p> <p>Түс мезгіл екі төбет тойып жатып, Кемпір наз-өкпелерін қойып жатып, Ас үйдің алдындағы күн шуақта Сөйлесті әр нәрсенің басын шатып.</p> <p>Сөз қылды жақсылықты, жамандықты, Жомарттық, мырзалық пен сараң- дықты. Достықтың, дұшпандықтың жайын сөйлеп, Қолға алды татулық пен араздықты.</p>	<p style="text-align: center;">Собачья дружба</p> <p>У кухни под окном На солнышке Полкан с Барбосом, лёжа, грелись. Хоть у ворот перед двором Пристойнее б стеречь им было дом; Но как они уж понаелись – И вежливые ж псы притом Ни на кого не лают днём – Так рассуждать они пустилися вдвоём О всякой всячине: о их собачьей службе, О худе, о добре и, наконец, о дружбе.</p> <p>«Что может, – говорит Полкан, – прият- ней быть, Как с другом сердце к сердцу жить;</p>

Ділмарсып сол уақытта айтты Мойнак:

«Менсіз-ақ қара, Төрткөз, өзің ойлап. Дүниеде одан артық не нәрсе бар – Тұрғаннан татулықпен күліп-ойнап?!

Дос болсаң құшақтасып, жанға балап,
Сөз айтсаң бір-біріңе «шырақ, қарақ»,
Алты күн ашаршылық көрсең-дағы,
Жемесең бірің жокта бірің тамақ;

Достың дос жұлдырмаса жауға түгін,
Еш нәрсе айырмаса ара-жігін,
Бірінің қабағына бірі қарап,
Білмесе күннің қалай өткендігін!

Не бар деп дүниеде мұнан артық,
Мен қалып бір қиялға тұрмын бүгін.
Жолдыяқ, ақсақ Құтпан, жамандарда,
Солар да тату боп жүр, біздер түгіл».

Сөйледі маңызданып енді Төрткөз:
«Мойнеке, мұның әбден айтарлық сөз.
Тұрмайтын бір күн тату неміз бар деп,
Мен-дағы ойлаушы едім осыны әр кез.

Не келіп, тірі жүрсең, не кетпейді,
Араз боп, екеуімізге не жетпейді?
Тамақ тоқ, өркені өссін иеміздің!
Тыносыз сөгіп-соқпай, құрметтейді.

Расын рас демей, танамыз ба,
Бір тәулік татулық жоқ арамызда.
Тұрмайтын ренішке сәл нәрсеге
Екеуіміз таласамыз, барамыз да.

Мұндай іс арасында болған емес,
Көз салсақ бұрынғы өткен бабамызға.
Атаның жолын қумай, лақанда,
Тура жол сонан артық табамыз ба?».

Бұл сөзге көңілденіп, Мойнақ тасты,
(Ол үлкен, онан гөрі Төрткөз жас-ты)
«Төрткөзім!», «Мойнекем!» деп бірін
бірі,
Дос болып, серт айтысып, құшақтасты.

Во всё́м оказывать взаимную услугу;
Не спит без друга и не съестъ,
Стоять горой за дружно шерсть,
И, наконец, в глаза глядеть друг другу,
Чтоб только улучшить счастливый час,
Нельзя ли друга чем потешить, позаба-
вить

И в дружнем счастье всё своё блажен-
ство ставить!

Вот если б, например, с тобой у нас
Такая дружба завелась:

Скажу я смело,

Мы б и не видели, как время бы летело»,

«А что же это дело! –

Барбос отвечает ему. –

Давно, Полканушка, мне больно самому.

Что, бывши одного двора с тобой собаки,

Мы дня не проживём без драки;

И из чего? Спасибо господам:

Ни голодно, ни тесно нам!

Притом же, право, стыдно:

Пёс дружества сльвёт примером с дав-
них дней,

А дружбы между псов, как будто меж
людей,

Почти совсем не видно». –

«Явим же в ней пример мы в наши вре-
мена! –

Вскричал Полкан, – дай лапу!» – «Вот
она!»

И новые друзья ну обниматься,

Ну целоваться;

Не знают с радости, к кому и прирав-
няться:

«Орест мой!» – «Мой Пилад!» Прочь
свары, зависть, злость!

Тут повар на беду из кухни кинул кость.

Вот новые друзья к ней взапуски несут-
ся:

Где делся и совет и лад?

С Пиладом мой Орест грызутся, –

Лишь только ключья вверх летят:

<p>Екеуі бірін бірі сүйді, құшты, Қызығы басылмаған достық күшті. Ас үйден лақтырылған бір омыртқа Солардың нақ жанына келіп түсті.</p> <p>Көрген соң майлы сүйек, ит тұрар ма, Құшағын жазып ала жүгірісті. Достықты, айтқан сертті былай қойып, Екеуі бір-біріне салды тісті.</p> <p>Досты дос мұнан артық қалай сый- лар – Жүндері бұрқыраған аспанға ұшты. Су құйып үстеріне, жиылған жұрт Екеуін зордан ғана айырысты.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Иттерге таласса да жарасады, Әйтпесе ит әдетінен адасады. Дос болған адамдарға қарап тұрсақ, Биікпен тең деп болмас аласаны. Сүйектей арасына нәрсе түссе, Иттерден олар артық таласады.</p>	<p>Насилу, наконец, их разлили водою. Свет полон дружною такою.</p> <p>Про нынешних друзей лъзя молвить, не греша, Что в дружбе все они едва ль не одинаки: Послушать, кажется, одна у них душа, – А только кинь им кость, так что твои собаки!</p>
<i>16 шумақ, 66 тармақ</i>	<i>5 шумақ, 52 тармақ</i>
30. ҚАСҚЫР МЕН МЫСЫҚ	
Ахметтен	Крыловтан
<p style="text-align: center;">Қасқыр мен Мысық</p> <p>Орманнан Қасқыр келді елге қашып, Алақтап, не қыларын білмей сасып. Соңынан бір топ аңшы қиқу салып, Ит қосып келе жатыр шапқыласып. Жалынып Қасқыр сонда Мысыққа айтты, Шетінде бір ауылдың ұшырасып:</p> <p>«Мысықжан! Бұл жердегі жұрттар қандай? Жау қуып келе жатыр арттан қалмай. Ит үрген, қиқу салған адамдардың Дауысын естимісің тартқан керней? Айта көр, қайырымды ер бар болса, Тасалап мені жаудан құтқарғандай!».</p> <p>«Бара ғой, – Мысық айтты, – Қоянкөзге, Жігіт кем ер көңілді одан өзге.</p>	<p style="text-align: center;">Волк и Кот</p> <p>Волк из лесу в деревню забежал, Не в гости, но живот спасая; За шкуру он свою дрожал: Охотники за ним гнались и гончих стая. Он рад бы в первые тут шмыгнуть ворота, Да то лишь горе, Что все ворота на запоре. Вот видит Волк мой на заборе Кота</p> <p>И молит: «Васенька, мой друг! скажи скорее, Кто здесь из мужичков добрее, Чтобы укрыть меня от злых моих врагов? Ты слышишь лай собак и страшный звук рогов! Всё это ведь за мной».– «Проси скорей Степана;</p>

<p>Адамды анау-мынау тоқтатарлық Өзінің ебі де бар сөйлер сөзге». «Оны қой, – Қасқыр айтты, – ол жа- сырмас, Жеп едім бір ту қойын өткен күзде».</p> <p>«Барып көр, олай болса, Құрамысқа, Адам жоқ жасыруға онан ұста. Шамасыз өзі асқан жақсы жігіт, Жалғыз-ақ тоны келте, қолы қысқа». «Мысықжан, оны да қой, өзгесін айт, Жеп едім бір лағын былтыр қыста».</p> <p>«Иесі анау үйдің Көпберген бай, Жақсылық, жамандықты көп көрген бай. Қонақжай, өзі асқан дәулетті адам, Жатсаң да, ауырламас, бірнеше ай». «Баруға, – Қасқыр айтты, – жүрексі- нем, Оның да қозыларын жеп ем талай».</p> <p>«Білмеймін сілтерімді енді қайда! Барып көр Қысықбасқа анау сайда. Болғанмен басы қисық, өнері көп, Әр түрлі табылады онан айла». «Мысықжан, оны да айтып әуре болма, Жеп едім бір бұзауын өткен айда».</p> <p>«Мен қайран, – Мысық айтты, – істеріңе! Залалдан басқа нәрсе істедің бе? Байдың көбі, жарлының жалғызы да Тиіпті, тындап тұрсам, тістеріңе. Заргер жұртқа тегіс болып әбден, Енді не іздеп келдің іштеріңе?! Жынды жоқ сені аман құтылдырып, Алғандай бәле тілеп үстеріңе. «Не ексең, соны орасың» деген сөз бар, Ор енді егініңді піскенінде!».</p>	<p>Мужик предобрый он», – Кот Васька говорит. «То так; да у него я ободрал барана».– «Ну, попробайся ж у Демьяна».– «Боюсь, что на меня и он сердит: Я у него унёс козлёнка».– «Беги ж, вон там живёт Трофим».– «К Трофиму? Нет, боюсь и встретиться я с ним: Он на меня с весны грозится за ягнён- ка!» – «Ну плохо ж! Но авось тебя укроет Клим!» – «Ох, Вася, у него зарезал я телёнка!» –</p> <p>«Что вижу, кум! Ты всем в деревне на- солил,– Сказал тут Васька Волку,– Какую ж ты себе защиту здесь сулил? Нет, в наших мужичках не столько мало толку, Чтоб на свою беду тебя спасли они. И правы,– сам себя вини: Что ты посеял – то и жни».</p>
<p><i>7 шумақ, 46 тармақ</i></p>	<p><i>31 шумақ, 31 тармақ</i></p>

31. ҚАПТЕСЕР МЕН КӨРТЫШҚАН	
Ахметтен	Крыловтан
Қаптесер мен Көртұшқан	Мыш и Крыса
<p>Қаптесер келіп айтты Көртұшқанға: «Бір хабар шашылып тұр жер-жаһанға. Күн туып біздерге де көз ашқандай, Жем бопты Мысық залым Арыстанға. Тыныштық бермеуші еді, Құдай ұрған – Жазасын тартпасынба ол дұшпан да?!».</p> <p>Көртұшқан айтты деңіз сонда не деп: «Бұл хабар, рас болса, жақсы ғой бек. Дүниеде болмастай бір оқиға екен, Қуанба, Қаптесерім, сен босқа тек.</p> <p>Бекер деп, менің бұған нанбайтыным Мысықты ешкім жеңіп алмайтұғын. Тырнасса оныменен, шексіз білем – Арыстан аман, тірі қалмайтынын».</p> <p style="text-align: center;">* * *</p> <p>Бұл сөзді біреу ұқпай, біреу ұқты, Айттайын, не мағына мұнан шықты: Қорыққанда бір адамнан, жаман ойлар, Дүниеде ешкім жоқ деп сонан мықты.</p>	<p>«Соседка, слышала ль ты доброую молву?» Вбежавши, Крысе Мышь сказала: – «Ведь кошка, говорят, попалась в когти льву? Вот отдохнуть и нам пора настала!» –</p> <p>«Не радуйся, мой свет», Ей Крыса говорит в ответ: «И не надейся попустому! Коль до когтей у них дойдет, То, верно, льву не быть живому: Сильнее кошки зверя нет!»</p> <p>Я сколько раз видал, приметьте это сами: Когда боится трус кого, То думает, что на того Весь свет глядит его глазами.</p>
<i>4 шумақ, 18 тармақ</i>	<i>3 шумақ, 14 тармақ</i>
32. АЛА ҚОЙЛАР	
Ахметтен	Крыловтан
Ала Қойлар	Пёстрые Овцы
<p>Айырсын аңдар қайдан қара, ақты, Кімі ақ, кімі қара – таба алмапты. Жоспарлап білмегенді білдіруге – Сөз қылып данышпандар мысалдап- ты. Мысал бұл: ала түсті кей қойларды Арыстан – аң патшасы жақтырмапты. «Бұлардың түсі бөтен, көңілі ала», – деп, Не шара, сүймеген соң, кінә тақты.</p>	<p>Лев пёстрых невзлюбил овец. Их просто бы ему перевести не трудно; Но это было бы несправедливо – Он не на то в лесах носил венец, Чтоб подданных душисть, но им давать расправу; А видеть пёструю овцу терпенья нет! Как сбуть их и сберечь свою на свете славу?</p>

<p>Ол рас, кей қойлардың ала түсі, Кім білсін, сырты менен бірдей ме іші? Әйтеуір бір сенбестік ой кірген соң, Не қылса, Арыстанның келер күші.</p> <p>Демелік қойлардың да іші аппак, Оңайма Арыстаннан алу ақтап? Шыққан соң сенімсіз боп, бұл қойларды Ал енді Арыстанға қалай бақпақ?!</p> <p>Бәрін де қырып жүріп жоқ қылар ед, Аңдардың аузына кім болар қақпақ? «Жазықсыз қан төкті» деп айтпастай қып, Біртүрлі бұған керек амал таппақ.</p> <p>Шақыртып Аю менен Түлкіні алды, Кеңесіп, екеуіне ақыл салды. Арыстан іс мәнісін айтқаннан соң, Кідіріп Түлкі азырақ, ойға қалды.</p> <p>Сөйлейді ойланбай-ақ Аю шолақ: (Аюлар күшке мықты, ойға олақ) «Қойлардан ала түсті құтылғандай, Бар деймін бұған оңай жалғыз жол-ақ.</p> <p>Мұнда онша ешнәрсе жоқ ойлайтұғын, Іс емес онсыз жөні болмайтұғын. Бәрін де ала қойдың қырсаң, тақсыр, Тұқымын не бар құртып, жоймайтұғын?».</p> <p>Бұл ақыл ұнамады Арыстанға, (Қан керек болса, табар алыстан да) Аюды түртіп қалып, Түлкі айтады: «Сөзіңді мен бөлемін, намыстанба.</p> <p>Данышпан әділ патша, тақсыр ханым! Жазықсыз сіз төкпейсіз нашар қанын. Қойлардан ала түсті құтылғандай, Айтайын, рұқсат етсең, мен амалын.</p>	<p>И вот к себе зовет Медведя он с Лисою на совет – И им за тайну открывает, Что видя пёструю овцу, он всякий раз Глазами целый день страдает И что придет ему совсем лишиться глаз, И, как такой беде помочь, совсем не знает.</p> <p>«Всесильный Лев! – сказал, насупясь, Медведь, – На что тут много разговоров? Вели без дальних сборов Овец передуть. Кому о них жалеть?» Лиса, увидевши, что Лев нахмурил брови, Смиренно говорит: «О царь! наш добрый царь! Ты, верно, запретишь гнать эту бедну тварь – И не прольёшь невинной крови.</p> <p>Осмелюсь я совет иной произнести: Дай повеленье ты луга им отвести, Где б был обильный корм для маток И где бы поскокать, побегать для ягняток; А так как в пастухах у нас здесь недос- таток, То прикажи овец волкам пасти.</p> <p>Не знаю, как-то мне сдаётся, Что род их сам собой переведётся. А между тем пускай блаженствуют оне; И что б ни сделалось, ты будешь в сто- роне».</p> <p>Лисицы мнение в совете силу взяло И так удачно в ход пошло, что, наконец, Не только пёстрых там овец – И гладких стало мало. Какие ж у зверей пошли на это толки? Что Лев бы и хорош, да всё злодеи волки. *</p>
--	--

<p>Оларға еркін жүріп оттағандай, Беріңіз кең жайылым, шөбі қалын. Сенімді жақсы қойшы табылмаса, Бақтырмай қасқырларға жоқ амалын.</p> <p>Көкжалдар жүрер қойды бағып ойнай, Ойнауын қоймас, әбден қарны тоймай. Қас-екең қойды баға бастаған соң, Тұқымын қояр екен қалай жоймай?!</p> <p>Аз дәурен оған дейін бұл қойлар да «Тұрмыз деп кеңшілікте» жүрсін ойлай. Білінбей бірте-бірте құрып болар, Аслан жаман атын сізге қоймай!».</p> <p>Арыстан Түлкі ақылын қабыл алды, Бөріден өңшең көкжал қойшы салды. Қойларды Қасқыр бағып оңдырар ма? Ала түгіл, ағы да аз-ақ қалды.</p> <p>Ал сонда не деп айтты өзге аңдар, Қойлардың таусылғанын көрген жан- дар? «Жарықтық Арыстаннан еш кінә жоқ, Бұзықтар қасқырлар ғой, антұрған- дар!».</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Бұл сөзге дегенім жоқ жылар, күлер, Адам аз алдын болжап анық білер. Көкжалдар қойшы болса, кім біледі, Береке ала қойға кірсе, кірер?!</p>	
<p><i>16 шумақ, 64 тармақ</i></p>	<p><i>6 шумақ, 50 тармақ</i></p>

33. САРЫ ШЫМШЫҚ

Ахметген	Крыловтан
Сары Шымшық	Синица
<p>Мақтанып Сары Шымшық шалқып-тасты, «Теңізді өртеймін!» деп лақап шашты. У-шу боп, бұл хабарды естіген соң, Теңізді тастап, құстар үркіп қашты.</p> <p>Таң қалып, «тамашаны көреміз» деп, Алыстан аңдар келді әдейі іздеп. Адам да тұс-тұс жақтан келе жатыр Лек-лек боп, топ-тобымен мындап, жүздеп.</p> <p>Қисап теңізге көп халық келді, Шымшық «теңіз өртейд!» деп нанып келді. Балық жеп, сорпа ішіп тойынбаққа, Аш пенен көбінесе арық келді. «Бір соғым пұлсыз астан» дейтіндер де, Қасығын қолдарына алып келді.</p> <p>Үңіліп, суда болып назарлары, Сыйып тұр жағалауға азар бәрі. Теңізді жанады деп кім естіген? Көрмекте соны жұрттың ынтызары.</p> <p>Сары Шымшық мақтанды ма, ойнады ма, Кім білсін, күйдірем деп ойлады ма? Теңізге от салғанмен, жана қоймас, Десенші: «Тым болмаса, қайнады ма?».</p> <p>Ол теңіз, күймек түгіл, қайнаған жоқ, «Жұрт неге келді» деп те ойлаған жоқ. «Қап, бәлем, тоқтай тұр!» - деп Шымшық қайтты, Теңізге тісін басып қайраған боп.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Кейбіреу қолдан келмес істі ойлайды, Мақсаты оныменен тұс бомайды.</p>	<p>Синица на море пустилась: Она хвалилась, Что хочет море сжечь. Расславилась тотчас о том по свету речь. Страх обнял жителей Нептуновой столыцы; Летят стадами птицы; А звери из лесов сбегаются смотреть, Как будет Океан и жарко ли гореть. И даже, говорят, на слух молвы крылатой Охотники таскаться по пирам Из первых с ложками явились к берегам, Чтоб похлебать ухи такой богатой, Какой-де откупщик, и самый тароватый, Не давявал секретарям.</p> <p>Толпятся: чуду всяк заранее дивится, Молчит и, на море глаза уставя, ждет; Лишь изредка иной шепнет: «Вот закипит, вот тотчас загорится!» Не тут-то: море не горит. Кипит ли хоть? – и не кипит. И чем же кончились затеи величавы? Синица со стыдом всвояся уплыла; Наделала Синица славы, А моря не зажгла</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Примолвить к речи здесь годится, Но ничьего не трогая лица: Что делом, не сведя конца, Не надобно хвалиться</p>

«Ұялған тек тұрмайды» деген рас, «Қап, бәлем, тоқтай тұрмен» жұртты алдайды.	
7 шумақ, 30 тармақ	3 шумақ, 28 тармақ
34. ТҮЛКІ МЕН ҚАРАШЕКПЕН	
Ахметтен	Крыловтан
<p style="text-align: center;">Түлкі мен Қарашекпен</p> <p>Түлкіге тамақ іздеп сапар шеккен Жолығып, айтты бір күн Қарашекпен: «Күнің аз тауық жемей жай жүретін, Ұрлыққа құмар жансың мұнша нет- кен?»</p> <p>Сыр ашып сөйлеселік оңашада, Ешкім жоқ екеуімізден басқа шеттен. Ашиды, рас, жаным, Түлкі, саған, Ойлама айтады деп мекерлікпен. Жақсылық тырнағындай бар ма, сірә, Ойласаң, кәсібіңде осы еткен? Ұрлықтың кінә, ұяты өз алдына, Жүргенің қарғыс, сөгіс естіп көптен. Түлкі көп тауық ұрлап қолға түсіп, Бір ғана тамағы үшін өліп кеткен.</p> <p>Жүрсең де бұл уақытта ебін тауып, Әр жеген тамағыңда бар зор қауіп. Тұрмақ жоқ дүниеде бір қалыппен, Бақ, бәле алмасатын ауық-ауық. Бір күні қолға түсіп, өліп кетсең, «Кұныңа тұрар ма сол жеген тауық?».</p> <p>Түлкі айтты төмен қарап, пақырсы- нып, Ақпейіл сопыларша көңілі сынық: «Бірде алдап, бірде ұрлап шеккен ғұ- мыр Жақсы-ақ деп жүргенім жоқ көңілім тынып. Қайтерсің, жоқшылықтың жолы қиын, Әйтпесе жын ұрып па ұрлық қылып?!</p> <p>Ағарды арам іспен сақал-шашым, Бойыма тарамайды ішкен асым. Жоқшылық хәм шиеттей жас балалар, –</p>	<p style="text-align: center;">Крестьянин и Лисица</p> <p>«Скажи мне, кумушка, что у тебя за страсть Кур красть?» – Крестьянин говорил Лисице, встретясь с нею. – Я, право, о тебе жалею! Послушай, мы теперь вдвоём, Я правду всю скажу: ведь в ремесле тво- ём Ни на волос добра не видно. Не говоря уже, что красть и грех и стыдно И что бранит тебя весь свет, Да дня такого нет, Чтоб не боялась ты за ужин иль обед В курятнике оставить шуры! Ну, стоят ли того все куры?»</p> <p>– «Кому такая жизнь сносна? – Лисица отвечает. – Меня так всё в ней столько огорчает, Что даже мне и пища не вкусна. Когда б ты знал, как я в душе честна! Да что же делать? Нужда, дети; Притом же иногда, голубчик кум, И то приходит в ум, Что я ли воровством одна живу на свете? Хоть этот промысел мне точно острый нож».</p> <p>«Ну, что ж? – Крестьянин говорит. – Коль вправду ты не лжёшь, Я от греха тебя избавлю И честный хлеб тебе доставлю; Наймись курятник мой от лис ты охра- нять: Кому, как не Лисе, все лисьи плутни знать?»</p>

<p>Салған соң Құдай баска, не қыласың? Көрместен күндіз дамыл, түнде ұйқы – Қамы үшін қатын-бала азды басым. Ұялып, жұрт бетіне қарай алмай, Өтіп-ақ бара жатыр өмір жасым.</p> <p>Және де, бір жағынан, ойлайтыным – Тауықпен мен бе жалғыз ойнайтұғын? Амалдап күнелтпесең, ауқатың жоқ, Жайғасып алды-артыңды болжай- тұғын.</p> <p>Бәрі сол жокшылықтың кесапаты, «Ұрлықты нем бар дейсің қоймай- тұғын?!»</p> <p>Сөйлейді сонда тұрып Қарашекпен: «Жайыңды айтсаң еді маған көптен. Күнәдан, әлі де болса, құтқарайын, Тәубаға қайтсаң, жаным, шын ниет- пен.</p> <p>Берейін адал кәсіп саған тауып, Жүрмейді қайда адам дәм-тұз ауып? Маған да, саған да онша теріс болмас, Дәмдес боп, бірге жүріп бақсаң тауық.</p> <p>«Әдісін Түлкілердің білесің сен, Баққан соң, тауықтарды жегізбес ең. Бойыңды, тамағыңды сыйлы етіп, Ешкімді мен де саған тигізбес ем!».</p> <p>Тауыса алман сөздерінің бәрін теріп, Іс бітіп, уағдасын мықтап беріп, Ұрлығын қойып, тауық бақпақшы боп, Ауылға Түлкі келді Мұжыққа еріп.</p> <p>Мұжық бай, нәрсесі сай, қазаны тоқ, Семірді Түлкі әбден тұлыптай боп. Бағуға тауықтарды жиһады зор – Жалғыз-ақ ниет-құлқы түзелген жоқ.</p> <p>Қасқырдан ондырар ма қойшы салып, Тауықшың Түлкі болса, сондай қалып. Зәредей қауіп қылмай Мұжық жазған – Шынымен түзелді деп жүрді нанып.</p>	<p>Зато ни в чём не будешь ты нуждаться И станешь у меня как в масле сыр катать- ся».</p> <p>Торг слажен; и с того ж часа Вступила в караул Лиса. Пошло у мужика житьё Лисе привольно; Мужик богат, всего Лисе довольно; Лисица стала и сытей, Лисица стала и жирней, Но всё не сделалась честней: Некраденый кусок приелся скоро ей; И кумушка тем службу повершила, Что, выбрав ночью потемней, У куманька всех кур передумала.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>В ком есть и совесть и закон, Тот не украдет, не обманет, В какой бы нужде ни был он; А вору дай хоть миллион – Он воровать не перестанет.</p>
--	--

<p>Ақтады тұзын қалай Түлкі деңіз, – Бір түнді қараңғырақ таңдап алып, «Мұжығым, ұйықтай бер!» - деп жүріп кетті, Жолына бар тауығын құрбан шалып.</p> <p>Бұл сөздің мағынасы көрініп тұр, Ұнайма сөйлей берсем білімсіп құр? Туралап қысқасынан түсіндірем, Демендер «баяндауға ерініп тұр!</p> <p>Адамдар ұяты бар, ниеті ақ, Ұрламас, аштан өлер болса да нақ. Санап бер саф алтыннан миллионды, Ұрлығын ұры қоймас Түлкідей-ақ. Бұзықтық бай, жарлығы бірдей нәрсе, Пиғылды түзетпейді дәулет пен бақ.</p>	
<p><i>15 шумақ, 76 тармақ</i></p>	<p><i>5 шумақ, 49 тармақ</i></p>
<p>35. КІСІ МЕН КӨЛЕҢКЕ</p>	
<p>Ахметтен</p>	<p>Крыловтан</p>
<p style="text-align: center;">Кісі мен Көлеңке</p> <p>Айтайын бір Тентектің әңгімесін, Демендер: «Сөз ғып жазған мұның несін?» Есі ауыс көре салып, қуалады, Өзінің ұстаймын деп Көлеңкесін.</p> <p>Бұл қуса, Көлеңкесі алыстады, Жүгірсе, жүйріктігі қалыспады. Қатты да, жай да қуды – ұстатпады, Болғанша бар өнерін қарыштады.</p> <p>Тентектің бір мезгілде кірді есі: «Әуре боп қуып, маған қажет несі?» Осылай ойлап, қайта жүріп еді – Артынан қуды енді көлеңкесі.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Кейбіреу Қыдыр дарып, қараса бақ, Бейне бір осы айтылған көлеңке нақ. Қайрылмай, қарағанда, бақ-дәулетке – Артынан қуалайды қайтарып ап.</p>	<p style="text-align: center;">Человек и Тень</p> <p>Шалун какой-то тень свою хотел пой- мать: Он к ней, она вперёд; он шагу прибав- лять, Она туда ж; он, наконец, бежать. Но чем он прытче, тем и тень скорей безала, Всё не даваясь, будто клад. Вот мой чудак пустился вдруг назад; Оглянется, а тень за ним уж гнаться ста- ла.</p> <p>Красавицы! слышал я много раз: Вы думаете что? Нет, право, не про вас, А что бывает то ж с фортуною у нас; Иной лишь труд и время губит, Стараяся настичь её из силы всей; Другой, как кажется, бежит совсем от ней: Так нет, за тем она сама гоняться любит.</p>
<p><i>4 шумақ, 16 тармақ</i></p>	<p><i>2 шумақ, 14 тармақ</i></p>

36. ҚАРАШЕКПЕН МЕН ҚОЙ

Ахметген	Крыловтан
Қарашекпен мен Қой	Крестьянин и Овца
<p>Шақырды Қарашекпен Қойды сотқа, Күймей ме біреу үшін біреу отқа, Белгілі Қойдың тауық жемейтіні – Жазықсыз жаза тартқан пенде жоқ па?</p> <p>Түлкі екен судиясы «теңшіл» деген, Атақтан сау емес де «жемшіл» деген. Бір күні талапкер мен жауапкерге Шақыру қағаз шықты «келсін» деген.</p> <p>Екеуі айтқан күні сотқа келді, Түлкі-екен Қойды көріп көңілденді. Тексеріп, арлы-берлі жауап алып, Тез істі бітірмекке жәһидтенді.</p> <p>Талапкер Мұжық айтты: «Пәлен күні, Қотанда Қойдың жалғыз қалған түні. Жоқ болып екі тауық ертеңіне – Сүйегі, бұрқыраған жатыр жүні. Дер едім «сырттан ұры келген шығар», Шықпады түні бойы иттің үні. Ойыма салыстырып қарадым да: «Қой екен жеген, - дедім, – шәксіз мұны».</p> <p>Қой айтты: «Шөпке тойып күні бойын, Қозғалмай жаттым ұйықтап түні бойын. Біледі аймағымның бәрі, тақсыр, Жоктығын бұзық көңіл, арам ойым.</p> <p>Құдайға аян ұрлық етпегенім, Орнымнан тұрып түнде кетпегенім. Жалғыз-ақ тауықтардың тұсында емес, Аслан өмірімде ет жемедім».</p> <p>Ал сонда Түлкі қалай хукім етті: «Ұрлаған тануға да, - деді, епті. – Өзге ұры келмегенін сонан білем, Оқиға болмыш күні ит үрмепті.</p> <p>Келмесе сырттан ұры, бұл жемесе, Жоғалып екі тауық, қайда кетті?!</p>	<p>Крестьянин позвал в суд Овцу; Он уголовное взвёл на бедняжку дело; Судья-Лиса: оно в минуту закипело. Запрос ответчику, запрос истцу, Чтоб рассказать по пунктам и без крика: Как было дело, в чём улика?</p> <p>Крестьянин говорит: «Такого-то числа, Поутру, у меня двух кур недосчитались: От них лишь косточки да пёрышки оста- лись; А на дворе одна Овца была».</p> <p>Овца же говорит: она всю ночь спала, И всех соседей в том в свидетели звала, Что никогда за ней не знали никакого Ни воровства, Ни плутовства; А сверх того, она совсем не ест мясного.</p> <p>И приговор Лисы вот, от слова до слова: «Не принимать никак резонов от Овцы, Понеже хоронить концы Все плуты, ведомо, искусны; По справке ж явствует, что в сказанную ночь – Овца от кур не отлучалась прочь, А куры очень вкусны, И случай был удобен ей; То я сужу, по совести моей: Нельзя, чтоб утерпела И кур она не съела; И вследствие того казнить Овцу. И мясо в суд отдать, а шкуру взять истцу».</p>

<p>Жан берсе, нанып болмас, жақын жатып, «Жемедім» дегеніне тәтті етті. Тексерген іс түріне қарағанда, Мұғабын тауықтарды осы жепті.</p> <p>Обал жок, өртесе де мұны отқа, Апарып өлтіріңдер, байлап оққа. Терісімен талапкерді риза етіп, Әкеліп тапсырыңдар етін сотқа!».</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Күнәлі біреу ойдан, біреу тілден, Ахмет, осы айтқаның жетер, тоқта! Көрдің бе, сөзің онша ажарлы емес, Ұялмай сынатарға салып топқа. Алайда тыңдағандар бір ойланар: Түлкідей төре беру бар ма, жоқ па?</p>	
<i>9 шумақ, 50 тармақ</i>	<i>4 шумақ, 29 тармақ</i>
37. ҚАЙЫРШЫ МЕН ҚЫДЫР	
Ахметтен	Крыловтан
<p style="text-align: center;">Қайыршы мен Қыдыр</p> <p>Қайыршы киімі жыртық, жалаң аяқ, Мойнында ескі дорба, қолда таяқ, Шаһарда қайыр сұрап жүруші еді, Күн көріп бергенімен әркім аяп.</p> <p>Үйіне бай-мырзаның келген шақта, Қазына салтанатын көрген шақта, Ойлайтын: «Мұнан артық не керек, - деп, Осындай Құдай бәрін берген шақта?!»</p> <p>Отырып алтын, күміс ортасында, Тоймайтын несі, - дейтін, мал мен бакка?!»</p> <p>Бір күні шаршаған соң демін алып, Отырып, ой жіберді әрбір жаққа.</p> <p>Ойлайды: «Кейбіреулер болады бай, Не түрлі қажетінің бәрі де сай. Жайлы орын, жақсы тамақ, жиған жиһаз, Қанағат етіп соған тұрмайды жай.</p>	<p style="text-align: center;">Нищий и Фортуна</p> <p>С истёртою и ветхою сумой Бедняжка-нищенский под оконьем таскался И, жалуюсь на жребий свой, Нередко удивлялся, Что люди, живучи в богатых теремах, По горло в золоте, в довольстве и сластях, Как их карманы ни набиты, Ещё не сыты! И даже до того, Что, без пути алкая И нового богатства добывая, Лишаются нередко своего Всего.</p> <p>Вон бывший, например, того хозяин дому Пошёл счастливо торговать; Расторговался в пух. Тут, чем бы пере- стать И достальной свой век спокойно дожи- вать, А промысел оставит свой другому, –</p>

<p>Ұрынып әр кәсіпке жүргені әман, Бәріне өзі тойса, көзі тоймай. Айрылар ақырында қолдағыдан, Дәулетін асырам деп ойлай-ойлай».</p> <p>Иесі анау үйдің бұрын болған Кісі еді заманында бақыт қонған. Бақ қарап, Қыдыр дарып тұрған шақта, Дәулетің құралады оң мен солдан</p> <p>Кәсібі сауда еді еткен жастан, Бай болды, Құдай беріп, жұрттан асқан.</p> <p>Бар болса қанағаты сол уақытта, Өлердей емес еді, жай тұрса, аштан. Үстіне байығанның байимын деп, Теңіздің ар жағынан сауда ашқан. Кемесі тауарымен қарық болып, Кез келді мезгіліне бағы қашқан.</p> <p>Кәсіпке сонан бері кетті ебі, Келмеді қайтып байлық теңіздегі. Борышқа белшісінен батып әбден, Мүлкінің болды бәрі жоқ есебі. Баяғы байлық дәурен бастан көшіп, Секілді түсте көрген болды кебі.</p> <p>Және де бір саудагер байып еді, Саудасын әр жерлерге жайып еді. Үстіне байығанның байимын деу – Жалғыз-ақ осы бір зор айыбы еді. Малынан о да айрылып, жұрдай бол- ды, Саудасы сынып, бағы тайып еді. Санасам, толып жатыр осындай кеп, Қанағат, байыдым деп, етпейтін көп. Сазайы шіркіндердің жай тұрмаған, «Құдайа, бергеніңе мың шүкір!» - деп.</p> <p>Сол жерде Қайыршыға Қыдыр келіп: «Жүруші ем, - деді, аяп, сырттан көріп. Дорбаңның аузын ашып, тос, бейшара, Мен сені байығайын алтын беріп.</p> <p>Жалғыз-ақ бір шарты бар, ал есіңе, Түскеннің бәрі алтын дорба ішіне.</p>	<p>Он в море корабли отправил по весне; Ждал горы золота; но корабли разбило: Сокровища его все море поглотило; Теперь они на дне, И видел он себя богатым, как во сне.</p> <p>Другой, тот в откупа пустился И нажил было миллион, Да мало: захотел его удвоить он, Забрался по уши и вовсе разорился. Короче, тысячи таких примеров есть; И поделом: знай честь!</p> <p>Тут Нищему Фортуна вдруг предстала И говорит ему: «Послушай, я помочь давно тебе желала; Червонцев кучу я сыскала; Подставь свою суму; Её насыплю я, да только с уговором: Всё будет золото, в суму что попадёт, Но если из сумы что на пол упадёт, То сделается сором. Смотри ж, я наперёд тебя остерегла: Мне велено хранить условие наше строго, Сума твоя ветха, не забирайся много, Чтоб вынести она могла».</p> <p>Едва от радости мой Нищий дышит И под собой земли не слышит! Расправил свой кошель, и щедрою рукою Тут полился в него червонцев дождь златой: Сума становится уж тяжёленька. «Довольно ль?» – «Нет ещё». – «Не трес- нула б». «Не бойсь». «Смотри, ты Крезом стал». – «Ещё, ещё маленько: Хоть горсточку прибрось». «Эй, полно! Посмотри, сума ползёт уж врозь».</p> <p>«Ещё щепоточку». Но тут кошель про- рвался, Рассыпалась казна и обратилась в прах, Фортуна скрылась: одна сума в глазах, И Нищий нищенским по-прежнему остался.</p>
--	---

Дорбадан жерге түссе, тозаң болып,
Жұмсауға жарамайды пайда ісіне.

Көремін, дорбаң ескі, нашар екен,
Қызығып, қызармасын онша шекен.
Алтынды қанша алсаң да, аямаймын –
Бірақ, бұл дорбаң сенің шыдар ма
екен?».

Қайыршы енді қарап тұрсын нешік,
Дорбасын тоса берді аузын шешіп.
«Сала бер, төгілер деп қорықпа, - деді,
Болғанмен дорбам ескі, емес тесік».

Сауылдап құйылды алтын дорбасына,
Қайыршы сағатта бай болмасын ба!
Бір ғана өзі түгіл, әулетімен
Байырлық болды тапқан олжасына.

«Ау, жаным, – Қыдыр айтты, – енді
жетер,
Қанағат уақытың болды етер.
Жарылып кетсе, байғұс, дорбаң ескі,
Алтындар рәсуә болар бекер».

« – Сала түс, әлі де болса, бітегене!
Жарылсын бет алдына дорба неге?!
Сала бер, алтындарың таусылмаса,
Дорба үшін жарылар деп қайғы жеме».

«Ал, толды дорбаң әбден, жетер, жа-
ным!
Жарылып, тығыздасаң, кетер, жаным!
Аз байлық емес бұ да, біле білсең,
Тоймастық ете берме бекер, жаным!».

«Тағы да салшы, сал!» - деп емінеді,
Шыдамай, дорба енді сөгіледі.
Қазына дорба толған бір минутта
Сау етіп бәрі жерге төгіледі.

Төгіліп алтын, болды тозаң мен шаң,
Қайыршы аузын ашып, отыр аң-таң.
«Табалап өзгелерді, әй, Қайыршым,
«Қанағат етпеген соң, - деуші ең,
сазаң!».
Аз байлық емес еді сенің де олжаң,
Қызығып, демегенде «жұрттан озам!».

* * *	
Осымен қысқартамын сөзді жай-ақ, Үстіне жығылғанның салмай таяқ. Кінәні қанағатқа аударайын, Қам көңіл Қайыршыға тимей, аяп. Қанағат жүзікара жоламайтын Бейне бір байлық пен бақ араздай-ақ.	
<i>19 шумақ, 96 тармақ</i>	<i>6 шумақ, 58 тармақ</i>
38. ҮЛЕС	
Ахметтен	Қрыловтан
Үлес	Раздел
<p>Қосылып, бірнеше адам ортақтасып, Үй салып, ортасынан дүкен ашып, Саудасы жұғымды боп, байып әбден, Шат болып, көңілдері судай тасып, Ақшаны төбедей ғып үйіп қойып, Үлесіп отыр еді шуылдасып. «Үй жанып барады!» - деп хабар берді, Жүгіріп келіп біреу түсі қашып.</p> <p>«Жүріңдер, - біреуі айтты, барайық, - деп, Есепке қайтып келіп салайық», - деп. Айтады екіншісі: «Мың сомым кем, Токтаңдар, соны әуелі санайық», - деп. «Кем, - деді, екі мыңым, және бірі, Қарандар, ап-анық түр кемі, міне!»</p> <p>« – Қой, десті өзгелері, бұл өтірік, Болмаса керек қате ондай ірі». Тауыса алман сөздерінің бәрін теріп, Әйтеуір зор жанжалдың кірді түрі.</p> <p>Бірталай ерегіспен мезгіл өтті, Ұмытты, жанжалдасып, бәрі де өртті. Есептің бітуіне от қарар ма? О дағы түгіндетіп келіп жетті. Шығарға жол жоқ, жалын қамап алған – Бәрі де мал-мүлкімен күйіп кетті.</p> <p style="text-align: center;">* * *</p> <p>Ойласақ, уақиға емес болмайтұғын, Ел қайда өзін даудан қорғайтұғын?</p>	<p>Имея общий дом и общую контору, Какие-то честные торгашаи Наторговали денег гору; Окончили торги и делят барыши. Но в дележе когда без спору? Заводят шум они за деньги, за товар, – Как вдруг кричат, что в доме их пожар.</p> <p>«Скорей, скорей спасайте Товары вы и дом!» Кричит один из них: «Ступайте, А счёты после мы сведём!» «Мне только тысячу мою сперва додайте, – Шумит другой, – Я с места не сойду долой». –</p> <p>«Мне две не додано, а вот тут счёты ясны», – Ещё один кричит. «Нет, нет, мы не согласны! Да как, за что, и почему!» Забывши, что пожар в дому, Проказники тут до того шумели, Что захватило их в дыму, И все они со всем добром своим сгорели.</p> <p>В делах, которые гораздо поважней, Нередко от того погибель всем бывает, Что чем бы общую беду встречать дружной. Всяк споры затевает О выгоде своей.</p>

<p>Қазіргі пайдасына бәрі жетік, Адам аз алдын қарап болжайтұғын. Аңдысқан бірін бірі жаудан жаман, Байқасам, ел белгісі – оңбайтұғын.</p> <p>Бұл белгі табылып тұр біздің жұрт- тан, Таласып, бір-бірінің жүзін жыртқан. Алданып арадағы дау-шарына, Қатерден қапері жоқ келер сырттан.</p>	
<i>5 шумақ, 34 тармақ</i>	<i>4 шумақ, 26 тармақ</i>
39. ӨЗЕН МЕН ҚАРАСУ	
Ахметтен	Крыловтан
Өзен мен Қарасу	Пруд и Река
<p>Қарасу Өзенге айтты: «Ғажап мұнын! Мезгілің бар ма, сірә, табар тыным? Тасисың бірде кеме, бірде салдар, Қайықтың есебі жоқ сансыз мыңын. Суында күндіз-түні тыныштық жоқ, Қалайша шаршамайсың, жарық- тығым? Бейнетім менің егер сендей болса, Бір күн де төзбес едім, нақ бұл шыным. Байқасам салыстырып саған қарап, Рақат, ұжмақ менің көрген күнім.</p> <p>Ол рас, сендей атақ-дабысым жоқ, Айбынды бұйраланған ағысым жоқ. Бұлантта орынды да көп алмаймын, Қағазға сыймай тұркым, онша ұзын боп.</p> <p>Сонда да мендей рақат көрмек қайда! Бейне бір мамық төсек түбім майда. Жұмыс жоқ, уайым жоқ мен бір ханым, Салдырып белден төсек, жатқан жайға.</p> <p>Есепсіз рақатым, бейнетім кем, Дермісің көрген күнің менімен тең? Үстімнен кемелер мен салдар түгіл, Жел қайық, тым болмаса, жүре ме екен?</p> <p>Түседі жапырақтар кейде ғана, Айында екі-үш рет көп болса ең. Мазамды жел де алмайды төмен ойда, Қозғалмай ұйқылы-ояу жатқан бойға.</p>	<p>«Что это», говорил Реке соседний Пруд: «Как на тебя ни взглянешь, А воды всё твои текут! Неужли-таки ты, сестрица, не устанешь? Притом же, вижу я почти всегда, То с грузом тяжкие суда, То долговязые плоты ты носишь, Уж я не говорю про лодки, челноки: Им счёту нет! Когда такую жизнь ты бросишь? Я, право, высох бы с тоски. В сравнении с твоим, как жребий мой приятен! Конечно, я не знатен, По карте не тянусь я через целый лист, Мне не бренчит похвал какой-нибудь гуслист: Да это, право, всё пустое! За то я в илистых и мягких берегах, Как барыня в пуховиках, Лежу и в неге, и в покое; Не только что судов Или плотов, Мне здесь не для чего страшиться: Не знаю даже я, каков тяжёл челнок; И много, ежели случится, Что по воде моей чуть зыблется листок, Когда его ко мне забросит ветерок. Что́ беззаботную заменит жизнь такую? За ветрами со всех сторон, Не движась, я смотрю на суету мирскую»</p>

Осынша әуре болып жүргеніңе,
Қаламын ғажаптанып қиял-ойға.

Сол шақта Өзен айтты: «Токта, надан!
Сөзінді шығын қылма жоққа, надан!
Ісімді әурешілік, пайдасыз деп,
Жоспарлап, құр өтірік соқпа, надан!
Ағынмен су зораяр деген қайда?
Мұндай сөз хабарыңда жоқ па, надан?»

Зорайып болдым өзен аққаныммен,
Сендей боп текке қарап жатпадым
мен.
Толтырып сай-саланы жылда суға,
Келтірдім көпке пайда тапқаныммен.
Жайылса жер жүзіне дабыс-даңқым,
Оны да қарап жатып таппадым мен.

Бойыммен осы аққан алмай дамыл,
Ағармын әлі де болса неше жүз жыл.
Суалып оған дейін жатқан сенің,
Дүниеде атың қалмас, суың түгіл».

Айттырған періште ме, иаки жын ба,
Әйтеуір Өзен сөзі шықты шыңға.
Сол аққан қалыбынан жаңылмастан,
Жүздерден асып алып, кетті мыңға.
Суалып, коқым тосып, балдыр басып,
Қарасу құри берді жылдан жылға.
Саркылып он жыл болмай, дымы бітіп,
Су деген жоғалды аты ақырында.

* * *

Мысалы үлкен Өзен тынбай аққан –
Халықтар миһнат шегіп, рақат тапқан.
Жетісіп ғылым, өнер баршасына,
Толып тұр қанасына қонған бақтан.
Меңзеймін Қарасуды, қазақ, саған,
Талпынбай талап ойлап, қарап жатқан.
Барады қатар жұрттың бәрі озып,
Ілгері жылжымайсың жалғыз аттам.

Оянып, жан-жағыңа сал көзінді,
Түбіңе жетпей қалмас қамсыз жатқан.
Өткізіп уақытты, өкінерсің –
Бәледен, басқа келмей, деймін сақтан.

И философствую сквозь сон». –
«А, философствуя, ты помнишь ли
закон?»

Река на это отвечает:
«Что свежесть лишь вода движением
сохраняет?

И если стала я великою рекой,
Так это от того, что, кинувши покой,
Последую сему уставу.

Зато по всякий год,
Обилием и чистотою вод
И пользу приношу, и в честь вхожу и в
славу.

И буду, может быть, еще я веки течь,
Когда уже тебя не будет и в-помине,
И о тебе совсем исчезнет речь».

Слова ее сбылись: она течет поныне;
А бедный Пруд год от году всё глож,
Заволочен весь тиною глубокой,
Защвел, зарос осокой,
И, наконец, совсем иссох.

Так дарование без пользы свету вянет,
Слабея всякий день,
Когда им овладеет лень
И оживлять его деятельность не станет.

* * *

<p>Қазағым, сал құлағың нақылма, Түсініп айтқан достық ақылма. Сөз емес еріккенде ермек еткен, Айтамын жаным ашып жақыныма. Қозғалмай бұл күйіңмен жата берсең, Боларсың Қарасудай ақырында.</p>	
<p><i>10 шумақ, 70 тармақ</i></p>	<p><i>4 шумақ, 50 тармақ</i></p>
<p>40. МАЛШЫ МЕН МАСА</p>	
<p style="text-align: center;">Малшы мен Маса</p> <p>Бір Малшы көлеңкеге келіп жатып, Қасқырдан иттеріне сеніп жатып, Үстінде көк шалғынның, самал жерде – Тырайып қалды сабаз ұйықтап қатып.</p> <p>Келеді қара жылан шағайын деп, Қапысын ұйықтағанда табайын деп. Малшыны сол уақытта Маса шақты, Оятып, бұл бәледен қағайын деп.</p> <p>Ұйқысын Малшы оңды ашпай тұрып, Өлтірді шағып тұрған Масаны ұрып. Көтеріп жерден басын біраздан соң, Қарады жан-жағына мойнын бұрып.</p> <p>Жыланды көрген шақта Малшы өкінді, Достығын Сарымасаның сонда ұғып. Сөзімнің сөкпеніздер шолақтығын, Демеңдер сөз жазуға олақтығым. Жыланды Малшы көріп болғаннан соң, Келмеді бір-біріне жолатқызғым.</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Мысалы қазақ Малшы ұйықтап жатқан, Жыланды бәле делік аңдып баққан. Оның түрін көрген мен – Сарымаса, Халықты оянсын деп сөзбен шаққан. Ойлаймын осы сөз де жетеді деп, Қатты айтсам, сөзім батып кетеді деп, Ұйқысы ашылмаған жұрт өзімді, Қорқамын, Сарымасадай етеді деп.</p>	<p style="text-align: center;">Пастух и Комар</p> <p>Пастух под тенью спал, надеясь на псов, Приметя то, змея из-под кустов Ползёт к нему, вон высунувши жало; И Пастуха на свете бы не стало, Но, сжался над ним, Комар, что было сил, Сонливца укусил. Проснувшись, Пастух змею убил; Но прежде Комара спросонья так хватил, Что бедного его как не бывало.</p> <p>Таких примеров есть немало: Коль слабый сильному, хоть подвижимый добром, Открыть глаза на правду покусится, Того и жди, что то же с ним случится, Что с Комаром.</p>
<p><i>6 шумақ, 27 тармақ</i></p>	<p><i>2 шумақ, 14 тармақ</i></p>

КОСЫМША-ДЕРЕК

КИРГИЗСКІЯ ПРИМЪТЫ И ПОСЛОВИЦЫ

Желаю собрать и опубликовать приметы о погоде, мы въ № 25 „Тург. Газ.“ обратились къ своимъ корреспондентамъ, живущимъ въ степи, съ просьбою прислать нѣсколько киргизскихъ приметъ, и просить ихъ въ подлинникъ или въ переводѣ на русский языкъ.

Примѣты намъ любезно доставлены слѣдующія приметы о погодѣ.

1) Восходъ солнца въ туманѣ предвѣщаетъ жаркую погоду.

2) Закатъ солнца въ лѣсной краѣ очень красная заря при этомъ предвѣщаетъ жаркую погоду.

3) Закатъ солнца лѣтомъ въ обла-

4) Появление солнечнаго круга предвѣщаетъ глубоководную зиму, а появленіе луннаго круга—суровую зиму. Эти примѣты выражаются въ киргизской поговоркѣ: „кушъ кураганса, кураши сайла; ай кураганса, прысын сайла“, „если появляется солнечный кругъ, то запасайся лопатами: если появляется лунный кругъ, то запасайся верблюдами“. Это значитъ, что кругъ солнца предвѣщаетъ глубокой снѣгъ, изъ-подъ котораго придется лопатами добывать коровъ для скота; кругъ же луны предвѣщаетъ суровую зиму, когда приходится искать другой мѣстности, гдѣ зима для скота благоприятнаѣе.

5) Уши утренняго солнца предвѣщаютъ бурную или рѣзкій холодъ, а уши вечерняго солнца—теплую погоду. Эти примѣты выражаются въ киргизской поговоркѣ: „эртень ш кушъ кулактанса, элдинди жау шакамдай норс; кешки кушъ кулактанса, кезинчи уз тапандай куан“, т. е. „если у утренняго солнца есть уши, то боишься этого такъ же, какъ боишься нападенія враговъ на свой аулъ, а если у вечерняго солнца есть уши, то радуешься этому какъ рожденію внука“. Поговорка эта вполне справедлива, потому что скотъ составляетъ главное средство къ существованію киргизовъ и неблагоприятная погода для скота наводитъ на киргиза-скотовода такой же страхъ, какъ отъ нападенія враговъ; наоборотъ, теплая погода, какъ боже благоприятна для скота, радуетъ киргиза какъ рожденіе внука.

6) Если новая луна имѣетъ наклонное положеніе, то въ этомъ мѣсяцѣ погода

Выпускъ выходящій въ мѣсяцъ въ Киргизіи. Выпускъ выходящій въ Киргизіи. Выпускъ выходящій въ Киргизіи. Выпускъ выходящій въ Киргизіи. № 99.

а если вертикальное—то примета хорошая и благоприятная.

7) По наблюденію киргизовъ за небесными свѣздами, звѣзды „урькерь“ (т. е. звѣзды, расположенныя группою) не выходятъ изъ горизонта съ 1-го мая. Звѣзды начинающія съ 10 іюня, звѣзды появляются на небѣ, а 21 іюля онѣ уже находятся рядомъ съ луною. Такое расположеніе звѣздъ, называемое киргизами „тогыс“, бываетъ въ году 10 разъ: 21 іюля, 19 августа, 17 сентября, 15 октября, 13 ноября, 11 декабря, 9 января, 7 февраля, 5 марта и 3 апрѣля. 1-го же мая звѣзды исчезаютъ и до 10 іюля ихъ не видать. Если при этомъ звѣзды „урькерь“ и луна отстоятъ далеко другъ отъ друга, то, по понятіямъ киргизовъ онѣ находятся въ ссорѣ и весь мѣсяцъ, потому долженъ пройти въ тревогѣ. Если же звѣзды и луна стоятъ близко другъ къ другу, то, значитъ, между ними царитъ миръ, и мѣсяцъ этотъ долженъ пройти спокойно.

8) Такъ какъ „кушъ-джиял“ (голодный годъ) всегда разрушительно дѣйствуетъ на киргизскій скотъ, то кочевники, стараясь найти особую примѣту этого года, предположили, что лѣтомъ голоднаго года цвѣтъ неба бываетъ свѣтлѣе противъ обыкновеннаго. Изъ этого киргизы вывели такое заключеніе: если лѣтомъ небо имѣетъ цвѣтъ свѣтлѣе обыкновеннаго, то зима будетъ суровая. Вслѣдствіе долготѣхннхъ проверокъ, справедливость этого заключенія оказалась очевидной, и киргизскіе астрономы (исепне) по этой примѣтѣ предсказывають суровую зиму впередъ очень удачно.

А. Байтурсынұлының тұңғыш мақаласы, 1895 ж.

10) Обилье росы предвещает урожай трав.

11) Если зимою облака ходят против ветра, то пойдет сибель, а летом—дождь.

12) Если тучи разлетятся в средний неб, то погода будет плохая, а если на окраини неб, то погода будет хорошая.

13) Есть особое облако, которое появляется будто бы, съ духом стороны света. При своем появлении оно бывает похоже на холм, подобный опрокинутому котлу. Облако это сперва появляется на окраини неб и появление его наводит страх на великого. Когда оно появляется на горизонте и скрывается за неб, то будет сильный ветер и рязкий холод; если же облако это поднимается кверху, постепенно увеличиваясь, то будет сильный бурянь, который занесет сибелью ильме нузы. Облако это поиргизски называется „найзагай-бууль“ (найзагай—волна, бууль—облако). Киризал очень боится этого облака-волны.

14) Если ветер дует съ юга, а затемъ съ востока, то быть хорошей погоды; если же ветер дует съ юга, а затемъ съ запада, то погода будет дурная.

15) Соответственно зимнему ветру, такой же рязкий ветер будет и зимой.

16) Если летом было много урагановъ и шквалов, то зима будет суровой.

17) Если первая весенний дождь сопровождается грозой и грозомы, то будет обильный урожай трав.

18) Если направление зимнего ветра,

19) Грозы въ октябрѣ мѣсца предвещаютъ очень короткую зиму.

20) Если летом бываетъ много молний, то зима будетъ благоприятною для скота.

21) Если верблюды зимою по ночамъ фыркаютъ, то будетъ бурянь.

22) Если зимою верблюдъ мотаетъ губами, а лошадь икаетъ, проглатывая при этомъ слюну, то верблуду и лошади скоро придется пить сибговую воду, т. е. нужно ожидать скорое наступление весны.

23) Лошадь икаетъ и лягается—къ буряну.

24) Овца бьетъ себя ногою въ брюхо—къ глубокому сибгу.

25) Если овца скрежещетъ зубами, то будетъ бурянь. Если зимою овцы входятъ въ овчарню спокойно, то быть теплой погодѣ, а если спѣша, толкаясь и суетаясь, то погода будетъ холодная.

26) Скорый отлетъ птицъ осенью предвещаетъ короткую зиму, а медленный отлетъ—долгую зиму.

27) Если птицы улетаютъ группою, то зима будетъ благоприятною для скота, а если разбросанными вереницами, или по одиночкѣ, то зима будетъ суровая.

28) Отлетъ птицъ съ крикомъ и гамомъ предвещаетъ благоприятную зиму, а отлетъ птицъ молча и тихо—суровую зиму.

29) Если сагары при отлетѣ поднимаются высоко, то зима будетъ благоприятная, а если летаютъ низко, то зима будетъ суровая.

30) Если зимующие въ степи черные

свороны поднимаются вверхъ очень высоко то будетъ бурянь или рязкий холодъ.

31) Первый весенний прыжокъ лебедей и утокъ предвещаетъ холодъ.

32) Если весною привстаютъ первыми коритины, то сибель сойдетъ быстро.

Къ теплой зимѣ мыши собираютъ траву иль норы, а къ холодной—во внутрь норы.

33) Обилье мышей летомъ предвещаетъ благоприятную зиму.

34) Крикъ лягушекъ въ весну погоду предвещаетъ дождь.

35) Если овца зимою, въ весну погоду, шевелитъ ушами, какъ будто бы стрихикал съ нихъ дождевая капля или сибговьяе ковыля, то быть буряну.

36) Если положенный въ котель сибгель таесть и на поверхности воды подлазаетъ при этомъ пузырь, какъ будто бы стрихикал съ нихъ дождевая капля или сибговьяе ковыля, то быть буряню; если же сибгель въ котель ивнѣтся, то нужно ожидать хорошей весны.

Ахмедъ Баймуратовъ.

А.Байтұрсынұлының «Қырық мысал» жинағының екінші басылымының мұқабасы. Орынбор, 1913 ж.

قرق مثال

اورسچادان فزانچاغا 1901-1904 جلدلاردا

ترجمه ايتكەن :

احمد بايتۇرسۇنوف .

« كرىموف ، حسينوف و شرکاسى » نىڭ مطبعەسى
اورنبورغ — ۱۹۱۳ .

А. Байтұрсынұлының «Қырық мысал» жинағының екінші басылымының ішкі мұқабасы. Орынбор, 1913 ж.

جاڭشا كىتابدار:

« اوقۇ قۇرالى »

- 1 نچى كىتاب - قازانچا الفبا . بهاسى 12
تيين، پوچتا مېن 6 تىين .
- 2 نچى كىتاب - عرب سوزنه كبرهك حرفلار -
دك الفباسى هم قرائت كىتابى . بهاسى 13 تىين،
پوچتا مېن 15 تىين .
- بىيانچى - معلمدەر اۇچۇن چىقارغان كىتابچا .
بهاسى 5 تىين، پوچتا مېن 7 تىين .
- 3 نچى كىتاب - قرائت كىتابى: هر نۇرلى
عبرقلى اولەكۇدەر، قارا سوزدەر . بهاسى «قازاق»
گازەناسىندا اعلان ايتلەدى .

А.Байтұрсынұлының «Қырық мысал» жинағының екінші басылымдағы жаңа кітап «Оқу құралы» туралы мәлімет. Орынбор, 1913 ж.

1. Предисловіе . . . . . زاماندا سادارما
2. Лебедь, Щука и Рагъ. Крылова آق-قوۋ، چورتان هم چايان
3. Чижъ и Голубь. Его же . . . . . چىجىق بىن كوگر چن
4. Лошадь и Осель. Хемницера . . . . . آت بىن ايسەك
5. Обезьяна Крылова . . . . . مايمل
6. Колосья . . . . . ايگن نك باسدارى
7. Лягушка и Волъ. Крылова . . . . . اوگر بىن بانا
8. Дубъ и Трость Его же . . . . . ايەن مين قامس
9. Волкъ и Журавль. Его же . . . . . قاسقر مين ترنا
10. Осель и Соловей. Его же . . . . . بلبل مين ايسەك
11. Двѣ мухи. Его же . . . . . ايكي چىن
12. Левъ, Серна и Лисица Его же . . . . . آرستان كييك هم تۇلكى
13. Ворона и Лисица. Его же . . . . . قارغا مين تۇلكى
14. Волкъ и Ягненькъ. Его же . . . . . قاسقر مين فوزى
15. Деревцо. Его же . . . . . جاس آفاج
16. Левъ состарѣвшійся. Его же . . . . . قارتايغان آرسلان
17. Старикъ и смерть, Его же . . . . . چال مين اجل
18. Добрая Лисица. Его же . . . . . قايرمدى تۇلكى
19. Мартышка и очки. Его же . . . . . مايمل مين كوزالدىك
20. Крестьявннъ и работникъ. Его же . . . . . چال مين جوۋمسكەر
21. Вѣдннй Богачъ. Его же . . . . . جارلى باى
22. Зеркало и Обезьяна. Его же . . . . . آينا مين مايمل
23. Левъ и Человѣкъ. Его же . . . . . كسى مين آرستان
24. Прохожіе и Собака. Его же . . . . . جورگنچيلار مين ايتلەر
25. Свиныя подѣ дубомъ. Его же . . . . . ايەن تۇبندەگى چوچقا

Ахмет Байтұрсынұлының «Қырық мысал» жинағының екінші басылымының мазмұны. Орынбор, 1913 ж.

26. Пустынникъ и Медвѣдь. *Его же* . . . . . کسی مین آیو .
27. Двѣ бочки. *Его же* . . . . . ایکی بوچکه .
28. Моръ звѣрей. *Его же* . . . . . آنگدارغا کیلگهن اندت .
29. Туча. *Его же* . . . . . قارا بولوت .
30. Собачья дружба. *Его же* . . . . . ایتدنگ دوستدغی .
13. Волкъ и Мотъ. *Его же* . . . . . قاسقر مین مسق .
- Мышь и Крыса. *Его же* . . . . . قاب-тیسره мін کور تچقان .
33. Пестрыя Овцы. *Его же* . . . . . آلا قویлар .
34. Синица. *Его же* . . . . . سارچیبق .
35. Крестьянинъ и Лиса *Его же* . . . . . تۆلكی مین قارا چیкбен .
36. Человѣкъ и Тѣнь, *Его же* . . . . . کسی مین کولهنگه .
37. Крестьянинъ и Овца. *Его же* . . . . . قارا چیкбен مین نوی .
38. Нищій и Фартуна. *Его же* . . . . . خیرچی مین قدر .
46. Раздѣль. *Его же* . . . . . اولاس .
40. Прудъ и Рѣка. *Его же* . . . . . اوزен مین قارасуу .
41. Пастухъ и Комаръ. *Его же* . . . . . مالچی مین маса .

Ахмет Байтұрсынұлының «Қырық мысал» жинағының екінші басылымының мазмұны. Орынбор, 1913 ж.

خطا باسلغاندار دىڭ

دۇرسى	خطاسى	بېنى
مۇنان	مونان	۶ نچى
آبلاسنا	آبلاسنا	— ۷
ذره دەى	ذره دەى	— ۱۵
داۋلغا	داۋلغه	— ۱۷
قويب	قويب	— ۱۹
كېلىگەى	كېلىگەى	— ۱۹
اېرك	اېرك	— ۲۰
بارانن	تارانن	— ۴۴
آنقان	انقان	— ۵۴
دېمە يېن	دېمە يېن	— ۵۴
اويدى	اويدى	— ۵۵
بولندى	بولندى	— ۵۵
اېتېسە	آپتېسە	— ۷۲
اۇيقداى	اۇيقدا	— ۸۳
چېچب	چېچب	— ۸۹

А.Байтұрсынұлының «Қырық мысал» жинағының екінші басылымдағы қателерге ескертуі. Орынбор, 1913 ж.

آخমেء بايتۇرسۇنوف

قرق ميسال.

اورنچادان قازاقچاما 1901 - 1904 جيلداردا
تارجمه اپتكەن: آخমেء بايتۇرسۇنوف.

3 نچى باسيلنۇوى.

«تاتارستان» مەتبەئەسى
قازان. - 1922 ج. 1922 ج.

Р. В. Ц. Казань.

Тираж 5,000 экз.

А.Байтұрсынұлының «Қырық мысал» жинағының үшінші басылымының ішкі мұқабасы. Қазан, 1922 ж.

1. Предисловіе. . . . . زامانسداریما
2. Лебедь, Щука и Рак. Крылова. . . . . آق-قۇزى، چورتان، هام
چاپان.
3. Чиж и Голубь, Его же . . . . . چىچىق بېن گولاگر چىن.
4. Лошадь и Осел. Хемницера. . . . . آت بېن ايسداك.
5. Обезьяна. Крылова. . . . . مايىل
6. Колосья. Его же. . . . . اېگىنىك باسدارى.
7. Лягушка и Вол. Его же . . . . . اوگز بېن باقا.
8. Дуб и Трость. Его же . . . . . اېمىن مېن قامس.
9. Волк и Журавль. Его же. . . . . قاسقر مېن ترنا.
10. Осел и Солоней. Его же . . . . . بلبل مېن ايسداك.
11. Две мухи. Его же . . . . . اېكى چىن .
آرىستان، كىيك، هام
12. Лев, Серна и Лисица. Его же . . . . . تولىكى
13. Ворона и Лисица. Его же . . . . . فارغا مېن تولىكى
14. Волк и Ягненок. Его же . . . . . قاسقر مېن قوزى .
15. Девяцко. Его же . . . . . جاس آغاچ .
16. Лев состаревшийся. Его же. . . . . قارتايغان آرىستان .
17. Старик и смерть. Его же. . . . . چال مېن آجال .
18. Добрая Лисица. Его же . . . . . تايرمدى تولىكى .
19. Марышка и очки. Его же . . . . . مايىل مېن كوزلكىرك .
20. Крестьянин и работник. Его же. . . . . چال مېن جۇمسكەر .
21. Белый Богач. Его же . . . . . چارلى باي .
22. Верблюдо и обезьяна. Его же. . . . . آينا مېن مايىل .

А.Байтұрсынұлының «Қырық мысал» жинағының үшінші басылымының мазмұны. Қазан, 1922 ж.

23. Лев и Человек. Его же . . . . . کسی مېن آریستان
24. Прохожие и Собака. Его же . . . . . جۇر ئىچىلەر مېن ايتار
25. Свинья под дубом. Его же . . . . . اپىدىن ئۇنىڭكى چوچقا
26. Пустынный и Медведь. Его же . . . . . کسی مېن آيۇۇ
27. Две бочки. Его же . . . . . اپكى بوچكە
28. Мор зверей. Его же . . . . . آنگدارغا كېلگەن انات
29. Туца. Его же . . . . . قارا بۇلت
30. Собачья дружба. Его же . . . . . ايتارڭ دوستىغى
31. Волк и Кот. Его же . . . . . قاسقۇ مېن مسقۇ
32. Мышь и Крыса. Его же . . . . . قاب-تېسەر مېن اكور تېچقان
33. Пестрые Овцы. Его же . . . . . آلا ئويلار
34. Свиная. Его же . . . . . سار چىچىقۇ
35. Крестьянин и Лиса. Его же . . . . . ئۇلكى مېن قارا چېكىدىن
36. Человек и Тень. Его же . . . . . کسی مېن كۆلەنكە
37. Крестьянин и Овца. Его же . . . . . قارا چېكىدىن مېن قوۋى
38. Нидий и Фартува. Его же . . . . . خايرچى مېن قىر
39. Раздел. Его же . . . . . ئۇلس
40. Пруд и Рена. Его же . . . . . اوزەن مېن قارا سۇۇ
41. Пастух и Комар. Его же . . . . . مالچى مېن ماسا

А.Байтұрсынұлының «Қырық мысал» жинағының үшінші басылымының мазмұны. Қазан, 1922 ж.

«Айқап» журналының мұқабасы.
Тройцк, 1911 ж.

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ

Он екі томдық шығармалар жинағы

Қазақ және орыс тілдерінде

Бірінші том

ҚЫРЫҚ МЫСАЛ

Жауапты редакторы: *Райхан Сахыбекқызы*

Жауапты шығарушы: *Сұлтан Хан Аққұлы*

Редакторлары: *Гүлмария Тұрысбекқызы*

Мейрамгүл Башарқызы

Корректоры: *Жансая Құрманәлі*

Техникалық редакторы: *Әділ Бауыржанұлы*

Көркемдеуші редактор: *Жамила Айдос*

Суретші: *Дархан Айтжан*

ISBN 978-601-337-716-2

ИБ №256

Теруге 22.02.2022 ж. берілді.

Басуға 09.09.2022 ж. қол қойылды.

Пішімі 84x108 ¹/₃₂.

Қаріп түрі «Times New Roman».

Басылымы офсеттік. Шартты баспа табағы 20.

Таралымы 3000 дана. Тапсырыс №7068.

Тапсырыс берушінің файлдарынан

Қазақстан Республикасы «Полиграфкомбинат»

ЖШС-нде басылды.

050002, Алматы қаласы, М. Мақатаев көшесі, 41.

Бұл тапсырыстың мазмұнына баспахана жауап бермейді.